ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

ІІ МІЖВУЗІВСЬКА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ, ПРИУРОЧЕНА ДНЮ УКРАЇНСЬКОЇ ПИСЕМНОСТІ ТА МОВИ

28 жовтня 2026 року

«СИЛА МОВИ: ДУХ, ЗБРОЯ, ІНТЕЛЕКТ»

Ірина ФАРІОН

Львів 2026

СКЛАД ОРГКОМІТЕТУ

Дмитро БОНДАР	генерал-майор служби цивільного захисту, доктор юридичних наук, доцент, ректор ЛДУ БЖД
Василь ПОПОВИЧ	полковник служби цивільного захисту, доктор технічних наук, професор, проректор з наукової роботи ЛДУ БЖД
Ярослав ІЛЬЧИШИН	полковник служби цивільного захисту, кандидат педагогічних наук, начальник науково-дослідного центру ЛДУ БЖД
Ігор КОВАЛЬ	підполковник служби цивільного захисту, доктор педагогічних наук, начальник факультету психології та соціального захисту ЛДУ БЖД
Лідія ВЕРБИЦЬКА	кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри українознавства та міжкультурної комунікації факультету психології та соціального захисту ЛДУ БЖД
Ірина БАБІЙ	кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри українознавства та міжкультурної комунікації факультету психології та соціального захисту ЛДУ БЖД
Тетяна БОТВИН	доктор філософії, доцент, доцент кафедри українознавства та міжкультурної комунікації факультету психології та соціального захисту ЛДУ БЖД
Тетяна КОНІВІЦЬКА	кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри українознавства та міжкультурної комунікації факультету психології та соціального захисту ЛДУ БЖД
Марина КУЛЬЧИЦЬКА	кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри українознавства та міжкультурної комунікації факультету психології та соціального захисту ЛДУ БЖД
Галина ХЛИПАВКА	кандидат педагогічних наук, доцент кафедри українознавства та міжкультурної комунікації факультету психології та соціального захисту ЛДУ БЖД
Марія ІВАНЧЕНКО	кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри українознавства та міжкультурної комунікації факультету психології та соціального захисту ЛДУ БЖД
Христина ВЕРБИЦЬКА	кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент, доцент кафедри українознавства та міжкультурної комунікації факультету психології та соціального захисту ЛДУ БЖД

Мар'яна ГДАКОВИЧ — кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри мовної підготовки Львівського державного університету внутрішніх справ

Ольга ШЕЛЮХ — кандидат філологічних наук, доцент, професор кафедри гуманітарних наук Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

Збірник укладено за тезами доповідей Міжвузівської наукової конференції курсантів, студентів, аспірантів та ад'юнктів «Сила мови: дух, зброя, інтелект», приуроченої Дню української писемності та мови, 29 жовтня 2024 року.

Матеріали друкуються українською, польською та англійською мовами.

Збірник містить матеріали таких тематичних секцій

Секція 1. Мова як інструмент гібридної війни.

Секція 2. Національні мови і культури в їх специфіці та взаємодії. Українська мова у світі.

Секція 3. Мова і національна психологія. Актуальні питання викладання мовних дисциплін у вищій школі.

За точність наведених фактів, самостійність наукового аналізу та нормативність стилістики викладу, а також за використання відомостей, що не рекомендовані до відкритої публікації, відповідають автори матеріалів та їхні керівники.

©ЛДУ БЖД, 2026

СЛОВО ДО ЧИТАЧА!

Сила мови: дух, зброя, інтелект

Чому мова має силу? Чому протягом століть її намагалися заборонити, витіснити з освіти, науки й суспільного життя? І чому сьогодні українське слово звучить не лише в наших домівках, університетах, а й на передовій?

Відповідь проста: мова — це не тільки засіб спілкування. Це дух народу, зброя його боротьби та інструмент його інтелектуального розвитку.

Передусім мова — це дух. Вона зберігає нашу історичну пам'ять, культурні традиції, світогляд і досвід поколінь. Утрачаючи мову, народ ризикує втратити себе, свою самобутність. Саме тому українська пісня, українська поезія стояла на вістрі щитів революції Гідности, і зараз тримає дух українського війська.

По-друге, мова — це зброя. І йдеться не лише про метафору. Українське слово протистоїть пропаганді, дезінформації та спробам заперечити наше право на власну ідентичність. Сьогодні вона звучить у військових наказах, повідомленнях рятувальників, волонтерських зверненнях і міжнародних виступах українців. Точне слово допомагає передати інформацію, скоординувати дії та врятувати життя. А правдиве слово допомагає світові зрозуміти Україну.

Нарешті, мова — це інтелект. Вона формує думку, дає змогу аналізувати складні явища, створювати наукові концепції та передавати знання. Іван Франко розглядав мову як скарбницю людського досвіду, спостережень і почуттів. Тому розвиток української наукової термінології, фахового мовлення та якісної освіти українською — це не формальність, а важлива умова інтелектуальної самостійності держави. Ми повинні не лише говорити українською, а й творити нею науку, технології, безпекові стратегії та інновації.

До Дня української писемності та мови ми говорили науковою українською. На конференції були розглянуті питання самобутності

української мови, її функціонування в щоденному спілкуванні, професійній діяльності, навчанні й творчості, організовані пленарне (7 доповідей) і такі секційні засідання:

• мова і дух: національна ідентичність та культурна пам'ять (25 доповідей);

• мова і війна: інформаційна та мовна безпека (29 доповідей);

• мова й інтелект: науковий дискурс і термінологія (20 доповідей);

• мова й освіта: компетентності, професійна комунікація, розвиток особистості (22 доповіді);

• мова і технології: цифровий простір та штучний інтелект (16 доповідей).

Працювало 134 науково-педагогічних працівники та здобувачі освіти зі Львова, Києва, Харкова, Тернополя, Хмельницького, Кривого Рогу (15 закладів України). У своїх дослідженнях доповідачі ставили за мету показати безпекову складову української мови в сучасних реаліях (і не лише в сучасних); проаналізувати процеси і динаміку творення української термінології, зокрема й безпекового спрямування; продемонструвати важливість якісної професійної комунікації та значення мови для розвитку особистісних компетенцій; розглянути вплив штучного інтелекту на мовні процеси; поринути в атмосферу наукового спілкування навколо мовних питань.

Отже, сила української мови — у єдності духу, зброї та інтелекту. Вона допомагає нам пам'ятати, боротися й мислити. Але мова живе не тільки завдяки великим письменникам чи державним законам. Вона живе завдяки кожному з нас — у щоденному спілкуванні, професійній діяльності, навчанні та творчості.

Тож плекаймо українське слово, розвиваймо його можливості й передаваймо наступним поколінням.

Лідія ВЕРБИЦЬКА,
завідувач кафедри українознавства та міжкультурної комунікації Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, кандидат філологічних наук

МОВА І ДУХ: НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ТА КУЛЬТУРНА ПАМ'ЯТЬ

УДК 81'373.7

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО СВІТОГЛЯДУ

Ілля ШНАЙДЮК,

Науковий керівник Надія САЛАМІН,
викладач кафедри українознавства та міжкультурної комунікації
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Фразеологізми є важливим складником мовної картини, оскільки відображають історичний досвід народу, його культурні традиції, звичаї, цінності та особливості світосприйняття. Усталені мовні звороти зберігають у собі уявлення про навколишній світ, ставлення до різних життєвих ситуацій і специфіку національного характеру. Саме тому дослідження фразеології дає змогу глибше зрозуміти особливості національного світогляду, закарбованого в мові.

Походження українських фразеологізмів є різноманітним. Їхніми джерелами стали побутове мовлення, народна творчість, біблійні сюжети, антична й українська міфологія, вислови видатних людей, професійна діяльність, а також каламбури, анекдоти та переклади іншомовних зворотів. Різноманітність джерел української фразеології свідчить про багатство культурних впливів, які формували мовну картину світу українців.

Національна своєрідність української фразеології виявляється також у великій кількості образних висловів, що передають подібні значення, але відрізняються емоційним забарвленням і способом образного осмислення дійсності. Так, неможливість або невизначеність часу передають вислови коли рак на горі свисне, як риба заговорить, як п'яниця протверезиться. Для позначення

швидкої втечі використовують фразеологізми накивати п’ятами, дати драпака, узяти ноги на плечі, тільки п’яти замигтіли. Евфемістичне й часто жартівливе позначення смерті представлене зворотами дати дуба, протягнути ноги, піти на побачення з предками. Такі вислови демонструють образність українського мовлення, його емоційність, гумористичність і схильність до використання побутових образів для осмислення життєвих явищ.

Особливий інтерес становлять фразеологічні одиниці, значення яких пов’язане з історичними або культурними асоціаціями. До прикладу:

Гаряча голова - фразеологізм, що характеризує запальну, імпульсивну, нестримну людину, яка схильна діяти під впливом емоцій. У художньому мовленні цей вислів використовується для підкреслення особливостей характеру персонажа. Приклад уживання знаходимо в романі Олеся Гончара «Прапороносці»: «– Ти, Черниш, людина розумна, але гаряча голова. Тобі треба навчитися стримувати свої пориви». У цьому контексті фразеологізм безпосередньо характеризує Черниша як людину емоційну та схильну до необдуманих поривів. Автор використовує його для увиразнення психологічної характеристики персонажа.

Геростратова слава - вислів, що означає сумнівну, ганебну славу, здобуту завдяки злочинному, руйнівному або негідному вчинку. Походження цього вислову пов’язане з іменем Герострата – жителя давньогрецького міста Ефеса, який, за античною традицією, спалив храм Артеміди, прагнучи назавжди увічнити своє ім’я. Тому «геростратова слава» має виразно негативне значення та позначає прагнення прославитися будь-якою ціною, навіть через злочин. Приклад використання цього вислову знаходимо в історичному романі Михайла Старицького «Останні орли»: «Не потрібна мені така геростратова слава, здобута на згарищах рідного краю та на людському горі». У наведеному контексті вислів підкреслює неприйнятність слави, здобутої через страждання інших людей і руйнування. Таким чином, фразеологізм не лише характеризує певний тип поведінки, а й містить виразну негативну оцінку.

Гнути кирпу – фразеологізм, що означає гордовито триматися, бути чванливим, гонористим; зазнаватися. Приклад уживання знаходимо в п'єсі Григорія Квітки-Основ’яненка «Сватання на Гончарівці»: «Не гни кирпи, Стецьку, бо й так сонце високо!» У

цьому контексті вислів вживається для застереження персонажа від зайвої пихи та зарозумілості.

Грати першу скрипку – вислів, що означає бути головним, провідним у якій-небудь справі, відігравати вирішальну роль. Приклад уживання знаходимо в романі Миколи Хвильового «Вальдшнепи»: «Він завжди звик грати першу скрипку в будь-якому товаристві й не терпів конкуренції.» Фразеологізм підкреслює лідерські амбіції героя та його прагнення домінувати в колективі.

Лепта вдовиці – фразеологізм, що означає невеликий, але щирий і посильний вклад у якусь спільну справу. Приклад уживання знаходимо в романі Панаса Мирного «Повія»: «Вона внесла свою лепту вдовиці в загальну справу допомоги бідним, хоч сама ледве зводила кінці з кінцями.» Вислів підкреслює альтруїзм та щире бажання допомогти попри власну скруту.

Накрити мокрим рядном – вислів, що означає розпекти, вилаяти когось, різко висловити своє незадоволення, дорікнути чи сказати щось неприємне. Приклад уживання знаходимо в романі Панаса Мирного «Хіба ревуть воли, як ясла повні?»: «Вона так його мокрим рядном і накрила, що той тільки рота роззявив і не знав, що відповісти.» У цьому контексті вислів передає раптову та різку емоційну атаку (докори), яка приголомшила слухача.

Пустити червоного півня – фразеологізм, що означає підпалити що-небудь, навмисне влаштувати пожежу з метою помсти чи розплати. Приклад уживання знаходимо в повісті Михайла Коцюбинського «Fata morgana»: «Постривайте ж, ми вам ще пустимо червоного півня під стріху!» Вислів використовується як загроза насильницької розправи.

Рвати боки – вислів, що означає нестримно, безугавно сміятися, реготати; надриватися від сміху. Приклад уживання знаходимо в повісті Івана Нечуя-Левицького «Кайдашева сім’я»: «Уся громада аж боки рвала від сміху, слухаючи чудернацькі вигадки Лавріна.» Фразеологізм яскраво передає надзвичайно сильну та загальну емоційну реакцію на кумедну ситуацію.

Сізіфова праця – вислів, що означає надзвичайні, але марні зусилля, спрямовані на досягнення чогось; нескінченна, важка й безрезультатна робота. Приклад уживання знаходимо в романі Олеся Гончара «Тронка»: «Це була справжня сізіфова праця —

щодня розгрібати ці замети, а за ніч їх знову наносило.» Фразеологізм підкреслює виснажливість і циклічність дій, що не дають остаточного результату.

Тримати хвіст бубликом – фразеологізм, що означає не журитися, не занепадати духом, зберігати оптимізм, бадьорість і впевненість у складних обставинах. Приклад уживання знаходимо в гумореcці Остапа Вишні «Зенітка»: «Головне у нашій справі — не занепадати духом і завжди тримати хвіст бубликом!» Вислів слугує закріпленням оптимістичного настрою та стійкості.

Як Сірку муху з'їсти – жартівливий вислів, що означає зробити щось дуже легко, без жодних зусиль. Приклад уживання знаходимо в повісті Марка Вовчка «Інститутка»: «Справитися з цим завданням для нього було — як Сірку муху з'їсти.» Фразеологізм акцентує на надзвичайній простоті поставленого завдання для персонажа.

Як на вугіллі (або як на гарячому вугіллі) – фразеологізм, що означає перебувати вкрай знервованим, неспокійним, тривожним; відчувати постійне напруження в очікуванні чогось. Приклад уживання знаходимо в повісті Марка Вовчка «Інститутка»: «Сиджу я, мов на гарячому вугіллі, чекаю, що воно далі буде.» Вислів точно передає стан внутрішнього дискомфорту й нетерплячого хвилювання.

Накивати п'ятами – вислів, що означає швидко втекти, утекти з місця події; сховатися. Приклад уживання знаходимо в казці Івана Франка «Лис Микита»: «Тоді Микита, довго не думаючи, узяв та й накивав п'ятами в ліс.» Фразеологізм динамічно описує швидку втечу героя.

Байдики бити – фразеологізм, що означає ледарювати, нічого не робити, марно проводити час. Приклад уживання знаходимо в повісті Михайла Коцюбинського «Fata morgana»: «– Нема коли мені з тобою байдики бити, – мовив Андрій, розгортаючи роботу.» Вислів використовується для підкреслення зайнятості та важливості праці на противагу марнуванню часу.

Вискочити, як Пилип з конопель – жартівливий фразеологізм, що означає недоречно, несподівано чи невєвічливо озватися, втрутитися в розмову або з'явитися десь не до місця. Приклад уживання знаходимо в повісті Івана Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я»: «– А що ж це ти, Мелашко, вискочила, як Пилип з конопель?

– спитала Кайдашиха.» Вислів акцентує на повній недоречності репліки чи появи персонажа в цей момент.

Отже, українські фразеологізми є не лише засобом увиразнення мовлення, а й своєрідним сховищем колективної пам'яті, культурних смислів і народного досвіду. Їхнє вивчення сприяє розумінню того, як історичні події, міфологічні уявлення, традиції та повсякденне життя відображаються в мові й формують національний світогляд.

ЛІТЕРАТУРА

1. Освіта.ua. Перелік фразеологізмів для підготовки до НМТ з української мови. Освіта.UA. URL: https://osvita.ua/test/training/materialy-instrumenty/88002/

2. Про сайт | Горох – українські словники. Про сайт | Горох – українські словники. URL: https://goroh.pp.ua/

3. G J. Історія походження фразеологізмів - Dovidka.biz.ua. Dovidka.biz.ua. URL: https://dovidka.biz.ua/istoriya-pohodzhennya-frazeologizmiv/

УДК 398.81(=161.2):94:355.48:329.17](477)

СЛОВО ЯК ЗБРОЯ: ФУНКЦІОНУВАННЯ СУЧАСНОГО ФОЛЬКЛОРУ В БОРОТЬБІ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ

Соломія ТКАЧИК,
студентка 2 курсу філологічного факультету
Львівський національний університет імені Івана Франка

Слово, моя ти єдиная зброє,
Ми не повинні загинуть обоє!
Може, в руках невідомих братів
Станеш ти кращим мечем на катів.
(Леся Українка)

Сучасна повномасштабна війна – одна з найболючіших подій в історії нашої держави. Водночас, це період, коли відбувається

трансформація суспільних та політичних поглядів українців, котрі знову і знову переконуються у настійній потребі збереження своєї національної ідентичності. Одним із важливих свідчень цього є поява пісень військової тематики, які увиразнюють переживання нації у період боротьби.

Пісня – душа народу. Вона з нами і в горі, і в радості. Пісні підтримують у важких ситуаціях, додають сили у боротьбі, звеселяють душу, врешті, зберігають пам'ять про радість перемоги чи трагізм поразки, про окремих осіб. Погоджуюсь із думкою І. Євдокименка: *«Українська пісня, створена в умовах бойових дій, виконує функції, що виходять за межі художнього висловлювання: інформує, мобілізує, консолідує, документує досвід війни та формує образи спротиву»* [2, с. 142]. З початку повномасштабної війни українці поступово відмовляються від російської культури, яку вороги століттями прагнули нам нав'язати: *«Нинішня масова музика за ці роки скинула із себе шкаралущу російськості, стала більш національною, патріотичною та водночас глибшою, навіть філософською, різною, але точно іншою»* [8].

Надія Сенчило слушно підкреслювала, що фольклор має здатність підлаштовуватися під різні умови: *«Передумовою появи нових фольклорних творів є кризові моменти в житті людей»* [6, с. 101]. Прикладом може бути перероблена воїном ЗСУ колядка гумористичного характеру, яка набрала на платформі YouTube 216 тис. переглядів:

Я колядник хоч куди,
В мене гарні чобітки,
Маю добрий шарфичок
І тепленький кожушок.

Ой, заходьте, дорогенькі,
Вдома будете тепленькі!
Господинь вас пригощає,
Генератор вже вмикає,
Пічечку вже розігріває,
Раді будете без меж.

Є проблема лише одна:
З кацапії до нас чума,
сарманділий наступає.

Але ми зробимо усе,
Щоб повітряна тривога
Перейшла до Таганрога,
До Москви і Курська,
До Самари та Іркутська,
До Смоленська і Тамбова,
До Ульяновська і Пскова,
І в Курган, і в Магадан,
І в далекий Тегеран!
Буде тобі, враже,
Як Залужний скаже! [9].

Олена Івановська зазначила: *«Шляхом градації розширюються межі умовного інобуття – потенційного об'єкта наступальної активності Збройних сил України. Така прогностика є особливістю магічного текстотворення»* [3, с. 55].

Мабуть, найвідоміша пісня, яка тече в крові українців – «Ой у лузі червона калина». Це гімн УСС, який виник у 1914 році під час Першої світової війни. В умовах сучасної війни пісня знову стала символом незламності нашого народу. Це відчутно з першої ж строфи:

Ой у лузі червона калина похилилася,
Чогось наша славна Україна зажурилася.
А ми тую червону калину підіймемо,
А ми нашу славну Україну, гей, гей, розвеселимо! [13].

Закономірно, що в сучасних піснях актуалізовано мотив патріотизму та боротьби за державу, що містяться у стрілецьких піснях. Приклад:

У неділю рано сонце ще не сходить
Українське військо із лісу виходить
У неділю рано сонце сяйвом грає –
Українське військо окопи копає

Ой, слава, ой, слава! Україні слава!

Слава Україні! Всім героям слава!
Ой, слава, ой, слава! Україні слава!
Хай живе Бандера і його держава! [10].

Відома тужлива пісня «Пливе кача по Тисині», яка лунала на прощанні з Героями Небесної сотні у час Революції Гідності у 2014 році, 2022 року, на жаль, стала знову актуальною. Схожа з козацькими піснями, бо має тужливий зміст і містить мотив боротьби: *«Народна пісня, що пов'язана з козацькими традиціями, ставши символом незламності українського духу. Пісня дійсно має глибокий символічний зміст, який набуває особливої актуальності в контексті сучасної війни»* [7, с. 81].

Козацькі пісні містять також мотив смерті, що підкреслила Леся Мушкетик: *«Одним із поширених мотивів уснословесних творів є смерть воїна, козака, у ньому закладена глибока ідея духовного безсмертя людини на відміну від її фізичної загибелі, де горе певною мірою компенсується урівноваженням славою»* [5, с. 68]. У пісні Сергія Мироненка «Герої» є крилата строфа:

Герої не вмирають
Герої – світла янголи,
Вони нас закривають
Вони за нас на небі
За них ми на землі» [12].

Л. Мушкетик зазначила: *«В народних віруваннях душа має вигляд птаха, в образі лелек воїни навідують свої домівки й рідних. У народних піснях цей птах є оберегом родинного затишку, рідного дому, добробуту»* [5, с. 69].

Схожий мотив містить популярна пісня «Непереможна Україна» (слова Лариси Архипенко):

Від кулі Янгол захистить крилом,
На спаленій землі розквітнуть квіти
І буде мирне небо за вікном,
І усміхнуться сонцю діти [12].

Фольклорні символи часто помічаємо навіть у назвах авторських пісень. Пісня гурту Go_A «Kalyna» [11] має символічну назву. Споконвіків калина для українців – міцний зв'язок із рідною землею, боротьба за неї. Під відео на YouTube помічаємо влучний

коментар від користувача з нікнеймом @sergiizaika130, написаний 4 роки тому: *«Скинув цю пісню хлопцям на передовій, кажуть, під неї веселіше шмалити ворогів. Нашим Воїнам дуже бракує підтримуючих пісень, от би їх було більше».* Це підтвердження того, що пісні піднімають бойовий дух.

Війна – це не лише страждання на рідній землі, а й на чужині. На жаль, багато громадян з різних причин були змушені покинути свої домівки. На початку XIX століття існував такий тип суспільно-побутових пісень як емігрантські. Тоді емігрували здебільшого в Канаду в пошуку кращого життя. Ці переживання відображає пісня-реквієм «Чуєш, брате мій» (Слова: Богдан Лепкий, музика: Лев Лепкий):

Кличуть “Кру-кру-кру, в чужині умру,
Заки море перелечу, крилонька зітру крилонька зітру”
Мерехтить в очах безконечний шлях,
Гине-гине в сірій мряці слід по журавлях [17].

Цікавою є переробка народного романсу «Вже надоїли тії цвєточки» на тематику пісні про війну та ненависті до загарбників від каналу «Рись»:

Як надоїли мені цвіточки –
то їх сади, то поливай;
Як надоїли прокляті орки –
то їх пали, то убивай.

Я їх просила, я їм казала:
Не їдь сюди, не прилітай.
Чому тепер ти дзвониш мамі –
Цього у мене не питай [15].

На думку Олени Івановської, *«авторки номінують свою інтерпретацію пісні "новатрадиційна пісня". Ми приймаємо таку рубрикацію, оскільки жанрова парадигма фольклору не є статичною, а подібні зразки мають пройти випробування часом для їхньої остаточної жанрової ідентифікації»* [3, с. 56].

У пісні Енджі Крейда «Враже» є формули замовляння (у цьому випадку – на смерть):

Скільки зробиш, враже, кроків по Вкраїні
Стільки твого ляже роду в домовині
Тільки на пів світу, чорного пристріту
Буде тобі, враже, так, як відьма скаже [16].

Надія Сенчило зауважила: *«Незважаючи на те що текст авторський, він має у змісті й формі ознаки народного. Функції замовлянь прагматичні, засновані на вірі в силу магічної дії проголошуваного слова, їх промовляли для досягнення конкретного результату»* [6, с. 103].

Під час складних ситуацій важливо не втрачати почуття гумору. На думку Костянтина Крепака, твори, *«наповнені оптимізмом, показують слабкість противника, мають танцювальний ритм. Тематика війни в них, як правило, подається в грайливому, часом навіть саркастичному ключі. Ці музичні твори заряджають позитивом і стають справжніми хітами, завойовуючи статус народних»* [4, с. 61].

Отже, під час теперішньої війни фольклор набув нового значення. Жанри, які нібито в минулому – замовляння, стрілецькі й козацькі пісні, трансформувалися і знову стали актуальними. Пісні завжди були для нас найважливішою зброєю та розрадою у важкі часи. Крім того, вони зберігають у собі досвід нації та наш генетичний код.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондарчук К., Чумаченко О. Мова і пісня як чинники національної ідентичності українців // Актуальні проблеми філології та перекладознавства. 2024. Т. 30. С. 14–21. https://doi.org/10.31891/2415-7929-2024-30-2
2. Євдокименко І. М. Сучасна українська музика як голос війни: образи, сенси та медіа-наратив у просторі масової комунікації // Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. 2025. Том 36 (75) № 6. Частина 2. С. 142–150. DOI https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.6.2/22
3. Івановська О. Фольклорний ресурс національної культури як ідеологічна платформа прямостояння українців у війні // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика.

2023. № 2 (34). С. 54–58. DOI: https://doi.org/10.17721/1728-2659.2023.34.10

4. Крепак К. В. Боротьба на мистецькому фронті. Українська пісенна традиція військових часів // Українська музика. 2024. № 3–4. С. 56–63. DOI: https://doi.org/10.32782/2224-0926-2024-3-4-50-51-6

5. Мушкетик Л. Г. Фольклорні архетипи та символи в новітній українській мілітарній пісні // Література та культура Полісся. 2026. Т. 114. Серія “Філологічні науки” № 28. С. 65–79. DOI:10.31654/2520-6966-2026-28F-114-65-79

6. Сенчило-Татліліоглу Н. Новотвори воєнної тематики в українському фольклорі // Світові виміри освітніх тенденцій. 2024. Вип. 17. С. 100–106.

7. Старушик О. Синтез народної та духовної музики у XXI столітті (На прикладі пісні «Пливе кача по Тисині») // Синтез мистецтв як відображення змін соціокультурного простору сьогодення / ІІ Всеукраїнська науково-практична конференція здобувачів вищої освіти і молодих учених 23–24 квітня 2025 року / Збірник матеріалів. Житомир, 2025. С. 80–84.

8. Янковська Жанна. «Озброєні піснею»: Пісенний контент України за 3 роки війни. Національний університет «Острозька академія». URL: https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/9907/1/ozbroeni.pdf (дата звернення: 10.10.2026).

9. https://youtu.be/SQmXspO4cR0?si=yt6fi4THA48PGTvA (дата звернення: 11.10.2026).

10. https://youtu.be/uO5y7WvGNpI?si=geaKYLBcMt86osWo (дата звернення: 11.10.2026).

11. https://youtu.be/5gOia6qznyQ?si=JoSz4KKE2C2SQrUb (дата звернення: 13.10.2026).

12. https://youtu.be/U6IGcGrD_S0?si=Nku-z8SrBdcwddGR (дата звернення: 13.10.2026).

13. https://youtu.be/EV_vT0Vud5Q?si=XGeyOoH0FCFx3YVA (дата звернення: 13.10.2026).

14. https://youtu.be/ononY-9dEsE?si=OJiK-xK-pLfaxHO7 (дата звернення: 13.10.2026).

15. https://youtu.be/xZG8NKLsERM?si=n2jY6Mq8IOLKxoik (дата звернення: 13.10.2026).
16. https://youtu.be/cdEEffF7_rU?si=jLjJY6olOYqGeVTc (дата звернення: 13.10.2026).
17. https://youtu.be/q4zBpK4vXww?si=V_yKRA2u6Z3xx1J9 (дата звернення: 13.10.2026).

УДК 811.161.2:316.7

РІДНЕ СЛОВО ЯК ОСНОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ОСЕРЕДДЯ КУЛЬТУРНОЇ ПАМ'ЯТІ УКРАЇНЦІВ

Денис ПЕРЕМИБІДА,
начальник НДЛ СОП НЦСВ Національна академія сухопутних військ ім. гетьмана Петра Сагайдачного
Леонід КРИВИЗЮК, к.і.н., доцент,
провідний науковий співробітник НДЛ СОП НЦСВ
Національна академія сухопутних військ
ім. гетьмана Петра Сагайдачного

Кожен народ зберігає свою історію не лише в літописах і музеях, а передусім у мові. У ній відбито спосіб мислення, світогляд і моральні цінності багатьох поколінь. Саме тому спроби знищити український народ упродовж століть неодмінно супроводжувались наступом на українське слово, а нинішня війна знову порушує питання про мову як основу національного буття.

Завдання цієї розвідки – з'ясувати, яку роль відіграє рідна мова у формуванні національної ідентичності українців і збереженні їхньої культурної пам'яті, а також показати, чому мовна свідомість є важливим джерелом духовної стійкості суспільства.

Думку про тісний зв'язок мови та мислення в українській науці найгрунтовніше розвинув видатний український мовознавець Олександр Потебня. На його переконання, мова не просто передає готові думки, а бере участь у їх творенні, тому кожна мова по-своєму впорядковує світ у свідомості людини [5]. Звідси випливає, що народ, який утрачає рідну мову, утрачає й неповторне бачення світу,

вироблене предками. Близьку позицію обстоював І. Огієнко, для якого мова була головною ознакою нації та її душею, а турбота про неї – першочерговим обов'язком кожного свідомого українця [4].

Сучасна гуманітаристика пропонує розглядати ці процеси крізь призму культурної пам'яті. Німецький єгиптолог, історик релігії та культури Ян Ассман визначає її як сукупність текстів, символів, обрядів і образів, завдяки яким спільнота усвідомлює власну єдність і тяглість у часі [1]. Для українців найважливішим носієм такої пам'яті є мова. У колядках і щедрівках, думах та історичних піснях, прислів'ях і приказках, у назвах сіл, річок і урочищ закарбовано досвід, який неможливо без утрат передати іншою мовою. Народне слово зберігає уявлення про честь, гідність, працю та любов до рідної землі й переносить їх у сучасність.

Водночас історія української мови – це й історія її заборон. Валуєвський циркуляр 1863 року та Емський указ 1876 року, русифікація радянської доби, фізичне знищення діячів Розстріляного відродження мали одну мету – розірвати зв'язок між народом і його словом. Українська мовознавця Лариса Масенко наголошує, що наслідки такої політики досі позначаються на мовній ситуації в Україні, а їх подолання є необхідною умовою утвердження повноцінної національної ідентичності [3]. Тому відродження української мови сьогодні є не лише мовним, а передусім духовним і загальнонаціональним завданням.

Державна політика в цій сфері спирається на конституційну норму про статус української мови як державної [2, ст. 10] та на Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», який розглядає мову як чинник консолідації суспільства [7]. Важливим символом шани до рідного слова став День української писемності та мови, запроваджений 1997 року [6]. Щорічний Радіодиктант національної єдності, який пишуть тисячі людей в Україні й за кордоном, перетворився на справжнє свято єднання.

Війна наочно засвідчила, що мова є джерелом внутрішньої сили. Багато українців свідомо відмовились від російської мови в

побуті, сприймаючи цей вибір як вияв особистої гідності. На фронті й у тилу рідне слово звучить у піснях, гаслах, позивних, листах до рідних і зверненнях до побратимів. Воно допомагає захисникам і рятувальникам пам'ятати, за що вони борються, і залишатись собою в найтяжчих обставинах.

Щоб зміцнити духовний вимір мовної політики, доцільно вивчати українську мову в нерозривному зв'язку з історією та культурою народу, популяризувати класичну й сучасну українську літературу, збирати та досліджувати діалектну лексику і фольклор, а також формувати в молоді ставлення до мови як до безцінного спадку попередніх поколінь.

Таким чином, українська мова є осердям національної ідентичності та головним сховищем культурної пам'яті народу. Через рідне слово кожна людина долучається до спільної історії, переймає цінності предків і відчуває себе частиною нації. Збереження й розвиток мови – запорука того, що українська історія триватиме й надалі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ассман Я. Культурна пам'ять: письмо, пам'ять і політична тотожність у ранніх високих культурах / пер. з нім. В. Кам'янця. Київ: Ніка-Центр, 2004. 368 с.

2. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр (дата звернення: 12.10.2026).

3. Масенко Л.Т. Мова і суспільство: постколоніальний вимір. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2004. 163 с.

4. Огієнко І. Історія української літературної мови. Київ: Либідь, 1995. 296 с.

5. Потебня О. О. Думка й мова. Київ : СІНТО, 1993. 192 с.

6. Про День української писемності та мови : Указ Президента України від 6 листопада 1997 р. № 1241/97. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1241/97 (дата звернення: 12.10.2026).

7. Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України від 25 квітня 2019 р. № 2704-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19 (дата звернення: 12.10.2026).

UDC 811.111'27:327.82(477)

PROMOTING UKRAINIAN CULTURAL HERITAGE AND IDENTITY THROUGH THE ENGLISH LANGUAGE

Vladyslav VOROBETS
Scientific Supervisor – Oksana PYLYPETS,
Lecturer at the Department of Ukrainian Studies and
Intercultural Communication, Lviv State University of Life Safety

In the modern era of globalization and geopolitical transformation, language operates not merely as a system of signs for everyday communication, but as a dynamic instrument of strategic national self-representation, cultural diplomacy, and political agency [1]. Historically, Ukrainian identity was frequently perceived, analyzed, and interpreted through an imperial or Russian-centric framework in international media and Western academic circles [2]. However, in the context of Russia's ongoing full-scale military aggression against Ukraine, the English language has acquired a crucial, multi-dimensional role. It serves as a vital global conduit that allows Ukrainians to articulate their authentic history, advocate for political and cultural sovereignty, deconstruct persistent colonial narratives, and foster international solidarity [1, 3]. This paper examines the English language's role as a strategic tool for projecting modern Ukrainian identity onto the global stage.

For centuries, imperial politics aimed to marginalize Ukrainian language, culture, and statehood [2]. In international historiography and media coverage throughout the 20th century, Ukrainian perspectives were often mediated or overshadowed by dominant regional powers, severely restricting global understanding of Ukraine through external

interpretations [2, 4]. In the contemporary geopolitical landscape, the mastery and strategic application of English, as the primary lingua franca of modern international relations, science, and global media, has enabled Ukraine to break free from these historically imposed narratives [5]. English proficiency allows Ukrainian academics, journalists, civic activists, and policymakers to communicate directly with an international audience without relying on third-party translation or external editorial framing [1, 5].

The deployment of English in cultural diplomacy plays a fundamental role in transforming Ukraine from a subject of geopolitical discussions into an active participant in global cultural dialogue [3, 6]. The translation of iconic historical works and contemporary Ukrainian literature, such as texts by Oksana Zabuzhko, Serhiy Zhadan, and Andrey Kurkov, into English introduces global readers to the depth, diversity, and complexity of Ukrainian intellectual tradition [4, 6]. Furthermore, international exhibitions, film festivals, and music projects presented in English showcase a vibrant, forward-looking contemporary culture. Platform initiatives such as UNITED24, Ukraïner, and official state social media platforms utilize English-language digital content to humanize the news, present authentic local stories, and engage directly with global public opinion, successfully bridging the distance between local reality and international awareness [3, 7].

A particularly significant aspect of presenting Ukrainian identity via English is the assertion of linguistic correctness in international terminology, as names and toponyms carry immense political and symbolic weight [8]. The deliberate shift in English-language usage reflects the international community's recognition of Ukraine's sovereign identity. Rejecting the Soviet-era article "the" in favor of simply "Ukraine" asserts full political sovereignty rather than implying a dependent geographic region [8]. Moreover, the systematic replacement of Russian-derived transliterations with Ukrainian ones on international maps, news media, and global databases, such as Kyiv instead of Kyiv, Odesa instead of Odesa, Lviv instead of Lviv, and Chornobyl instead of Chornobyl, serves as a linguistic reclaiming of physical and historical space [8, 9]. This terminological transformation actively dismantles

colonial nomenclature in international cartography, legal documentation, and global media standards [8].

English has also become a powerful symbol and practical engine of Ukraine's integration into the democratic global community [5, 10]. Ukrainian civil society uses English seamlessly on social platforms to explain the realities of war, conduct international fundraising campaigns, and foster cross-border academic and educational collaborations [3, 7]. Within military, political, and institutional spheres, English fluency facilitates operational interoperability with NATO allies and European Union partners [10]. This alignment reinforces Ukraine's self-identification as an integral component of the European democratic security architecture, proving that linguistic alignment with the democratic world accelerates structural integration [5, 10].

In the era of hybrid warfare, information is a key battleground where imperial and totalitarian regimes historically utilized international media channels to disseminate distorted historical narratives regarding Ukraine [1, 9]. By actively generating scientific, journalistic, and analytical content directly in English, Ukrainian experts and institutions can immediately refute disinformation, offer verified evidence from local primary sources, and preserve the accuracy of historical memory in real time [1, 3].

To conclude, the English language has become an essential bridge connecting Ukrainian identity with the wider world. Far from diluting local linguistic heritage, the strategic adoption of English enables Ukraine to protect and promote its national culture globally [1, 6]. By adopting English as a tool for advocacy, scholarly discourse, and cultural diplomacy, Ukraine successfully reclaims its historical narrative, projects a modern democratic identity, and secures its rightful position in the international community as a resilient, sovereign nation [3, 5].

REFERENCES:

1. Zabuzhko, O. (2022). The Longest Journey. Kyiv: Komora Publishing.

2. Plokhy, S. (2015). The Gates of Europe: A History of Ukraine. New York: Basic Books.

3. Kulyk, V. (2023). Language and Identity in Wartime Ukraine: Shifting Orientations and Perceptions. Ethnopolitics, 22(4), 385–404.

4. Shkandrij, M. (2001). Russia and Ukraine: Literature and the Discourse of Empire from Napoleonic to Modern Times. Montreal: McGill-Queen's University Press.

5. Shevel, O. (2016). The Battle for Historical Memory in Post-Revolutionary Ukraine. Current History, 115(783), 258–263.

6. Makhno, V. (Ed.). (2021). The Frontier: 28 Contemporary Ukrainian Poets. London: Glagoslav Publications.

7. Palyvoda, O., & Chernov, M. (2023). Digital Cultural Diplomacy: Strategies of Ukrainian Public Institutions During Full-Scale Invasion. Journal of International Communication, 29(2), 145–162.

8. Danylenko, A. (2019). Toponymy and Sovereignty: The Politics of Transliteration in Post-Soviet Ukraine. Slavic Review, 78(3), 712–734.

9. Yermolenko, V. (Ed.). (2019). Ukraine in Histories and Stories: Essays by Ukrainian Intellectuals. Kyiv: Internews Ukraine.

10. Kuzio, T. (2022). Russian Nationalism and the Russian-Ukrainian War: Autocracy-Orthodoxy-Nationality. London: Routledge.

УДК 008:930.85:316.42

КУЛЬТУРНА ПАМ’ЯТЬ ЦИФРОВОЇ ЕПОХИ

Іван ШКУРЕНКО
курсант навчально-наукового інституту цивільного захисту
Марія ІВАНЧЕНКО, кандидат філологічних наук, доцент
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Наше повсякденне життя формується цифровими технологіями. Ставши невід’ємною частиною реальності, вони супроводжують нас у будь-яких ситуаціях. У сфері культури поширення цифрових ініціатив у музеях, галереях, бібліотеках та інших установах, що зберігають культурну спадщину, уможливлює

(часткове) відвідування музеїв і/або тимчасових виставок, а також доступ до ресурсів культурної спадщини. Певною мірою деякі з цих установ також відкривають можливості для повторного використання фрагментів творів. Оцифровані культурні об'єкти з державних і приватних колекцій можна завантажувати та редагувати, тоді як митці створюють мистецтво за допомогою цифрових пристроїв або інтегрують технічні ґаджети й зображення в інсталяції. На початку 2020 року, з початком пандемії COVID-19, ці процеси отримали новий імпульс, оскільки заклади культури були змушені переосмислити взаємодію з громадськістю та користувачами, які були обмежені в пересуванні й змушені залишатися вдома [1, с. 89]. У такий спосіб матеріальні ресурси та «локалізований» досвід набули нового виміру. Проте цей імпульс супроводжується низкою невирішених питань. Стрімка цифровізація контенту, ресурсів і форм презентації, а також поява цифрового мистецтва порушили питання щодо визначення, збереження та передачі цієї спадщини. Водночас ці побоювання мають переважно концептуальний характер, оскільки поняття цифрової культурної спадщини досі потребує чіткішого визначення.

Питання, пов'язані з культурною спадщиною, установами пам'яті та цифровізацією, залишаються актуальними вже тривалий час: їх почали обговорювати ще на етапі початкового розвитку Інтернету, і вони охоплюють низку дисциплін. Варто виокремити певні аспекти, оскільки ці процеси зазнали численних трансформацій.

Цифровізація стала невід'ємною складовою діяльності установ пам'яті, сприяючи збереженню культурних об'єктів, їх документуванню (шляхом фіксації зовнішнього вигляду та оцифрування відповідних архівних матеріалів) і, зрештою, розширенню доступу до них. Сьогодні, в умовах домінування цифрових ініціатив, установи, що опікуються спадщиною, обирають різні шляхи цифровізації залежно від особливостей своїх колекцій, місця розташування та наявних ресурсів. При цьому

спостерігаються значні відмінності, зумовлені специфікою окремих країн.

Можна виокремити чотири концепції, що відіграють ключову роль у розробці цифрових стратегій для колекцій культурної спадщини: оцифрування, індекси метаданих, управління правами інтелектуальної власності та бізнес-моделі. Цей підхід набув нового виміру завдяки розвитку віртуальних технологій та нових способів презентації. У виставковій та освітній діяльності традиційні практики аналогового світу стикаються з цифровими технологіями. У такий спосіб матеріальні об'єкти, перетворені науковцями, митцями, установами та іншими суб'єктами, стають нематеріальними – і водночас залишаються матеріальними. Отримані варіації дозволяють працювати із цифровою копією, не завдаючи жодної шкоди оригіналу. З'являється можливість вільно перемикатися між старим і новим. Це стимулює та заохочує творчість і прагнення до експериментів. Отже, стає очевидним, що оцифрування має численні переваги. Не лише протягом багатьох років зростає кількість відвідувачів музеїв, а й чимало людей виявляють готовність долучитися до цієї цифрової культурної ініціативи. Інтерес до традиційних і нових форм культури, схоже, стабільно зростає, залучаючи дедалі більше людей із різним життєвим досвідом.

Консервація культурних матеріалів є невід'ємною частиною суспільної потреби збирати, впорядковувати та демонструвати культурні надбання. Це складний інтелектуальний і фізичний процес, що ставить перед нами чимало етичних, технічних і філософських викликів; саме завдяки цим викликам ми краще розуміємо світ таким, яким він був, яким є зараз і, певною мірою, яким буде в майбутньому» [2, с. 174–175]. Розширення можливостей, що їх відкривають цифрові медіа, проникає й у сферу мистецтва, сприяючи появі нових творів. Вони кидають виклик традиційним підходам до консервації, зберігання та експонування, оскільки їхній зв'язок із матеріальністю та часом опиняється під загрозою – зокрема, через ризик морального застарівання. Поряд із такими мистецькими практиками, дедалі більшого значення для інституцій пам'яті набувають цифрові свідчення та практики.

Яскравим прикладом є архівування всіх твітів Бібліотекою Конгресу, а також — у значно вужчому масштабі — збереження музеями цифрових об'єктів і рішень, створених у всьому світі під час локдаунів, спричинених пандемією COVID-19.

Сучасний цифровий мистецький простір формується не лише завдяки оцифруванню творів мистецтва, а й завдяки проєктам із формування колекцій, ініціативам у соціальних мережах і стрімінговим сервісам, віртуальним турам та онлайн-виставкам. Зокрема, історичні та міські музеї закликали громадськість надсилати свідчення для їх включення до постійних колекцій. У такий спосіб ці установи сприяють визначенню нової категорії спадщини — спадщини, що має суто комунікаційну природу. Збираючи ці матеріали, установи визнають важливість усіх форм самовираження періоду локдаунів і роблять внесок у забезпечення доступу громадськості до частини цих матеріалів у майбутньому. Саме тому процес оцифрування часто характеризують як засадничо демократичний: усе є і буде відкритим та доступним для кожного. Однак такий західноцентричний погляд потребує критичного переосмислення, зважаючи на те, що значна частина населення світу досі не має доступу до Інтернету, а решта користувачів стикається з різними перешкодами, як-от платні бар'єри (пейволи).

Інтеграцію цифрових практик у діяльність інституцій пам'яті та мистецьку сферу можна розуміти по-різному й досліджувати крізь призму різних підходів. Розглядаючи цифрові мистецькі твори та цифрові об'єкти, слід відрізняти їх від так званої оцифровки, оскільки вони – «репродукції» культурних об'єктів і документації, а також цифрові версії мистецьких проєктів – ніколи не можуть зрівнятися з аналоговими складниками. Усі інші цифрові культурні об'єкти маючи матеріальний вимір, вони є чимось значно більшим, ніж просто копіями, що кидають виклик нашим уявленням про автентичність; це нові явища. Саме тому вони привернули увагу держав-членів ЮНЕСКО: їх визнали складовою нашої культурної спадщини, яка, однак, досі не має чіткого визначення та стикається з новими загрозами.

Підхід до цифрової культурної пам'яті має дві мети. Нинішнє століття не повинно перетворитися на період, що мине безслідно й не буде задокументований. Водночас очевидно, що як збереження всіх даних, так і втрата всіх даних є малоймовірними сценаріями. Утім, через автоматичне видалення файлів із серверів постійна загроза втрати контенту є реальнішою, ніж дехто може припускати. Нам необхідно забезпечити свідоме перенесення пам'яті зі сховища (пам'яті-сховища) до функціональної пам'яті, щоб зрештою зробити дедалі об'ємнішу цифрову культурну пам'ять доступною в епоху цифрових технологій і зберегти її структуру.

Що саме слід зберегти в пам'яті і на яких підставах ми ухвалюємо такі рішення? З огляду на ці передумови, чи варто нам замислитися над способами забування? Або ж над методами більш комплексного кураторства? Як бути з випадковими подіями та збоями: чи є, наприклад, комп'ютерні віруси частиною цифрової культури? Ці питання стосуються не лише музеїв, бібліотек чи архівів, а й суспільства загалом. Очевидно, що ухвалення відповідних рішень буде складним завданням, адже вони кидають виклик нашим уявленням про пам'ять, суспільство чи авторство. Крім того, зрозуміло, що після ухвалення цих рішень реалізація відповідних стратегій створить додаткові труднощі.

Цифровізація культури та суспільства відкриває чудові можливості для створення міцних і натхненних зв'язків між суспільством, його інституціями та залученими компаніями. За умови впровадження зрозумілих, чітких і обов'язкових до виконання стратегій результатом можуть стати сталі відносини між усіма учасниками процесу та довгострокове збереження цифрової культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Carreras, C., and F. Mancini. 2014. A story of great expectations: past and present of online/virtual exhibitions. DESIDOC Journal of Library and Information Technology 34 (2): 87–96.

2. Cane, S. 2009. Why do we conserve? Developing an Understanding of Conservation as a Cultural Construct. In Conservation:

Principles, Dilemmas and Uncomfortable Truths, ed. Alison Richmond and Alison Bracker, 163–176. Burlington: Butterworth-Heinemann.

УДК 81’25:811.161.2:811.111

ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ, ЯКІ НЕ ПІДДАЮТЬСЯ АНГЛОМОВНОМУ ПЕРЕКЛАДУ

Гліб ЗЕЛІНСЬКИЙ, Андрій БАБИЧ
науковий керівник – ВЕРБИЦЬКА Лідія Олегівна,
завідувач кафедри українознавства та міжкультурної комунікації,
кандидат філологічних наук
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Під час перекладу з української мови лінгвісти постійно натрапляють на елементи, для яких в англійській немає готового відповідника. Йдеться не про абсолютну неперекладність: зміст майже завжди можна передати описово. Проте разом із використанням перекладацьких трансформацій зникає частина значення – емоційна оцінка, соціальна дистанція між співрозмовниками або культурні асоціації. Саме такі втрати найвиразніше показують, у чому полягає своєрідність української мови. В. Яблочнікова зазначає: «Безеквіваліентна лексика – це слова, що слугують для вираження понять, які часто є відсутніми в іншій культурі та мові» [4, с. 251]. Безеквівалентність не обмежується лексикою: вона виникає також на граматичному та словотвірному рівнях.

Мета дослідження – виокремити особливості української мови, що не мають прямих відповідників в англійській мові, з’ясувати, що саме втрачається під час їхнього передання, та окреслити засоби компенсації цих утрат.

Найпомітнішою граматичною розбіжністю є кличний відмінок. Українське звертання позначене самою формою слова: друже, мамо, пане полковнику. В англійській мові, де іменник має

лише два відмінки, звертання виражається тільки інтонацією та пунктуацією [3, с. 234]. Тому перекладачі вдаються до компенсації. Н. Хрустик і Я. Конопелько, аналізуючи англомовні переклади поезії Т. Шевченка, наводять, зокрема, такі випадки: мій батечку передано як dearest father [3, с. 234], тополенько – як lovely poplar [3, с. 235]. Серед засобів компенсації дослідниці називають прикметники в найвищому ступені порівняння, присвійні займенники (my, of mine), вигук "O!" та формули на зразок dear, darling [3, с. 236–237]. Показово, що в обох прикладах клична форма містить ще й здрібнілий суфікс, тож англійський прикметник мусить замінити одразу дві українські морфеми.

Інша граматична особливість – категорія роду дієслів минулого часу. В англійській мові речення «Я прийшла» і «Я прийшов» передаються однаково: "I came". У текстах, де розповідь ведеться від першої особи, українське дієслово саме вказує на стать оповідача, тоді як англомовному перекладачеві доводиться або вводити цю інформацію лексично, або опускати її. Так само займенник you нейтралізує протиставлення ти / ви. В українському діалозі перехід від звертання ви до ти сам собою сигналізує про зміну стосунків, а в перекладі цю зміну доводиться передавати іншими засобами – формою звертання, переходом на ім'я чи авторською ремаркою.

Ще помітніша асиметрія існує в словотворі. За результатами дослідження О. Ситник, лише суфіксів, що утворюють здрібнілі іменники, в українській мові 53, тоді як в англійській – 14 [2, с. 325]; продуктивними з них можна вважати тільки -let, -ling, -kin та -у з його варіантами [2, с. 326]. Крім того, здрібнілі форми в українській мові утворюють не лише іменники, а й прикметники, займенники, числівники, прислівники, дієслова і навіть вигуки [2, с. 325]. Через брак розгалуженої системи суфіксів англійська мова передає емоційність переважно лексико-синтаксичними засобами [2, с. 326]. Наслідки цього добре видно на прикладах сонечко, рученьки, хлібчик. Суфікси в цих словах виражають передусім ласку, а не розмір. Англійське little hands натомість додає саме значення розміру, якого в оригіналі може й не бути, а ласкавість губиться. Так само збільшувально-згрубілі форми, як-от вовчисько, в англійській

мові передаються лише описово: розмір позначає прикметник, а зневага чи страх мовця залишаються поза формою слова.

На лексичному рівні безеквівалентність пов'язана насамперед із реаліями та словами, що мають культурне навантаження. О. Подлєсна наводить приклад із перекладу В. Семенином вірша Т. Шевченка «Садок вишневий коло хати»: слово хата передано як the dwelling, а соловейко – то як nightingale, то як warblers. Унаслідок цього обидва образи втрачають символічне наповнення, яке вони мають в українській культурі [1, с. 66–68]. Окрему групу становлять родинні зв'язки. Українська мова розрізняє свекруху й тещу, свекра й тестя, зовицю та ятрівку, тоді як англійська зводить їх до mother-in-law, father-in-law, sister-in-law. У побутовому тексті ця різниця може бути несуттєвою. Проте в художньому творі, де конфлікт між невісткою та свекрухою – традиційний сюжетний мотив, вона стає змістовою.

Для передання безеквівалентних одиниць перекладознавство пропонує транслітерацію (транскрипцію), калькування, описовий переклад, наближений переклад (добір аналога) та трансформаційний переклад [4, с. 251]. Зіставлення розглянутих прикладів показує, що жоден із цих прийомів не зберігає водночас форму, значення та емоційно-культурне забарвлення. Транслітерація зберігає національний колорит, але без пояснення залишається незрозумілою. Описовий переклад передає зміст, однак руйнує стисліть і ритм. Відповідники зручні для читача, проте підміняють українські асоціації англійськими. Тож перекладач щоразу вирішує, яким компонентом значення пожертвувати, і цей вибір має бути свідомим, а не випадковим.

Отже, особливості української, що найважче серед інших мов піддаються англомовному перекладу, зосереджені на трьох рівнях: граматичному (кличний відмінок, рід дієслів минулого часу, протиставлення ти / ви), словотвірному (система здрібнілих і збільшувальних суфіксів) та лексичному (реалії, родинні зв'язки, слова з культурними асоціаціями). Спільним для них є те, що вони виражають ставлення мовця до людини: ласку, повагу, близькість,

родинну належність. Саме тому ці елементи, на нашу думку, є носіями національної ідентичності в мові, а їхня втрата в перекладі є не технічною, а змістовою. Для практики перекладу з цього випливає потреба компенсувати такі втрати на рівні контексту – прикметниками, формами звертання, коментарем – і не обмежуватися пошуком словникового відповідника.

ЛІТЕРАТУРА

1. Подлєсна О. Основні засоби відтворення безеквівалентної лексики англійською мовою (на прикладі перекладів українських класичних творів). Магістерські студії : альманах. 2022. Вип. 22. С. 66–68.

2. Ситник О. English expressing devices of Ukrainian diminutive and derogatory lexical units. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». 2016. Вип. 61. С. 324–326.

3. Хрустик Н., Конопелько Я. Стилістичне навантаження звертання, вираженого кличним відмінком, у поезії Т. Шевченка та в перекладах його творів англійською. Слов'янський збірник. 2015. Вип. 19. С. 230–238.

4. Яблочнікова В. Особливості перекладу безеквівалентної лексики. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». 2015. Вип. 59. С. 249–251.

УДК 81'272(477)

СУЧАСНА МОВНА СИТУАЦІЯ В УКРАЇНІ

Ірина БЛИЗНЮК,
курсантка першого курсу інституту РВіА
Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

Однією з найбільш актуальних і обговорюваних тем сучасності в Україні є двомовність. Варто відзначити, що дана тема постійно, з різною періодичністю стає важливою для сучасників і отримує поширення в суспільстві. Актуальність даного питання

змушує людей замислитися, щоб сформувати особисте ставлення до проблеми двомовності в Україні. Навряд чи можна сказати, що вирішити цю проблему просто, для цього необхідний ретельний аналіз.

Мова ніколи не буває нейтральною. Кожен, хто говорить чи пише, робить вибір: які слова вжити, якою мовою звернутися, який тон обрати. Такий вибір розкриває бачення світу. Одну й ту саму подію можна описати як «конфлікт» чи як «війну», як «визволення» чи як «окупацію», і за цими словами стоїть цілий світогляд. Саме тому мова є одним із найсильніших засобів впливу, а через неї відбувається інформаційна війна.

Правовою основою для здійснення державної мовної політики в Україні є Конституція України. Відповідно до статті 10 (Розділ I — «Загальні засади») Конституції України: «Державною мовою в Україні є українська мова. Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України. В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист інших мов національних меншин України. Держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування. Застосування мов в Україні гарантується Конституцією України та визначається законом» [1, с.12].

Загальновизнано, що законодавча база в Україні з цього питання відповідає загально-прийнятій світовій практиці й узгоджується з відповідними міжнародно-правовими актами. Але, не зважаючи на вищезазначені документи, мовна політика стала предметом гострої політичної й ідеологічної боротьби, що викликає дисгармонію в різних суспільних колах. Немає сумніву, що мова є важливим фактором геополітичної ідентичності національної держави, її інтересів у глобальному просторі політики. Сильна державна мова є гарантією присутності країни у площині світової культури і цивілізації, створює контекст глобального розвитку людства. Держава з національною та мовною ідентичністю має широкі можливості презентації власної волі у світі [2].

За даними Всеукраїнського перепису населення, українську мову визнали рідною 67,5 відсотка населення, російську - 29,6. Але результати опитування свідчать, що українською мовою більшою або меншою мірою володіють приблизно 80 відсотків населення, російською - 92. Тенденція до витіснення української мови російською з широкого вжитку сьогодні дещо знижується. Заглядаючи в історію, ми можемо зробити висновок, що конфлікт між двома мовами почався не в часи незалежності України. Українську мову, як і український народ намагалися винищувати впродовж багатьох століть: 350 років тому - поразка українців у перших визвольних змаганнях. Не можна не згадати, що у 1958 році був запроваджений закон, згідно з яким батьки могли вибирати мову навчання для своїх дітей і відмовитися від вивчення української мови. Відмовлялися не тільки у Луганську, Харкові, але й у Чернівцях. Вважалося, що володіння російською мовою – неодмінна передумовах успішної кар'єри. До перспективних зарахували в першу чергу російську мову, вірменську, грузинську, латиську, естонську, литовську. Українська, білоруська й мови Середньої Азії ввійшли до неперспективних. Словом, мови, носії яких чинили спротив русифікації й не хотіли переходити на російську, як мову повсякденного спілкування. Завершальним етапом для «близькоспоріднених» – української і білоруської мов мало стати їх влиття у «велику російську». А нема мови – нема народу, нема нації.

До 1991 року витіснення української мови активно відбувалося в різних сферах: освітній (школах, профтехучилищах, ВНЗ), науковому спілкуванні, видавництві. Українські видання дублювалися російською, бо, мовляв, є попит. У результаті українські тиражі зменшувалися аж до ліквідації. Українську мову також витіснили з театрів. Із семи театрів юного глядача лише один Львівський був україномовним. Російськими стали всі театри музичної комедії. Кіно, за окремими винятками, ніколи україномовним не було.

Така критична мовна ситуація в Україні блокувала надзвичайно важливу комунікативну та об'єднавчу роль української мови, яка мусить гуртувати українських громадян всередині країни й відокремити їх від сусідів, що всіляко захищають російське

населення. Все це призвело до різкого звуження сфери функціонування української мови на більшій території України й падіння її престижу, хоча досвід зарубіжних країн свідчить, що поширення двох мов в одній країні має тенденцію до перетворення на одномовність або до розпаду держави на дві частини за мовною ознакою. Для українців мова має особливе значення. Століттями її утискали й називали «діалектом», тому свідомий перехід на українську для багатьох є заявою про приналежність до культури. Проте саме тут криється пастка: якщо мова є сигналом позиції, її можна використати як маску. Шахраї, ботоферми та ворожі інформаційні операції імітують «свій» голос, щоб обеззброїти критичне мислення аудиторії. Хибним є й зворотне судження: людина, яка говорить російською чи суржиком, не обов'язково має хибні погляди, адже багато хто боронить країну й волонтерить. Оцінювати людину лише за мовою означає підміняти судження ярликом. Мова впливає й на емоційний стан людини. Фраза «ти впораєшся» додає сил, а «ти ні на що не здатний» породжує сором і невпевненість. Новини з тривожною лексикою та агресивні коментарі підтримують постійну напругу й формують відчуття, що світ небезпечніший, ніж він є. Водночас мова може лікувати: коли ми називаємо свої почуття словами, вони стають зрозумілішими й менше лякають.

Багато українців під тиском окупаційних режимів, що були в Україні, втратили рідну мову і втрачають національну культуру, менталітет, національну гордість та ідентичність. Однак історія доводить, що країна, в якій панують мова і культура вчорашнього колонізатора, не може розвиватися як незалежна, а тільки як постколоніальна. Ситуація, коли нерідна мова претендує на роль рідної, є неприродною і руйнівною [2, с. 152].

Варто зазначити, що певні зрушення, відбулися завдяки Революції Гідності. Сьогодні більшість українців, відповідаючи на запитання, чи проголосували б вони за другу державну мову в Україні, дає чітку відповідь «Ні!». Адже мова – це духовний скарб нації. Українська мова пройшла нелегкий шлях. Вона така ж

багатостраждальна, як і народ український. Однак попри всі заборони, переслідування і перешкоди для мільйонів українців вона залишилася рідною мовою батьків та дідів, і буде рідною для їхніх дітей.

Соціальні мережі сьогодні стали потужним інструментом впливу, де кожен допис, відео чи мем може формувати думки мільйонів людей. Проблема в тому, що ми рідко замислюємося над тим, що саме читаємо, бачимо й чуємо: стрічка новин працює швидко, а критичне мислення повільно. Пропаганда не обов'язково виглядає як агітація. Вона ховається за жартом, емоційною історією чи гучним заголовком. Алгоритми підсовують контент, що викликає гнів, страх і обурення, тому емоції витісняють факти.

Отже, мова є важливим, але неповним свідченням точки зору. Вона підказує, а не гарантує. Довіряти слід не мові допису, а перевіреним фактам. Варто запитати себе: хто автор, де першоджерело, чи підтверджують інформацію незалежні джерела, чи не намагаються мене просто розлютити або налякати. Справжню позицію людини видно у вчинках, у збігу слів із діями, а вільна людина думає самостійно, а не повторює чужі слова, якою б мовою їх не було сказано.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ґудзик К. Мовна політика в Україні: історія питання, сучасні виклики та що може й повинна зробити держава // День. – 2008. – № 77 (25 квітня). – С. 12.

2. Мовна ситуація в Україні: між конфліктом і консенсусом. – К. : ІПіЕНД імені І. Ф. Кураса НАН України, 2008. – С. 152.

УДК 39:004.77:[908(477.8)]

«Я БОЙКО»: ЗБЕРЕЖЕННЯ БОЙКІВСЬКИХ ТРАДИЦІЙ У ДІЯЛЬНОСТІ МИХАЙЛА МЕЛЬНИКОВИЧА

Аліна ШИКОР
студентка 1 курсу, 8 групи
Львівський державний університет внутрішніх справ
Науковий керівник - Мар'яна ГДАКОВИЧ,
доцент кафедри мовної підготовки ЛьвДУВС,
кандидат філологічних наук, доцент

Кожен край має свою історію, і хтось має її зберігати. Бойківщина – один із найцікавіших куточків українських Карпат: зі своєю говіркою, піснями, звичаями та старими хатами. Проте сьогодні багато бойківських сіл порожніють, старі речі зникають, а люди, які пам'ятають давній побут, відходять разом зі своїми розповідями. Тому важливо, що знаходяться ті, хто береться записувати й показувати цю спадщину іншим. Один із них – Михайло Мельникович, відомий в інтернеті як Місько Батяр, уродженець села Гошів на Івано-Франківщині, автор проєкту «Я бойко» [1; 6].

За Енциклопедією сучасної України, Бойківщина – це край у середній частині Українських Карпат, який заселяють бойки, тобто носії бойківського говору [2]. На заході вона межує з Лемківщиною, на сході з Гуцульщиною. Сьогодні її територія належить до трьох областей: Закарпатської, Івано-Франківської та Львівської [2]. Бойків у різних місцях називали по-різному: верховинцями, підгірянами, долинянами та іншими іменами [2]. Доля цього краю була непростою: після Другої світової війни частину бойків із південно-західних земель виселили до УРСР та північно-західної Польщі [2], через що багато родинних історій і традицій розпорошилися по світу.

Зберегти бойківську спадщину намагалися й раніше. У 1927 році в Самборі група української інтелігенції заснувала наукове

товариство «Бойківщина», яке видавало часопис «Літопис Бойківщини» [3]. При товаристві працював музей, і вже в 1938 році в його колекції було понад 30 тисяч експонатів, серед яких писанки, вишивки, різьблені та гончарні вироби [4]. Отже, ідея збирати й берегти бойківську культуру не нова. Бойками цікавляться й науковці: зокрема, Наталія Громова вивчала, як бойки сприймають саму назву «бойко», використавши коломийки, приказки, легенди та власні експедиції на Бойківщину у 2004–2024 роках [5].

Проєкт «Я бойко» продовжує цю справу в сучасний спосіб: через відео та соціальні мережі. Михайло Мельникович народився 3 березня 1982 року в селі Гошів Долинського району Івано-Франківської області [6]. У 1999 році після закінчення місцевої школи він вступив до Прикарпатського університету на історичний факультет, де заснував команду КВН «Батяри з істфаку» [6]. Він відомий як шоумен, актор і сценарист, а за фахом — учитель історії [6]. Тож історія для нього не лише захоплення, а й професія, а музей бойківської культури він започаткував саме в Гошеві [1], у селі, де народився.

Проєкт «Я бойко» Михайло розпочав приблизно у 2023 році. Він розповідав, що просто взяв телефон, сів у машину й поїхав на Бойківщину, не уявляючи, скільки триватиме це дослідження і чи буде воно цікавим глядачам [1]. Головна мета проєкту – зберегти й популяризувати традиції та побут Бойківщини, а також записувати розповіді старожилів і сучасних жителів краю [1]. Автор наголошує, що йому було важливо «донести правдиву історію, яку зберігають старожили» [1]. Проєкт існує без грантів і державного фінансування, лише завдяки особистій мотивації автора [1].

Результати вражають. Станом на липень 2025 року, за два роки експедицій Михайло проїхав близько 40 тисяч кілометрів, побував у десятках сіл, записав тисячі відеоісторій і поспілкувався з сотнями людей [1]. Окрім відео, він писав публіцистичні та науково-популярні дописи, виступав на конференціях, збирав старовинні предмети побуту, а в Гошеві започаткував музей, де зібрано артефакти бойківської культури [1]. Загальне охоплення проєкту в соцмережах перевищило 10 мільйонів переглядів, а дивляться його не лише в Україні, а й за кордоном [1]. Це не просто «красиві відео

про старовину»: автор фіксує те, що без цього могло б зникнути назавжди, – розповіді, предмети, говір, спосіб життя.

Проєкт підтримали відомі люди. Актор Олексій Гнатковський, відомий як «Довбуш», зазначив, що проєкт показує: наша історія й пам'ять живі, а коріння здорове [1]. Актор Роман Луцький наголосив, що для нього важливо зберегти справжній говір, і в проєкті він записаний [1]. Музикант Віктор Винник, який має бойківське походження, звернув увагу, що гірські села вимирають і з кожним роком щось із їхньої спадщини зникає, та пошкодував, що на офіційному рівні таких ініціатив бракує [1]. Художник-реставратор Валерій Твердохліб підкреслив, що збереження історії для нащадків – велика й важлива праця для всього суспільства [1].

Ці думки пояснюють головну цінність проєкту. По-перше, він зберігає усну історію: речі можна поставити в музей, а розповідь старої людини, якщо її не записати, зникає разом із нею. По-друге, він зберігає живу мову, адже у відео чути справжній бойківський говір. По-третє, проєкт цікавий молоді, бо відео в соцмережах дивитися легше, ніж читати наукову книжку, тому багато людей дізнаються про свій край саме так.

Таким чином, проєкт «Я бойко» Михайла Мельниковича – це приклад того, як одна людина з телефоном і щирим інтересом може зробити велику справу для культури цілого краю. За два роки він записав тисячі історій, відвідав десятки сіл і започаткував музей у рідному Гошеві [1; 6]. Бойківщина має давню традицію збереження своєї спадщини – від товариства й музею «Бойківщина» в Самборі [3; 4] до сучасних відеоекспедицій. Така робота допомагає зберегти не лише старі речі, а й пам'ять, мову та повагу до свого походження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Марушкевич О. «Я бойко»: як Михайло Мельникович понад два роки популяризує Бойківщину. Новини Івано-Франківська PRAVDA.IF.UA. 26.07.2025. https://pravda.if.ua/ya-bojko-yak-myhajlo-melionykovych-ponad-dva-roky-populyaryzuye-bojkivshhynu/

2. Бойківщина. Енциклопедія сучасної України. 2004. https://www.esu.com.ua/pdf/file/36049.pdf

3. «Бойківщина» (науково-культурологічне товариство). Енциклопедія сучасної України. 2004. https://www.esu.com.ua/pdf/file/36050.pdf

4. «Бойківщина» (історико-етнографічний музей). Енциклопедія сучасної України. 2004. https://www.esu.com.ua/pdf/file/36051.pdf

5. Громова Н. До проблеми етнічної ідентичності бойків. Етнічна історія народів Європи. 2025. Вип. 76. https://doi.org/10.17721/2518-1270.2025.76.02

6. «Народ! Досить! Заспокойтесь» — ведучий Міško Батяр звернувся до українців. ProLviv. 24.04.2019. https://prolviv.com/blog/2019/04/24/narod-dosyt-zaspokoites-veduchyi-misko-batiar-zvernuvsia-do-ukraintsiv/

УДК 070 : 821.161.2-7

САТИРА ЯК ЗБРОЯ ДУХУ: ЧАСОПИСИ ЕДВАРДА КОЗАКА ТА ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ЕМІГРАЦІЇ

Катерина КОЗАЧОК
курсантка ННІПФПКП
Львівський державний університет внутрішніх справ
Науковий керівник – Мар'яна ГДАКОВИЧ,
доцент кафедри мовної підготовки ЛьвДУВС,
кандидат філологічних наук, доцент

Едвард Козак (1902-1992) – один із найцікавіших, але досі малознаних українських художників. Едвард Теодорович Козак народився 26 січня 1902 року в селі Гірне на Галичині. Навчався у Віденській художній школі та мистецькій школі Олекси Новаківського у Львові. До еміграції він уже здобув визнання як ілюстратор і редактор сатиричної періодики. Після Другої світової

війни продовжив свою діяльність серед українських переміщених осіб у Німеччині, а згодом у США.

Очевидно, славі в Україні завадила еміграція: з 1939 року, тобто більшу частину життя, ЕКО (цим псевдонімом художник часто підписував свої роботи) прожив за кордоном. Він працював у різноманітних жанрах мистецтва і літератури; за 70 років створив біля тисячі картин. Для розуміння його творчості важливо розглядати Козака не лише як художника, а як автора, який використовував мистецтво для суспільної комунікації. Його карикатури передавали політичні оцінки, висміювали людські вади та давали читачеві можливість осмислювати події через гумор. У його творчості поєдналися три важливі складники:

1) Українська національна традиція. Звернення до української мови, народного гумору, літературних образів і культурних символів.

2) Політична сатира. Критика радянської влади, тоталітарної системи, політичних діячів та суспільних проблем.

3) Досвід еміграції. Зображення життя українців за кордоном, їхніх суперечок, прагнень, ностальгії та надій щодо майбутнього України.

У своїй діяльності Козак поєднував образотворче мистецтво з публіцистикою. Карикатура для нього була не лише способом художнього зображення суспільства, а й засобом критики політичних явищ, громадських суперечностей і людських вад. Через гротеск, іронію, перебільшення та символічні образи він висвітлював проблеми суспільного життя, надаючи їм виразного політичного й культурного змісту. До Другої світової війни Козак працював в українській сатиричній періодиці, зокрема в журналах «Зиз» і «Комар». Журнал «Зиз» був одним із видань, через які Козак реалізовував свої здібності карикатуриста та сатирика. У його творчості поєднувалися виразна графічна манера, гумористичне трактування суспільних явищ і використання впізнаваних культурних образів. Карикатура давала можливість стисло й наочно передавати авторську оцінку політичних подій та суспільної

поведінки. Подальша робота Козака з журналом «Комар» засвідчила його участь у розвитку української сатиричної журналістики Галичини. Для міжвоєнної української преси характерним було поєднання національно-культурної проблематики з критикою політичних діячів, громадських організацій і суспільних суперечностей.

Після війни його діяльність продовжилася в еміграційному середовищі, спочатку в Німеччині, а згодом у Сполучених Штатах Америки. У нових історичних умовах він розвивав традиції українського гумору та політичної карикатури, пристосовуючи їх до потреб української громади за кордоном. Творчість Едварда Козака охоплювала декілька взаємопов'язаних напрямів: критику тоталітарних режимів, висвітлення міжнародних політичних подій, сатиричне зображення внутрішнього життя української еміграції та популяризацію українських культурних символів. Поєднання цих напрямів зробило його творчість важливим явищем української еміграційної журналістики. Якщо довоєнна діяльність Козака була пов'язана з українським суспільним життям у Галичині, то еміграційний період характеризувався необхідністю підтримувати національну культурну традицію за умов географічної віддаленості від України та відсутності незалежної української держави.

Журнал «Лис Микита» став одним із найпомітніших прикладів такого культурного самозбереження. Видання продовжувало традиції галицької сатиричної преси, але пристосовувало їх до нових умов – життя без власної держави, далеко від українських міст і під постійним впливом міжнародної політики. «Лис Микита» – це український ілюстрований сатирично-гумористичний журнал, започаткований Едвардом Козаком у середовищі українських переміщених осіб у Мюнхені. Згодом він продовжив виходити в Нью-Йорку під назвою «Лис», а потім у Детройті як «Лис Микита». Останнє число з'явилося в січні 1991 року. Перенесення видання з Європи до Сполучених Штатів відображало ширші зміни в географії українського еміграційного життя після Другої світової війни. Частина українців, які спочатку перебували в таборах для переміщених осіб, згодом переселилася до Північної Америки, де виникали нові громадські організації,

видавництва та культурні осередки. Упродовж тривалого періоду існування журнал зберігав українську мову й сатиричний характер, водночас реагуючи на зміну міжнародної політичної ситуації, події в Радянському Союзі та проблеми української громади за кордоном.

Політична сатира «Лиса Микити» була пов’язана з критичним ставленням до радянського тоталітаризму та обмеження національних прав. Через карикатури на радянських керівників і висміювання офіційної пропаганди журнал демонстрував альтернативний погляд на політичні події. У цьому контексті сатира була засобом політичної комунікації. Вона давала можливість висловлювати незгоду з радянською владою, ставити під сумнів її офіційні твердження та підтримувати дискусію про майбутнє України. Для частини української еміграції питання незалежності залишалося одним із головних елементів політичної ідентичності. У сатиричній періодиці воно поєднувалося з критикою міжнародної політики та обговоренням можливостей відновлення української державності. Політична тематика журналу була пов'язана з формуванням спільного світоглядного простору, у межах якого українська національна ідентичність осмислювалася через історичний досвід, політичні переконання та прагнення до самовизначення.

Іншим напрямом сатири була міжнародна політика. У журналі порушувалися питання відносин між західними державами та Радянським Союзом, а також реакції міжнародної спільноти на політичні переслідування й обмеження свобод у радянській державі. У карикатурах могли висміюватися дипломатична нерішучість, політичні компроміси та суперечність між проголошеними демократичними принципами й реальною зовнішньою політикою держав. Такі матеріали відображали політичні очікування частини української еміграції, яка сподівалася на міжнародну підтримку української незалежності та протидію радянському впливу.

Використання української мови в еміграційній періодиці було одним зі способів підтримання її функціонування за межами України. Україномовні видання забезпечували читачам доступ до

інформації, публіцистики, літератури та гумористичних матеріалів рідною мовою. У сатиричному журналі мова виконувала не тільки інформаційну, а й художню функцію. Іронія, каламбури, прислів'я, фразеологізми та культурні алюзії передбачали знання мовних і культурних особливостей українського суспільства. Розуміння сатиричних текстів часто залежало від спільного історичного досвіду та знання українських реалій. Тому україномовна гумористична періодика могла підтримувати культурну взаємодію між читачами й сприяти збереженню зв'язку з українською мовною традицією. Для українців, які виховували дітей уже за межами Батьківщини, існування україномовної преси створювало додаткове середовище використання мови поза сімейним спілкуванням. Читачі, які розуміли жарти, натяки й алюзії, мали спільний культурний код, заснований на знанні української мови, історії та літератури. Гумор міг полегшувати обговорення складних тем і створювати можливість для суспільної взаємодії. У випадку еміграційної преси він також був пов'язаний із підтриманням зв'язку з українською культурною традицією.

Таким чином, сатира в діяльності Едварда Козака поєднувала розважальну, критичну та культурну функції. Її роль у збереженні ідентичності слід розглядати в ширшому контексті діяльності української преси, громадських організацій і культурних установ діаспори.

ЛІТЕРАТУРА

1. Козак Едвард Теодорович. Енциклопедія сучасної України. https://esu.com.ua/article-7842.

2. Едвард Козак – справжній козак української сатири та карикатури. https://photo-lviv.in.ua/edvard-kozak-spravzhniy-kozak-ukrainskoi-satyry-ta-karykatury/

3. Козирєва Т. Крізь окуляри Ека. День. 2020. № 75-76.

4. Кузьмінчук Т. Козак українського гумору. https://localhistory.org.ua/texts/statti/kozak-ukrayinskogo-gumoru/.

УДК 008:37.014.524

ПРОЄКТ ІРИНИ ФАРІОН «ВІД КНИГИ ДО МЕТИ» ЯК ЗАСІБ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ КНИГИ ТА МОВНО–КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ

Ірина ТЕМНИК
студенка ННІППБ
Львівський державний університет внутрішніх справ
Науковий керівник – Мар'яна ГДАКОВИЧ,
доцент кафедри мовної підготовки ЛьвДУВС,
кандидат філологічних наук, доцент

Ірина Фаріон – українська мовознавиця, докторка філологічних наук, професорка та громадська діячка, діяльність якої була тісно пов'язана з популяризацією української мови, літератури й української культури. Вона започаткувала низку освітніх і культурно–просвітницьких ініціатив, серед яких проєкти «Скарб нації», «Від книги до мети», «Велич особистості» та «Ген україїнців». Вони були спрямовані на поширення знань про українську історію, видатних особистостей, мовну спадщину та культурні надбання народу . Особливе місце серед цих ініціатив посідає проєкт «Від книги до мети», головною метою якого стала популяризація української наукової та художньої книги.

Проєкт «Від книги до мети» було започатковано у 2011році на базі Національного університету «Львівська політехніка» у співпраці з Всеукраїнським об'є'днанням «Свобода». Його основна ідея полягала в регулярному запрошенні до Львова відомих українських науковців, письиенників, митців та культурно – громадських діячів для презентації їхніх книжок і творчих доробків. Ініціаторка прагнула привернути увагу суспільства до українського інтелектуального продукту, підтримати авторів і видавництва, а також створити простір для спілкування між авторами та читачами. Отже, проєкт був не просто серією книжкових презентацій, а

формою культурно – просвітницької діяльності, яка поєднувала освіту, науку та громадське життя.

Важливою особливістю проєкту був його академічний характер. Зустрічі відбувалися у формі презентацій, під час яких учасники могли ознайомитися з новими виданнями, почути розповіді про їх створення та поставити запитання авторам. Такий формат сприяв безпосередньому діалогу, допомагав глибше зрозуміти зміст книжок і заохочував до самостійного читання. Особливу увагу приділяли науковим працям, які висвітлювали питання української мови, історії, літератури, культури й національної ідентичності. Завдяки цьому аудиторія мала змогу знайомитися з різними напрямами гуманітарного знання та відкривати для себе нові імена в українському інтелектуальному просторі.

Значення проєкту відігравало поширення мовно – культурних цінностей. Для Ірини Фаріон українська мова була не лише засобом спілкування, а й важливим чинником збереження історичної пам'яті та національної унікальності. Тому популяризація українськомовних видань була пов'язана з утвердженням поваги до рідної мови, розвиткомилвної культури й зацікавленням українською історією. Через знайомство з працями мовознавців, письменників та істориків учасники зустрічей отримували можливість краще усвіломити зв'язок між мовою, культурою та національною ідентичністю. Саме це надавало проєкту не лише літературного, а й суспільного значення.

Важливим результатом ініціативи стали її тривалість і системність. За інформацією Національного університету «Львівська політехніка», упродовж 2011 – 2019 років у межах проєкту було організовано 56 презентацій за участю 76 авторів, а також видано шість підсумкових альбомів. Ці видання мали значення для збереження матеріалів про проведені зустрічі та представлені книжки. Участь представників різних галузей науки й культури розширювала тематику заходів і сприяла формуванню читацького інтересу до різноманітних напрямів української літератури.

Серед учасників проєкту були представники різних галузей науки й культури. Мовознавство представляли професори Олександр Пономарів, Микола Лесюк і Павло Гриценко, а історичну науку – дослідник Олександр Кирієнко. Серед письменників і літературних діячів були Любов Голота, Володимир Лис, Юрій Щербак, Євген Дудар, Мирослав Дочинець та Михайло Слабошпицький. До зустрічей також долучалися актор і письменник Антін Мухарський, науковець і журналіст Микола Тимошик, філософ та видавець Олег Фешовець, видавці Богдан Трояновський і Віра Соловйова, а також поетка й учасниця українського визвольного руху Ольга Ільків. Різноманітність учасників засвідчує, що проект об'єднував представників різних сфер інтелектуального й культурного життя та сприяв популяризації української книги.

Актуальність цієї ініціативи підтверджується її продовженням після смерти засновниці. У жовтні 2025 року кафедра української мови Національного університету «Львівська політехніка» відновила проєкт презентацією книги Оксани Микитюк та Ірини Фаріон «Мова і мовознавці: утвердження норми» . Ця подія засвідчила прагнення зберегти започатковану традицію інтелектуальних зустрічей, презентацій українських видань і обговорення питань мовної культури. Продовження проєкту також демонструє, що культурно – просвітницькі ініціативи можуть залишатися важливими для суспільства навіть після завершення діяльності їхніх засновників.

Отже, проєкт Ірини Фаріон «Від книги до мети» є вагомим прикладом популяризації української наукової та художньої літератури й утвердження мовно – культурних цінностей. Його діяльність сприяла поширенню знань про українських авторів, підтримці книжкової культури та сттворенню простору для інтелектуального спілкування. Значення проєкту полягає в тому, що він поєднав презентацію книжок із ширшою метою – формуванням читацького інтересу, поваги до української мови та усвідомлення цінності національної культурної спадщини. Досвід цієї ініціативи

засвідчує важливість подальшого розвитку подібних заходів у закладах освіти й культурних установах України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. В університеті у рамках проєкту «Від книги до мети» вілбулася зустріч із мовознавцем Павлом Гриценком // Національний університкт «Львівська політехніка». 23 березня 2026 року. URL: https://lpnu.ua/news/v-universyteti-vidbulasia-zustrich-iz-movoznavtsem-pavlom-grytsenkom (дата звернення: 19.10.2026).

2. Ірина Фаріон відновила зустріч у проєкті «Від книги – до мети» // Національний університет «Львівська політехніка». 4 квітня 2016 року. URL: https://lpnu.ua/news/iryna-farion-vidnovyla-zustrichi-u-proekti-vid-knyhy-dj-mety (дата завернення: 19.10.2026).

3. Про проєкт «Від книги до мети»// Українська правда. Блоги. 28 березня 2016 року. URL. https://blogs.pravda.com.ua/authors/farion/56f900dac79e2/ (дата звернення: 19.10.2026).

4. Свято духу. День української писемності та мови, проєкт «Від книги до мети» та презентація книжки «Мова і мовознавці: утвердження норми»// Національний університет «Львівська політехніка».URL: https://lpnu.ua/news/sviato-dukhu-den-ukrainskoi-pysemnosty-ta-movy-proiekt-vid-knyhy-do-mety-ta-prezentatsiia (дата звернення: 19.10.2026)

5. Фаріон І. Хто читає – той понад часом. https://blogs.pravda.com.ua/authors/farion/51e918f908aa8/

УДК 159.923:316.6:316.347

ПСИХОЛОГІЯ КОЛЕКТИВНОЇ ПАМ'ЯТІ: ЯК НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ТА КУЛЬТУРНИЙ КОД ФОРМУЮТЬ ВНУТРІШНЮ ОПІРНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ

Ірина ОБРЕМБАЛЬСЬКА,
студентка 4 курсу, спеціальності «Практична психологія»
факультету психології та соціального захисту
Науковий керівник – Тетяна КОНІВІЦЬКА,
доцент кафедри українознавства та міжкультурної комунікації, кандидат педагогічних наук,
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

У часи важких щоденних потрясінь та загроз життю людства питання виживання нації виходить за межі фізичного захисту та економічної стабільності. Ментальне здоров'я постає одним із головних джерел стійкості суспільства. Сучасна психологічна спільнота дедалі виразніше підкреслює здатність людини не лише використовувати вміння долати труднощі, а й чинити опір деструктивним впливам і знаходити ресурс для відновлення. Водночас стійкість формується не лише завдяки індивідуально-вольовим якостям, а й під впливом колективної пам'яті та культурного коду людини.

Дослідники неодноразово наводять визначення французького філософа і соціолога Моріса Гальбвакса, який стверджував, що колективна пам'ять – це сукупність спогадів, які поділяють члени однієї спільноти [1, с 14]. Спогади відтворюються в межах соціальних рамок, таких як сім'я, мова, релігія та традиції. Завдяки цьому індивідуальний досвід може інтегруватися в ширший колективний контекст, даючи людині усвідомлення власного місця в суспільстві та її зв'язку з попередніми поколіннями.

У процесі національної ідентифікації велику роль відіграє мовна самоідентифікація кожної особистості, бо саме вона стає

чинником консолідації суспільства та двигуном розбудови сильної, демократичної та незалежної країни. Мова стає знаряддям, завдяки якому суспільство може захистити власні інтереси, історію, традиції. Відсутність національної мови є однією з найбільш серйозних перешкод, яку необхідно подолати під час створення національної ідентичності [3, с. 199].

У ситуаціях загрози ідентичності саме мова постає одним із найперших маркерів «свій-чужий». Вона виконує не лише комунікативну, а й захисну функцію у вигляді створення психологічного бар'єра, що оберігає ментальний простір особистості від чужорідних, деструктивних наративів та агресивного впливу. Суспільство здатне жити лише за умови, що його інститути спираються на сильні колективні уявлення. Природа цих уявлень («соціальних вірувань») завжди подвійна: це колективні традиції або спогади і конвенції, що спираються на потреби теперішнього [2, с 13]. Колективна пам'ять і культурний код перетворюють історичну спадщину на живий психологічний ресурс нашої опірності.

Цей психологічний механізм тісно пов'язують із феноменом міжпоколінної життєстійкості. Якщо колективна травма здатна успадковуватися, то колективна пам'ять формує її протилежність: досвід успішних стратегій виживання, випрацюваних у переломні історичні моменти. У цьому контексті особливого значення набувають сімейні історії, приклади поведінки попередніх поколінь і способи осмислення історичних подій, через які людина засвоює уявлення про небезпеку, відповідальність, взаємодопомогу та власні можливості.

Звернення до культурної спадщини у важкий час допомагає людині усвідомити, що її досвід є частиною ширшої історії народу, який уже пережив чимало випробувань. Символи, мова та наративи допомагають людям об'єднуватися навколо спільних цінностей, які полегшують переживання складних ситуацій. Крім того, культурна спадщина формує віру у власні сили. Знання про те, що народ неодноразово виживав, відновлювався й зберігав свою ідентичність попри тиск, дає внутрішню опору та відчуття тяглості.

Психологічна наука виділяє вплив культурного коду на внутрішню опірність як один із ключових механізмів, що формують позитивну соціальну ідентичність. Усвідомлення як частини спільноти допомагає людині вибудовувати цілісне уявлення про себе, відчувати приналежність і визначати власні цінності. Коли особистість сприймає себе не ізольованим індивідом, а учасником спільної історії, вона може відчувати, що не залишається наодинці зі своїми переживаннями. Одночасно національна ідентичність не відміняє індивідуальності особистості, а створює додатковий простір для самовизначення, який допомагає людині поєднувати особисті переконання із цінностями спільноти.

Колективна пам'ять також розвиває взаємопідтримку, яка є ще одним чинником стійкості суспільства. Переживання кризових подій допомагає підсилювати відчуття солідарності. Саме в таких умовах національна ідентичність набуває практичного значення: волонтерська діяльність, участь у громадських ініціативах, збереження культурної спадщини та розвиток культури підтримки. Це допомагає зміцнити відчуття контролю над ситуацією, посилює усвідомлення особистої значущості та створює можливості емоційного відновлення під час активної діяльності.

Отже, колективна пам'ять є психологічним ресурсом життєстійкості. Вона не лише зберігає спогади, а й допомагає вчиняти усвідомлені дії на основі минулого досвіду. Національна ідентичність та культурний код створюють основу для психологічного благополуччя особистості та здатності суспільства відновлюватися після криз.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волошин Р. Роль колективної пам'яті у процесі формування спільнот: Майдан як "місце пам'яті". Вища освіта України № 3. 2024. С. 14–21. DOI 10.32782/NPU-VOU.2024.3(94).02.

2. Ільїн, В. Індивід і соціум в контексті 'колективної пам'яті' Моріса Гальбвакса. Проблеми всесвітньої історії. 2023 р. № 2 (22). С. 7–5. DOI: http://doi.org/10.46869/2707-6776-2023-22-1

3. Шеховцова-Бур'янова, В. Мова як головна ознака ідентичності української нації. Гуманітарні студії: Педагогіка, психологія, філософія, 2022. № 10(3). С. 198–203. DOI: https://doi.org/ 10.31548/hspedagog13(3). 2022. 198-203

УДК 811.161.2:323.1

УКРАЇНСЬКА МОВА ЯК НОСІЙ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА КУЛЬТУРНОЇ ПАМ'ЯТІ: ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД І СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

Діана КУЗЬО
Науковий керівник: Тетяна ЛИПЧЕНКО, старший викладач
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Українська мова протягом століть виконувала не лише комунікативну функцію, а й виступала ключовим носієм національної ідентичності та культурної пам'яті народу. Вона зберігала історичний досвід, традиції, ціннісні орієнтири та колективну свідомість навіть у періоди найжорсткіших заборон і асиміляційних тисків. Мова формувала уявлення про «своє» і «чуже», підтримувала зв'язок між поколіннями і слугувала символом належності до української спільноти. У сучасних умовах повномасштабної війни проти України мовне питання набуло особливої гостроти, адже збереження та розвиток української мови є одним із стратегічних напрямів захисту національної державності та культурної спадщини.

Історичний досвід переконливо засвідчує, що українська мова завжди була об'єктом цілеспрямованої політики з боку імперських і тоталітарних режимів. Валуєвський циркуляр 1863 року та Емський указ 1876 року суттєво обмежили сферу використання української мови в освіті, пресі, театрі та публічному просторі. Ці заборони мали на меті не лише адміністративне обмеження, а й руйнування культурної пам'яті та національної самосвідомості. У радянський період русифікація здійснювалася системно через освіту, засоби

масової інформації, кадровий відбір та адміністративний тиск. Українська мова поступово витіснялася з офіційної сфери, науки, діловодства та міського середовища, що призвело до звуження її функціонального простору та формування явища суржику [1, с. 45 - 67].

Незважаючи на багаторічний тиск, українська мова збереглася в родині, фольклорі, літературі, церковному житті та усному мовленні. Саме в цих сферах вона виконувала роль «тихого» спротиву та зберігача національної пам'яті. Твори Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки, а згодом і шістдесятників стали не лише літературними явищами, а й потужними чинниками формування національної свідомості. Мова виступала як код ідентичності, який дозволяв українцям розпізнавати одне одного навіть за умов зовнішнього тиску та ідеологічної цензури [2, с. 112 - 130].

Після відновлення незалежності України 1991 року розпочався складний і суперечливий процес повернення українській мові статусу державної. Прийняття Конституції України 1996 року, Закону «Про забезпечення функціонування української мови як державної» 2019 року та низки підзаконних актів створили необхідне правове підґрунтя для зміцнення мовної ідентичності. Водночас історична пам'ять про періоди заборон і приниження мови сформувала в суспільстві глибоке розуміння її цінності як символу свободи, гідності та державності. Мова поступово поверталася в освіту, державне управління, медіа та публічний простір [3].

Сучасні виклики, пов'язані з російською агресією, актуалізували мовне питання на якісно новому рівні. Ворог системно знищує українську культурну спадщину, забороняє українську мову на тимчасово окупованих територіях, знищує бібліотеки, школи, музеї та пам'ятки. Мова стала одним із головних об'єктів гібридної та інформаційної війни. У відповідь українське суспільство демонструє безпрецедентну консолідацію навколо мови як маркера національної належності. Зростання попиту на україномовний контент, збільшення кількості українськомовних

медіа, перехід закладів освіти та бізнесу на державну мову свідчать про те, що сьогодні українська мова виконує функцію духовної зброї та інструменту національної стійкості [4, с. 3 - 15].

Війна актуалізувала також зв'язок мови з культурною пам'яттю. Звернення до історичних джерел, народної творчості, літературної класики та сучасного патріотичного дискурсу допомагає осмислювати досвід попередніх поколінь і формувати власну ідентичність у нових умовах. Мова стає простором, у якому фіксується та передається пам'ять про героїзм, страждання, перемоги та втрати. Саме через мову відбувається осмислення подій війни, вшанування полеглих і формування спільного національного наративу [5].

Особливої уваги заслуговує роль мови у формуванні культурної пам'яті та національної свідомості військовослужбовців і курсантів. Володіння українською мовою, знання історичних джерел, літературної класики та сучасного дискурсу сприяє усвідомленню глибини національної традиції спротиву та державотворення. Мова стає не лише засобом професійної комунікації, а й важливим елементом морально-психологічної підготовки захисника України. Вона формує відчуття приналежності до спільноти, яка має власну історію, культуру та цінності, що є особливо важливим в умовах тривалої війни.

Таким чином, українська мова виступає невід'ємним носієм національної ідентичності та культурної пам'яті. Історичний досвід свідчить про її здатність виживати і відроджуватися навіть у найскладніших умовах заборон і асиміляції. Сучасні виклики війни лише посилюють її роль як чинника єдності, стійкості та духовного спротиву. Збереження, розвиток і утвердження української мови в усіх сферах суспільного життя - від освіти та культури до армії та державного управління - є стратегічним завданням як держави, так і кожного громадянина. Саме мова залишається тим фундаментом, на якому будується національна свідомість і передається культурна спадщина наступним поколінням.

ЛІТЕРАТУРА

1. Масенко Л. Мова і суспільство: постколоніальний вимір. Київ: Видавничий дім «КМ Академія», 2004. 164 с.
2. Єрмоленко С. Я. Мова і українознавчий світогляд: монографія. Київ: НДІ українознавства, 2007. 444 с.
3. Гнатюк Л. Національна ідентичність і культура історичної пам'яті: лінгвістичний вимір. Мова і суспільство. 2016. Вип. 7.
4. Тараненко О. Російсько-українська війна і українська мова (попередні спостереження). І. Мовознавство. 2023. № 3. С. 3–29.
5. Мова і війна: динаміка мовної системи і мовна політика: монографія / відп. ред. Б. М. Ажнюк. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2024. 616 с.

УДК 821.161.2.09

«СЛОВА НАБУБНЯВІЛІ КРОВ'Ю…»: БОРИС ГУМЕНЮК – УКРАЇНСЬКИЙ ПИСЬМЕННИК І ВОЇН

Марія КРИВУЛЯ,
курсантка 3 курсу факультету №1
Львівський державний університет внутрішніх справ
Науковий керівник – Мар'яна ГДАКОВИЧ,
доцент кафедри мовної підготовки ЛьвДУВС,
кандидат філологічних наук, доцент

«Ти або народжуєшся чоловіком, або не народжуєшся ніколи. Мені ще пощастило. Мій фізичний стан, мій вік дозволяє воювати», – говорив Борис Гуменюк [1]. Письменник і Воїн – небуденне поєднання, і власне це найбільше зацікавило мене у постаті поета. Мені захотілося розповісти не просто про автора воєнної поезії, а про людину, яка не стояла осторонь життя своєї нації.

Борис Гуменюк народився 30 січня 1965 року в селі Острів, що на Тернопільщині. За фахом – філолог, у різні роки був активним учасником громадського життя. У літературі дебютував 1993 року, а згодом створив низку поетичних і прозових творів. Брав активну

участь у Революції Гідності, а з 2014 року став безпосереднім учасником російсько-української війни: воював у складі добровольчих формувань, зокрема був заступником командира батальйону «ОУН».

Саме війна стала одним із найважливіших джерел його творчості. Збірка «Вірші з війни» [3] показала фронт не через звичні образи героїзму, а через людські переживання, втрати. Книга воєнної прози «100 новел про війну» [4] складається із коротких, майже документальних текстів, які розкривають страшну реальність війни крізь призму повсякденного життя, діалогів, історій на позір скромних героїв, а насправді – сильних духом людей. Малі форми – нариси, вірші – не випадковість. У розмові з Іриною Фаріон Борис Гуменюк розповідав, що після загибелі побратимів зрозумів: працювати над великим романом, який може вимагати року чи навіть більше, в умовах війни майже неможливо, а невеликі за обсягом твори, в яких хотів закарбувати подвиги побратимів, можна було написати тут і зараз в час війни [6].

Знаковим для мене є один момент, який розкриває Б.Гуменюка як людину і його ставлення до мистецтва як до дії, пов'язаний із збіркою «Вірші з війни»: у 2014 році Гуменюк приїхав із фронту на Форум видавців у Львові, де продав наклад своєї книги, а отримані кошти скерував на потреби батальйону ОУН.

Війна розкрила ще одну грань особистості Бориса Гуменюка – його талант до живопису. Після повернення з фронту він почав малювати картини, а кошти від їх продажу спрямовував на допомогу побратимам.

Від перших днів повномасштабного вторгнення Б.Гуменюк пішов на фронт. У 57-річному віці, уже будучи відомим письменником, Гуменюк став оператором протитанкового комплексу Javelin. У цьому є щось символічне для мене: людина, яка відточувала слово, одночасно опановувала зброю, де потрібна точність, витримка та неабияка відповідальність.

В останньому інтерв'ю Борис Гуменюк зауважив: «Не очікую повернутися з цієї війни. Якщо це станеться, буде дивом» [5]. Брав участь у боях, зокрема на Бахмутському напрямку. 28 грудня 2022 року Б.Гуменюк востаннє вийшов на зв'язок поблизу Кліщіївки. Відтоді його доля залишається невідомою, а сам він вважається зниклим безвісти.

Сьогодні його твори звучать особливо проникливо. Для мене вірш «Заповіт» посідає виняткове місце у творчості письменника, адже «Заповіт» – це звернення воїна, який обрав свій шлях, до тих, хто залишиться після нього [7]. Вірші Бориса Гуменюка – це не лише літературні тексти. У них звучить голос людини, яка зробила відповідальний вибір у момент, коли цей вибір вимагав не слів, а дії.

Для мене Борис Гуменюк – це приклад того, як людина може залишатися вірною своїм переконанням. Він був письменником, але не сховався за своїми книгами. Він писав про війну і сам пішов на фронт. Його історія змушує замислитися над тим, що справжня сила слова проявляється тоді, коли за словом стоїть вчинок. Саме тому я обрала для свого есе Бориса Гуменюка. Не лише через його поезію, не лише через його військовий шлях і не лише через трагічну долю. Мене зацікавила людина, яка змогла поєднати те, що на перший погляд здається несумісним: тонкість художнього слова і жорстоку реальність війни. Його життя засвідчує, що найпереконливіший текст людина пише не на папері –вона пише його власними вчинками.

ЛІТЕРАТУРА

1. Борис Гуменюк: «Війни ще не було. Справжня війна – попереду». Високий замок. 2015. https://wz.lviv.ua/interview/130763-borys-humeniuk-viiny-shche-ne-bulo-spravzhnia-viina-poperedu.

2. Гаврилюк Н. «Бо вогонь і війна ненаситні». До 60-річчя Бориса Гуменюка. https://zbruc.eu/node/120579.

3. Гуменюк Б. Вірші з війни. К.: Ярославів вал. 2015.

4. Гуменюк Б. 100 новел про війну. К.: Діпа. 2018.

5. Не очікую повернутися з цієї війни. Якщо це станеться, буде дивом. *Газета по-українськи.* 2023. 1 лютого. https://gazeta.ua/articles/people-and-things-journal/_ne-ochikuyu-povernutisya-z-ciyeyi-vijni-akscho-ce-stanetsya-bude-divom/1131584#goog_rewarded.

6. Презентація «Віршів з війни» Бориса Гуменюка разом з Іриною Фаріон. *Від книги до мети*. жовтень 2019. https://www.youtube.com/watch?v=qQDesBVYvdk&t=6s

7. Ніна Головченко про вірш «Заповіт» Бориса ГУМЕНЮКА. https://kroun.info/iz-pershih-vust/nina-golovchenko-pro-virsh-zapovit-borysa-gumenyuka-video/.

УДК: 27-42:316.346.32-053.6(063)

ХРИСТИЯНСЬКА ЕТИКА В ПОВСЯКДЕННОМУ ЖИТТІ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Валерія КОВАЛЬЧУК
Владислав ВОРОБЕЦЬ
Науковий керівник – Роман ВЕЛИКИЙ, доцент кафедри українознавства та міжкультурної комунікації, доктор філософії
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

У XXI столітті суспільство перебуває в стані безперервних трансформацій, зумовлених стрімким технологічним прогресом, глобалізаційними процесами, динамічними змінами в інформаційному полі та масштабними соціокультурними й викликами національної безпеки. У цих умовах молодь опиняється на перетині різноспрямованих ціннісних векторів. З одного боку, сучасний світ відкриває безпрецедентні можливості для самореалізації, освіти та комунікації, з іншого — породжує проблеми морального дезорієнтування, індивідуалізму, етичного релятивізму та психоемоційного виснаження.

Для українського суспільства питання морального гарту молодого покоління має стратегічне значення, оскільки саме юнацтво є ключовим рушієм державотворення та збереження суверенітету. Християнська етика, яка формувалася протягом багатьох століть як фундамент української духовності, залишається тим непохитним орієнтиром, що здатен об’єднати внутрішній світ особистості з її суспільним покликанням.

Дослідження практичного виміру християнських цінностей у щоденному житті молодих людей дозволяє зрозуміти, як віра перетворюється з теоретичної догми на дієвий інструмент розбудови здорового та стійкого суспільства. Християнство протягом тисячоліть іде пліч-о-пліч з українським народом, виступаючи

фундаментальним ціннісним орієнтиром та основою нашої духовної й культурної ідентичності. Із впровадженням християнства наш народ розпочав шлях просвітлення, здобувши не лише релігійні орієнтири, а й потужний імпульс для розвитку освіти, книгописання, права та суспільної моралі.

Прийняття Володимирового хрещення стала вирішальним цивілізаційним вибором, який остаточно зафіксував приналежність українських земель до європейського культурно-гуманітарного простору. Це долучило Київську Русь до спадщини античної та християнської думки, поставивши її в один ряд із найрозвиненішими державами Європи того часу.

З часом роль Церкви в суспільстві тільки зростала, набуваючи особливого значення у найскладніші періоди національної історії:

1. Збереження мови та культури: За відсутності власної держави храм слугував для українців єдиним інститутом вираження їхньої самобутності, осередком збереження рідного слова та історичної пам'яті.

2. Освітня та інтелектуальна місія: Саме при монастирях, братських школах та духовних академіях формувалося свідоме покоління, здатне відстоювати національну гідність та зберігати традиції в умовах асиміляційного тиску чужоземних імперій.

3. Духовний опір та єдність: У часи бездержавності та випробувань церковна спільнота об’єднувала людей навколо ідеї милосердя, братства та вірності власній землі.

Цей історичний досвід свідчить, що християнські цінності для українців є не просто запозиченою системою поглядів, а глибоко вкоріненою моделлю життєдіяльності, що дозволила зберегти національний код крізь століття випробувань.

У сучасному динамічному світі, сповненому стресів, інформаційного шуму, тривожності та моральних викликів, наша душа, як і тіло, потребує систематичного догляду та підтримки. Для сучасної молоді, яка зростає в умовах високого темпу життя та постійної нестабільності, питання збереження ментального здоров'я стає особливо гострим.

Ліки для душі не є матеріальними; їх людина віднаходить через відкритість до Божої благодаті та практикування духовного життя:

- Сповідь: Покаяння дозволяє звільнити внутрішній світ від тягаря помилок, провини та психологічного напруження, відновлюючи чистоту сумління.
- Причастя: Таїнство Євхаристії дарує духовну наснагу, відчуття єднання з Богом та зміцнення внутрішніх сил.
- Щира молитва: Практика молитовного діалогу сприяє заспокоєнню розуму, поліпшенню морального стану людини, віднайденню внутрішнього миру та подоланню тривожності.

Духовна практика стає тим непохитним фундаментом, який допомагає особистості зберегти психоемоційну стійкість і людську гідність у найскладніші кризові моменти. Вона виступає природним чинником саморегуляції, що запобігає емоційному вигоранню, допомагає долати посттравматичні переживання, вчить тримати самоконтроль та зберігати співчуття й милосердя навіть у найжорстокіших обставинах.

У наш час молодь — це перспектива для добробуту та розквіту країни, адже саме вона визначатиме ціннісний вектор розвитку суспільства на десятиліття вперед. Українців завжди вважали сильними духом, і це цілком природно, адже якщо людина повсякденно працює над своїм внутрішнім світом, гартує совість та діє згідно з заповідями любові й милосердя, вона стає непереможною.

Інтеграція християнських цінностей у щоденні рішення юнацтва — від академічної доброчесності до волонтерства — перетворює віру з абстрактної теорії на живий важіль суспільних трансформацій. Практична реалізація етичних норм охоплює ключові сфери життєдіяльності

Християнська етика закликає до чесності та відповідальності. У навчальному та професійному середовищі це виражається через:

- Категоричний відхід від плагіату, списування та фальсифікацій.
- Неприйняття корупції на будь-якому рівні.

• Відповідальне та сумлінне ставлення до здобуття знань як інструменту подальшої здатності служити суспільству.

• Практичний вимір християнської етики виявляється не лише через відвідування богослужінь, а й у повсякденному виборі на користь правди, чесності, взаємопідтримки та відповідального ставлення до ближнього.

• Волонтерський рух, активна громадянська позиція, допомога нужденним і захист слабших у часи випробувань є безпосереднім втіленням євангельської любові в дію. Молодь, яка керується принципами милосердя, організовує збори, допомагає вимушеним переселенцям, відвідує дитячі будинки, опікується пораненими та підтримує захисників України, реалізуючи на ділі заповідь «люби ближнього свого, як самого себе».

Сучасна масова культура часто пропонує молоді полегшені, але деструктивні моделі поведінки, засновані на миттєвому задоволенні, безвідповідальності та релятивізації понять добра і зла. За таких умов молодій людині складно зберегти власний ціннісний стержень.

Християнська етика дає молоді міцний орієнтир у боротьбі з етичним релятивізмом. Вона нагадує, що справжня свобода особистості полягає не в свавіллі чи безмежному споживанні, а в усвідомленому виборі добра та відповідальності за свої вчинки перед Богом, власною совістю та майбутніми поколіннями.

Християнська етика залишається основоположним ціннісним орієнтиром українського народу, що забезпечує збереження нашої національної самобутності та культурної ідентичності. Духовні практики (молитва, сповідь, участь у таїнствах) виступають важливим чинником підтримки психоемоційної стійкості, сприяють віднайденню внутрішнього миру та подоланню тривожності в кризові періоди. Практичний вимір християнства в житті молоді реалізується через чесність, академічну доброчесність, волонтерство, активну громадянську позицію та щоденне служіння людям. Співпраця духовенства та науково-освітньої спільноти у формуванні високих моральних орієнтирів молоді є важливою

передумовою розбудови сильної, морально здорової та духовно зрілої держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Крип'якевич І. П. Історія України / Відп. ред. Ф. П. Шевченко. Львів: Світ, 1990.

2. Любомир Гузар. Бути людиною / Упоряд. К. Щоткіна. Київ: Дух і Літера, 2017.

3. Огієнко І. (Митрополит Іларіон). Дохристиянські вірування українського народу: Історико-релігійна монографія. Київ: Обереги, 1992.

УДК 27-14:159.9

ВІРА, НАДІЯ, ЛЮБОВ: ТРИ ХРИСТИЯНСЬКІ ЧЕСНОТИ У ФОРМУВАННІ ДУХОВНОЇ СТІЙКОСТІ

Ярослав МЕЛЕШ
Владислав ВОРОБЕЦЬ
Науковий керівник – Роман ВЕЛИКИЙ, доцент кафедри українознавства та міжкультурної комунікації, доктор філософії
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Духовна стійкість у християнській традиції визначається як здатність особистості протистояти зовнішнім руйнівним чинникам, зберігаючи моральні орієнтири та внутрішній мир завдяки зв'язку з Богом. На відміну від суто психологічної адаптивності, духовна стійкість черпає сили не в автономних ресурсах «Я», а у трансцендентному джерелі Буття. Це дає змогу людині переосмислювати страждання, віднаходити сенс у випробуваннях та долати відчуття безпорадності.

Віра як фундамент пізнання та ціннісний вектор. Перша з богословських чеснот — Віра — виступає як гносеологічний та екзистенційний базис стійкості. Вона не є пасивним сприйняттям догматів, а динамічною довірою до Божого Промислу, яка надає подіям життя глибинного змісту. Для студента та молодої людини

Віра стає інтелектуальним та духовним компасом, що дозволяє не втратити орієнтири серед хаосу інформаційного шуму та відносності моральних норм. Саме віра дає змогу бачити перспективу там, де раціональний аналіз фіксує лише глухий кут.

Якщо Віра є фундаментом, то Надія постає як вектор спрямованості у майбутнє. У християнському розумінні надія — це не просто оптимізм чи ілюзорне сподівання на краще, а тверда впевненість у тому, що зло та страждання не мають остаточного слова в історії. У контексті духовної стійкості Надія протистоїть апатії, депресивним станам та екзистенційному розчаруванню. Вона активізує внутрішні ресурси людини, спонукаючи її до дії навіть у найскладніших обставинах, оскільки спирається на обітницю Воскресіння.

Любов є вершиною тріади чеснот і головним рушієм християнського життя. Вона виходить за межі емоційного почуття і реалізується як жертвенне діло, спрямоване на благо Іншого. У контексті формування стійкості Любов відіграє роль головного захисного чинника: вона визволяє людину від замкненості на власних переживаннях та страхах.

Емпатія, волонтерство, взаємопідтримка та служіння ближньому, які випливають із християнської любові, перетворюють особистий біль у джерело сили для допомоги іншим.

Три чесноти перебувають у нерозривній органічній єдності: Віра дає Надії обґрунтування, Надія живить Любов у часи випробувань, а Любов робить Віру та Надію дієвими та живими. Порушення цієї синергії призводить до духовної дисформії: віра без любові стає фанатизмом, а надія без віри — ілюзією. Поєднуючись, вони формують зрілу особистість, здатну зберігати гідність, тримати духовний фронт та бути опорою для суспільства.

Формування духовної стійкості є спільним завданням Церкви та освітнього середовища. Діалог між студентом, який шукає відповіді на гострі питання сучасності, та Отцем, який передає духовний досвід Традиції, є прикладом живої синергії знання та віри. Таке співавторство засвідчує, що християнські чесноти є не

абстрактними теоріями, а живим інструментом трансформації щоденного життя та зміцнення духу молоді.

Християнські чесноти Віра, Надія та Любов становлять непорушну основу духовної стійкості людини. Вони забезпечують цілісність особистості, трансформують страждання у досвід зростання та дають снагу до активного созидального життя. У сучасних умовах плекання цих чеснот через молитовну практику, осмислення Святого Письма та соціальне служіння є найважливішою умовою збереження морального й духовного здоров'я суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гузар Л. Бути людиною / Любомир Гузар. — Львів : Свічадо, 2017. — 140 с.

2. Франкл В. Людина у пошуках справжнього сенсу. [Електронний ресурс] https://uabook.com.ua/book/lyudyna-v-poshukah-spravzhnogo-sensu/#epub_reader_frame

3. Великий Р.Г.Духовність молодої людини. Проблеми становлення духовності і моралі молодої людини в сучасних умовах. Збірник наукових праць. Львів : ЛІПБ. 2003. С. 92-94.

УДК 271.2(477):316.7

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК РЕЛІГІЇ, КУЛЬТУРИ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Максим КІРАЛЬ
Владислав ВОРОБЕЦЬ
Науковий керівник – Роман ВЕЛИКИЙ, доцент кафедри українознавства та міжкультурної комунікації, доктор філософії

Релігія протягом століть посідала важливе місце в історії українського суспільства, впливаючи не лише на духовне життя людей, а й на розвиток культури, освіти, мистецтва, архітектури та суспільних відносин. Особливого значення цей взаємозв'язок набуває під час дослідження формування української культурної та

національної ідентичності. Релігійні традиції стали одним із механізмів збереження історичної пам'яті, культурних звичаїв і духовних цінностей українського народу.

Однією з ключових подій в історії українських земель стало прийняття християнства за князя Володимира Святославича наприкінці X століття. Масове хрещення населення Києва традиційно датується 988 роком, хоча процес поширення християнства на території Русі був тривалим і не обмежувався одним роком. Утвердження християнства стало важливою релігійною та суспільно-політичною трансформацією, яка вплинула на подальший розвиток держави та її культурні зв'язки з іншими християнськими країнами.

Прийняття християнства сприяло поширенню християнської писемної культури, освіти та книжності. За джерелами, князь Володимир створював церкви та школи, а церковне середовище стало одним із важливих осередків розвитку писемності. Водночас важливо зазначити, що писемність існувала на Русі й до християнізації, тому її розвиток не можна пояснювати виключно запровадженням нової релігії. Християнізація, однак, значно розширила сфери використання писемності та посилила культурні контакти Русі з християнським світом.

Значний вплив релігія здійснила на розвиток мистецтва та архітектури. Після християнізації активно розвивалися кам'яне церковне будівництво, монументальний живопис, іконопис, книжкова мініатюра та церковна музика. Візантійські культурні традиції були адаптовані до місцевого середовища, унаслідок чого поступово сформувалися характерні риси києворуської культури. Показовими пам'ятками цього періоду є Софійський собор у Києві та інші сакральні споруди, які сьогодні становлять важливу частину культурної спадщини України [2].

Особливу роль у розвитку культури відігравали монастирі. Вони були не лише релігійними центрами, а й осередками книжності, переписування та збереження літературних творів. Християнізація сприяла поширенню перекладної літератури з

грецької та південнослов'янських мов, а також виникненню власної літературної традиції. Одним із визначних творів давньої української книжної культури стало «Слово про закон і благодать» митрополита Іларіона [6].

У наступні історичні періоди релігія залишалася важливим елементом культурного життя українських земель. Церковні та монастирські осередки брали участь у збереженні книжної спадщини, традицій, освіти та історичної пам'яті. Водночас українське релігійне середовище поступово набувало різноманітного, багатоконфесійного характеру. Співіснування православної, греко-католицької, римо-католицької, протестантської, юдейської та мусульманської традицій стало однією з характерних рис історичного розвитку українських земель.

Релігійні традиції також тісно переплелися з народною культурою. Різдвяні та великодні звичаї, колядки й щедрівки, храмові свята, народні обряди, сакральне мистецтво та архітектура стали частиною культурної спадщини. Таким чином, релігійні уявлення взаємодіяли з місцевими традиціями, формуючи своєрідний культурний простір українського суспільства.

Важливим є й питання взаємозв'язку релігії та національної ідентичності. У різні історичні періоди релігійні інституції та громади могли виконувати функцію збереження культурних традицій, мови, освіти та історичної пам'яті. Саме тому релігію можна розглядати не лише як сферу духовних переконань, а й як один із чинників суспільної самоідентифікації. Водночас не слід ототожнювати релігійну та національну ідентичність: українське суспільство історично було і залишається релігійно різноманітним [1].

У сучасній Україні релігія продовжує відігравати помітну роль у суспільному та культурному житті. Релігійні громади беруть участь у благодійній діяльності, волонтерських ініціативах, підтримці людей та збереженні культурної спадщини. Одночасно принцип свободи совісті передбачає можливість людини самостійно визначати своє ставлення до релігії та релігійних організацій.

Висновки. Отже, історичний розвиток України демонструє тісний взаємозв'язок між релігією, культурою та формуванням

суспільної ідентичності. Прийняття християнства наприкінці X століття стало важливим етапом культурного розвитку Русі, сприяло поширенню книжності, освіти, храмової архітектури, мистецтва та нових міжнародних культурних зв'язків. У подальшому релігійні традиції взаємодіяли з народною культурою та сприяли збереженню історичної пам'яті. Водночас багатоконфесійність українського суспільства свідчить про складність і різноманітність процесів формування української ідентичності. Тому дослідження релігії в контексті історії та культури дає змогу глибше зрозуміти процеси становлення українського суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Висоцький С. О. Писемність та освіта в Київській Русі // Історія української культури.

[Електронний ресурс] http://litopys.org.ua/istkult/ikult04.htm

2. Галушка А. А. Хрещення Русі 987–989 // Енциклопедія історії України. Т. 10. Київ: Наукова думка, 2013.

3. Киричук О., Омельчук О., Орлевич І. (упоряд.). Хрещення Русі-України: 988–2018. Альманах. Львів: Логос, 2018. 112 с.

4. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Хрещення України-Русі та його історико-культурне значення. [Електронний ресурс] https://www.nbuv.gov.ua/node/6242

5. Encyclopedia of Ukraine. Christianization of Ukraine. [Електронний ресурс]://www.encyclopediaofukraine.com/display.asp?linkpath=pages%5CC%5CH%5CChristianizationofUkraine.htm

УДК 81'272:316.347(477):355.01

МОВНА ІДЕНТИЧНІСТЬ: УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ ВІЙНИ

Юлія ЧЕЧІЛЬНИЦЬКА

Науковий керівник – Тетяна КОНІВІЦЬКА, доцент кафедри українознавства та міжкультурної комунікації, кандидат педагогічних наук,

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Повномасштабна агресія російської федерації проти України стала каталізатором переосмислення мовної ідентичності, закріпивши статус державної мови як фундаментального чинника консолідації суспільства, збереження культурної спадкоємності та формування особистісного самовизначення. В умовах воєнного стану функціональне значення мови виходить за межі комунікації, набуваючи вагомого психологічного виміру, що безпосередньо корелює з ідентифікацією особистості з українською спільнотою, актуалізацією історичної пам'яті та цінностями.

Змістове наповнення поняття «мовна ідентичність» у контексті категорій мовної свідомості, мовної поведінки, мовної ситуації, мовної політики, законодавчого регулювання та мовного планування досліджували низка українські науковців. На думку дослідників, мовна ідентичність є «віддзеркаленням ідентичності держави» [5, с.75].

Трансформація мовних практик і ціннісного ставлення до української мови свідчить про глибокі процеси еволюції громадянської самосвідомості, зміцнення інституту національної солідарності та свідому відмову від російського культурно-ідеологічного впливу. У цьому контексті психологічний складник ідентичності набуває стратегічного значення: усвідомлення належності до української нації виступає дієвим механізмом формування внутрішньої стійкості, психологічної опори та соціальної згуртованості перед обличчям безпекових загроз і системної невизначеності.

У контексті національної психології мова реалізує комунікативну, смислотворчу та ідентифікаційну функції, сприяючи структуруванню особистісного досвіду, осмисленню подій та забезпеченню психологічної стійкості в умовах стресогенного впливу [4, с. 1]. Війна є значним стресовим чинником, що зумовлює виникнення комплексу когнітивних, емоційних та поведінкових реакцій. У сучасній науковій парадигмі психологічна стійкість (resilience) розглядається як здатність особистості ефективно протидіяти стресовим впливам, підтримувати психоемоційну рівновагу та успішно адаптуватися після травматичних подій [3, с. 83]. Формування цієї стійкості відбувається як на рівні індивідуальних рис, так і завдяки соціокультурним ресурсам, серед яких мова відіграє ключову роль [1, с. 6].

Мовний чинник набуває особливого значення у професійному та військовому середовищах, де виконання фахових завдань відбувається в умовах підвищеного психологічного навантаження. Використання рідної мови під час командної взаємодії сприяє зміцненню довіри, забезпечує ефективну координацію дій та мінімізує когнітивне навантаження [2, с. 41]. Важливість мови для особистісного та національного самовизначення підтверджує дослідження І. Ренчки, присвячене змінам мовної ідентичності українців у перші тижні повномасштабного російського вторгнення. Авторка зазначила, що війна актуалізувала усвідомлення належності до української нації та держави, посилила підтримку української мови як чинника національної єдності й безпеки [5]. В умовах російсько-української війни перехід на українську мову став важливим чинником національного єднання та збереження ідентичності. Особливу роль у цьому процесі відіграли публічні особистості, які через соціальні мережі демонстрували власний мовний вибір, ділилися досвідом переходу на українську та сприяли підвищенню її суспільного статусу. Отже, мовна ідентичність у кризових умовах може набувати особливого особистісного та

суспільного значення, стаючи способом вираження власної належності до української спільноти

Павло Гриценко у своїй праці «Мова – буття українськості» зазначає, що в умовах воєнного стану українська мова слугує ключовим маркером національної ідентичності, що сприяє зміцненню психологічної стійкості як на індивідуальному, так і на суспільному рівнях. Вона актуалізує колективну пам'ять, історичний досвід та ціннісні орієнтири, консолідуючи суспільство та забезпечуючи дієвий інструмент соціально-психологічної підтримки [1, с. 8]. Усвідомлене володіння мовою сприяє мінімізації впливу зовнішніх стресових факторів та зміцнює психологічну стійкість, необхідну для ефективної адаптації особистості. Мова є важливим фактором формування та збереження особистої ідентичності, оскільки допомагає усвідомити власну належність до національної спільноти, зберігати спільні цінності та створювати відчуття єдності. У період війни українська мова набуває особливої важливості як засіб національного самовизначення та психологічного сприйняття власної належності до українського народу [4].

В умовах війни мовна ідентичність набуває особливого значення у процесі усвідомлення особистістю власної належності до певної соціокультурної спільноти. Науковиця І. Ренчка зазначає, що під час повномасштабного вторгнення українська мова сприймалася як своєрідний розпізнавальний код, засіб суспільної консолідації та протидії російському культурно-ідеологічному впливу [5, с. 92]. Це дає підстави розглядати мовний вибір не лише як комунікативну практику, а і як один зі способів вираження особистісних переконань, цінностей та національної самоідентифікації.

Мова також є носієм культури, як окремої людини, так і народу, чи цілої нації. Т. Ястремська надає оптимістичний прогноз щодо майбутнього української мови, зазначаючи, що «неможливо змусити людину говорити певною мовою насильно, примусово, вона має це усвідомити, пережити, уповні збагнути свою національну ідентичність, крок за кроком вибудовуючи у своїй свідомості кордони ідентифікації себе як українця, як громадянина України. Майбутнє України – україномовна Україна» [6, с. 161].

Як висновок, можемо зазначити, що в умовах повномасштабної війни українська мова набуває особливого значення у формуванні та збереженні національної й особистісної ідентичності. Вона виступає не лише засобом комунікації, а й важливим чинником самоусвідомлення, збереження культурної пам'яті, утвердження спільних цінностей і відчуття належності до української спільноти. Зміни мовних практик українців засвідчують посилення уваги до мовного самовизначення та усвідомлення значення мови для національної єдності й незалежності. У психологічному вимірі мовна ідентичність може слугувати соціокультурним ресурсом підтримки особистості завдяки відчуттю спільності, ціннісним орієнтирам і зв'язку з національною культурою. Водночас її значення для психологічної стійкості залежить від індивідуального досвіду та соціального середовища. Отже, українська мова є важливою складовою національного самовизначення й психологічного осмислення власної належності до українського народу, а подальше дослідження взаємозв'язку мовної ідентичності та психологічного благополуччя залишається актуальним в умовах тривалих воєнних викликів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гриценко П. Ю. Мова – буття українськості. Психологія і суспільство. 2024. № 2. С. 6–13. DOI: https://doi.org/10.35774/pis2024.02.006.

2. Жогло О., Жогло В. Мова як чинник психологічної стійкості та ідентичності в умовах війни. Збірник матеріалів IV Всеукраїнської науково-практичної конференції «Мова – кордон національної безпеки», 20 лютого 2026 року. С. 41-43.

3. Каськов І. О., Соловей І. М. Формування психологічної стійкості студента до стресогенних чинників середовища в умовах воєнного стану. Вісник Національного університету оборони України. 2025. № 1 (83). С. 82–88. DOI: 10.33099/2617-6858–25–83–1–82-88.

4. Рачек, Д., Девідсон, Б.І., Тернер, П.В. та ін. Війна Росії в Україні збільшила використання української мови в соціальних мережах. Communications Psychology. 2024. 2(1). DOI: https://doi.org/10.1038/s44271-023-00045-6.

5. Ренчка І. Зміни мовної ідентичності українців на початку повномасштабного вторгнення росії в україну (на матеріалі соціальних мереж та інтернет-видань кінця лютого – початку квітня 2022 р.). Мова: класичне – модерне – постмодерне. 2023. № 9. С. 73–98. DOI: 10.18523/lcmp2522-9281.2023.9.72-98.

6. Ястремська Т. Наскільки важливий мовний фронті чому російсько-українська війна є війна ідентичностей? За Ідентичність і Незалежність. Війна Росії проти України: історичні передумови, геополітичні паралелі. У двох книгах. Друге видання/ Від-пов. ред. Валерій Смолій; упоряд.: Геннадій Боряк, Олексій Ясь. Київ: ТОВ «Видавництво Кліо», 2023. Книга 1. С. 159–163.

UDC 811.111:316.7

ENGLISH AS A TOOL FOR PRESENTING UKRAINIAN NATIONAL IDENTITY IN THE INTERNATIONAL COMMUNICATION SPACE

Viktoriia LAKISH
Scientific Supervisor – Oksana PYLYPETS,
Lecturer at the Department of Ukrainian Studies and Intercultural Communication, Lviv State University of Life Safety

National identity encompasses historical memory, language, culture, traditions, symbols, shared social values, and a sense of belonging to a national community. Presenting this identity to the world involves not only introducing foreign audiences to a country's cultural heritage, but also explaining the historical circumstances that shaped its statehood, its people's aspirations, and its right to independent development. In Ukraine's case, this is particularly important given the long history of Russian imperial and Soviet policies that sought to deny the distinctiveness of Ukrainian culture and reduce Ukrainian history to

part of someone else's story. Sharing the Ukrainian perspective with international audiences is an important part of affirming national identity and countering the distortion of historical facts [2; 4].

English provides a key means for Ukrainian representatives to explain events, social developments, and cultural phenomena to international audiences in their own words. Its use in public speeches, interviews, academic publications, international conferences, and digital platforms helps bring Ukrainian narratives into global discussions. Communicating directly in English allows Ukrainians not only to present facts, but also to explain their historical and cultural significance, respond to questions from foreign audiences, and build mutual understanding. English therefore serves as one of Ukraine's practical tools for international communication [1; 3].

English has a particularly important role in cultural diplomacy, through which a country shares its culture, values, and historical experience abroad. Translations of Ukrainian literature, international cultural projects, exhibitions, cinema, music events, and digital resources allow foreign audiences to discover Ukraine beyond the context of war and to appreciate its cultural diversity and creative potential. English-language materials make Ukrainian cultural works more accessible to people who do not speak Ukrainian. However, translation must also preserve the meaning of concepts rooted in Ukrainian national life and the cultural nuances they carry. Making information accessible should not mean simplifying or distorting Ukrainian identity [1; 2].

Another important aspect of this work is promoting the Ukrainian language and cultural traditions through multimedia resources. Digital learning platforms, videos, podcasts, virtual tours, and social media allow information about Ukraine to reach people across geographical borders. Projects that tell stories about Ukrainian history, customs, art, and everyday life in ways that foreign audiences can understand are especially valuable. In this context, English acts as a bridge between Ukrainian cultural experience and the international community. This approach not only broadens knowledge of Ukraine, but also encourages a personal interest in its culture and society [1].

Presenting Ukrainian identity also means shaping the country's international image. That image is influenced by political statements, the work of diplomatic institutions, media reports, cultural initiatives, and direct contact between people from different societies. Communication in English allows Ukraine to participate more actively in international discussions, explain its decisions, and communicate the needs of its society. What matters here is not only the number of messages shared, but also their substance, accuracy, consistency, and faithfulness to the lived experience of Ukrainians. The country's international image becomes more convincing when official statements are complemented by citizens' accounts, cultural projects, and concrete examples of societal resilience [3].

In wartime, English takes on an additional role, helping explain to the international community the causes and consequences of Russian aggression, the humanitarian challenges it creates, and the significance of Ukraine's struggle for independence. Addresses, interviews, documentaries, and publications in English make the Ukrainian perspective accessible to people who do not speak Ukrainian. This is especially important when historical facts are manipulated to spread propaganda or justify aggression. Effective international communication must, however, be grounded in verified facts, clear explanations, and respect for the audience. English can therefore help counter disinformation when used to share reliable information consistently and explain Ukraine's historical and social context [2; 3].

Particular attention should also be paid to presenting Ukraine not solely as a country at war, but as a European nation with a distinct identity, a rich cultural heritage, its own traditions, scientific achievements, and an active civil society. An excessive focus on the war can narrow international perceptions of Ukraine and obscure other aspects of life in the country. Communication in English should therefore extend beyond battlefield news to include stories about Ukrainian art, literature, education, volunteering, innovation, community recovery, and the preservation of cultural heritage. This broader perspective helps build a fuller understanding of Ukraine and shows that its identity cannot be reduced to the experience of war, even though that experience profoundly shapes contemporary society [2; 4].

At the same time, using English to represent Ukraine internationally should not diminish the role of Ukrainian as a foundation of national identity. English makes Ukrainian cultural and social ideas accessible to foreign audiences, while Ukrainian is the language in which these ideas take shape, are passed down through generations, and acquire their historical significance. The two languages should therefore be understood as serving different purposes in international communication, rather than competing with one another. Translations, subtitles, bilingual resources, and cultural projects in English should offer access to Ukrainian experiences while preserving their roots in the country's language and culture. This approach combines openness to international dialogue with a commitment to maintaining Ukraine's linguistic and cultural distinctiveness [1; 2].

The effectiveness of presenting Ukraine in English depends not only on language proficiency, but also on the ability to speak meaningfully about the country, choose compelling examples, and understand the backgrounds and expectations of international audiences. Messages need to be more than grammatically correct: they must also convey cultural meanings accurately and offer clear, substantive information. Achieving this requires developing intercultural communication skills, supporting translation initiatives, producing high-quality content in English, and involving people from education, science, culture, and civil society in sharing it. These initiatives also need to be evaluated regularly, particularly in terms of how they influence knowledge of Ukraine and perceptions of Ukrainian society abroad [1; 3; 5].

English is an important means of presenting Ukrainian identity to the international community, making it possible to share information about Ukraine's history, culture, social values, and aspirations for its statehood. Its use expands the reach of cultural diplomacy, helps shape the country's international image, and brings the Ukrainian perspective to a wider audience amid war and challenges in the information sphere. Yet the effectiveness of this communication depends on more than the availability of information in English. It also rests on the reliability of the

messages, the depth with which Ukrainian experiences are explored, and the preservation of cultural distinctiveness. English should therefore be seen as a tool for international dialogue that helps Ukraine be heard, understood, and accurately represented in the global cultural and information landscape [1; 4].

REFERENCES

1. Poltoratska A. Cultural diplomacy through language: the Ukrainian case and the potential of multimedia resources. Teaching Languages at Higher Institutions. 2025. Issue 46. P. 63–74. DOI: https://doi.org/10.26565/2073-4379-2025-46-05

2.Маслікова І. Міжнародне співробітництво у сфері культури в умовах російсько-української війни: культурологічний аспект. Українські культурологічні студії. 2023. № 1 (12). С. 4–9. URL: https://ucs.knu.ua/uk/article/view/1006

3. Tsyrfa I., Bielousova N. The role of diplomatic services in shaping international image: Ukrainian diplomacy before and after 24 February 2022. UA Foreign Affairs. 2024. Issue 6. P. 30–37. DOI: https://doi.org/10.59214/ua.fa/6.2024.30

4. Olzacka E. The development of Ukrainian cultural policy in the context of Russian hybrid aggression against Ukraine. International Journal of Cultural Policy. 2024. DOI: https://doi.org/10.1080/10286632.2023.2187053

5. Future Perfect: a national project to popularize the English language is starting in Ukraine / Ministry of Culture and Strategic Communications of Ukraine. 2023. URL: https://mincult.gov.ua/en/news/future-perfect-a-national-project-to-popularize-the-english-language-is-starting-in-ukraine/

УДК 821.161.2-3.09

ДРУЖБА, ЩО РАНИТЬ: ПСИХОЛОГІЯ БЛИЗЬКОСТІ ТА ВІДЧУЖЕННЯ В ПОВІСТІ ОКСАНИ ЗАБУЖКО «ДІВЧАТКА»

Марта ГУРИН

Науковий керівник – Галина ХЛИПАВКА, доцент кафедри українознавства та міжкультурної комунікації, кандидат педагогічних наук

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Чому найближча людина здатна поранити найболючіше? Як зазначає К. Овсянникова, близькість у дружбі може породжувати й ворожість [4, с. 204]. Повість Оксани Забужко «Дівчатка» показує це на історії двох школярок; її зазвичай читають як розповідь про сестринство [3] або вивчають крізь образ жінки в мові [1], тоді як психологічна логіка переходу від близькості до відчуження лишається в тіні. Як і чому дружба, що починається як злиття, завершується зрадою й мовчанням?

Мета дослідження – з'ясувати, як у повісті змінюється психологічний характер стосунків героїнь і чому близькість веде до відчуження. Матеріалом слугував повний текст твору; застосовано текстуальний аналіз із залученням даних психології підліткової дружби [2; 4; 5].

Дружба Дарки й Ленці починається як злиття. Дівчатка проводять разом усі перерви, ведуть нескінченні розмови й, за словами авторки, «вчилися перекладати себе на слова» [2, с. 3]. Дарка ідеалізує подругу: у шкільному творі вона пише, що Ленця «набагато тонша й духовно багатша» за неї [2, с. 3], а згодом сприймає її як «власний орган» [2, с. 2]. Н. Сердюк пояснює таку залежність так: для підлітка ровесники стають своєрідним дзеркалом, у якому він шукає себе, а потреба бути прийнятим і страх відкидання є головними у спілкуванні [5, с. 450–451].

Тріщина з’являється там, де Ленця виявляється окремою людиною зі своєю таємницею. Коли в коридорі до Ленці звертається старшокласник Ігор М., Дарка, «розриваючись серцем од муки невідомости», допитується, звідки вони знайомі [2, с. 4]. Згодом стає ясно, що Ленця вела окреме життя «потай від усіх (і від мене, від мене теж!)» [2, с. 3]. Це болить сильніше за саму таємницю: Дарка робить висновок, що «усе-все було неправдою» [2, с. 4]. Це міркування за принципом «усе або нічого» нагадує чорно-біле мислення (наше тлумачення), у якому одна прихована сторона знецінює всю дружбу. За опитуванням Н. Сердюк, серед чинників, що викликають у підлітків антипатію, перші місця посідають скритність, егоїзм і заздрість [5, с. 454–456].

Зрада постає не як холодний розрахунок, а як вибух образи. На зборах Дарка публічно відмежовується від подруги, і мотивом її, за словами авторки, є не службове завзяття й не страх за себе, а «яра, всепереможна хіть» повернути владу над Ленцею, зробити її «наверненою й розкаяною» [2, с. 4]. До цього додається тиск дорослих: завуч і класна керівничка наполягали, що без такого відмежування не обійтись [2, с. 4]. К. Овсянникова зазначає: підліток готовий зробити все, аби група визнала його своїм [4, с. 203].

Найцікавіше те, що під агресією ховається благання. Забужко пише, що слова Дарки слід зчитувати так, ніби під ними «ультрафіолетовим чорнилом» виписано інше: «пригадай, як ти казала, що я – єдина рідна тобі душа» і «що ж ти захряснула їх переді мною?..» [2, с. 4]. Публічне звинувачення виявляється замаскованою образою покинутої: те, що ззовні схоже на напад, зсередини є проханням не відштовхувати. Це збігається зі спостереженням К. Овсянникової: близькість, яка не витримує порушення «кодексу» дружби, може обернутися ворожістю [4, с. 204].

Відповідь Ленці – мовчання. Вона «не дивилась на Дарку – дивилась у вікно» і не збиралася «каятись чи просити прощення»; двері, у які Дарка хотіла вломитись, «так і лишились зачинені» [2, с. 4]. Мовчання Ленці можна інтерпретувати як захист меж, а не як байдужість: доросла Дарка припускає, що Ленця мусила «віднайти свій спосіб боронитися», зокрема й від «все-і-вся-під-себе-підминаючої Дарки» [2, с. 4]. У такому прочитанні мовчання не

руйнує довіру, а стає одним зі способів, якими героїня зберігає внутрішню свободу.

Відчуження Забужко показує через дрібні, але точні зміни. Одразу після скандалу Ленця «перетворилась на Скальковську» [2, с. 3]: прізвище заступає ласкаве ім'я. Через кілька років подруги проходять одна повз одну, «як планети на паралельних орбітах» [2, с. 4]. Дарка намагається знецінити пережите й порівнює дружбу з розтоптаними дитячими черевичками, від яких лишається «старе рам'я» [2, с. 4]. Знецінення працює тут як захист.

Проте захист не діє. Провина, за словами авторки, лежала в Дарці «на дні, як несподвигна каменюка», і в старших класах у неї розвинулися напади печінкової нудоти [2, с. 4]. А вже наступного рядка оповідачка спростовує власне «рам'я»: «нічого не минає», і пережите проступає крізь роки «як невиводний крововилив» [2, с. 5]. Знецінена дружба повертається тілом.

У дорослому віці Дарка звертається до подруги подумки: «моя кохана золотонога дівчинко, моя безпутна сестричко» [2, с. 5], але відповіді немає: розмова, що почалася в дитинстві, так і не відбулася. Фінал не дає ні покарання, ні прощення: героїня мусить «витримати, перетравити» пережите, а розв'язком стає побутовий жест – «Вставай. Будемо снідати» [2, с. 7].

Результати такі. По-перше, стосунки героїнь проходять чотири етапи: злиття та ідеалізація, тріщина через таємницю, захисна агресія (зрада), відчуження зі знеціненням. По-друге, зрада в повісті – не брак близькості, а її надлишок: напад є замаскованим проханням не відштовхувати. По-третє, мовчання Ленці можна прочитати як спосіб зберегти межі, а не як відповідь байдужістю.

Отже, «Дівчатка» показують дружбу як близькість, що не витримує таємниці й межі іншої людини. Те, що Дарка називає любов'ю, скидається на потребу мати подругу цілою, без таємниць, тому будь-яка межа сприймається як зрада. Ленця відповідає мовчанням, яке можна прочитати як спосіб вберегти себе, а Дарка платить за зраду провиною, яка не минає. Психологічний підхід дає

змогу побачити, що трагедія цієї дружби – не в браку близькості, а в її надлишку, коли для свободи іншого вже не лишається місця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дуденко О., Жирохова Ю. Вербалізація концепту «жінка» в повісті «Дівчатка» О. Забужко. Філологічний часопис. 2018. Вип. 1 (11). С. 31–42. URL: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/9992/1/Dudenko%26jula.pdf (дата звернення: 19.10.2026).

2. Забужко О. Дівчатка. УкрЛіб : Бібліотека української літератури. URL: https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=4204 (дата звернення: 19.10.2026). Електронна версія; сторінки вказано за нумерацією сайту.

3. Матушів О. Феміністичні мотиви в сучасній українській літературі (на прикладі творів Оксани Забужко «Сестро, сестро», «Дівчатка»). Алманах «Болгарська україністика». 2021. № 10. С. 251–254. URL: https://periodicals.uni-sofia.bg/index.php/ABUkr/article/view/2453 (дата звернення: 19.10.2026).

4. Овсянникова К. В. Особливості міжособистісних взаємин у підлітковому віці. Актуальні проблеми психології в закладах освіти : зб. наук. пр. 2014. Вип. 4. С. 203–206. URL: https://journal.kdpu.edu.ua/psychology/article/download/7455/6922/11214 (дата звернення: 19.10.2026).

5. Сердюк Н. І. Критерії прояву феномена дружби в підлітковому віці. Проблеми сучасної психології : зб. наук. пр. Кам’янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України. 2010. Вип. 9. С. 448–457. URL: https://journals.uran.ua/index.php/2227-6246/article/download/161943

УДК: 81'27:791.43:316.347(477)

МОВА, КІНО І КОМПЛЕКС МЕНШОВАРТОСТІ: ПОСТКОЛОНІАЛЬНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Вікторія ЛАКІШ,
курсантка 4 курсу, спеціальності «Психологія»
факультету психології та соціального захисту
Науковий керівник – Тетяна КОНІВІЦЬКА, доцент кафедри
українознавства та міжкультурної комунікації,
кандидат педагогічних наук,
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Мова – це не лише засіб комунікацій, а ключовий аспект особистісної та національної ідентичності. Завдяки їй людина усвідомлює особисту належність до певної культурної спільноти, засновує історичну пам'ять та формує нове уявлення про своє місце в суспільстві. Але через довготривалий колоніальний вплив мовні відмінності перетворюються на підставу для нерівності, соціального дистанціювання та знецінення власної культури. За таких умов важливого значення набуває дослідження комплексу меншовартості як психосоціального явища, що пов'язане із засвоєнням негативних уявлень про власну мову, культуру та національну спільноту. Важливим простором впливу, де подібні уявлення можуть закріплюватись або ж, навпаки, переосмислюватися є кінематограф.

Постколоніальний підхід дозволяє розглянути плоди імператорського панування не тільки як історичні чи політичні явища, а й як фактори, котрі впливають на суспільну свідомість. Після здобуття незалежності можуть зберігатись уявлення про нерівноцінність культур, престижність одних мов і нібито обмежені можливості інших. Наслідком таких подій є те, що мова сприймається частиною суспільства як універсальна або ж соціально вигідніша, тоді як національна мова помилково асоціюється з провінційністю або ж недостатнім культурним розвитком. Такі

оцінки не є природними властивостями мов: вони формуються під впливом історичних обставин, освітніх практик, медіа та суспільних відносин [4; 5].

У такому контексті комплекс меншовартості можна розглядати як засвоєння негативних оцінок власної групи, котра за певних умов дає своє відображення на самооцінці, мовній поведінці та відчутті культурної незалежності. Особистість може володіти українською мовою, але уникати її використання в окремих соціальних випадках через страх негативної реакції, насмішок з сторони оточення та зниження власного статусу. За інших випадків, перевага певної мови пояснюється звичкою, сімейним середовищем або ж практичними обставинами. Саме тому мовний вибір не можливо автоматично вважати проявом меншовартості, адже неодмінно важливим є те, яке саме значення людина надає мові, як оцінює себе, інших та на скільки вільно почувається у власному культурному середовищі.

Якщо говорити саме за психологічний аспект цієї проблеми, то також вона полягає у засвоєнні стереотипів, що згодом відтворюються без усвідомлення їхнього історичного походження. Якщо людина щодня наражається на образи, у яких представники її національної спільноти зображені менш освіченими, слабшими або ж культурно обмеженими, таке відображення може впливати на суспільні очікування та міжгрупові оцінки. У цей самий час, такий вплив не є автоматичним, сприйняття екранних образів залежить від особистого досвіду, критичного мислення, сімейного виховання та соціального оточення. Аналіз різножанрового українського кінематографу дає нам змогу досліджувати не безпосереднє формування певного психологічного стану, а механізм відтворення та оскарження культурних стереотипів [4; 5].

Особливого значення набуває мовна репрезентація персонажів. У кіно мова виконує не лише комунікативну функцію, а й дає змогу позначити соціальний статус, характер, походження та незалежність героя до певного середовища. Україномовні персонажі найчастіше зображувались недалекими, комічними або другорядними, в той час як носії іншої мови постають авторитетнішими та успішнішими. Такий розподіл підтримує

символічну нерівність. Цей механізм важливий для постколоніального аналізу, оскільки культурне домінування реалізується не тільки через заборони, а й через повсякденні образи, які визначають, що вважається престижним, сучасним і гідним наслідування.

Велику увагу на проблему мовних моделей в українському кінематографі звертає увагу Юрій Шевчук, розглядаючи використання української мови, поєднання українського та російського мовлення, суржику в контексті формування ідентичності. Такий підхід дозволяє аналізувати не лише те, якою мовою розмовляють герої, а й те, яке культурне значення закріплюються за їхнім мовленням, які саме персонажі отримують право представляти українську спільноту та чи не відтворює кіно застарілих уявлень про українську мову як ознаку меншого соціального престижу [6].

Яскравий приклад переосмислення української ідентичності є фільм Ахтема Сеітаблаєва «Кіборги» (2017), присвячений обороні Донецького аеропорту під час російсько-української війни. Кінострічка представляє військових із різним життєвим досвідом, світоглядом та мовними звичками, яких об'єднує спільна мета – захист своєї Батьківщини. У цій художній конструкції національна належність не зводиться до одного формального критерію. Вона розкривається через відповідальність, солідарність, готовність діяти та особистий вибір. Отже, фільм пропонує розглядати українську ідентичність як динамічне поєднання культурної належності, громадянської позиції та спільного досвіду. З погляду психології, важливо, що персонажі «Кіборгів» не постають носіями однорідного досвіду. Відмінності між ними стають підставою для дискусій про країну, її минуле та майбутнє, але не скасовують можливості спільної ідентичності. Це дає підстави інтерпретувати фільм як спробу подолати спрощене протиставлення українців за мовною ознакою. Мова в такому контексті не втрачає свого культурного значення, однак її використання не повинно ставати єдиною підставою для оцінювання патріотизму чи громадянської позиції

людини. Натомість спільна участь у захисті країни формує простір, у якому ідентичність підтверджується діями та відповідальністю. Важливо й те, що українські військові в цьому фільмі представлені як повноцінні суб'єкти історії, здатні самостійно осмислювати власний досвід і визначати майбутнє держави. Така репрезентація протистоїть образу українця як пасивного учасника чужих історичних процесів. Вона дозволяє побачити в національній ідентичності не успадковану меншовартість, а здатність до самовизначення, солідарності та відповідального вибору. Водночас цей висновок стосується художнього образу, створеного авторами фільму, і не означає, що одна стрічка може відобразити все розмаїття мовного досвіду українського суспільства [1].

Інший ракурс пропонує фільм Валентина Васяновича «Атлантида» (2019), події якого розгортаються в майбутньому, після завершення війни на сході України. На відміну від «Кіборгів», де в центрі уваги перебуває безпосередній досвід захисту держави, «Атлантида» зосереджується на наслідках війни, психологічному виснаженні, спустошеному просторі та складності повернення до мирного життя. Людина постає перед необхідністю відновлювати зв'язок із собою, іншими людьми та середовищем, яке зазнало руйнувань. У цьому контексті ідентичність розкривається через пам'ять, пережитий досвід і пошук можливості жити далі. Для аналізу мовної ідентичності «Атлантида» важлива передусім як приклад посттравматичного осмислення національного досвіду. Її візуальна стриманість, акцент на зруйнованому ландшафті та людській вразливості дають змогу розглянути війну не тільки як військово-політичну подію, а й як чинник глибокої трансформації суспільства. Якщо «Кіборги» акцентують на становленні спільності через активну дію, то «Атлантида» порушує питання про те, що відбувається з людиною та колективною пам'яттю після катастрофи. Такий контраст розширює розуміння національної ідентичності: вона формується не лише в момент героїчного спротиву, а й у процесі осмислення втрат, відновлення взаємозв'язків і пошуку майбутнього. Водночас не варто безпосередньо ототожнювати травматичний досвід персонажів «Атлантиди» з комплексом меншовартості. Фільм насамперед дозволяє аналізувати наслідки

війни, відчуження та труднощі відновлення життя. Його зв'язок із темою дослідження полягає в ширшому постколоніальному питанні: хто має право розповідати історію країни, як суспільство осмислює пережите та якими образами представляє себе у власному культурному просторі. Українське кіно в цьому сенсі повертає українцям можливість бути не лише об'єктами зовнішнього опису, а й авторами власної історії [1].

Додатковий матеріал для такого аналізу пропонує відео каналу «Загін Кіноманів» – «Україна в російських фільмах! Після 2014 року». У ньому розглядаються образи України та українців у російському кінематографі, зокрема способи зображення українських персонажів у контексті політичного протистояння. У супровідному інтерв'ю автор каналу Віталій Гордієнко прямо порушує питання нав'язування українцям комплексу меншовартості через повторювані екранні образи слабкості, недолугості або залежності від так званого «старшого брата» [2; 3].

З погляду медіапсихології важливим є повторюваність таких образів. Окремий стереотипний персонаж не обов'язково формує негативне ставлення до цілої спільноти, проте систематичне відтворення подібних моделей може сприяти нормалізації певних уявлень. Якщо український герой постійно зображується менш компетентним, ніж представник домінантної культури, глядачеві пропонується символічна ієрархія, у якій одна спільнота отримує право на силу й авторитет, а інша – на другорядність. У постколоніальній перспективі такі репрезентації можна розглядати як механізм культурного впливу, що потребує критичного аналізу. При цьому висновки про реальний психологічний вплив мають спиратися на дослідження аудиторії, а не лише на аналіз змісту фільмів.

На противагу подібним стереотипам сучасний український кінематограф створює образи, у яких національна належність пов'язана з особистою відповідальністю, історичною пам'яттю та здатністю самостійно визначати власне майбутнє. У «Кіборгах» це виявляється через спільну дію й захист держави, а в «Атлантиді» –

через спробу осмислити наслідки війни та зберегти людяність у зруйнованому світі. Водночас ці фільми не варто зводити до простих прикладів «правильної» або «неправильної» мовної поведінки: їхня цінність полягає в можливості складніше говорити про український досвід, не обмежуючись нав'язаними культурними шаблонами [1].

Питання мовного суверенітету доповнює цей аналіз. У дослідженні Світлани Романюк і Філіпа Мєжви наголошено на необхідності враховувати тривалий вплив колоніальних та імперських структур на мовну ієрархію й суспільні настрої. Це дає підстави розглядати деколонізацію не лише як зміну мовних практик, а і як переоцінку критеріїв культурного престижу. Важливо, щоб українська мова сприймалася не як символ, використання якого обмежене певними обставинами, а як повноцінний засіб сучасного суспільного, інтелектуального та мистецького життя [5].

Отже, мова й кінематограф взаємодіють у формуванні колективних уявлень про національну спільноту. Екранні образи здатні відтворювати успадковані ієрархії, але водночас можуть ставати засобом їхнього критичного переосмислення. Постколоніальний аналіз допомагає виявити, як історично сформовані уявлення про престижність мов і культур впливають на способи репрезентації українців. Психологічний підхід, зі свого боку, дає змогу звернути увагу на можливий зв'язок таких уявлень із самооцінкою, мовною поведінкою та відчуттям належності до спільноти. Водночас для встановлення безпосереднього впливу кіно на психологічні установки необхідні окремі емпіричні дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безручко О., Степаненко Н. Кіно як основа формування/творення модерної національної ідентичності. Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Аудіовізуальне мистецтво і виробництво. 2024. Т. 7, № 1. С. 20–30. DOI: https://doi.org/10.31866/2617-2674.7.1.2024.302756.

2. Детектор медіа. Засновник ютуб-каналу «Загін кіноманів» рівнянин Віталій Гордієнко розповів про «хороших росіян» і їхню пропаганду. 16 червня 2022 року. URL:

https://detector.media/infospace/article/200198/2022-06-16-zasnovnyk-yutub-kanalu-zagin-kinomaniv-rivnyanyn-vitaliy-gordiienko-rozpoviv-pro-khoroshykh-rosiyan-i-ikhniu-propagandu/.

3. Загін Кіноманів. Україна в російських фільмах! Після 2014 року [Відео]. YouTube. URL: https://www.youtube.com/watch?v=bE_i2IJa9Bc.

4. Лазарович Н. В., Король Н. М. Дискурс постколоніалізму в контексті сучасного українського соціокультурного простору. Культурологічний альманах. 2025. № 1. DOI: https://doi.org/10.31392/cult.alm.2025.1.39.

5. Романюк С., Мєжва Ф. Переосмислення мовного суверенітету: постколоніальний виклик України. Мова: класичне — модерне — постмодерне. 2025. № 11. С. 32–49. DOI: https://doi.org/10.18523/lcmp2522-9281.2025.11.32-49.

6. Шевчук Ю. Мова в сучасному кінематографі України. Збруч. URL: https://zbruc.eu/node/102930.

УДК 821.161.2-31.09

МІЖ ТРАВМОЮ ТА СТІЙКІСТЮ: ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ В РОМАНІ АГАТАНГЕЛА КРИМСЬКОГО «АНДРІЙ ЛАГОВСЬКИЙ»

Анна КАРПИНЕЦЬ

Науковий керівник – Галина ХЛИПАВКА, доцент кафедри українознавства та міжкультурної комунікації, кандидат педагогічних наук

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

В умовах повномасштабної російсько-української війни особливої актуальності набувають питання психологічної стійкості особистості, подолання травматичного досвіду та пошуку внутрішніх ресурсів для протистояння кризовим обставинам. Художня література відкриває можливості для осмислення цих

проблем крізь призму індивідуального досвіду персонажів. У цьому контексті особливий інтерес становить роман Агатангела Кримського «Андрій Лаговський» – один із ранніх зразків української модерністської психологічної прози, у якому увагу зосереджено на внутрішніх конфліктах особистості, її емоційній вразливості та пошуках душевної рівноваги.

Мета дослідження – проаналізувати психологічні механізми захисту головного героя роману «Андрій Лаговський» та з'ясувати можливості їх інтерпретації в контексті проблем психологічної стійкості людини в умовах сучасної війни.

Андрій Лаговський постає перед читачем як інтелектуально обдарована, проте внутрішньо суперечлива особистість. Його психологічний стан формується під впливом складного дитячого досвіду, соціальної нерівності та напружених стосунків із матір'ю. Прагнення дистанціюватися від близьких поєднується в ньому з потребою в емоційному визнанні. Герой намагається компенсувати внутрішню невпевненість інтелектуальними досягненнями, перетворюючи наукову діяльність на своєрідний психологічний прихисток.

Таку поведінкову модель можна інтерпретувати через поняття інтелектуалізації – психологічного захисного механізму, що передбачає дистанціювання від болісних переживань шляхом їх раціонального осмислення. Для Лаговського наука стає не лише способом самореалізації, а й засобом уникнення емоційних конфліктів. Однак інтелектуальні досягнення не забезпечують внутрішньої гармонії: герой потерпає від неврастенії, тривожності та самотності.

Особливо виразно психологічні суперечності Лаговського розкриваються під час його перебування в Туапсе, де він зближується з родиною Шмідтів. Стосунки з Володимиром Шмідтом стають випробуванням здатності героя до емоційної близькості. Володимир знаходить в Андрієві авторитетну постать, здатну забезпечити йому визнання та підтримку. Натомість Лаговський прагне не лише дружньої прихильності, а й особливого впливу на молодшого товариша.

У цих взаєминах простежуються ознаки ідеалізації та потреби в контролі як способів компенсації внутрішньої невпевненості. Коли Володимир закохується й починає ухвалювати незалежні рішення, Лаговський переживає це як втрату виняткового емоційного зв'язку. Його реакція виявляє суперечність між прагненням любові та нездатністю прийняти самостійність іншої людини.

Важливим аспектом психологічної характеристики героя є проблема порозуміння з Іншим. Як зазначає Марія Гірняк, уже композиція роману увиразнює цю проблему: назви першої та останньої частин – «Не порозуміються» і «Порозумілися» – окреслюють напрям внутрішньої еволюції персонажа [2]. Лаговський прагне емоційної близькості, однак часто підміняє справжнє порозуміння власними очікуваннями та ідеалізованими уявленнями про інших.

Сучасні інтерпретації роману засвідчують багатовимірність психологічного портрета Лаговського. Зокрема, Андрій Авраменко наголошує на інтелектуальності, психологізмі та гомоеротичних мотивах твору, звертаючи увагу на поєднання емоційної залежності, самотності й потреби в близькості [1]. Такий підхід дає змогу розглядати захисні механізми героя в контексті його складних міжособистісних стосунків.

Особливого значення ці спостереження набувають у контексті сучасного досвіду українського суспільства, яке живе в умовах тривалої війни. Звісно, психологічний стан літературного персонажа не можна безпосередньо ототожнювати з переживаннями людей, які зазнають воєнного стресу. Проте художній досвід Лаговського дає підстави для осмислення окремих моделей реагування людини на психологічне напруження.

Насамперед ідеться про втечу від болісних переживань у надмірну діяльність. Подібно до того, як Лаговський намагається заглушити внутрішню тривогу інтенсивною інтелектуальною працею, людина в кризових обставинах може шукати тимчасового полегшення в постійній зайнятості. Водночас сама діяльність не є

деструктивною: її психологічне значення залежить від мотивів і здатності людини усвідомлювати власний стан.

Другим механізмом є ідеалізація зовнішньої опори. Лаговський пов'язує надії на душевну рівновагу зі стосунками, які мають відповідати його очікуванням. Коли реальність руйнує ідеалізований образ, герой переживає глибоке розчарування. Ця ситуація спонукає замислитися над ризиками надмірної залежності власного відчуття безпеки від зовнішніх обставин чи інших людей.

Третій аспект стосується пригнічення емоцій та неприйняття власної вразливості. Лаговський прагне підпорядкувати почуття розумові, проте таке протиставлення не допомагає йому подолати внутрішні суперечності. У контексті сучасної війни ця проблема набуває особливого звучання, адже суспільний ідеал незламності іноді сприймається як вимога постійно демонструвати силу, приховуючи страх, біль або виснаження. Натомість психологічна стійкість передбачає здатність усвідомлювати власні емоції та знаходити конструктивні способи їх проживання.

Особливого значення для розуміння психологічної еволюції Лаговського набуває фінал твору. Його духовні пошуки, звернення до християнської аскетичної традиції та суфійської поезії стають важливими етапами самопізнання. На думку Марії Гірняк, релігійно-філософські роздуми героя сприяють переосмисленню власного досвіду та зміні ставлення до інших людей [2]. Завершення роману пов'язане з відновленням порозуміння, передусім із матір'ю. Отже, шлях Лаговського від внутрішньої ізоляції до прийняття Іншого можна інтерпретувати як поступове подолання деструктивних моделей психологічного захисту.

Звернення до творчості Агатангела Кримського має також важливий культурний вимір. Повернення до української інтелектуальної та літературної спадщини сприяє усвідомленню тяглості національної культури. В умовах війни таке прочитання класичних творів стає не лише способом пізнання минулого, а й можливістю глибшого розуміння сучасності та власної культурної ідентичності.

Отже, роман Агатангела Кримського «Андрій Лаговський» розкриває складну систему психологічних захисних стратегій, серед

яких особливе місце посідають інтелектуалізація, ідеалізація, прагнення контролю та пригнічення емоцій. Аналіз внутрішніх конфліктів головного героя засвідчує обмеженість стратегій, що ґрунтуються на уникненні болісних переживань і запереченні власної вразливості. Сучасне прочитання твору дає змогу осмислити психологічну стійкість як здатність людини не лише протистояти зовнішнім випробуванням, а й усвідомлювати власні емоції, приймати внутрішні суперечності та знаходити опору у взаєминах, цінностях і культурній спадщині.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авраменко А. Агатангел Кримський: інтелектуальне, гомоеротичне й психологічне від забутого модерніста. Читомо. URL: https://chytomo.com/ahatanhel-krymskyj-intelektualne-homoerotychne-j-psykholohichne-vid-zabutoho-modernista/ (дата звернення: 23.10.2026).

2. Гірняк М. О. Розуміння і саморозуміння у романі Агатангела Кримського «Андрій Лаговський». Магістеріум. 2010. Вип. 38 : Літературознавчі студії. С. 29–36. URL: https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4f2e7aa9-695f-4b6a-8070-0a766aa4a3b2/content (дата звернення: 23.10.2026).

3. Кримський А. Андрій Лаговський : роман. Київ : Віхола, 2023. 416 с.

УДК 821.161.2’09:81’255.4=581

КИТАЙСЬКОМОВНІ ПЕРЕКЛАДИ ҐЕ БАОЦЮАНЯ ТВОРІВ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА ПЕРІОДУ «ТРЬОХ ЛІТ» (НА МАТЕРІАЛІ ПОЕЗІЙ «СОН (У ВСЯКОГО СВОЯ ДОЛЯ...)», «НЕ ЗАВИДУЙ БАГАТОМУ», «ДАВИДОВІ ПСАЛМИ» ТА «ЗАПОВІТ»)

ВАН Їсюань

Науковий керівник – Василь ІВАШКІВ, завідувач кафедри української фольклористики імені академіка Філарета Колесси, доктор філологічних наук, професор

Львівський національний університет імені Івана Франка

Історія перекладу творів українських письменників, зокрема «Кобзаря» Тараса Шевченка, у Китаї почалася досить рано. Такі переклади з’явилися ще на початку XX століття, коли провідні китайські інтелігенти в той важкий історичний час почали шукати духовну силу та натхнення в поезії чужих народів, зокрема українського народу. Отже, в 1912 році Чжоу Цзожень опублікував свій переклад вірша Шевченка «Ой три шляхи широкії» з циклу «В казематі», який, цілком імовірно, був першим перекладеним китайською мовою твором Шевченка [5, с. 23]. У 1921 році побачив світ спеціальний номер «Сяошо юебао» (Щомісячний журнал оповідань) під назвою «Література зранених народів», який містить повний текст вірша «Заповіт» за перекладом Лу Сіня, також вірша «Сонце заходить, гори чорніють...» за перекладом Мао Дуня [5, с. 24].

Протягом подальших років у Китаї були опубліковані переклади окремих віршів Шевченка, однак при цьому першою систематичною і академічною перекладацькою працею творів Шевченка є «Вибране Шевченка» 1983 року: це спільна праця китайських перекладачів, яка мала б вийти у світ ще у 1964 році до 100-річчя від дня смерті поета [4, с. 423; 5, с. 405–406]. До видання входили передмова про життя і творчість Шевченка, його автобіографії та 80 поезій.

Центральну роль у процесі складання видання 1983 року грав Ґе Баоцюань (戈宝权 · 1913–2000) – видатний китайський перекладач, літературознавець і дипломат, який не лише написав передмову до видання, переклав автобіографії і значну частину поезій Шевченка, а й відповідав за обробку та редагування тексту перекладів. За свого життя Ґе Баоцюань кілька разів відвідував Україну і писав вагомі праці про твори Шевченка та інших українських письменників.

Після того, як вийшло у світ видання 1983 року, Ґе Баоцюань отримав довгий лист від видатного українського китаєзнавця Івана Чирка (1922–2003), у якому той не лише позитивно оцінив точність текстів перекладача та змістовну передмову Ґе Баоцюаня про життя та творчість Шевченка, написану на високому рівні, при цьому однак порадив тому заново перекласти твори поета уже з української мови [5, с. 406–407]. Після того Ґе Баоцюань чемно сприймав пораду Івана Чирка і почав збирати україномовні видання творів Шевченка, також і матеріали для вивчення української мови.

1990 року вийшов у світ «Збірник поезій Шевченка», який є самостійною перекладацькою працею Ґе Баоцюаня, здійсненою безпосередньо з українського оригіналу, на основі якого з'явилися сучасні перевидання 2015 і 2022 років. До видання 1990 року входили 150 поезій Шевченка. Варто зазначити, що орієнтуючись на україномовний оригінал, Ґе Баоцюань відредагував попередні переклади п'яти віршів з «Кобзаря» і переклав три вірші, які раніше не перекладав [5, с. 408].

У статті «Моє спілкування з Шевченком і як я переклав "Кобзар"» Ґе Баоцюань зворушливо написав про своє «духовне спілкування» з українським Кобзарем під час повторного перекладу. Перекладаючи поезію Шевченка, Ґе Баоцюань «був повністю занурений в атмосферу його поезії, адже бачив перед собою бюст Шевченка, який йому у 1986 році подарував редактор журналу «Всесвіт» Олег Микитенко під час візиту до Китаю, щоб висловити вдячність за переклади поезій Шевченка [5, с. 407–408]. Ґе Баоцюань писав: «Мені здавалося, що бачу широчінь Дніпра, чую, як ревуть і

стогнуть його води. Я неначе побував у таборі запорозьких козаків; неначе чув дзвін церков Чигирина, як на світанку співають треті півні, бачив, як гайдамаки зі списами в руках повстають проти поневолення і панування польських поміщиків…» (за перекладом Володимира Урусова) [5, с. 408–409].

За традицією перекладу Ґе Баоцюаня у Китаї було встановлено стандартний переклад імені Тараса Шевченка на «谢甫琴科» (Сє Фу Цінь Ке), який до того мав кілька різних версій [5, с. 6]. На мій погляд, значення окремих чотирьох ієрогліфів змістовні: «谢» – «дякувати»; « 甫 » – почесне найменування чоловіка, яким найменувався також Ду Фу (杜 甫 , 712–770) , видатний давньокитайський реалістичний поет доби Тан (618–907), так званий «Святий поезії» в Китаї, творчість якого за сюжетом та стилем дуже подібна до шевченкової; «琴» – «музичний інструмент», що читачам легко асоціювати з кобзою; «科» – «наука».

Період «Трьох літ» (1843–1845) є творчим розквітом поета, «коли під впливом вражень від перебування в Україні та нового широкого, багатоманітного і суперечливого досвіду скристалізувалася нова якість його світогляду» [1, с. 308]. Поезіями періоду «Трьох літ», які переклав Ґе Баоцюань, є «Розрита могила», «Дівочії ночі», «Сон (У всякого своя доля...)», «У неділю не гуляла...», «Чого мені тяжко, чого мені нудно...», «Заворожи мені, волхве...», «Гоголю», «Не завидуй багатому», «Не женися на багатій», «Холодний Яр», «Давидові псалми» (частково), «Маленькій Мар’яні», «Минають дні, минають ночі...», «Три літа» та «Заповіт».

У виданні 1990 року Ґе Баоцюань заново переклав комедію «Сон (У всякого своя доля...)», незважаючи на те, що до того уже була версія Чжана Тєсяня в виданні 1983 року. Це було важливо, адже він уважав, що «Сон (У всякого своя доля...)» був «важливою сатиричною поемою Шевченка супроти тиранії царської влади» [5, с. 408]. У згаданій статті «Моє спілкування з Шевченком і як я переклав “Кобзар”» він так і писав: «Я наче Шевченко у поемі “Сон” летів на крилах і бачив страждання України, побував у засланні з декабристами у засніженому Сибіру, у Санкт-Петербурзі, що

заснований на козацьких кістках» (за перекладом Володимира Урусова) [5, с. 409].

«Не завидуй багатому» є реалістичним твором поета, який містить його глибокий філософський задум про реальний духовний спокій та щастя людського життя. За Іваном Дзюбою, вірш був авторською поетичною рефлексією «з приводу узвичаєних у суспільствах орієнтацій особистості на зовнішні щодо неї цінності (багатство, влада, слава) і протиставлення їм самопочуття незалежності від цих міражів» [1, с. 309]. Про «трагічно-мужнє прийняття земного життя людини» [1, с. 309] читаємо у рядках «Нема раю на всій землі, Та нема й на небі» [3, с. 285]. За словами Ніни Чамати, «винесене а апогей тематичного розвитку узагальнення – образне кліше “Нема раю на всій землі, / Та нема й на небі” в Шевченковому вірші, як і у творах багатьох інших поетів, зокрема у 21-й пісні Г. Сковороди, – не вияв богоборчих настроїв, а експресивно наголошений знак зневіри та розчарування» [2, с. 89]. Варто зазначити, що Ґе Баоцюань свідомо повторював слово «рай» в обох рядках, при цьому перший «рай» перекладав на «леюань» (乐园), який має подвійні значення – «парк розваг» і саме «рай», додаючи до вірша більш реалістичну рису. Крім того, він переклав «Та любо та тихо» [3, с. 285] на китайський фразеологізм «сян-цінь-сян-ай» (相亲相爱), що означає «любити один одного», ідею якого легко сприймають китайські читачі.

«Давидові псалми» є художніми переспівами Шевченка з Псалтиря, які включають 10 віршів. Ґе Баоцюань перекладав два з них – псалом перший та псалом 132-ий. У примітці до твору він процитував оригінальний текст із Старого Завіту і своєрідно довів головні ідеї псалма 1 – «порівняння добра і зла», а псалма 132 – «гарну репутацію злагоді та братерства», зазначивши, що використання Шевченком біблійних сюжетів не зовсім пов’язане з його християнською вірою, а насправді це для того, щоб досягти політичної мети за допомогою поезії, і щоб широке коло сільських читачів могло легше сприймати його ідеї [5, с. 171]. Переспівом

об’єднання давньоєврейських племен у Псалмі 132 Шевченко насправді пропагував ідею братерства і ідею слов’янської єдності, які є головними аспектами ідеології Кирило-Мефодіївського братства, члени якого бачили Шевченка духовним пророком і мали тісні зв’язки з поетом.

Шість днів після написання циклу «Давидові псалми» поет створив безсмертний «Заповіт», який знає напам’ять чи не кожен українець. За Іваном Дзюбою, «Заповіт» був «неофіційним гімном, що всіх об’єднував у національному болі, в національній надії, в національному обов’язку» [1, с. 331]. Ґе Баоцюань процитував початкові рядки вірша у епіграфі до своєї статті «Великий український народний поет Тарас Шевченко та його поетична творчість», яка стала передмовою до «Збірнику поезій Шевченка» [5, с. 1].

Отже, вагомий внесок Ґе Баоцюаня в китайське шевченкознавство полягає в тому, що оприлюднюючи твори Шевченка в Китаї, перекладач був не лише одним із провісників справи перекладу творів Шевченка з українського оригіналу, передаючи зміст Кобзаревих творів надзвичайно влучно і поетично завдяки своєму досконалому володінню українською та рідною китайською мовами, а й є визначним академічним дослідником біографії і творчості Великого Кобзаря. Перекладацька діяльність Ґе Баоцюаня та його власне спілкування з українськими літературознавцями є переконливим свідченням міцної дружби між українським та китайським народами.

ЛІТЕРАТУРА

1. «Історія української літератури: у 12 т. / Національна академія наук України, Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Т. 4: Тарас Шевченко». Київ: Наукова думка. 2014. 783 с.

2. Чамата Н. «Лірика Тараса Шевченка. Аналізи й інтерпретації». Київ: Видавничий Дім «Києво-Могилянська Академія». 2014. 294 с.

3. Шевченко Т. Г. «Повне зібрання творів: у 12 т.». Київ: Наукова думка, 2001. Т. 1. 784 с.

4. （乌克兰）谢甫琴科著; **戈宝**权等译. «谢甫琴科诗选». **上海**: **上海**译文出版社. 1983. 423 页.

5. （乌克兰）谢甫琴科著; **戈宝**权译. «谢甫琴科诗集». **北京**: **人民文学出版社**. 2015. 410 页.

УДК 81'344.24

ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ

Олеся ВДОВИЧ, Ірина БАБІЙ

Науковий керівник – Ірина БАБІЙ, доцент кафедри українознавства та міжкультурної комунікації
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Транслітерація – це процес передачі тексту, написаного однією графічною системою (наприклад, кирилицею), засобами іншої графічної системи (найчастіше латиницею) з максимальним збереженням літерного складу. На відміну від перекладу, який передає зміст, або транскрипції, що орієнтується на звучання, транслітерація фокусується на точній відповідності символів. У сучасному світі, де цифрові комунікації є невід'ємною частиною нашого життя, транслітерування стало не просто лінгвістичним терміном, а щоденною необхідністю для мільйонів користувачів, програмістів та мандрівників.

З появою інтернету багато систем не підтримували кирилицю, що спонукало користувачів писати повідомлення латинськими літерами, транслітеруючи на власний розсуд. Сьогодні є низка цифрових сервісів (ISO 9, ТКПН, BGN/PCGN, ALA-LC та ін.), за допомогою яких можна швидко здійснити транслітерацію.

Необхідність у транслітерації виникла в кін. 19 ст. (у процесі створення прусських наукових бібліотек) для того, щоб включити в

єдиний каталог праці, написані мовами, які базуються на латинських, кириличних, арабських, індійських та інших системах письма [4, с. 691-692]. Інструкції з транслітерації, складені з цією метою, стали в 20 ст. основою стандарту для перекладу нелатинських систем письма на латиницю.

На початку XIX ст. переважна частина українських земель (Лівобережна, Слобідська, Правобережна та Південна Україна) входила до складу російської імперії, на теренах якої використовували систему транслітерації, яку створило російське поштово-телеграфне відомство, а у 1911 р. Міжнародне географічне товариство уклало свою систему транслітерації географічних назв. На західноукраїнських землях, що перебували тривалий час у складі Австро-Угорщини та Польщі, всі офіційні записи робили, відповідно, польською та німецькою мовами. Прикметно, що вихідці з цих земель в еміграції продовжували використовувати звичну для них форму запису. Характерною ознакою цієї системи транслітерації є використання літер c, w, j, буквосполучень cz та sz, наприклад: Wira Wowk, Roman Smal-Stocki [2, с. 543].

Після об'єднання українських земель у складі УРСР транслітерації не надавали належної уваги, адже часто українські географічні назви та власні імена і прізвища відтворювали не з оригіналу, а з мови-посередника – російської, наприклад: Odessa (Одеса), Lvov (Львів), Rovno (Рівне), Kiev (Київ), Yarinich (Яринич), Olga (Ольга), тому українська мова на довгі роки отримала неправильні латиничні відповідники (г-g; ґ-g; и-і; і-і; х-h), а з проголошенням незалежности у 1991р. у системі транслітеруванні запанував хаос, до прикладу, українське прізвище «Бабій» мало кілька варіантів передавання латинкою: Babiy, Babij, Babii.

Сьогодні основним документом, який визначає правила транслітерації є Постанова Кабінету Міністрів України від 27 січня 2010 р. № 55 Про впорядкування транслітерації українського алфавіту латиницею. Однак, на слушну думку М. Вакуленка, ця постанова є дискусійною, оскільки зорієнтована не на українське, а на англійське та російське звучання [1]. Зокрема, проблемним є відтворення літери «ї» після апострофа та після голосного звука, також латиницею не передають м'який знак та апостроф [3, с. 27],

що спотворює українську мову та прирівнює її до російської, унеможливлюючи ретранслітерацію. Натомість нормативним документам, який відповідає міжнародним вимогам до транслітераційних стандартів, узгоджується з вимогами Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» є національний транслітераційний стандарт ДСТУ 9112:2021 «Інформація і документація. Кирилично-латинична транслітерація і латинично-кирилична ретранслітерація українських текстів. Правила написання» (ДСТУ 9112).

Однією з ключових сфер застосування транслітерації є офіційна документація. Видача закордонних паспортів, посвідчень водія міжнародного зразка, банківських карток – усе це базується на суворих правилах транслітерації. Помилка навіть в одному символі може призвести до юридичних проблем, тому автоматизація цього процесу є критично важливою.

Окремої уваги заслуговує культурний аспект аналізованої проблеми – транслітерації власних назв. Адже власні назви, що акумулюють культурно-історичну, соціальну, правову та ідентифікаційну інформацію, є маркерами національної культурної присутності у міжнародному інформаційному середовищі. Зокрема, тривала боротьба за використання «Kyiv» замість російського варіанту «Kiev» у міжнародних авіасполученнях та пресі – переконливий приклад того, як одна змінена літера в транслітерації може стати символом деколонізації та національного самоствердження.

Отож, у культурно-історичному та буттєвому вимірах важливо, аби чинна транслітерація відображала тяглість писемної традиції української мови як самостійної мови великого європейського народу, яка не уподібнюється до російської, англійської чи будь-якої іншої мови [1, с. 48].

ЛІТЕРАТУРА

1. Вакуленко М. Проєкт стандарту державної мови з транслітерації/ Advanced Linguistics,16, 2025. С. 48-66.

2. Красник У. Транслітерація прізвищ українських у багатомовних каталогах бібліотеки. Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника. 2012. № 4. С. 263-275.

3. Ментинська І. Транслітерація власних назв як лінгвістичний ідентифікатор // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології».2010. № 676. С. 45–48.

УДК 811.161.2'27

ТРАНСФОРМАЦІЯ МОВНОЇ СВІДОМОСТІ УКРАЇНЦІВ ПІСЛЯ ПОЧАТКУ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЇ

Софія МИКИТИН
студентка 2 курсу ННІППБ
Львівський державний університет внутрішніх справ
Науковий керівник – Мар'яна ГДАКОВИЧ,
доцент кафедри мовної підготовки ЛьвДУВС,
кандидат філологічних наук, доцент

Повномасштабна агресія росії 24 лютого 2022 року стала переломним етапом не тільки в політичній, а й у мовній історії України. Вона позначилася на мовній поведінці, на ставленні до мов і на самому усвідомленні того, що означає рідна мова. Дослідниця Н. Матвеєва ви значає вторгнення як чинник прискорення змін у сприйнятті рідної мови громадянами 2.ст. 60. Мова дедалі помітніше реалізує ідентифікаційну роль: вона перетворилася на інструмент ототожнення себе з нацією та ознаку розмежування «свій-чужий» [2, с. 56, 3, С.14]. Зрушення найвиразніше простежуються в соціологічній статистиці. Згідно з опитуванням Соціологічної групи «Рейтинг», проведеним у березні 2022 року, 83% учасників опитування вважали, що українська мова має залишатися єдиною державною мовою. До 24 лютого за присвоєння російській мові державного статусу висловлювалися 25% респондентів, а за мі сяць їхня частка знизилася до 7%, кількість українців, які розмовляють російською, зменшу валася: приблизно 40% у 2012 році, 26% наприкінці 2021 року та 18% на початку повномас штабного вторгнення. Натомість частка тих, хто

користується двома мова , підвищилася з 15 до 32% [3, с.13]. Опитування «Мова та ідентичність в Україні на кінець 2022-го», організо ване Київським міжнародним інститутом соціології, засвідчило, що в грудні 2022 року 41% учасників спілкувалися щодня винятково українською , а ще 17% здебільшого українською. Тільки російською говорили 6%, переважно російською-9%, обидві мови «рівною мірою» використовували 24%. Навіть у східних і південних регіонах частка україномовних не пос тупалася частці російськомовних (29% проти 27%) [3, ст.14]. Результати дослідження GradusResearch (грудень 2023 року) демонструють аналогічний напрям змін: частка людей, які перейшли на українську в повсякденному спілкуванні, збільшилася з 53 % у квітні 2022 року до 61% у 2023 році та до 65% наприкінці 2023 року [1, с.44]. Змінилося також сприйняття російської мови. Частка людей, які не вважають її важливою, піднялася до 58 % порівняно з 9 % у 2014 році, а серед жителів півдня та сходу таку позицію поділяли 46 % опитаних [3, с. 14]. Дослідження С. Соколової виявило негативніші оцінки російської мови серед понад 70 % опитаних внутрішньо переміщених осіб [2, с. 50]. Примі тно, що росіяни у власній пропаганді виправдовували вторгнення необхідністю захищати російськомовних, однак тільки 2% українців вважали, що росія обороняє російськомовних громадян України [3, ст.13]. Мовне питання не сприймалося як гострий конфлікт. 67% уча сників опитування взагалі не помічали проблем у відносинах між україномовними та росій ськомовними громадянами. Відчутно змінилося й використання мови публічними особами. Як зазначають, українсь кою почали говорити співак Володимир Дантес, співачка Оля Полякова, Алан Бадоєв, Анд рій Бєдняков та інші [1, ст. 44]. На українську перейшли й частина блогерів та інфлюенсерів, які пояснювали свій вибір усвідомленим рішенням громадян України [3, ст. 14]. В армійсь кому середовищі мова для деяких військовослужбовців перетворилася на ознаку «свій-чу жий»: бійці 3-ї окремої штурмової бригади та бригад морської піхоти характеризували укра їнську як важливий орієнтир на полі бою. Від 2022 року помітно стало також опанування української російськомовними військовими, які повернулися з полону ворога. Війна збагатила також лексику самої мови. Зявилися новотвори на

кшталт: «байракта рити», «бандеромобіль», «задвохсотитити», «рашизм», «тракторні війська» тощо. Деякі слова отримали інші смислові відтінки: «приліт» сьогодні позначає влучання ворожої ракети чи снаряда, «орк»- російського військовослужбовця, «піксель»- український одностріл, а «бавовна»-вибух. [1, ст.45]. Зацікавлення українською зросло й за межами країни: згідно з даними Duolingo, у Польщі та Німеччині, куди виїхала найбільша кількість українців, число охочих опанувати українську мову у 2022 році збільшилося більш ніж у 16 разів проти до воєнного періоду. Паралельно посилився нагляд за виконанням Закону України «Про забез печення функціонування української мови як державної», а ексуповноважений із захисту державної мови Тарас Кремінь охарактеризовував порушення мовного законодавства під час війни як підігрування ворогові [1, ст. 44-45]. Найсуттєвіші перетворення відбулися в площині мовної свідомості, і найчіткіше вони про стежуються в мовних біографіях. Н. Матвеєва дослідила 27 записів, створених за участю внутрішньо переміщених українців. Згідно з отриманими результатами, чимало людей, які раніше спілкувалися російською, по-новому осмислили поняття рідної мови й почали визна вати рідною українську [2, с. 46]. Дослідниця окреслила шість способів визначення рідної мови: від беззастережного визнання української рідною до послідовного визначення росій ської, яку обрала лише одна людина з 27 [2, с. 59]. 64-річна жителька Маріуполя, яка понад 50 років говорила російською, охарактеризувала цю мову як нав’язану обставинами та по чала визнавати українську. Її досвід важливий: на таке переосмислення в неї пішли десятиліття, і називати російську мову «чужою» вона була готова лише після 2014 року [2, ст. 54]. 18-Річна учасниця опитування з Дніпропетровщини зазначала, що від народження розмовляла мовою ворога, проте війна все змінює і тепер вважає рідною саме українську як мову рідної держави [2, ст.55]. Ще одна 18-річна жителька Нікополя відмовилася визнавати російську рідною, оскільки, на її переконання, мова держави-агресора не може бути рідною [2, с. 51]. Спільною рисою таких свідчень є те, що рідна мова перестала ототожнюватися з мовою повсякденного оточення й дедалі частіше пов'язується з державною мовою та націо нальною ідентичністю [2, с. 56]. Проте ці зміни не були однозначними, тому неправильно було б описувати їх виключно як поступове зростання. Деякі учасники опитування сумнівалися щодо

мовного питання. Час тина студентів називали рідною суржик, однак інтерв'ю засвідчило, що вони пов'язують його саме з українською мовою. Але слід підкреслити, що метод мовної біографії не нале жить до кількісних методів і лише дає змогу виявляти тенденції. Ю. Ніколаєць зауважує, що у 2025 році деякі громадяни поступово знову почали переходити на російську, пояснюючи це «звиканням» до війни та впливом російськомовного контенту в соціальних мережах та месенджерах. Найпомітніше це проявляється у сфері освітніх послуг [3, с.14-15]. За його оцінкою, переміщення зі східних до центральних і західних областей сприяло формуванню умов для переходу дедалі більшої кількості ВПо на українську, проте ці зміни не були безза паречними [3, ст.16]. Отже, після 2022 року мовна свідомість українців зазнала значних змін. Українська стала засобом національного об'єднання та самоідентифікації, мовні звички трансформувалися, словниковий склад поповнився, а саме поняття рідної мови для багатьох набуло державни цько-ідентифікаційного значення. Проте ці перетворення залишаються незавершеними й не однозначними: затяжна війна, вплив російськомовного інформаційного простору та недоста тньо розвинене україномовне культурне середовище зберігають можливості для зворотних змін. Тому закріплення української в мовній свідомості вимагає не лише державної мовної політики, а й систематичної просвітницької діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Білокриницька Л. Вплив повномасштабного вторгнення на розвиток української мови. VII Міжнародна студентська науково - технічна конференція «Природничі та гуманітарні науки. Актуальні питання». 2024. URL:https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/44996/2/VII_MCNTK_2024_Bilokryn ytska_L-The_impact_of_the_full_44-45.pdf.

2. Запорожець О., Шевчук С. Трансформація української національної ідентичності в умовах повномасштабного вторгнення РФ. Український політико-правовий дискурс. 2026 (20). https://doi.org/10.5281/zenodo.20330938.

3. Матвеєва Н. Поняття рідної мови у свідомості внутрішньо переміщених українців: трактування, переосмислення.

Мова: класичне – модерне – постмодерне. 2024. URL: https://doi.org/10.18523/lcmp2522-9281.2024.10.45-62.

4. Ніколаєць Ю. Соціокультурні трансформації в Україні в умовах повномасштабного воєнного вторгнення РФ. Вісник. Черкаського університету. 2026. URL: https://doi.org/10.31651/2076-5908 2026-2-8-16.

УДК 811.111'276.6:614.8

АНГЛОМОВНА ТЕРМІНОЛОГІЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ІНСПЕКТОРА ДСНС: ПРОБЛЕМИ РОЗУМІННЯ ТА ПРАКТИЧНОГО ЗАСТОСУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Денис МЕЛЬНИЧУК,
лейтенант служби цивільного захисту, провідний інспектор відділу №2 Дубенського районного управління цивільного захисту та превентивної діяльності ГУ ДСНС України у Рівненській області
Науковий керівник - Тетяна Томащук
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

В умовах повномасштабної війни діяльність Державної служби України з надзвичайних ситуацій набуває особливого значення. Необхідність постійного вдосконалення професійної підготовки працівників служби ДСНС зумовлена безперервним пошкодженням об’єктів критичної інфраструктури, пожеж внаслідок ракетних і безпілотних атак, руйнуванням житлових та промислових будівель, загрозами вибухонебезпечних предметів, хімічного забруднення тощо. Володіння англійською мовою, зокрема, спеціалізованою термінологією, яку використовують в міжнародних стандартах, технічній документації, інструкціях до обладнання, методичних рекомендаціях та інформаційних матеріалах іноземних партнерів є також важливим фактором професійної підготовки.

Для інспектора ДСНС знання англомовної термінології має не лише загальноосвітнє, а й також є важливим елементом безпосередньо практичного значення. Неточний переклад чи неправильне розуміння термінів, пов’язаних із пожежною

безпекою, евакуацією, оцінюванням ризиків, протипожежним обладнанням і небезпечними матеріалами може призвести до помилок у сприйнятті технічних вимог, процедур безпеки та рекомендацій щодо реагування на небезпечні події.

У межах професійної комунікації інспектора ДСНС можна виокремити такі основні групи англомовних термінів:

1. Терміни пожежної безпеки: fire safety – пожежна безпека; fire prevention – запобігання пожежам; fire alarm system – система пожежної сигналізації; fire resistance – вогнестійкість.

2. Терміни інспекційної діяльності: inspection – перевірка; compliance – відповідність установленим вимогам; violation – порушення; inspection report – звіт за результатами перевірки.

3. Терміни цивільного захисту: civil protection – цивільний захист; emergency response –реагування на надзвичайну ситуацію; risk assessment – оцінювання ризиків; evacuation route – шлях евакуації.

4. Терміни технічного забезпечення: personal protective equipment (PPE) – засоби індивідуального захисту; breathing apparatus – дихальний апарат;

5. Терміни реагування на небезпечні події: hazardous materials (HAZMAT) – небезпечні матеріали; explosive hazard – вибухонебезпечний чинник; chemical spill – розлив хімічної речовини; search and rescue – пошуково-рятувальні роботи.

Практичне використання вище згаданих англомовних груп термінів передбачає не лише знання їх українських відповідників, а й розуміння семантичних особливостей та контексту функціонування в професійному середовищі. Окремі англомовні терміни можуть мати декілька значень залежно від контексту, що створює певні труднощі під час перекладу технічної документації, нормативних матеріалів та інструкцій з безпеки. Наприклад, важливо розмежовувати поняття hazard – небезпечний чинник і risk – ризик, що є важливим для правильного розуміння процедур ідентифікації небезпек та оцінювання ризиків.

Особливої актуальності проблема розуміння англомовної термінології набуває в умовах воєнного стану. Професійна діяльність інспекторів ДСНС пов’язана з необхідністю враховувати ризики, спричинені обстрілами, руйнуванням будівель, пожежами

на об’єктах критичної інфраструктури та наявністю вибухонебезпечних предметів. У таких випадках важливого значення набуває здатність правильно інтерпретувати англомовні повідомлення про небезпеку, технічні характеристики обладнання, рекомендації міжнародних організацій і матеріали щодо організації аварійно-рятувальних робіт. Володіння професійною англомовною термінологією сприяє точнішому обміну інформацією та ефективнішій взаємодії з іноземними партнерами.

Серед основних проблем практичного застосування англомовної термінології доцільно виокремити:

1. Багатозначність лексичних одиниць: англійський термін exposure залежно від контексту може означати «вплив небезпечного чинника», «опромінення» або «контакт із небезпечною речовиною». У цьому випадку інспектору ДСНС важливо враховувати контекст, у якому вжито відповідну лексичну одиницю.

2. Відсутність однозначних відповідників окремих спеціалізованих понять: термін accountability у системі управління аварійно-рятувальними роботами може стосуватися обліку персоналу та контролю його місцеперебування, тоді як в інших контекстах означає «підзвітність» або «відповідальність». Отже, вибір українського відповідника залежить від функції терміна в конкретному документі.

3. Відмінності між значеннями української та англомовної професійною термінології: поняття fire marshal у США може позначати «посадову особу, відповідальну за дотримання вимог пожежної безпеки, проведення перевірок або розслідування причин пожеж». Цей термін не доцільно перекладати як «інспектор ДСНС», оскільки повноваження та функції відповідних посад відрізняються залежно від країни. Аналогічно, термін building code означає «нормативні вимоги до проєктування та будівництва будівель», однак його зміст не завжди повністю відповідає конкретному українському нормативному документу.

4. Недостатню сформованість навичок роботи з автентичними фаховими матеріалами: під час опрацювання англомовної інструкції до пожежно-рятувального обладнання інспектор може неправильно зрозуміти вимоги до його експлуатації через незнання спеціалізованої лексики, скорочень або модальних конструкцій. Наприклад, must not означає категоричну заборону, «заборонено»,

тоді як should not зазвичай виражає рекомендацію утриматися від певної дії. Неправильне розуміння цих граматичних конструкцій може призвести до неправильного тлумачення вимог безпеки. Подібні труднощі виникають під час читання технічних паспортів, міжнародних рекомендацій, стандартних операційних процедур та звітів про надзвичайні ситуації.

5. Додатковим ускладненням є використання скорочень і абревіатур, які часто трапляються в інструкціях, технічних описах та документах міжнародних організацій: PPE (Personal Protective Equipment) – засоби індивідуального захисту; SCBA (Self-Contained Breathing Apparatus) – автономний дихальний апарат; HAZMAT (Hazardous Materials) – небезпечні матеріали або небезпечні речовини. Їх неправильне розшифрування може спричинити непорозуміння під час професійної комунікації.

Отже, англомовна термінологія є важливою складовою професійної комунікації інспектора ДСНС, особливо в умовах воєнного стану, коли зростає потреба в опрацюванні міжнародної документації, технічних інструкцій та рекомендацій у сфері цивільного захисту. Основними труднощами її практичного застосування є багатозначність термінів, відсутність точних українських відповідників окремих понять, відмінності у значенні та використанні професійної лексики в різних країнах, а також недостатні навички роботи з автентичними фаховими матеріалами й англомовними абревіатурами. Подолання зазначених труднощів потребує вдосконалення іншомовної професійної підготовки працівників ДСНС шляхом систематичного вивчення спеціалізованої лексики, використання англо-українських термінологічних словників, опрацювання технічної документації та моделювання практичних професійних ситуацій. Таким чином, розвиток термінологічної компетентності сприятиме підвищенню точності фахової комунікації, ефективності міжнародної взаємодії та якості виконання службових обов’язків інспекторами ДСНС в умовах воєнного стану.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Лептуга О. К., Богданова І. Є., Старова О. О. та ін. Двомовний тлумачний словник професійної термінології

працівників ДСНС України. Харків : Національний університет цивільного захисту України, 2021. URL: http://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/18267

2. United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNDRR). The Sendai Framework Terminology on Disaster Risk Reduction. URL: https://www.undrr.org/drr-glossary/terminology

3. United Nations Office for Disaster Risk Reduction. Disaster Risk Reduction Glossary. URL: https://www.undrr.org/drr-glossary

УДК 821.161.2:81'42:159.923.2

ЗБЕРЕЖЕННЯ ОСОБИСТІСНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ КРІЗЬ МОВНІ ОБРАЗИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ВОЄННОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Оксана ТКАЧИК

Науковий керівник – Галина ХЛИПАВКА, канд. пед. наук, доцент кафедри українознавства та міжкультурної комунікації Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Війна — це сукупніть стресових чинників і досвід, який важко просто забути. Він може змінювати сприйняття людиною себе, інших і самого життя. Сучасні дослідження свідчать, що важливе не лише збереження пам'яті про травматичні події, а й те, як людина їх осмислює та інтегрує у власну історію. Дослідження наративів ветеранів також вказують на зв'язок між осмисленням військового досвіду та подальшим психологічним функціонуванням [6].

То про що ж насправді війна на сторінках книг? Було б надто обмежено сказати, що лише про біль і страх. Вона змінює реальність людини, стає своєрідним Рубіконом, після якого повернутися до попереднього сприйняття світу вже неможливо. Поряд зі смертю, втратами й небезпекою постають дружба, любов, вірність, відповідальність і здатність залишатися людиною за найскладніших обставин.

Ніхто не народжується «для війни». Готовність ризикувати життям і втрачати близьких не є вродженою. Що ж спонукає людей жертвувати власним спокоєм, звичним комфортом і часом із

рідними? Цінності, переконання та вірність тому, що в певний момент виявляється важливішим за особисту безпеку. Саме тому воєнна проза нагадує дзеркало, яке ставить перед читачем непрості запитання: ким ти є насправді, чого варті твої переконання і наскільки далеко ти готовий зайти заради них? Такі тексти змушують зіткнутися з власним страхом, спробувати зрозуміти чужий біль і зрештою запитати себе: чи роблю я достатньо?

Люди, про яких написані ці книги, здебільшого не планували ставати героями. Війна поставила їх у непередбачувані обставини, змусивши робити вибір уже всередині них. Прикладом є книга Валерія Пузіка «З любов'ю — тато!». Український письменник, художник і військовослужбовець фіксує власний досвід у нотатках, спогадах, діалогах і роздумах. Написана на фронті як розмова із сином, книга поступово перетворюється на свідчення про людину, яка намагається залишатися батьком, любити й думати про майбутнє в умовах постійної загрози.

Війна у творі не романтизується, а постає як фізично й психологічно виснажливий досвід. Автор називає її «болотом, яке місиш своїми ногами» [6, с. 38]. Важливе місце посідає пам'ять про загиблих побратимів, які продовжують жити у спогадах близьких і товаришів. Так формується своєрідна символічна присутність загиблих: їхні образи, цінності та переконання залишаються частиною життя тих, хто вижив. Водночас пам'ять про втрати спонукає продовжувати боротьбу, а біль перетворюється на рішучість і відповідальність перед загиблими.

Фізичні та психологічні переживання у воєнній прозі нерозривні. Війна «перемеле нас усіх. Випалює діри в легенях і серці» [5, с. 127], уражаючи водночас тіло й внутрішній світ людини. Адаптація до нових умов охоплює навіть повсякденний побут: тісноту, сирість, холод, відсутність звичних зручностей і вимушене співіснування в замкненому просторі [6, с. 178]. Такі деталі показують, що війна складається не лише з боїв і стратегічних рішень, а й із виснажливого очікування, порушення приватності та постійної необхідності пристосовуватися до обставин, які в мирному житті здавалися б неприйнятними.

Варто звернутися й до книги Артура Дроня «Гемінгвей нічого не знає». Український письменник, поет і ветеран російсько-

української війни після важкого поранення та тривалої реабілітації осмислив у ній власний військовий досвід і долі людей, яких зустрів на фронті. Автор визначає твір як книгу свідчень, а не традиційний роман про війну.Якщо Валерій Пузік зберігає пам'ять про загиблих через їхні позивні та образи, то Артур Дронь у книзі «Гемінґвей нічого не знає» показує фізично відчутний бік прощання з побратимами. Згадуючи евакуацію загиблого, автор пише: «Док був дуже маленьким. Я пам'ятаю, що він виглядав дуже маленьким і ніби заплаканим. І пам'ятаю тепло. І ноги, які тяглись по землі, коли він сповзав зі спальника — нош у нас не було». Згодом автор зазначає: «Згодом дійшла підмога й стало легше» [1, с. 9]. Полегшення приносить не зникнення болю, а підтримка інших, які розділяють цей досвід.

Усвідомлення постійної близькості смерті змінює ставлення до неї. Дронь згадує домовленість із побратимом щодо власного поховання: «Звичайно, я не дуже планував померти, але мусив це сказати йому на випадок найгіршого» [1, с. 30]. Такі розмови й гумор допомагають осмислювати смерть і протистояти страху. Водночас загибель побратима руйнує відчуття майбутнього: «Всі спогади і мрії вибуховою хвилею відкинуло від вільного майбутнього нашого маленького світу. Я заплакав від відчуття запаху й смаку загибелі».

Однією з центральних тем книги є жертва заради близьких: «Щоб захистити сім'ю, ти їдеш від неї за тисячу кілометрів на фронт і приїжджаєш двічі на рік (а дехто й зовсім не приїздить). Щоб твоя дитина росла, ти захищаєш її від росіян і не бачиш, як вона дорослішає. Щоб батьки провели старість не під окупацією, ти їхню старість пропускаєш» [2, с. 40]. У цьому полягає болючий парадокс війни: людина віддаляється від тих, кого любить, саме заради їхнього захисту. Цю мотивацію автор розкриває через образ дитини: «Хто не розуміє людей, які добровільно йдуть на війну — спати в землі, сцяти в пляшку і сподіватися, що влучить не в тебе, — тому треба подивитися на дитину» [1, с. 61]. Дитина тут уособлює майбутнє, яке має конкретне обличчя й заради якого люди готові жертвувати власним спокоєм і близькістю з рідними.

Якщо проза дає авторові можливість послідовно розповісти про пережите, то поезія стискає досвід війни до окремих образів, звуків і тілесних відчуттів. У «Віршах з бійниці» Максима Кривцова війна не пояснюється читачеві — вона з'являється перед ним через

символічні, але водночас фізично відчутні образи: «На голку війни / нанизується нитка сірого / як крем-суп із печериць / неба / вухо осені / слухає голос снарядів / переконливий / як слово святого отця на причасті» [3, с. 25].

Незворотність змін автор розкриває через образ війни, яка забирає в людини весь її попередній простір. Вона позбавляє її не лише дому в буквальному розумінні, а й дрібних речей, із яких складалося відчуття безпеки, належності та безперервності власного життя: «Війна забирає твій одяг / твої речі / вазони / квартиру / грядку / на якій росте м'ята й троянди / твій старий диван / вона / стирає тебе / як стираються шипи у базарних / кедах» [5, с. 120].

Проте навіть у просторі війни залишається місце для кохання. Інший вірш побудований як послідовність коротких наказів: «Пролети / пролети безпілотником / по фронту, по ліжку, по вушку. / Підготуй / підготуй їй хатинку / щоб зміг за потреби сховатись. / Бомбардуй / бомбардуй поцілунками / лінію її оборони» [3, с. 43]. Тут воєнна лексика переноситься у простір близькості: безпілотник, бомбардування, укриття та лінія оборони стають образами любові й ніжності. Проте це поєднання працює і у зворотному напрямку: кохання ніби привласнює слова війни та позбавляє їх первинної руйнівної сили.

Важливе місце посідає й документалістика, що передає безпосередні свідчення очевидців. Прикладом є книга Тані Костіної «На надломі зросла сила», яка містить п'ятнадцять інтерв'ю з українськими жінками, чиї історії пов'язані з фронтом, полоном, волонтерством, утратою та боротьбою за відновлення. Через особисті розповіді авторка показує різні способи переживання страху, болю та пошуку сил жити далі.

Навіть на передовій люди знаходять можливість підтримувати одне одного й створювати миті звичайного життя. Руся Данілкіна згадує своє дев'ятнадцятиріччя: «На першій лінії я зустріла своє 19-річчя. Це був один з багатьох днів на війні, але мені влаштували справжнє свято з патріотичним тортиком. Волонтери передали подарунок: форму, берці й листівку з побажаннями, а мої побратими, дорослі чоловіки, подарували м'яку іграшку» [2, с. 29]. Значення цього спогаду полягає не стільки в подарунках, скільки в

увазі й турботі: «ця увага, доброта, яскраві щасливі моменти, які потім будеш довго пригадувати та смакувати, — воно дуже зігріває і надихає». Одні героїні знаходять опору в турботі побратимів, інші — у знаннях, контролі страху, гніві, прагненні помсти, гуморі або прийнятті можливості власної смерті. Книга не намагається привести ці голоси до спільної емоційної формули. Навпаки, вона показує, наскільки різними можуть бути способи переживання війни.

Отже, сучасна українська воєнна література не просто розповідає про війну, а зберігає досвід конкретних людей, показуючи за поняттями «війна», «втрата» і «травма» живу людину з її страхами, суперечностями, цінностями та власними способами вистояти [4].

ЛІТЕРАТУРА

1. Дронь А. Гемінґвей нічого не знає : коротка проза. Львів : Видавництво Старого Лева, 2025. 168 с.

2. Костіна Т. На надломі зросла сила. Одеса : Punkt Publishing, 2024. 208 с.

3. Кривцов М. «Далі». Вірші з бійниці : поезії. 2-ге вид. Київ : Наш Формат, 2024. 192 с.

4. Romanenko O. Narrative and war: The experience of contemporary Ukrainian literature. World Literature Studies. 2025. Vol. 17, № 3. С. 12–23. DOI: 10.31577/WLS.2025.17.3.2.

5. Пузік В. З любов’ю — тато! Київ : Лабораторія, 2023. 216 с.

6. Tappenden P. C., Shiner R. L., Mo F. Narrating life in the military: Links between veterans’ narrative processing of service experiences and their posttraumatic stress symptoms and well-being. Journal of Traumatic Stress. 2022. Vol. 35, № 1. P. 288–301. DOI: 10.1002/jts.22738.

УДК 811.161.2:355.233

СЛОВО, ЩО ТРИМАЄ СТРІЙ: УКРАЇНСЬКА МОВА В ПІДГОТОВЦІ ОФІЦЕРІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

Євгеній КАЛІНІЧЕНКО,
курсант 1 відділення 113 навчальної групи курсу номер 1
навчально-наукового інституту роботи з персоналом
Національної академії національної гвардії України, солдат

Повномасштабна російська агресія остаточно зняла питання про те, чи є мова «лише засобом спілкування». Війна проти України від самого початку була війною за ідентичність, а отже — і за мову: окупант послідовно обґрунтовує свої претензії «захистом російськомовних», тоді як український мовний вибір мільйонів громадян став актом громадянської позиції. Для силових структур це означає, що мова належить не тільки до гуманітарної, а й до безпекової сфери: вона формує бойовий дух, забезпечує точність управління та визначає здатність протистояти інформаційно-психологічному впливу.

Концептуальна основу мовної підготовки майбутніх офіцерів Національної гвардії України вкладається в тріадну модель «дух — зброя — інтелект», яка розглядає мову в трьох взаємопов'язаних вимірах, кожен із яких має власний зміст для військового фахівця.

Мова як дух: ціннісна опора та ідентичність. Ще Іван Огієнко наголошував, що мова — це форма нашого життя, життя культурного й національного, це форма нашого організовування, це душа кожної національності, її святощі, її найцінніший скарб [1]. Для військовослужбовця цей вимір набуває конкретного змісту: рідне слово стає маркером «свій — чужий», засобом згуртування підрозділу та джерелом психологічної стійкості. Військові традиції, ритуали, присяга, пісня, побратимська мова окопу — все це творить спільний смисловий простір, у якому особовий склад усвідомлює, за що він воює.

Мова як зброя: точність управління та інформаційна оборона. У бойових умовах мовна неточність має ціну людського життя. Однозначна команда, стандартизована термінологія, коректна

радіообмінна дисципліна безпосередньо впливають на швидкість ухвалення рішень. Перехід Сил оборони на стандарти НАТО вимагає оновлення української військової термінології, очищення її від калькованих запозичень та узгодження з міжнародними відповідниками. Водночас мова є зброєю у протиборстві смислів: майбутній офіцер має розпізнавати маніпулятивні прийоми, ворожі наративи й мовні маркери пропаганди, а також уміти вибудовувати власні стратегічні комунікації — звернення до особового складу, взаємодію з цивільним населенням, роботу з медіа. Показовим символом цього виміру став феномен «мовних шибболетів» (на кшталт слова «паляниця»), коли фонетика рідної мови перетворилася на засіб ідентифікації.

Мова як інтелект: когнітивний ресурс та професійне мислення. Ідеї Вільгельма фон Гумбольдта та Олександра Потебні про мову як форму мислення набуває прикладного значення: офіцер мислить тими категоріями, які має в мовному арсеналі. Розвинене професійне мовлення забезпечує аналітичність, здатність лаконічно формулювати задум, складати бойові та службові документи, критично опрацьовувати інформацію. Мовна компетентність є складником лідерства: командир, який переконливо, грамотно й етично висловлюється, здобуває довіру підлеглих.

Шляхи реалізації моделі в освітньому процесі НАНГУ:

- інтеграція курсу «Українська мова професійного спрямування» з військово-професійними дисциплінами через кейси реального командного мовлення та службового документообігу;
- термінологічні практикуми з військової лексики, узгодженої з натовськими стандартами;
- тренінги з медіаграмотності та розпізнавання інформаційно-психологічних операцій;
- формування мовного середовища академії, де українська є нормою не лише на заняттях, а й у повсякденному службовому спілкуванні;
- залучення курсантів до наукової роботи з проблем мовної безпеки, що розвиває дослідницьке мислення.

Отже, у сучасній війні українська мова функціонує як повноцінний складник обороноздатності держави. Тріадна модель «дух — зброя — інтелект» дає змогу перейти від декларативного розуміння мовної підготовки до її системного вбудовування у фахову підготовку офіцера: дух забезпечує ціннісну мотивацію,

зброя — точність управління й інформаційний захист, інтелект — якість професійного мислення та лідерства.

Мовна стійкість курсанта сьогодні є такою ж професійною компетентністю, як вогнева чи тактична підготовка. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в розробленні критеріїв оцінювання мовної стійкості курсантів та створенні навчального термінологічного словника військовослужбовця Національної гвардії України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Огієнко І. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народа : курс читаний в Укр. нар. ун-ті : з мал. і портр. укр. культ. діячів. Київ: Абрис, 1991. 272 с.

УДК 373.5.016:811.161.2

ТРАНСФОРМАЦІЯ МЕТОДІВ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-МОВНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ СЛОВЕСНОСТІ В ЧАСИ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ВИКЛИКІВ

Христина КОЗЛОВСЬКА,
здобувачка другого (магістерського) рівня освіти, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
Галина ВИШНЕВСЬКА,
кандидат філологічних наук, доцент, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Західноукраїнський національний педагогічний університет

Епоха масштабних суспільно-політичних зрушень, інформаційних протистоянь та військових конфліктів докорінно змінює пріоритети в системі середньої освіти, переміщуючи акцент із простої трансляції теоретичних знань у площину ціннісно-орієнтованого виховання особистості. У цьому контексті уроки української мови та літератури перестають бути лише інструментом засвоєння граматичних норм чи вивчення біографій класиків

письменства. Вони перетворюються на стратегічний простір плекання національної самосвідоості, формування громадянської зрілості та духовної стійкості підростаючого покоління. Традиційні підходи, орієнтовані на репродуктивне відтворення навчального матеріалу, у сучасних реаліях демонструють обмежену ефективність, оскільки не враховують глибоких соціокультурних та інформаційних трансформацій, що відбуваються в гуманітарній сфері українського суспільства під впливом зовнішнього тиску та кризових явищ [1, 14].

Національно-мовна ідентичність учня не зводиться до формального володіння лексичним чи орфографічним інвентарем, а постає як цілісний духовний код, маркер історичної пам'яті та особистісного самовираження. Формування цієї структури потребує глибокої внутрішньої мотивації з боку школяра, а не зовнішнього примусу, що актуалізує пошук нових, динамічних методичних рішень. Сучасний учитель змушений працювати в умовах, коли учнівська аудиторія щодня стикається з інтенсивними інформаційними атаками, маніпулятивними медіапрактиками та дезорієнтацією в комунікативному просторі. За таких обставин уроки мають трансформуватися у цілісну систему, яка не лише інтегрує лінгводидактику й літературну освіту, а й тісно взаємодіє з практичною психологією, медіаграмотністю та громадянським вихованням, забезпечуючи формування мовної особистості, здатної свідомо захищати свій ментальний простір [3, 112].

Реалізація цієї мети зумовлює перехід від стандартних методів навчання до інтегрованих моделей, що органічно поєднують текстоцентричний аналіз із проблемно-діалогічним навчанням та елементами медіаосвіти. Ключовим завданням словесника є трансформація класичного аналізу тексту на дослідження його лінгвопсихологічного впливу. Впровадження цієї методики передбачає роботу з художніми та публіцистичними зразками, де учні вчаться виявляти приховані текстові конотації, розрізняти мовні маркери маніпуляцій, емоційні тригери та номінативні підміни. Поєднання філологічного розбору з психологічним аналізом дозволяє школярам зрозуміти, як саме через мовні засоби конструюється інформаційна реальність і як формуються когнітивні упередження. Текстоцентричний підхід у такому форматі навчає критично оцінювати інформаційні потоки,

зберігаючи стійкість до зовнішніх ідеологічних маніпуляцій [3, 204].

Ефективна інтеграція методів відбувається завдяки залученню дискусійних та рефлексивних вправ, які перетворюють урок на простір живого полілогу. Вчитель пропонує учням проблемні завдання на перетині мовознавства та медіапсихології, наприклад, деконструкцію медіатекстів, аналіз «слова-зброї» або дослідження динаміки змін у сучасній політичній публіцистиці. У процесі колективного обговорення учні застосовують методику критичного розбору першоджерел, паралельно аналізуючи власні емоційні реакції на прочитане. Це допомагає розкрити світоглядний та виховний потенціал словесності, оскільки мова починає сприйматися не як абстрактний збірник правил, а як дієвий засіб захисту національних інтересів та власної психологічної стійкості [1, 16].

Особливу методичну цінність у нових умовах мають дослідницькі вправи та проєктна діяльність, спрямовані на вивчення мовної біографії учня, його родини та громади. Поєднання філологічного краєзнавства з методами практичної психології дозволяє школярам глибше усвідомити роль мовного вибору в контексті національної безпеки. Спонукання школярів до збору та аналізу усних історій, дослідження мовної стійкості у своєму середовищі чи створення цифрових медіапроєктів сприяє переходу від формального знання правил до глибинного відчуття причетності до українського соціокультурного простору. Такий підхід мінімізує механічне зазубрювання фактів, стимулюючи натомість живий інтерес до мови як життєздатного, міцного фундаменту особистості [2, 145].

Психологічна складова трансформації методів навчання словесності полягає в необхідності створення атмосфери довіри, емоційного комфорту та взаємоповаги на кожному занятті. У часи суспільної невизначеності урок української мови та літератури має стати простором діалогу, де учень відчуває підтримку та має змогу безпечно висловити свої переживання, тривоги чи сумніви через творче письмо, есеїстику та рефлексивні завдання. Лінгвовиховний процес, побудований на засадах партнерської педагогіки, допомагає учневі усвідомити рідну мову не як зовнішній обов’язок, а як

внутрішній психологічний захист, інструмент внутрішньої сили та єднання з суспільством, що забезпечує сталість його національної самоідентифікації перед будь-якими глобальними викликами [2, 148].

Отже, трансформація методів формування національно-мовної ідентичності на уроках є об'єктивною вимогою сучасності, яка визначає життєздатність української гуманітарної сфери. Відмова від шаблонів на користь проблемно-діалогічного навчання, медіаосвітніх елементів та дослідницьких практик дозволяє перетворити уроки мови й літератури на цілісну систему плекання свідомого громадянина. Ефективність цього процесу безпосередньо залежить від готовності педагога відходити від декларативності, сміливо інтегрувати суміжні дисципліни та виходити на рівень глибокої взаємодії з життєвим і мовним досвідом учнів, утверджуючи українське слово як надійний кордон національної безпеки та духовної міці особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горошкіна О. М. Сучасні тенденції розвитку шкільної лінгводидактики в умовах суспільних трансформацій. Українська мова і література в школі. 2022. № 3. С. 12–18.

2. Кочан І. М. Лінгводидактичні аспекти формування мовної особистості в умовах глобальних викликів. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2021. 284 с.

3. Почепцов Г. Сучасні інформаційні війни. Київ : Києво-Могилян. акад., 2015. 496 с.

«УСЕ ІДЕ, АЛЕ НЕ ВСЕ МИНАЄ»: НАЦІОНАЛЬНИЙ ЧАС У ЗБІРЦІ ЛІНИ КОСТЕНКО «НАД БЕРЕГАМИ ВІЧНОЇ РІКИ»

Анастасія ТЕРЕЩЕНКО,
студентка 4 курсу філологічного факультету,
Львівський національний університет імені Івана Франка
Науковий керівник – Юрій ГОРБЛЯНСЬКИЙ,
доцент кафедри української літератури ім. акад. Михайла Возняка, Львівський національний університет імені Івана Франка

Час невпинно змінює обличчя дійсности: віддаляє події, стирає сліди людського існування, поглинає епохи. Та чи все, що відійшло в минуле, справді перестає існувати? Для національного буття таке питання особливо важливе, адже історія народу триває не лише в подіях, а й у культурі, слові та пам'яті поколінь.

Саме така поліаспектність і багатовимірність часу постає у збірці «Над берегами вічної ріки» (1977), яку Ліна Костенко видала після вимушеної шістнадцятирічної перерви, зумовленої цензурними заборонами. Відомий український літературознавець, культуролог та історіософ другої половини XX – початку XXI ст. Іван Дзюба свого часу писав, що сама назва збірки «звучала як зверхня, хай, може, й гірка насмішка з їхніх заборон: хіба ви, скороминущі, владні заборонити поезію, що народжується на берегах вічної ріки життя?» [3, с. 24]. Відтак «вічна ріка» стає не лише символічним образом неспинного плину буття, а й відвертим запереченням претензій влади розпоряджатися історією та словом. На противагу радянському уявленню про поступ до наперед визначеного майбутнього поетеса актуалізує множинність історичного досвіду: сучасність у її ліриці співіснує з козацькою добою та давніми цивілізаціями й пам'яттю про пережиті катастрофи. Одначе ота множинність виявляється не тільки в безпосередньому зверненні до подій минувшини, а й у самому способі переживання часу конкретною людиною, чия особиста доля невіддільна від долі своєї епохи. Із цього погляду слушними видаються міркування літературознавиці Нонни Копистянської, яка відзначала, що соціально-історичний хронотоп охоплює не лише

зображення подій, а й культурну та духовну атмосферу доби, виявляючись навіть в інтимних переживаннях [див. докладніше: 2, с. 161]. Отож у своїй студії національний час ми трактуємо як художньо осмислену тяглість історичного й культурного досвіду народу, що виявляється не лише в пам'яті й мистецтві, а й і в особистих переживаннях, безпосередньому етичному виборі кожної людини.

Показово, що збірку відкриває поезія «Мій перший вірш написаний в окопі…», де індивідуальний час дитинства перетинається з глобальною, усеземною історичною катастрофою: «А я писала мало не осколком / великі букви, щойно з букваря» [1, с. 5]. Це символічне зближення букваря й осколка унаочнює жорстоке порушення природного плину життя під час жахіть воєнної масакри. Водночас образ «окопу» можна прочитувати й інакше, не тільки як ретроспективу, а як метафору непростої, скомплікованої дійсности, у якій творили шістдесятники, адже й після смертоносного світового побойовища радянська тоталітарна система істотно обмежувала право митця на власний голос.

Аналогічний мотив загроженого існування поетеса розвиває й у вірші «Смертельний падеграс»: «А я іду. А я роблю наосліп / на міннім полі обережні па» [1, с. 28]. Поєднання танцювальної пластики з образом замінованого простору створює парадокс нібито-свободи, кожен вияв якої пов'язаний із ризиком. У ширшому покоління́вому контексті цей воєнний образ тотальної замінованости відтінює підтекстовий ракурс драматичного, а почасти і трагічного становища творчої особистости в умовах жорсткого ідеологічного диктату. До того ж загроза стосувалася й культурної спадкоємности: так, зокрема, у поезії «Умирають майстри…» митців названо Атлантами, що «держать небо на плечах» [1, с. 22], а їхній відхід оголює небезпеку втрати духовної висоти.

Історична катастрофа не завершується для пам'яти разом із бойовими діями. У поезії «Пам'яті безсмертна діорама…» плин часу поступово стирає видимі сліди трагедії: «Пройде час, ростиметься траві. / Скаже хтось: містечко старовинне, / а чомусь хати усі нові» [1, с. 13], проте в пам'яті подосі – «вогненні кипариси / хиляться у сторону Дніпра» [1, с. 13]. Контраст між оновленим краєвидом і бентежним незгасним образом пожежі увиразнює співіснування двох часових вимірів: історичного, що невпинно

віддаляє події, та пам'яттєвого, у якому пережите зберігає свою присутність, а відтак поетичне слово немов долає часову відстань, повертаючи минулому голос у свідомості наступних поколінь. Пережиті потрясіння загострюють відчуття проминальности й цінности миті: «Єдиний, хто не втомлюється, – час. / А ми живі, нам треба поспішати» [1, с. 41], одначе цей поспіх супроводжується усвідомленням непідвладности часу людині: «Шалені темпи. Час не наша власність. / […] Нас із металу виклепав модерн» [1, с. 19]. Попри стрімкість поступу, модерна людина не здатна підкорити часоплин, і серед його невпинного руху особливої ваги набувають «осінні яблука, що сумно пахнуть льохом, / і руки матері, що яблука внесли» [1, с. 19]. Так звичайна мить родинної близькости стає осердям пам'яти, повертаючи людину до власних витоків і водночас нагадуючи, що цінність часу визначається не швидкістю його перебігу, а глибиною пережитого, перебутого.

Історична глибина миті особливо виразно звучить у вірші «Було нас троє…». Звичайну прогулянку серед жита переривається, здавалося би, незначний буденний жест: «В тоненький проріз верхньої кишені / ти вклав стебельце. І хитнувся світ» [1, с. 145]. Надломлений колосок стає символом передчасно обірваного життя, пробуджуючи болісне усвідомлення: «Отак і ти... лежати міг... у полі... / і колосок крізь серце прорости!» [1, с. 145]. У цю мить теперішнє щастя постає на тлі трагізму воєнного лихоліття, а погляд коханої людини незагайно реанімує пам'ять про загиблих: «З твоїх очей безсмертними очима / вони усі дивилися в ту мить» [1, с. 145]. Образ дитини, що біжить поруч, відкриває перспективу майбутнього, а співзвучність слів «жито» й «життя» істотно посилює, увиразнює символіку життєвої тяглости. Отож-бо одна мить поєднує три часові виміри, у яких особисте щастя, душевний комфорт невіддільні від історичної пам'яти поколінь, «вічноживої» пам'яти про давню й нещодавню минувшину.

Здатність минулого тривати, пульсувати, відлунювати в сучасності – одна з визначальних особливостей художнього світу Ліни Костенко. За слушним спостереженням Івана Дзюби, «час не лише випробовує та руйнує, а й зберігає, нагромаджує, акумулює. Він не одновимірний, він спрямований і вгору, і вглиб. Він має свою пам'ять, і він множинний» [3, с. 29]. Така часова полівекторність і

багатовимірність інтенсивно увиразнена в поезії «Сосновий ліс перебирає струни»: «Усе іде, але не все минає / над берегами вічної ріки» [1, с. 35]. Образ «вічної ріки» закумулював у собі невпинність часового плину з тривалістю буття, а сивий лірник, послухати якого «сходяться віки», уособлює культурну пам'ять, що здатна долати межі епох. Завдяки звуковій образності минуле набуває відчутної присутности в сучасності, тоді як повтор «Крізь день, крізь мить, / крізь душу, крізь віки» [1, с. 35] підсилює, градіює вагомість і особистого (синхронного), і історичного (діахронного) часових вимірів. Кільцева композиція поезії увиразнює безперервність отакого перманентного відлуння: людські покоління минають, проте їхній духовний досвід не зникає, а надалі продовжує резонувати, «звучати» в культурній, духовій пам'яті.

Проте відлуння минулого ще не гарантує його збереження: пам'ять потребує людської участи, співпричетности. За слушним спостереженням Володимира Панченка, поезіям Ліни Костенко властиве «дивовижне відчуття глибини історії», а «примхливі зближення минулого й теперішнього часів стають джерелом алюзій» [4, с. 207]. Особливо часто поетеса апелює до козацької доби, що відіграла визначальну роль у формуванні української національної самосвідомости. У поезії «У селі одному на Поділлі» дід Карпенко вперто шукає козацький скарб усупереч глузуванню людей: «… щоб оце в двадцятому сторіччі / та шукати те, чого нема!» [1, с. 59]. Одначе Ліна Костенко фінальним акордом: «Є скарби, допоки їх шукають. / Перестануть – от тоді вже все» [1, с. 59] пластично перетворює процес завзятого пошуку на промовисту й містку метафору ваги збереження національної пам'яти. Бо ж у її поетичному «світогляді» навіть сади «омиті музикою згадок» (вірш «Летять на землю груші, як з рогаток») і весь світ подовкруж сповнений різними, не завжди і не для кожного відстежуваними та сприйнятними знаками, символічними слідами чийогось життя й діяльности часу, захованого у «пам'яті безсмертну діораму».

Натомість у поезії «В маєтку гетьмана Івана Сулими» козацьке минуле проступає крізь сучасну буденність. Поява підлітків на конях у колишньому маєтку гетьмана, страченого за виступ проти польської влади, асоціативно викликає глибинне відчуття історичної тяглости: «І як за сонцем повертає сонях, / так довго вслід чомусь дивились ми» [1, с. 61]. Цей погляд засвідчує духовне тяжіння до пізнання правди про давнє, минуле, пов'язане з

боротьбою за право на вільне життя, на самостійне існування й розвиток, а зіставлення минущої миті й історичної тривкости стає своєрідною асоціативною згадкою-підказкою читачеві про вічну актуальність барокового світосприйняття з його унаскрізненою контрастністю й особливою увагою до проблеми плинности часу.

Щоправда, сучасність не завжди готова визнати цінність історичного досвіду. У «Скіфській бабі» іронічний співрозмовник закликає давню кам'яну постать забути минуле: «Ти це забудь. Усе це застаріле. / Поглянь навколо. Це – двадцятий вік» [1, с. 77]. Але ж і відповідь на оту нав'язливу іронію – неспинний фінальний сміх: «Сміється баба, клята скіфська баба, / сміється, ухопившись за живіт» [1, с. 77], що підважує категоричну самовпевненість модерної доби. Скіфська спадщина, не тотожна власне українській національній історії, наочно підкреслює бездонну глибину духово-культурних пластів української землі, а відтак художній час у поезії Ліни Костенко наче спростовує лінійну модель поступу, прогресу, утверджуючи цінність історичної пам'яти, яку жодна політична система не здатна скасувати.

Якщо у «Скіфській бабі» минуле протистоїть іронічній зверхности сучасности, то у вірші «Іма Сумак» поетеса актуалізує питання можливости культурного тривання після історичної катастрофи: «Було на світі плем'я – інки. / Було на світі – і нема» [1, с. 81]. Подвійний повтор форми минулого часу («було») підкреслює незворотність знищення, а отже – і зникнення. Надалі авторка змінює ракурс сприйняття феномену часу ліричною заувагою «Асфальтами залите вухо / не знає імені: Народ» [1, с. 81], органічно загострюючи увагу читача на трагічному конфлікті між цивілізацією, що втратила чутливість до минулого, і пам'яттю поневолених. Голос співачки долає мовчання руїн: «Чи плем'я, знищене для битви, / помстилось голосом співця?» [1, с. 81]. Та тут знову «озивається» мотив сивого лірника: мистецтво має силу повертати голос минулому… Однак якщо лірник уособлює тяглість традиції, то Іма Сумак – її відродження після катастрофи. Отож Іван Дзюба підставово відчитував у мотиві знищених племен актуальний морально-політичний підтекст [3, с. 22]. Для українського читача трагедія інків реанімувала й інтенсифікувала нагадку про варварське нищення власної культури, зокрема про

злочини в добу Розстріляного відродження, проте це варто сприймати радше як типологічний перегук, аніж буквальну історичну алегорію.

Одночасно, за Ліною Костенко, пам'ять не лише зберігає пережите, а й повертає історії моральний вимір. Зокрема, у «Баладі про парик Єкатерини» час постає своєрідним суддею історії: «І гляне час на людство, як з вітрини, – / епоха ціла, втиснута в багет» [1, с. 74]. Ідеалізований образ імператриці не здатен приховати справжніх наслідків її правління: «…Як прогримів кайданами Радищев, / стогнала Волга й догорала Січ!» [1, с. 75]. Час, отже, руйнує позірну велич влади, відкриваючи приховану за нею історичну правду. Не менш цікавою і повчальною є лірично переказана історична фабула в поезії «Притча про ріку», де цар Кір наказує змінити русло Діали, проте минають десятиліття-віки – і ріка повертається у свої звичні береги, а натомість і правитель, а разом із ним і згадки про нього зникають: «Немає Кіра. А Діала є» [1, с. 105]. Тут образ ріки символізує неперервність буття, протиставлену плинності, минущості людської влади, однак у цьому вірші ще раз закцентована увага на стрижневому філософському концепті збірки: усе минає, але не все зникає безслідно.

Національний час в поетичному світі Ліни Костенко не обмежується історичними екскурсами, ретроспекціями та культурними алюзіями про пам'ятки. Він проникає навіть у її інтимну лірику, де особисте почуття співвідноситься з досвідом попередніх поколінь. Так, до прикладу, у заключній поезії збірки «Моя любове! Я перед тобою…» героїня просить: «Не допусти, щоб світ зійшовся клином, / і не приспи, для чого я живу» [1, с. 158]. Образ «важкого сонця древньої булави» надає її покликанню історичної ваги, а застереження: «…не розміняй на спотички доріг, / бо кості перевернуться в гробницях / гірких і гордих прадідів моїх» [1, с. 158] – перетворює пам'ять про предків, про попередні покоління на домінанту, надважливий моральний вимір сучасного життя. Національний час виявляється й у відповідальності особистости за те, щоби не змарнувати успадкованої духовної свободи навіть у коханні.

Отже, у збірці «Над берегами вічної ріки» національний час не вимірюється лише плином століть: він озивається в миті, голосі предків, історичних утратах і спадкоємній духовій і культурній

пам’яті поколінь. На наш погляд, саме таку істину прагнула донести до сучасників Ліна Костенко у поетичній формулі «Усе іде, але не все минає»: час невблаганно віддаляє минуле, проте не здатен остаточно знищити те, що людина зберігає у слові, пам’яті та власному сумлінні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Костенко Л. Над берегами вічної ріки: поезії. Київ, 1977. 164 с.

2. Копистянська Н. Час і простір у мистецтві слова: монографія. Львів: ПАІС, 2012. 344 с.

3. Дзюба І. Є поети для епох. Київ: Либідь, 2011. 208 с.

4. Панченко В. Нетанучі скульптури Ліни Костенко // Панченко В. Магічний кристал: сторінки історії українського письменства. Кіровоград: Народне слово, 1995. С. 201–220.

Секція 2

МОВА І ВІЙНА: ІНФОРМАЦІЙНА ТА МОВНА БЕЗПЕКА.

УДК 81'27:316.77(477)

МОВА ЯК ІНСТРУМЕНТ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОТИБОРСТВА В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Роман КВЯТКОВСЬКИЙ,
доктор філософії, Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

«Слово, моя ти єдиная зброє,
Ми не повинні загинуть обоє!»
Леся Українка (1896)

Російсько-українська війна загострила питання, яке тривалий час зводили до особистих уподобань: яке значення має мова для незалежності держави? Заяви РФ про «захист російськомовних» супроводжуються витісненням української мови на окупованих територіях [9]. Ця суперечність показує, що мовне питання є частиною боротьби за суспільну свідомість та право України на самостійне існування. Мета дослідження – розкрити зв'язок між історичними практиками русифікації, сучасними мовними маніпуляціями РФ і потребою зміцнення українського мовного простору. Проблемно-хронологічний підхід дає змогу врахувати особливості імперського, радянського й сучасного періодів.

Історичні передумови нинішнього протиборства формувалися задовго до появи поняття гібридної війни. Валуєвський циркуляр 1863 р. обмежував друкування українською мовою наукових, навчальних і релігійних книг. У ньому було відтворено твердження, що «ніякої окремої малоруської мови не було, немає й бути не може» (цит. за: [1]). Заперечення існування мови ставало аргументом для обмеження її розвитку. Емський указ 1876 р. поширив заборони на

ввезення україномовних видань, сценічні вистави та публічні читання [6]. Унаслідок цього звужувалися можливості навчатися, поширювати знання й розвивати культуру українською.

Радянська мовна політика не була незмінною: українізацію 1920-х років змінили репресії та посилення русифікації. Дослідження Л. Масенко пояснює формування двомовного суспільства через політичні й соціальні умови, у яких функціонувала українська мова [2]. С. Соколова також звертає увагу на обмеження її суспільних функцій та втручання в мовну структуру задля зближення з російською [5]. Тому мовну ситуацію незалежної України не можна розглядати поза досвідом тривалого нерівноправного співіснування мов.

На цьому ґрунті закріплювалися стереотипні протиставлення: українська – «мова села», російська – «мова інтелігенції». Ці формули передають зміст упереджень, а не об'єктивні властивості мов. Якщо українська мала обмежені можливості в освіті та професійному житті, її слабшу присутність у певних сферах не можна пояснювати нездатністю виражати складні думки. Соціальну нерівність поступово починали сприймати як природну. Для людини мовний вибір міг ставати способом пристосування до середовища, а для наступного покоління – вже звичною сімейною практикою.

Небезпека русифікації полягала також у формуванні залежності від російського культурного та інформаційного продукту. Тривале перебування в російському інформаційному середовищі створює додаткові можливості для поширення пропагандистських наративів. Небезпека посилюється тоді, коли під час споживання такого контенту засвоюються нав'язані ним оцінки історії, культури та української державності [4; 7].

У сучасній гібридній війні РФ поєднує збройну агресію з інформаційним впливом, покликаним виправдати її дії та послабити здатність України до опору. Російська пропаганда використовує мовне питання для обґрунтування територіальних претензій РФ до України. Маніпуляція полягає в тому, що поширеність російської мови серед українських громадян подається як нібито доказ

належності територій їхнього проживання до російського політичного простору. У такий спосіб РФ проголошує себе «захисником» російськомовних громадян України, використовуючи факт їхнього спілкування російською як привід для втручання у внутрішні справи та порушення суверенітету України. У дослідженні М. Мозера показано, як риторика захисту мови та «співвітчизників» супроводжувала російську воєнну політику [9].

Інший напрям впливу – заперечення самостійності української мови та дискредитація її утвердження. Наративи про її нібито штучність або непотрібність підтримують уявлення про другорядність української культури [9]. Водночас аналіз російського медіадискурсу, здійснений О. Брусиловською та І. Максименко, виявляє пояснення війни через протистояння із Заходом і потребу захисту Росії [7]. Так агресію намагаються представити вимушеною відповіддю на загрозу. Мовні маніпуляції стають частиною ширшої системи зміни ролей: нападник постає захисником, а опір України – джерелом небезпеки.

Найвиразніше політичне значення мови простежується в окупаційній освіті. Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні повідомила про нав'язування російських навчальних програм та обмеження доступу до освіти українською мовою [10]. Контроль над навчанням впливає не лише на повсякденне спілкування дітей, а й на засвоєння ними історії та уявлень про власну державу. Отже, русифікація освіти має тривалі наслідки: вона ускладнює передавання української культурної пам'яті наступному поколінню.

Водночас повномасштабне вторгнення прискорило переосмислення мовних практик в Україні. В. Кулик встановив, що перехід до української був помітнішим у публічному спілкуванні, ніж у приватному: частина людей використовує її на роботі, зберігаючи російську в родині [8]. Це допомагає зрозуміти, чому усвідомлення значення державної мови не завжди одразу змінює щоденні звички. Недооцінювання безпекового виміру мовного питання може підтримуватися пропагандистськими уявленнями, однак його не слід пояснювати лише пропагандою: необхідно враховувати сімейний досвід і середовище спілкування.

Окремої уваги потребує те, як суспільство обговорює мовне питання. О. Руда, досліджуючи публічні дискусії після повномасштабного вторгнення, показує збереження мовних міфів і стереотипів та загострення оцінок мовної політики [4]. Протидія інформаційному впливу потребує спростування неправдивих повідомлень і переосмислення усталених уявлень. Зокрема, теза про суто особистий характер мовного вибору залишає поза увагою історичні обмеження, що впливали на цей вибір. Їх пояснення допомагає зрозуміти, чому підтримка української мови є відновленням можливостей, яких її носії тривалий час були позбавлені.

Відповідь України потребує послідовного розширення можливостей жити й працювати українською. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» визначає правові засади її використання, не поширюючи свою дію на приватне спілкування [3, ст. 2]. Практичне утвердження мови залежить також від якості освіти, наукових видань, медіа та цифрових продуктів. Доступні мовні курси й доброзичлива підтримка переходу на українську допомагають перетворювати суспільну підтримку мови на стійку щоденну практику.

Отже, історична русифікація створила мовну нерівність, наслідки якої сучасна РФ використовує для інформаційного впливу та виправдання зазіхань на українську державність. Подолання цих наслідків є важливою умовою збереження України як незалежної держави. Повноцінне функціонування української як єдиної державної та спільної мови суспільного життя зміцнює національну свідомість, забезпечує передавання історичної пам’яті й розвиток власного інформаційного простору. Тому її всебічне використання в освіті, науці, культурі, професійній діяльності та повсякденному спілкуванні має безпосереднє значення для національної безпеки. В умовах російсько-української війни утвердження української мови є складовою захисту суверенітету та збереження держави для наступних поколінь.

ЛІТЕРАТУРА

1. Климчук М. М. Валуєвський циркуляр. Енциклопедія історії України. Київ : Наукова думка, 2003. Т. 1. URL: https://www.history.org.ua/?termin=Valuievskyj_tsyrkuliar

2. Масенко Л. Т. Мова і суспільство: постколоніальний вимір. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2004. 163 с.

3. Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України від 25.04.2019 № 2704-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19

4. Руда О. Г. Навколомовний дискурс під час російсько-української війни. Українська мова. 2024. № 2 (90). С. 30–50. DOI: 10.15407/ukrmova2024.02.030

5. Соколова С. О. Л. Т. Масенко: стратегія дослідження мовної ситуації в Україні та мовного розвитку. Українська мова. 2022. № 4 (84). С. 85–107. DOI: 10.15407/ukrmova2022.04.085

6. Український інститут національної пам'яті. 1876 – підписано Емський указ. URL: https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/traven/30/1876-emskyy-ukaz

7. Brusylovska O., Maksymenko I. Analysis of the media discourse on the 2022 war in Ukraine: The case of Russia. Regional Science Policy & Practice. 2023. Vol. 15, no. 1. P. 222–235. DOI: 10.1111/rsp3.12579

8. Kulyk V. Language shift in time of war: the abandonment of Russian in Ukraine. Post-Soviet Affairs. 2024. Vol. 40, no. 3. P. 159–174. DOI: 10.1080/1060586X.2024.2318141

9. Moser M. The Ukrainian Language in the Temporarily Occupied Territories (2014–October 2022). Kyiv-Mohyla Humanities Journal. 2023. No. 10. P. 1–48. DOI: 10.18523/kmhj270983.2023-10.2-48

10. UN Human Rights Monitoring Mission in Ukraine. UN report details devastating impact of hostilities on children in Ukraine. 21.03.2025. URL: https://ukraine.ohchr.org/en/UN-report-details-devastating-impact-of-hostilities-on-children-in-Ukraine

УДК 81’42:316.658

ПРОПАГАНДА І МОВА. МЕХАНІЗМ МОВНОГО ВПЛИВУ

Назар РОГУЛЯ
Науковий керівник Надія САЛАМІН,
викладач кафедри українознавства та міжкультурної комунікації
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Мова є не лише засобом спілкування, а й важливим інструментом формування уявлень людини про навколишній світ. За допомогою слів людина отримує інформацію, оцінює події, формує ставлення до інших людей, суспільних явищ і політичних процесів. Саме тому мова відіграє важливу роль у процесах інформаційного та психологічного впливу. У сучасному глобалізованому інформаційному просторі, мова перестала бути інструментом простої констатації фактів, перетворившись на потужне знаряддя опису реальності та контролю суспільної поведінки.

Тому, одним із найпомітніших різновидів такого впливу є пропаганда. Її метою може бути поширення певних ідей, цінностей, переконань або моделей поведінки. Важливу роль у цьому процесі відіграє саме мовне оформлення повідомлення, адже одна й та сама подія може бути представлена за допомогою різних слів і конструкцій, що викликатимуть у реципієнта різні асоціації та оцінки.

Британський дослідник Дж. Стенлі у праці How Propaganda Works розглядає пропаганду як різновид комунікації, яка використовує образи та ідеї для формування певного ставлення до соціальних явищ. [3] Дослідник звертає увагу на те, що пропагандистські повідомлення можуть впливати не лише через безпосереднє переконування, а й через формування певної системи понять, у межах якої людина інтерпретує навколишню дійсність.

Мова в цьому процесі є особливо важливою, оскільки саме за допомогою мовних одиниць відбувається сприйняття та класифікація реальності. Наприклад, називаючи одну й ту саму

групу людей різними словами, можна сформувати принципово різне ставлення до неї. Тому вибір лексики в інформаційному повідомленні ніколи не є абсолютно нейтральним.

У дискурсі інформаційно-психологічних операцій рф проти України мова відіграє подвійну роль. З одного боку вона є потужним інструментом для маніпулювання, адже «у масовій комунікації слово виконує сугестивну функцію впливу. Воно активізує уяву адресата, якщо звертається не до розуму, а до почуттів. Слово стає маніпулятивним механізмом, а вживання мовних одиниць з метою впливу на масову свідомість веде до руйнування системи цінностей і трансформації концептуальної картини світу». З іншого боку – мова стає мішенню, оскільки на території нашої Держави військово-політичне керівництво країни-агресорки вживає кардинальних заходів для повного витіснення з усіх сфер української мови замінюючи російською, таким чином трансформуючи мовну картину світу. [1], [4]

Одним із ключових механізмів пропагандистського впливу є емоційно забарвлена лексика. Слова можуть не лише повідомляти певну інформацію, а й викликати страх, обурення, співчуття, захоплення чи ненависть. У результаті емоційна реакція може передувати раціональному аналізу інформації. У проросійському інформаційному дискурсі щодо України систематично використовуються такі характеристики, як «нацисти», «неонацисти», «терористичний режим», «русофоби», а українську владу називають «київським режимом».

Дослідження DFRLab, опубліковане Atlantic Council, показало, що наратив «Ukrainians are Nazis» («українці — нацисти») є одним із повторюваних наративів щодо України ще з 2014 року і продовжує використовуватися після початку повномасштабного вторгнення. [5]

Іншим механізмом є маніпулятивне перейменування чи підміна понять. Воно полягає у використанні коротких, емоційно забарвлених характеристик, які спрощують складне явище та зводять його до однієї ознаки. Підміна понять, може замінити детальне пояснення явища й тим самим спрямувати ставлення аудиторії до людини, групи або події.

Дуже показовим прикладом мовного впливу є заміна слова «війна» / «вторгнення» словосполученням «спеціальна військова операція». Російські пропагандисти сформували низку слів та словосполук, за допомогою яких намагаються контролювати ситуацію та суспільство у рф. Окупацію Криму у 2014 р. російські пропагандисти і надалі у своїх медіа називають "приєднанням" Криму та Севастополя до "їхньої історичної Батьківщини".

Спеціальна військова операція – словосполука, якою Путін назвав у своїй промові 24 лютого 2022 р. російське повномасштабне вторгнення в Україну і яке вже четвертий рік вживають пропагандисти в російських та проросійських медіа України та світу на позначення бойових терористичних дій росії на території України. Слово війна, як уже було сказано вище, заборонене в рф. Мета такого вживання проста: применшити трагедію того, що відбувається в реальності. Мовляв, нічого страшного немає, росія просто проводить так звану спеціальну військову операцію, щоб захистити російськомовних українців на тимчасово окупованих територіях та свої території від київського режиму / Заходу / НАТО / США. [2]

Ще одним поширеним механізмом є протиставлення «свій – чужий». За допомогою займенників, назв груп та оцінних характеристик створюється поділ на «нас» і «них». Наприклад, використання конструкцій «ми – вони», «наш – їхній», «захисники – вороги» може формувати відчуття належності до певної групи та водночас дистанціювати людину від іншої групи. Наприклад, у прокремлівських матеріалах російські військові можуть називатися «визволителями», тоді як Україна описується як територія, яку необхідно «звільнити». EUvsDisinfo наводить приклади тверджень, у яких російські воєнні дії описувалися саме як «liberation» («визволення») України. У такій мовній конструкції змінюється сама роль учасників події: той, хто здійснює напад, у повідомленні постає як «визволитель», а держава, яка чинить опір, — як об'єкт «визволення». Цей приклад добре демонструє, що пропагандистський вплив може здійснюватися не тільки за

допомогою окремих образливих слів, а й через зміну ролей учасників події за допомогою мовних номінацій.

Тож мова є потужним інструментом, який росія використовує у своїй інформаційно психологічній війні проти України та її народу. Для цього пропагандисти застосовують метод підміни понять, називаючи речі, події, явища видуманими словами, такими словами та сполуками слів, які вигідні їм. [2] У сучасному інформаційному середовищі здатність розпізнавати такі механізми є важливою складовою медіаграмотності. Усвідомлення того, як саме мовна форма впливає на сприйняття змісту, дає можливість критичніше оцінювати інформаційні повідомлення та відокремлювати фактичну інформацію від її оцінної інтерпретації.

Тому важливо розвивати критичне читання та медіаграмотність. Під час сприйняття інформації доцільно звертати увагу на джерело повідомлення, добір лексики, наявність емоційно забарвлених слів, повторюваність певних тверджень, протиставлення груп та відсутність альтернативних поглядів.

Таким чином, знання механізмів мовного впливу допомагає людині не просто отримувати інформацію, а й аналізувати способи її подання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кузьменко В. І. Мова як інструмент і мішень: роль пропаганди в інформаційно-психологічних операціях рф (на матеріалі медіа тимчасово окупованих територій). Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2026. С. 78–81.

URL: https://doi.org/10.32782/2409-1154.2026.77.17

2. Лебеденко Н. Мова як інструмент російської маніпулятивної пропаганди. Вісник Національного університету “Львівська політехніка”: журналістика. 2026. С. 130–136. URL: https://doi.org/10.23939/sjs2026.01.130.

3. Al-Sumait F. Y. How Propaganda Works. Bristol University Press. 2017. P. 420–423. URL: https://doi.org/10.1080/23269995.2017.1285623.

4. Lesia Fedorenko. Development of Scientific Thought: Innovations, Achievements and Prospects. Лінгвістичний вимір

інформаційних і психологічних операцій рф проти України. 2025. P. 79–82. URL: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-601-0-21.

5. NIKA ALEKSEJEVA. Narrative Warfare. 2025. URL: https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/report/narrative-warfare/

УДК 811.161.2’272:355.01

ДЕРЖАВНА МОВА ЯК РУБІЖ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ОБОРОНИ УКРАЇНИ: ЗАГРОЗИ ТА ЧИННИКИ МОВНОЇ СТІЙКОСТІ

***Іван ГОРНЯКОВ**,*
молодший науковий співробітник НДЛ СОП НЦСВ, Національна академія сухопутних військ ім. гетьмана Петра Сагайдачного
Микола ІВАНИШИН,
молодший науковий співробітник НДВ ВВД НЦСВ, Національна академія сухопутних військ ім. гетьмана Петра Сагайдачного

Від лютого 2022 року Україна протистоїть агресорові одночасно на кількох фронтах. Поряд із бойовими діями триває інформаційна війна, у якій противник прагне посіяти в суспільстві паніку, зневіру та розбрат. Головним знаряддям у цій боротьбі є слово, тож питання мовної безпеки безпосередньо пов’язане з обороноздатністю держави.

Авторами державна мова розглядається як важливий складник інформаційної безпеки України, проаналізовані найпоширеніші загрози в мовній сфері та охарактеризовані чинники, що забезпечують мовну стійкість громадян в умовах воєнного стану.

Росія впродовж десятиліть неправомірно використовувала мовне питання як інструмент тиску на Україну. Міф про «захист російськомовних» слугував виправданням анексії Криму та окупації частини Донбасу у 2014 році, а згодом став одним із пропагандистських приводів для повномасштабного вторгнення,

водночас від російської агресії постраждали саме російськомовні регіони України. Л. Масенко переконливо показує, що поширеність російської мови в багатьох регіонах України є не наслідком вільного вибору мовців, а результатом багатовікової русифікації [3]. Схожого висновку доходить і Ю. Шевельов, який, досліджуючи стан української мови в першій половині ХХ століття, переконливо довів, що мовна політика імперії, а згодом і СРСР, завжди слугувала засобом підпорядкування [7]. Відтак нинішні інформаційні атаки агресора є продовженням давньої політики.

Правові засади захисту державної мови визначає насамперед Конституція України, яка закріплює за українською мовою статус державної [2, ст. 10]. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» розвиває цю норму й наголошує на ролі мови як чинника національної єдності та безпеки держави [5]. Окрім того, Доктрина інформаційної безпеки України [1] та Стратегія інформаційної безпеки [6] визначають деструктивний інформаційний вплив російської федерації як одну з головних загроз національним інтересам і ставлять завдання підвищити інформаційну стійкість суспільства. Отже, мовна політика в Україні сьогодні є частиною політики оборонної.

Аналіз сучасного інформаційного простору дає змогу виокремити чотири основні загрози в мовній сфері. Перша – масове поширення дезінформації через соціальні мережі та месенджери, зокрема через анонімні телеграм-канали, які нерідко видають себе за українські. Друга – маніпулятивна лексика, що непомітно нав’язує ворожі наративи. Ідеться про вирази на кшталт «на Україні», «братні народи», «внутрішній конфлікт» чи «українська криза» замість «російсько-українська війна». Третя – суржик і пасивна двомовність, які полегшують проникнення російськомовного контенту, а разом із ним і пропагандистських смислів [4]. Четверта – примусова русифікація на тимчасово окупованих територіях, де українську мову свідомо витісняють зі шкіл, медіа та публічного життя.

Попри ці загрози, війна стала потужним поштовхом до утвердження української мови на державному рівні. Чимало громадян, які раніше спілкувались переважно російською, свідомо

перейшли на державну мову, вважаючи це особистим внеском у спротив. У перші тижні вторгнення вимова слова «паляниця» стала своєрідним тестом для виявлення ворожих диверсантів. Виник пласт нової лексики воєнного часу, поширились меми й сатиричні тексти, що підтримують моральний дух військових і цивільних, а відповідь захисників острова Зміїний російському кораблю стала символом незламності.

Не менш важлива роль мови безпосередньо в секторі безпеки й оборони. Під час радіообміну, рятувальних операцій чи ліквідації наслідків обстрілів команди та повідомлення мають бути короткими, однозначними й нормативними, адже від цього залежать швидкість реагування та збереження життів. Тому уніфікація української військової і фахової термінології та її узгодження зі стандартами НАТО є не тільки лінгвістичним, а й практичним завданням.

Для зміцнення мовної стійкості суспільства, на наш погляд, варто: розвивати медіаграмотність і критичне мислення, особливо серед молоді; розширювати мережу безоплатних курсів і розмовних клубів української мови; підтримувати створення якісного україномовного контенту; удосконалювати мовну підготовку в закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання, де здобувають освіту майбутні фахівці сектору безпеки.

Узагальнюючи сказане, зазначимо, що в умовах російсько-української війни державна мова виконує функцію оборонного рубежу. Вона захищає суспільство від інформаційної агресії, об’єднує громадян і зберігає національну ідентичність. Відповідальне користування українською мовою, особливо для тих, хто служить у секторі безпеки, наближає нашу спільну перемогу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Доктрина інформаційної безпеки України: затверджена Указом Президента України від 25 лютого 2017 р. № 47/2017. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/47/2017 (дата звернення: 12.10.2026).

2. Конституція України: прийнята на п’ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр (дата звернення: 12.10.2026).

3. Масенко Л.Т. Мова і суспільство: постколоніальний вимір. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2004. 163 с.

4. Масенко Л.Т. Нариси з соціолінгвістики. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2010. 244 с.

5. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25 квітня 2019 р. № 2704-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19 (дата звернення: 12.10.2026).

6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки»: Указ Президента України від 28 грудня 2021 р. № 685/2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021 (дата звернення: 12.10.2026).

7. Шевельов Ю. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900-1941). Стан і статус. Чернівці: Рута, 1998. 208 с.

УДК 81’42:327.8

МОВНІ МАНІПУЛЯЦІЇ В РОСІЙСЬКІЙ ПРОПАГАНДІ, ЯК ЗАГРОЗА ІНФОРМАЦІЙНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Віктор МІЛОЧКІН
Національна академія сухопутних військ ім. гетьмана П.Сагайдачного

Під час російсько-української війни боротьба ведеться у всіх сферах, в тому числі в інформаційному просторі. Російська пропаганда у своєму суспільстві приховує реальні події на війні, виправдовує агресію та впливає на думки людей всіма засобами. Стратегія мовного відбору для пояснення війни цілеспрямовано використовується пропагандистом

[2, с. 54]. Тому здатність розпізнавати мовні маніпуляції є критично важливою для інформаційної безпеки України.

Тези мають на меті пояснити основні мовні прийоми російської пропаганди на основі українських наукових публікацій та запропонувати способи протидії їм. Акцент робиться на зміні назв подій, оцінці ситуації та створенні негативного образу України.

Перший підхід полягає в заміні прямої назви події на м'який термін. Така заміна в лінгвістиці називається евфемізмом. У російській пропаганді, наприклад, війну називають "спеціальною військовою операцією". Така назва відволікає від масштабу руйнувань та людських втрат. Н. Лебеденко вважає цей вираз представником заміни концепції, в якій пропаганда приховує правду та виправдовує агресію [3, с. 133]. Водночас не кожен м'який вираз є маніпуляцією: важливо перевірити, чи відповідає він фактам.

Другий прийом полягає в наданні діям агресора позитивного значення. Захоплення українських територій називається "визволенням", а примусова депортація населення - "евакуацією" [3, с. 133]. Пропаганда робить насильницькі дії виглядати як допомога. Тож сама подія не змінюється, але її пояснення змінюється. Людині дається готова оцінка ще до того, як вона ознайомиться з фактами.

Третій прийом - це використання образливих назв та ярликів для представлення образу ворога. Українці та українські захисники безпідставно зображуються російською пропагандою, як загроза. За словами С. Вовк, В. Курила та А. Бадера, негативні назви, стереотипи та міфи використовуються для дискредитації України та виправдання насильства [1, с. 44–46].

Ці прийоми є взаємодоповнюючими: агресор описує свої дії позитивно або приховує їх зміст, тоді як українська сторона зображується негативно. Історичні аналогії та твердження про відсутність окремої української державності ще більше підкріплюються. У роботі О. Левченка та Н. Гриців ми бачимо, як використання слів та виразів, запозичених з різних текстів, допомагає формувати таку пропаганду [2, с. 54, 61].

Загроза інформаційній безпеці полягає в тому, що люди можуть поглинати нав'язані оцінки разом з повідомленнями. У цих тезах мовна безпека визначається як збереження правильного значення слів у публічній комунікації та протидія їх використанню для обману. Навіть передача пропагандистського повідомлення без пояснення може призвести до хибного сприйняття події.

Щоб протидіяти хибному сприйняттю, потрібно перевіряти джерело повідомлення, порівнювати його з іншими надійними джерелами та відокремлювати факти від оцінок. Важливо звертати увагу на слова: хто здійснив дію, що сталося, і чи не приховує назва її справжній зміст. Назви подій повинні бути точними в державних повідомленнях та медіа. Коли з'являється вираз російської пропаганди, важливо знати, кому він належить і про що йдеться маніпуляція.

Отже, мовна маніпуляція є інструментом російського інформаційного впливу. Заміна назв, позитивне зображення агресії та негативні ярлики спотворюють розуміння війни. Протидія повинна включати перевірку фактів та ретельний аналіз слів. Правильна мова та детальне пояснення маніпулятивних методів можуть допомогти суспільству краще захиститися від пропаганди.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вовк С. О., Курило В. С., Бадер А. В. Збройне насилля та формування образу ворога в контексті російської агресії. Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління. 2023. Вип. 2 (68). С. 41–48. DOI: 10.32689/2523-4625-2023-2(68)-6.

2. Левченко О. П., Гриців Н. М. Інтертекстуальність та інтердискурсивність російського воєнного наративу: пропаганда vs лінгвістика. Нова філологія. 2023. № 90. С. 54–63. DOI: 10.26661/2414-1135-2023-90-8.

3. Лебеденко Н. Мова як інструмент російської маніпулятивної пропаганди. Вісник Національного університету «Львівська політехніка»: журналістика. 2026. № 1 (11). С. 130–136. DOI: 10.23939/sjs2026.01.130.

УДК 81’272:004.056:34(477)

LANGUAGE AND INFORMATION SECURITY OF UKRAINE IN TIMES OF WAR: THREATS AND LEGAL RESPONSES

Anastasiia FORMANCHUK
Fourth-year law student
Scientific adviser:Horun Halyna
Associate Professor at the Department of Language Skills Training
Lviv State University of Internal Affairs

Russia's full-scale aggression against Ukraine has shown that language is not merely a tool of communication but also a means of influence and an object of hybrid warfare. Language shapes national identity, preserves cultural memory, and holds society together, so an attack on it is in effect an attack on the foundations of statehood. The aim of these theses is to analyze how the linguistic and information security of Ukraine relate to each other in wartime and to identify the main challenges facing language policy.

Linguistic security is understood as the protection of the status of the state language and of people's language rights from external and internal threats; it forms part of the national security system. Information security means protecting the information space from manipulation, enemy propaganda, and fake news. The two spheres are closely linked because language carries information: hostile messages work best when they are delivered in the audience's own language, through familiar channels and recognizable images. For this reason, modern information wars are fought above all over meanings, terms, and interpretations of events, in other words, over language.

For many years, the russian federation has used the language issue as a tool of foreign policy. The idea of the "russian World" presented the russian language as a sign of civilizational unity and justified claims beyond Russia's borders. The result was the denial of Ukrainians' separate identity and a fabricated justification for invasions as the need to "protect

russian speakers" in 2014 and 2022. The facts contradict this: the cities that suffered the most were predominantly russian-speaking, such as Kharkiv, Mariupol, and Kherson. The roots of this approach go back to centuries of Russification in the russian empire and the Soviet Union, which created unequal bilingualism and left postcolonial consequences for Ukrainian society [5].

The state responds to these threats by improving legislation. Article 10 of the Constitution establishes Ukrainian as the only state language and obliges the state to ensure its comprehensive development and functioning in all spheres of public life throughout the territory of Ukraine [1]. The Law "On Ensuring the Functioning of the Ukrainian Language as the State Language" (2019) establishes the mandatory use of the state language in public authorities, education, services, and the media and provides for the post of the Language Ombudsman [2]. The Law "On Media" (2022) sets language requirements for television, radio, and online media, thereby directly linking language policy to the protection of information sovereignty [3]. The 2023 Law on condemning and prohibiting propaganda of russian imperial policy and on the decolonization of toponymy aims to remove imperial and Soviet symbols from public space [4]. Taken together, these acts treat the state language as one of the factors of the state's resilience.

However, the protection of the state language must be combined with guaranteed human rights. Part 3 of Article 10 of the Constitution ensures the free development, use, and protection of russian and other minority languages [1]. Ukraine is also bound to follow international standards, in particular the Framework Convention for the Protection of National Minorities. This balance matters for security as well: overly harsh or poorly explained measures can easily be presented by Russian propaganda as "proof of discrimination."

The war has noticeably changed the language behavior of Ukrainians and their attitude to language. Since 2014, and especially after 2022, language has increasingly served as a sign of political self-determination: many russian-speaking Ukrainians consciously switch to Ukrainian in public as a form of civic resistance, and speaking russian is no longer regarded as a sign of pro-russian views. Thus, the language of

the aggressor is not equal to loyalty to it, and language policy should not confuse the two.

A number of challenges remain relevant. First, hostile content spreads actively in russian through social networks and messengers, so protecting the information space requires media literacy and fact-checking, not only legal restrictions. Second, in the temporarily occupied territories, the occupiers forcibly Russify education, administration, and the media, using language as a means of denationalization. Third, no less important than legal requirements is the availability of high-quality Ukrainian-language products, such as films, books, games, digital services, and educational materials, because the stability of language choice rests on its attractiveness, not on coercion alone. Finally, language policy needs clear public communication, both for Ukrainians and for foreign partners.

In conclusion, in wartime language is at once a weapon of the aggressor, a marker of identity, and an object of state protection. For effective linguistic and information security, Ukraine must consistently protect the state language by law, support Ukrainian-language media and culture, counter disinformation, respect the rights of national minorities, and clearly distinguish the russian language as a means of communication from russian propaganda as an instrument of war.

LITERATURE

1. Constitution of Ukraine: adopted at the Fifth Session of the Verkhovna Rada of Ukraine on 28, 1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр

2. Law of Ukraine "On Ensuring the Functioning of the Ukrainian Language as the State Language" of 25 April 2019, No. 2704-VIII. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19

3. On Media: Law of Ukraine of December 13, 2022, No. 2849-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20

4. Law of Ukraine "On Condemning and Prohibiting Propaganda of Russian Imperial Policy in Ukraine and Decolonization of Toponymy"

of 21 March 2023, No. 3005-IX. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3005-20

5. Masenko, L. (2004). Mova i suspilstvo: postkolonialnyi vymir [Language and Society: The Postcolonial Dimension]. Kyiv: Kyievo-Mohylianska akademiia. (In Ukrainian)

УДК 81'42:316.77:355.01

FROM WARNING TO ACTION: THE LANGUAGE OF OFFICIAL CRISIS COMMUNICATION DURING WARTIME

Marta HURIN

Scientific supervisor: Roksolana Andriivna Zapotichna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Language Training

Lviv State University of Internal Affairs

In wartime, official communication is not merely a way of informing the public. It becomes part of the response system itself. An air-raid warning, an evacuation notice, a message about damaged infrastructure or a request to avoid a dangerous area can influence behaviour within seconds. For this reason, the linguistic quality of an official crisis message should be treated as a public-safety issue. A message that is delayed, vague or overloaded with bureaucratic wording may leave recipients uncertain about what they should do, while a concise and credible message can transform information into immediate protective action.

The purpose of this paper is to identify the linguistic features that make official wartime crisis communication action-oriented, credible and resistant to misunderstanding. The analysis is based on principles of emergency risk communication and on recommendations developed for crisis settings. The CDC model places particular emphasis on being first, right and credible, while also connecting effective communication with empathy, respect and the provision of practical action [1, c. 1]. These principles are especially relevant in wartime, when the information

environment is unstable and official institutions compete with rumours, anonymous channels, manipulated content and deliberate disinformation.

The first important feature is an action-first structure. In an emergency, the recipient should not need to read several sentences of context before discovering the required action. Compare the bureaucratic formulation “Due to the current security situation, citizens are requested to take appropriate precautionary measures” with the operational formulation “Move to the nearest shelter now. Remain there until the official all-clear.” The second version uses a direct verb, an explicit addressee and a clear time marker. Imperative constructions are therefore not necessarily impolite in crisis discourse. When they are proportionate to the danger and supported by a reason, they reduce cognitive load and make the required behaviour easier to identify.

A related principle is informational hierarchy. The most urgent instruction should appear first, followed by location, time, reason and a reliable source for updates. In practice, a compact message can follow the sequence ACTION – PLACE – TIME – REASON – UPDATE. For example: “Avoid Horodotska Street until 14:00. Emergency crews are working at the site. Follow updates from the city authorities.” Such a sequence is linguistically simple, but it reflects an important shift from institution-centred writing to recipient-centred communication. The message is designed around the decision that the reader must make, rather than around the administrative process that produced the information.

Precision is equally important. Wartime messages should distinguish between confirmed information and information that is still being verified. Expressions such as “confirmed”, “preliminary information”, “we are verifying reports” and “updated at 12:40” help communicate the status of knowledge without creating an illusion of certainty. This is preferable to filling an information gap with speculation. The CERC approach stresses that communicators should explain what is known, what is not yet known and what is being done to obtain further information [1, c. 115]. Linguistically, this requires calibrated certainty: neither categorical statements unsupported by evidence nor excessively vague phrases that make the message useless.

Credibility also depends on consistency and correction. During a rapidly changing event, an earlier message may become outdated. A correction should not be hidden inside a new post. It should explicitly indicate that the previous information has changed: “Update”, “Correction” or “The earlier restriction has been lifted.” Such metacommunicative markers help recipients reconstruct the information sequence and reduce the risk that screenshots of an old message will continue circulating as current information. They also demonstrate institutional accountability. A source that openly corrects itself may preserve trust more effectively than one that silently deletes an inaccurate statement.

Lexical choice is another factor. Official messages often become difficult when they rely on abstract nouns, passive constructions and institutional euphemisms. Phrases such as “the implementation of evacuation measures is being carried out” can usually be replaced by “rescuers are evacuating residents”. Active verbs identify the actor and the action. At the same time, emotionally loaded vocabulary should be used carefully. Dramatic adjectives may attract attention, but they can intensify panic or make routine warnings sound sensational. The goal is not emotional neutrality at all costs; it is proportionate language. Empathy can be expressed in a short acknowledgement such as “We understand that the situation is frightening” followed immediately by practical guidance.

The Ukrainian wartime context also demonstrates the importance of monitoring the public information environment. The WHO report on Ukraine's emergency response describes social listening, the detection of rumours and disinformation, cooperation with fact-checkers and the timely distribution of accurate information through official platforms as important elements of communication work [3, c. 39]. This means that crisis language cannot be designed only as a one-way announcement. Institutions should observe what people misunderstand, which terms are unclear, what false claims are spreading and which questions recur. The wording of subsequent messages can then answer those specific information needs.

Digital channels impose additional linguistic constraints. Push notifications, messaging applications and social-media posts are often

read on small screens and under stress. The opening line therefore has to function independently. Long introductions, ceremonial greetings and unexplained abbreviations are especially unsuitable for urgent alerts. Short sentences, one instruction per sentence and visible time markers improve readability. If a technical term is unavoidable, it should be explained in ordinary language. The same principle applies to multilingual communication: literal translation is less important than preserving the operational meaning, urgency and clarity of the source message.

Official crisis communication can be understood as a chain of micro-decisions encoded in language: what happened, how certain the institution is, who is affected, what should be done now and where the next reliable update will appear. This perspective is useful for the professional training of future law-enforcement officers. Cadets should practise not only writing grammatically correct English messages but also editing them for operational clarity. A productive classroom task is to transform a long administrative notice into a three-sentence public warning, then justify every lexical and syntactic choice in terms of the recipient's likely behaviour.

Thus, the language of wartime crisis communication performs a protective function. Its effectiveness depends on speed, precision, explicit action, transparent uncertainty, consistency and respect for the recipient. Emergency communication guidelines emphasise that risk communication should support informed decisions during emergencies [2, c. 3]. In wartime, this principle extends beyond the health sphere: words can direct movement, reduce exposure to danger, counter rumours and maintain institutional trust. The shortest useful definition of an effective official crisis message may therefore be the following: it tells people what they need to know in order to decide what to do next.

ЛІТЕРАТУРА

1. Centers for Disease Control and Prevention. Crisis and Emergency Risk Communication (CERC) Manual. 2nd ed. Atlanta, GA: CDC, 2014.

2. World Health Organization. Communicating Risk in Public Health Emergencies: A WHO Guideline for Emergency Risk Communication (ERC) Policy and Practice. Geneva: WHO, 2018. 78 p.

3. World Health Organization Regional Office for Europe. Risk Communication, Community Engagement and Infodemic Management in Ukraine's Emergency Response: Lifesaving Interventions in Crisis and Beyond. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe, 2024. 56 p.

УДК 81’42:070:355.01

МОВНІ МАНІПУЛЯЦІЇ У ВОЄННИХ НОВИНАХ: ЯК ЗАГОЛОВОК ЗМІНЮЄ СПРИЙНЯТТЯ ПОДІЙ

Софія ШКУРАТ
Курсантка ІРВіА
Чернецька Світлана
Старший викладач кафедри іноземних мов
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного

У період повномасштабної війни новинний заголовок виконує не лише номінативну, а й інтерпретаційну функцію. Він є стислим повідомленням, яке читач зазвичай сприймає першим і часто використовує як підставу для подальшого ознайомлення з матеріалом. Через обмеженість обсягу заголовок змушує редакцію добирати окремі факти, визначати учасника дії, називати наслідок або задавати емоційний ракурс. Отже, навіть граматично нейтральна конструкція може впливати на те, що саме аудиторія вважатиме головним у повідомленні.

Мета цієї роботи — окреслити мовні прийоми, за допомогою яких заголовки воєнних новин спрямовують читацьку увагу, а також запропонувати критерії, що дають змогу відрізнити звичайне стискання інформації від маніпулятивного фреймінгу. У центрі аналізу перебувають вибір дієслова, спосіб називання діяча, співвідношення факту й оцінки, використання метафор та подання кількісних даних. Такий підхід узгоджується з положеннями

критичного дискурс-аналізу й теорії фреймінгу, відповідно до яких медіа не тільки повідомляють про події, а й організовують їх у певну смислову рамку [2, с. 101–102; 5, с. 178–180].

Показовим є заголовок Reuters від 16 жовтня 2026 року: “Russian attacks kill eight in Ukraine, cut power to over a million” («Російські атаки вбили вісьмох людей в Україні та залишили понад мільйон людей без електроенергії») [3]. У цій конструкції підмет Russian attacks прямо вказує на джерело небезпеки, а два присудки послідовно називають людські втрати та інфраструктурний наслідок. Число жертв і масштаб знеструмлення надають повідомленню конкретності. Водночас сам факт використання активної конструкції не доводить маніпуляції: її оцінювання залежить від того, чи підтверджені наведені дані та чи не суперечить заголовок основному тексту.

Іншу модель подає заголовок Reuters від 19 жовтня 2026 року: “Zelenskiy says Ukraine got no warning as Russian missiles rain in” («Зеленський заявляє, що Україна не отримала попередження, коли російські ракети атакували») [4]. Дієслово says виконує важливу маркувальну функцію: воно показує, що теза про відсутність попередження належить конкретному джерелу, а не подається як беззаперечний висновок редакції. Натомість метафоричний вислів missiles rain in посилює відчуття масованості обстрілу. Тут співіснують два рівні повідомлення — атрибутована заява та образний опис події, тому читачеві варто не змішувати їх під час інтерпретації.

Подібне розмежування спостерігаємо в заголовку BBC від 7 вересня 2025 року: “Zelensky condemns ‘ruthless attack’ after Russia hits government building in Kyiv” («Зеленський засуджує “жорстоку атаку” після удару Росії по урядовій будівлі в Києві») [1]. Дієслово condemns передає реакцію політика, а прикметник ruthless взято в лапки, що сигналізує про його належність до цитованої оцінки. Водночас словосполучення Russia hits називає сторону, яка здійснила дію, та об’єкт удару. Отже, емоційне слово не обов’язково є прихованим нав’язуванням позиції: значення мають джерело

оцінки, графічне маркування цитати й відповідність наведеного формулювання фактам.

Зіставлення прикладів дає підстави виокремити кілька механізмів заголовкового фреймінгу. По-перше, активний стан дієслова робить відповідальність за дію виразнішою, тоді як пасивна або безособова конструкція може відсунути діяча на периферію. По-друге, дієслова на позначення загибелі, руйнування, удару чи інтенсивності визначають, який аспект події стане центральним. По-третє, метафора здатна перетворити факт на динамічний образ і тим самим посилити емоційний відгук. По-четверте, лапки та дієслова мовлення позначають межу між голосом джерела й голосом медіа. Нарешті, цифри створюють ефект точності, але не замінюють перевірки походження та контексту статистики [6, с. 99–103].

Для ширшого дослідження доцільно сформувати зіставний корпус заголовків українських та англомовних медіа за однаковий часовий проміжок. Кожен приклад варто кодувати за набором критеріїв: тип предиката; наявність або відсутність названого діяча; спосіб подання жертви, шкоди та відповідальності; оцінність лексики; використання метафор; наявність прямої чи непрямої цитати; числові показники; відповідність заголовка змісту статті. Окремо слід ураховувати жанр видання та обставини публікації, адже одна й та сама мовна одиниця може мати різний ефект у новині, аналітичному матеріалі або репортажі.

Окремої уваги потребує граматична форма подання події. Активна конструкція на кшталт “Russia hits government building” чітко розподіляє ролі: у читача одразу виникає відповідь на питання, хто діє і на що спрямована дія. Пасивна конструкція, наприклад “government building was hit”, висуває на перший план об’єкт або наслідок, а виконавця може не називати зовсім. Безособові формулювання — “reported explosions”, “there were casualties” — ще більше послаблюють видимість суб’єкта. Жоден із цих типів не є автоматично маніпулятивним, однак вибір між ними впливає на розподіл уваги й на сприйняття відповідальності.

Маніпулятивний ефект посилюється тоді, коли заголовок поєднує замовчування діяча з категоричним описом наслідків або коли одна сторона конфлікту систематично постає активним

суб’єктом, а інша — лише пасивним об’єктом дії. Саме тому аналіз окремого прикладу має бути доповнений порівнянням серії публікацій: потрібно встановити, чи є обрана конструкція ситуативною, чи вона повторюється як стабільна редакційна модель. У дослідженнях медійного дискурсу такий підхід дає змогу перейти від інтуїтивного враження до опису регулярних мовних закономірностей [2, с. 103–105; 6, с. 104–106].

Важливим чинником сприйняття є також порядок розташування інформації. Частину заголовка, подану на початку, читач зазвичай сприймає як головну, тоді як уточнення після тире, двокрапки або сполучника може залишатися другорядним. Наприклад, винесення на перший план кількості загиблих формує гуманітарний фокус, а початок із назви міста чи об’єкта інфраструктури переводить увагу на географічний або стратегічний вимір. Одна й та сама подія може бути подана через різні фрейми: як атака, як відповідь, як руйнування, як загроза цивільним або як елемент ширшої військової операції. Відповідно, критичне читання має враховувати не лише наявні слова, а й те, яка можлива перспектива залишилася поза заголовком.

Практичним інструментом перевірки заголовка може бути коротка послідовність запитань: хто є джерелом повідомлення; чи відокремлено факт від оцінки; чи названо виконавця дії; які саме наслідки наведено; чи підтверджуються цифри в тексті; чи не створює метафора сильнішого враження, ніж дозволяють факти. Корисно також зіставити кілька незалежних повідомлень про ту саму подію та перевірити першоджерело заяви. Така процедура не скасовує редакційного права на стислий і виразний заголовок, але допомагає читачеві побачити межу між інформуванням, інтерпретацією та навмисним нав’язуванням оцінки.

Таким чином, заголовок воєнної новини є компактним, але змістовно насиченим інструментом організації уваги. Його вплив формується не одним “емоційним словом”, а сукупністю рішень: кого названо діячем, яке дієслово обрано, які наслідки винесено на перший план, чи позначено джерело оцінки та які обставини

залишено поза межами короткого повідомлення. Тому виявлення маніпуляції потребує контекстного аналізу, зіставлення заголовка з повним текстом і перевірки першоджерел. Критичне читання в такому разі полягає не у відкиданні емоційної лексики як такої, а у встановленні її функції, походження та фактичної обґрунтованості.

ЛІТЕРАТУРА

1. BBC News. Zelensky condemns ‘ruthless attack’ after Russia hits government building in Kyiv. 7 September 2025. URL: https://www.bbc.com/news/live/c1dqp42r4zvt (дата звернення: 20.10.2026).

2. Pawliszko J. Framing the Russian-Ukrainian Conflict: The Role of Metaphor, Nominalization, and Appraisal in Shaping Media Narratives. GEMA Online® Journal of Language Studies. 2025. Vol. 25, No. 1. URL: https://ejournal.ukm.my/gema/article/view/76994 (дата звернення: 20.10.2026).

3. Reuters. Russian attacks kill eight in Ukraine, cut power to over a million. 16 October 2026. URL: https://www.reuters.com/world/europe/russian-drones-kill-3-people-ukraine-cut-power-hundreds-thousands-2026-10-16/ (дата звернення: 20.10.2026).

4. Reuters. Zelenskiy says Ukraine got no warning as Russian missiles rain in. 19 October 2026. URL: https://www.reuters.com/world/russian-strike-kills-woman-hits-kyiv-subway-station-mayor-says-2026-10-19/ (дата звернення: 20.10.2026).

5. Verbytska A. Topic modelling as a method for framing analysis of news coverage of the Russia-Ukraine war in 2022–2023. Language & Communication. 2024. Vol. 99. P. 174–193. DOI: https://doi.org/10.1016/j.langcom.2024.10.004.

6. Zakizadeh H. A Transitivity Analysis of English Newspapers Headlines on the Ukraine-Russia War: A Study with Critical Discourse Analysis and Systematic Functional Linguistics’ Perspective. International Journal of Linguistics and Translation Studies. 2024. Vol. 5, No. 1. P. 95–113. DOI: https://doi.org/10.36892/ijlts.v5i1.397.

УДК 005.92:355.01

БЕЗПЕРЕРВНІСТЬ ДОКУМЕНТНИХ КОМУНІКАЦІЙ УСТАНОВИ В УМОВАХ ВОЄННИХ ЗАГРОЗ

Ірина ЯРОЩУК,
кандидат педагогічних наук, доцент
Західноукраїнський національний університет

Збереження документів під час війни є необхідною передумовою діяльності установи, проте саме собою не гарантує своєчасного виконання управлінських завдань. Документ може зберігатися в електронному сховищі, але не надходити виконавцеві через пошкодження інфраструктури, перебої зв'язку або переміщення працівників. Навіть після відновлення доступу опрацювання документа може затримуватися через відсутність зв'язку з посадовою особою, уповноваженою погодити чи затвердити рішення. За таких обставин безперервність документних комунікацій залежить від узгодження заходів технічного відновлення з організацією взаємодії працівників. Мета дослідження – обґрунтувати організаційні та комунікативні умови забезпечення безперервності такої взаємодії з урахуванням нормативних засад діловодства й досвіду відновлення діяльності української установи під час війни.

Правила організації діловодства та архівного зберігання документів, затверджені наказом Міністерства юстиції України від 18 червня 2015 року № 1000/5, визначають засади організації роботи зі службовими документами в Україні [3]. Постановою Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 року № 55 затверджено, зокрема, Типову інструкцію з документування управлінської інформації в електронній формі та організації роботи з електронними документами в діловодстві, електронного міжвідомчого обміну [1]. У межах сфери дії цих нормативно-правових актів установи встановлюють внутрішні процедури документування управлінської інформації та організації роботи з

документами. Запропоновані далі способи резервного передавання документів мають рекомендаційний характер і потребують узгодження з нормативними вимогами та службовими повноваженнями працівників.

Прикладом відновлення інформаційної інфраструктури є досвід Маріупольського державного університету. За звітом ректора Маріупольського державного університету за 2022 рік, серверне обладнання університету було переміщено спочатку до Дніпра, а згодом до Львова, де відновлено функціонування інформаційних систем, зокрема навчального порталу, систем автоматизованого управління та електронного документообігу. Після переміщення університет відновив діяльність у Києві 18 квітня 2022 року [2, с. 5]. Ці відомості підтверджують значення відновлення інформаційних систем для продовження роботи закладу. Водночас звіт не висвітлює всіх процедур передавання, погодження та виконання документів. Тому наведений приклад характеризує передусім технічні передумови безперервності, тоді як предметом подальшого аналізу є організація документної взаємодії.

Документні комунікації в межах дослідження розглянуто як взаємодію учасників управлінської діяльності, опосередковану службовими документами. Її результативність залежить від своєчасного надходження документа адресатові, правильного розуміння його призначення та можливості виконати передбачену дію. Безперервність такої взаємодії означає здатність установи підтримувати документні комунікації для виконання критично важливих функцій або відновлювати їх у межах допустимого часу переривання відповідного процесу. Допустиму тривалість переривання визначають з огляду на можливі наслідки: повідомлення про евакуацію працівників і погодження планового адміністративного документа потребують різної швидкості реагування.

У процесі обміну службовими документами виокремлено передавання документа, підтвердження його отримання, опрацювання та фіксування результату. Ці взаємопов’язані дії можуть частково збігатися в часі. Зокрема, відомості про проходження документа фіксують упродовж його опрацювання, а

виконавець може розпочати роботу раніше, ніж відправник отримає підтвердження надходження. Таке розмежування дає змогу встановити, на якому етапі порушено взаємодію: документ не надійшов адресатові, адресат не зміг його опрацювати або результат не було доведено до відома інших учасників. Кожна з цих ситуацій потребує окремих заходів реагування.

Підготовка установи до можливих порушень передбачає визначення пріоритетних потоків документів. До них належать документи, затримка передавання або опрацювання яких створює загрозу безпеці людей, безперервному наданню основних послуг чи виконанню невідкладних зобов'язань. У закладі вищої освіти це, зокрема, документи з питань безпечної організації освітнього процесу, невідкладних кадрових рішень і виплат. Для таких документів заздалегідь визначають відповідальних осіб, строки передавання та підтвердження отримання, а також порядок дій у разі відсутності зв'язку з адресатом. Пріоритетність документів переглядають відповідно до змін в умовах діяльності установи.

Вибір резервного способу передавання документів залежить від характеру порушення. Електронна пошта й система електронного документообігу можуть одночасно виявитися недоступними, якщо використовують спільний сервер, джерело електроживлення або мережеве підключення. Тому придатність резервного каналу визначають за можливістю його використання за конкретних обставин. Порядок реагування, службові контактні дані та відомості про заміщення посадових осіб мають залишатися доступними відповідальним працівникам навіть за відсутності доступу до основної інформаційної системи.

Перехід на резервний канал не усуває необхідності ідентифікувати відправника, перевірити його повноваження та визначити документ, який потрібно опрацювати. Для критично важливих повідомлень обґрунтованою є додаткова перевірка особи відправника за попередньо погодженою процедурою, оскільки стороння особа може скористатися відомим працівникам обліковим записом. Спосіб передавання має відповідати встановленому

режиму доступу до інформації, а документ – вимогам щодо оформлення та підписання. Невідкладність передавання не скасовує цих вимог.

Підтвердження отримання дає змогу контролювати надходження документа адресатові за умови належної ідентифікації учасників. Для пріоритетних документів установа визначає спосіб і строк такого підтвердження. Однак підтвердження отримання не тотожне завершенню роботи з документом: ознайомлення, погодження та виконання доручення є різними діями, результати яких потребують окремого фіксування. Повідомлення має однозначно визначати очікувану від адресата дію. У дорученні зазначають виконавця, строк і зміст завдання, а після його виконання фіксують результат; у запиті на погодження – предмет погодження та строк надання відповіді.

За нестабільного зв'язку особливого значення набувають повнота відомостей у повідомленні й однозначність його формулювань. Повнота передбачає наявність інформації, необхідної для виконання завдання, а однозначність – можливість зрозуміти його без суперечливих тлумачень. Наприклад, вислів «перешліть останній варіант відповідальним до кінця дня» не визначає адресатів, конкретної редакції документа та точного строку. Учасники попереднього обговорення можуть уточнити ці обставини за контекстом, однак після переміщення працівників або тривалої перерви у спілкуванні така можливість обмежується. Зміст доручення доцільно конкретизувати: «До 15:00 21.10.2026 р. надішліть керівникам структурних підрозділів проєкт наказу щодо зміни режиму роботи в редакції від 20.10.2026. Зауваження й пропозиції до проєкту надайте до 12:00 22.10.2026 р.». У цьому прикладі розмежовано строки надсилання проєкту та отримання відповідей. Дієслова «розглянути», «погодити», «затвердити» та «довести до відома» також необхідно вживати відповідно до змісту конкретної управлінської дії.

Передавання документа кількома каналами ускладнює облік його проходження. Під час підготовки та погодження проєкту документа доцільно використовувати єдиний ідентифікатор і позначати його редакції, щоб усі учасники працювали з однаковим

текстом. Зміни до підписаних документів вносять у порядку, встановленому для відповідного виду документів. Заміна електронного файлу не може підміняти цю процедуру. Повторне надсилання документа також потребує пояснення: чи йдеться про нагадування, доопрацьований проєкт або новий документ, що змінює попереднє управлінське рішення.

Особливої уваги потребує заміщення виконавця. Відсутність відповіді може свідчити як про неотримання документа, так і про неможливість підтвердити його надходження після початку виконання завдання. Повторне доручення тієї самої роботи іншому працівникові без з'ясування стану виконання створює ризик дублювання дій. Якщо зв'язок із виконавцем установити неможливо, а подальша затримка загрожує виконанню критично важливої функції, рішення про заміщення приймає уповноважена особа відповідно до встановленої процедури. Фіксують час ухвалення рішення, відомості про нового виконавця та обсяг переданих йому завдань. Після відновлення зв'язку ці відомості використовують для узгодження подальших дій.

Показовою є умовна ситуація, за якої під час переміщення підрозділу працівник отримує невідкладний документ резервним каналом, однак посадова особа, уповноважена погодити його, залишається недоступною. Самого доступу до тексту документа недостатньо для продовження роботи. Подальші дії залежать від наявності визначеного порядку заміщення та належних повноважень іншої посадової особи. Отже, резервне копіювання даних і відновлення каналів зв'язку забезпечують безперервність документних комунікацій лише за належної організаційної готовності установи.

Під час тимчасового передавання документів поза основною системою фіксують відомості про відправника, адресата, документ, час передавання, підтвердження отримання та результат опрацювання. Окремо обліковують редакції проєктів документів і рішення про заміщення виконавців. Після відновлення роботи основної системи ці відомості звіряють із наявними обліковими

записами, долучають документи, що не були внесені до системи, та відновлюють інформацію про стан їх опрацювання і дії відповідальних осіб. Практичну готовність до такого відновлення можна перевіряти під час навчальних відпрацювань ситуацій втрати зв'язку, відсутності підтвердження отримання документа або надходження різних редакцій його проєкту. Це дає змогу виявити недоліки внутрішніх процедур до виникнення реальних порушень.

Отже, наведений приклад української практики підтверджує значення відновлення інформаційної інфраструктури для забезпечення документних комунікацій. Їхня безперервність залежить від поєднання контролю за передаванням та опрацюванням документів, перевірки повноважень учасників, визначеного порядку заміщення виконавців і відновлення облікових відомостей. Запропонований підхід охоплює ситуації, коли порушення зв'язку супроводжується неможливістю залучити посадових осіб, уповноважених виконувати необхідні управлінські дії. Повнота відомостей у повідомленнях та однозначність формулювань сприяють правильному розумінню завдань; облік редакцій проєктів, належне оформлення змін до документів і фіксування рішень про заміщення забезпечують узгодженість дій після відновлення зв'язку. Ці положення можуть бути використані для розроблення й практичного відпрацювання внутрішніх процедур установи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Деякі питання документування управлінської діяльності : постанова Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 р. № 55. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-2018-п

2. Звіт ректора Маріупольського державного університету кандидата політичних наук, професора Миколи Трофименка за 2022 рік. 2023. URL: https://mu.edu.ua/storage/MSU/documents/Rectors%20reports/zvit%20rektora%202022.pdf

3. Про затвердження Правил організації діловодства та архівного зберігання документів у державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і

організаціях : наказ Міністерства юстиції України від 18.06.2015 р. № 1000/5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0736-15

УДК 316.77:81'272:355.01(477)

ІНФОРМАЦІЙНА ТА МОВНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ: ВИМІР «МОВА І ВІЙНА»

Андрій РУСІНЧУК,
науковий керівник – Вознюк Оксана Миколаївна, професор кафедри історії, к.пед.н., доцент
Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів

Інформаційна безпека України перетворилася на один із ключових чинників збереження державного суверенітету, територіальної цілісності та суспільної стійкості. Сучасне збройне протиборство охоплює не лише військову й економічну сфери, а й інформаційний простір, тому важливе місце в цьому протиборстві звісно що посідає мова. У сучасній війні мова є важливим засобом впливу на суспільну свідомість. За допомогою мовних засобів можна поширювати достовірні знання, забезпечувати конструктивний діалог, але водночас маніпулювати фактами, нав'язувати викривлені інтерпретації історії та формувати ворожі образи.

Російська пропаганда використовує мовну проблематику для виправдання агресії та поширення наративів, спрямованих на заперечення української державності.

Відома українська науковиця Юлія Макарець обґрунтовує необхідність розглядати мовну ситуацію України у взаємозв'язку з національною безпекою, історичним досвідом асиміляційної політики та проблемами державної мовної політики [1, с. 37-44].

Українська мовознавиця Орися Демська досліджує мову як об'єкт безпекових і воєнних студій, акцентуючи увагу на її мілітарному вимірі та ролі мовних наративів [2, с. 24-35].

У праці Ю. Макарець «Мовний вимір національної безпеки України» розкрито взаємозв'язок мовної ситуації та національної безпеки, проаналізовано історичний досвід асиміляційної політики й проблеми визначення оптимальної моделі мовного регулювання [1, с. 37–44].

О. Демська у статті «Мова в оптиці війни» розглядає мову як об'єкт лінгвобезпекових досліджень і визначає особливості її функціонування в умовах воєнного протистояння [2, с. 24–35]. У дослідженні «Мовне законодавство і національна безпека» авторка аналізує взаємозв'язок правового регулювання, мовної політики та мовного планування [3, с. 6–16]. Попри наявність відповідних наукових напрацювань, актуальним залишається системне осмислення мовної безпеки.

Мовна безпека та інформаційна безпека взаємопов'язані, але не тотожні. Перша стосується передусім функціонування мов, мовної політики та комунікативної самостійності держави. Друга охоплює також технологічні, організаційні, правові та психологічні аспекти захисту інформаційного простору.

О. Демська розглядає взаємозв'язок мови та війни через поняття мілітарності мови, дискурсу й наративу. За умов воєнної загрози мова, пов'язана з національними інтересами та політичною ідентичністю, може ставати об'єктом безпекового захисту [2, с. 24–35].

Мовні відмінності можуть подаватися як нібито доказ існування непримиренних суперечностей між громадянами. Особливо небезпечними є повідомлення, у яких російськомовних українців автоматично ототожнюють із прихильниками держави-агресора або ставлять під сумнів їхню належність до української політичної нації. Мова повсякденного спілкування не визначає однозначно громадянської ідентичності людини. Через викривлення офіційних повідомлень, маніпулятивне використання військової термінології та поширення неперевірених тверджень можуть

формуватися недовіра до державних органів і негативні оцінки дій України.

Українська мова відіграє важливу роль у формуванні національної ідентичності, оскільки забезпечує збереження культурної спадщини, передавання історичного досвіду й розвиток спільного символічного простору. У період війни значення державної мови посилюється завдяки її використанню в освіті, державному управлінні, медіа, військовій комунікації та суспільному діалозі. Вона стає засобом поширення достовірних повідомлень, осмислення історичних подій і формування спільного бачення національних інтересів.

Водночас суспільна стійкість не може ґрунтуватися лише на мовній спільності. Вона потребує довіри до державних інституцій, дотримання прав людини, відповідальної комунікації та визнання різноманітності мовного досвіду громадян.

Реалізація зазначених напрямів сприятиме формуванню цілісної системи мовної та інформаційної безпеки, у якій правове регулювання поєднуватиметься з розвитком освіти, культури, критичного мислення та відповідальної суспільної комунікації.

Основними механізмами використання мови в інформаційно-психологічному протиборстві є історичні маніпуляції, політизація мовного питання, поширення пропагандистських наративів, емоційний вплив і дискредитація державних інституцій. Ці механізми можуть бути спрямовані на послаблення суспільної довіри, поглиблення внутрішніх суперечностей і викривлення уявлень про причини та характер війни. Зміцнення мовної безпеки потребує послідовного утвердження української мови як державної, розвитку українськомовного інформаційного середовища, підвищення рівня медіаграмотності та формування культури відповідальної комунікації. Принципово важливим є недопущення протиставлення громадян за мовною ознакою, оскільки таке протиставлення може використовуватися для послаблення суспільної єдності.

Отже, у вимірі «мова і війна» українська мова постає водночас як національна цінність, засіб суспільної комунікації та важливий чинник інформаційної стійкості. Її захист і розвиток потребують не лише правового забезпечення, а й системної освітньої, наукової та культурної діяльності, спрямованої на зміцнення державного суверенітету й консолідацію українського суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Макарець Ю. С. Мовний вимір національної безпеки України. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія». 2017. Вип. 68. С. 37–44. DOI: https://doi.org/10.25264/2519-2558-2017-68-37-44.

2. Демська О. Мова в оптиці війни. Folia Philologica. 2024. № 8. С. 24–35. DOI: https://doi.org/10.17721/folia.philologica/2024/8/4.

3. Демська О. Мовне законодавство і національна безпека. Інформаційна безпека людини, суспільства, держави. 2025. № 1 (38). С. 6–16. DOI: https://doi.org/10.51369/2707-7276-2025-1(38)-1.

УДК 811.161.2:316.77

МОВА І ВІЙНА: ІНФОРМАЦІЙНА ТА МОВНА БЕЗПЕКА

Анастасія ПАВЛЮК,
Львівський національний університет безпеки життєдіяльності

Мета дослідження — розкрити роль української мови у зміцненні національної ідентичності, протидії інформаційним маніпуляціям і збереженні культурної незалежності України в умовах російсько-української війни.

Упродовж століть українська мова зазнавала утисків, заборон і цілеспрямованого витіснення з освіти, науки, культури та суспільного життя. Проте вона вистояла, оскільки зберігалася не лише в книжках, а й у родинних розмовах, народних піснях, літературі та щоденній пам’яті поколінь. Мова передавала досвід предків, зберігала назви рідних місць, відображала особливості українського світогляду. Саме тому боротьба за українську мову

завжди була пов’язана з боротьбою за право українців самостійно визначати власне майбутнє.

Дослідниця Лариса Масенко у праці «Мова і політика» аналізує взаємозв’язок мовного питання із суспільними та політичними процесами в Україні . Її дослідження дає підстави розглядати мовну політику не як другорядне питання повсякденного спілкування, а як складову суспільного розвитку й національної самоідентифікації. Адже мова визначає не лише те, як ми висловлюємо думки, а й те, у якому культурному просторі формуємо уявлення про себе та свою державу.

Повномасштабна російська агресія ще виразніше показала, що інформаційний простір став одним із напрямів протистояння. Пропаганда використовує перекручування історичних фактів, вирвані з контексту висловлювання, фальшиві повідомлення та емоційно забарвлені маніпуляції. Їхня мета — посіяти недовіру, послабити суспільну єдність і змусити людей сумніватися у власній історії та державності. За таких обставин мовна безпека тісно пов’язана з інформаційною: здатність чітко розуміти зміст повідомлень, розрізняти факт і судження, перевіряти джерела та розпізнавати маніпулятивні формулювання стає необхідною умовою свідомого громадянства.

Водночас захист інформаційного простору не означає відмови від критичного мислення чи зведення всіх суспільних проблем лише до мови спілкування. Людина може говорити українською і поширювати неправдиву інформацію, так само як людина, яка лише переходить на українську, може щиро підтримувати Україну. Тому важливо поєднувати розвиток українськомовного середовища з медіаграмотністю, відповідальним споживанням інформації та повагою до людської гідності. Справжня мовна безпека формується не примусом, а усвідомленням цінності власної мови та вільним вибором на її користь.

Українська мова має особливу силу ще й тому, що вона об’єднує людей різного віку, походження та життєвого досвіду. Для когось перехід на українську став свідомим рішенням після початку

повномасштабної війни, для когось вона була мовою родини з дитинства, а хтось відкриває її для себе поступово. У кожному з цих випадків важливим є не прагнення довести власну правоту, а бажання зробити українську природною мовою освіти, професійного спілкування, науки, культури та цифрового середовища. Мова повинна бути не бар'єром між громадянами, а спільним простором, у якому вони відчувають належність до своєї держави.

Не менш важливою є відповідальність кожного за слова, які він поширює. Одне неперевірене повідомлення може посилити паніку, неправдива цитата — зруйнувати довіру, а свідоме викривлення фактів — стати інструментом ворожої пропаганди. Натомість грамотне мовлення, точне формулювання думок, перевірка джерел і повага до співрозмовника зміцнюють суспільну стійкість. Особливої уваги потребує цифровий простір, де інформація поширюється надзвичайно швидко, а емоційні заголовки нерідко підміняють зміст. Українська мова в цьому просторі має звучати повноцінно: у якісній журналістиці, наукових публікаціях, освітніх матеріалах, відео, подкастах і повсякденному спілкуванні.

Отже, мовна безпека — це не лише питання правильності мовлення або використання державної мови в офіційних установах. Це здатність суспільства зберігати власну культурну ідентичність, протистояти інформаційному впливу, критично оцінювати повідомлення та відповідально комунікувати. Українська мова є важливим чинником такої стійкості, адже в ній зберігаються історична пам'ять, культурні смисли й досвід поколінь.

Мова не замінює зброї, не зупиняє ракет і не скасовує болю війни. Але вона допомагає народові усвідомлювати, заради чого він бореться і що прагне зберегти. Коли українське слово звучить у школі, університеті, родині, медіа та науковій дискусії, воно підтримує безперервність нашої культури й утверджує право України бути собою. Зберігати мову — означає не тільки пам'ятати минуле, а й відповідально творити майбутнє, у якому українська ідентичність буде вільною, живою та захищеною.

ЛІТЕРАТУРА

1. Масенко Л. Т. Мова і політика. Вид. 2-ге, доповн. Київ : Соняшник, 2004. 119 с.

2. Фаріон І. Д. Мова — краса і сила : суспільно-креативна роль української мови в XI — середині XIX ст. 4-те вид. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2011. 211 с.

3. Динаміка мовної ситуації в Україні воєнного часу : монографія / С. П. Бибик, І. І. Брага, А. Ю. Ганжа та ін. ; відп. ред. С. О. Соколова, С. П. Бибик ; НАН України, Інститут української мови. Київ : Інститут української мови НАН України, 2026. 446 с.

УДК 81’27:351.746.1(477)

МОВНА СТІЙКІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Ірина БОГДАН

Науковий керівник: Тетяна ЛИПЧЕНКО, старший викладач

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

В умовах повномасштабної війни інформаційний простір України є одним із ключових середовищ протистояння. Поряд із військовими, економічними та кібернетичними загрозами особливого значення набувають інформаційно-психологічні впливи, дезінформація, маніпулятивний контент і спроби впливу на суспільну свідомість. За таких обставин мова постає не лише засобом комунікації, а й важливим чинником формування та збереження національної ідентичності, суспільної згуртованості та інформаційної стійкості. Саме тому мовну стійкість доцільно розглядати як одну зі складових інформаційної безпеки України.

Поняття «мовна стійкість» у соціолінгвістичних дослідженнях пов’язують зі здатністю особистості або мовної спільноти зберігати послідовну мовну поведінку та не відмовлятися від власної мови під впливом зовнішніх або внутрішніх чинників. І. Ренчка розглядає

мовну стійкість у взаємозв'язку з мовною свідомістю, мовною поведінкою та національною ідентифікацією, акцентуючи на її значенні в умовах російсько-української війни [4, с. 76 - 77]. Отже, мовна стійкість передбачає не лише знання української мови, а й усвідомлений вибір користуватися нею в різних сферах суспільного життя.

Безпековий аспект мовної проблематики підтверджують сучасні дослідження. Г. Куц та Ю. Куц розглядають мовну безпеку як складову національної безпеки України та аналізують її у зв'язку з мовною політикою держави [2, с. 239 - 240]. Такий підхід дає підстави розглядати мовну стійкість не як суто культурне чи побутове явище, а як елемент загальної стійкості суспільства до деструктивних впливів.

Мова безпосередньо пов'язана з інформаційною сферою, оскільки саме через мовні засоби передаються повідомлення, формуються оцінки подій, створюються образи «свого» і «чужого», поширюються наративи та здійснюється переконання аудиторії. Ю. Макарець зазначає, що мовна ситуація може впливати на національну безпеку, оскільки відсутність продуманої мовної політики створює передумови для збереження зовнішнього культурного та інформаційного впливу [3, с. 37 - 38]. У контексті війни це набуває особливої актуальності, адже інформаційна агресія спрямована не лише на поширення неправдивих відомостей, а й на формування вигідних агресору моделей сприйняття дійсності.

Одним із проявів мовної стійкості є здатність критично сприймати мовний та інформаційний продукт. Важливо розуміти, що сама українська мова автоматично не робить інформацію достовірною. Маніпулятивне або дезінформаційне повідомлення може бути створене будь-якою мовою. Тому мовна стійкість у системі інформаційної безпеки має поєднуватися з медіаграмотністю, критичним мисленням та інформаційною культурою. Людина повинна вміти визначати джерело повідомлення, відрізняти факт від оцінки, перевіряти інформацію за надійними джерелами та розпізнавати емоційно маніпулятивні мовні конструкції.

Водночас важливо розрізняти поняття мовної стійкості та мовної нетерпимості. Захист української мови як державної не повинен перетворюватися на приниження людини за її мовну біографію чи створювати додаткові суспільні конфлікти. Стійкість передбачає передусім послідовне й свідоме використання української мови, підвищення рівня володіння нею, розширення її функціонування та підтримку україномовного інформаційного середовища. Такий підхід сприяє консолідації суспільства й водночас відповідає демократичним принципам мовної політики.

Важливим середовищем формування мовної стійкості є молодіжне середовище, зокрема заклади освіти. Саме під час навчання формуються професійні комунікативні навички, ставлення до державної мови та звички роботи з інформацією. Для курсантів особливе значення має здатність чітко, грамотно й однозначно формулювати повідомлення, оскільки професійна діяльність у сфері безпеки передбачає відповідальну комунікацію. Помилки, двозначність або некритичне поширення неперевіреної інформації можуть мати не лише мовні, а й практичні наслідки.

На нашу думку, формування мовної стійкості як складової інформаційної безпеки доцільно здійснювати за такими основними напрямами: 1) підвищення рівня володіння українською літературною мовою; 2) формування навичок критичного аналізу інформаційних повідомлень; 3) розвиток культури професійного мовлення; 4) використання надійних україномовних інформаційних ресурсів; 5) усвідомлення зв’язку між мовою, ідентичністю та інформаційною стійкістю держави; 6) відповідальне ставлення до поширення інформації в соціальних мережах і цифровому середовищі.

Отже, в умовах війни мовна стійкість набуває не лише культурного, а й безпекового значення. Вона сприяє збереженню національної ідентичності, підтримує суспільну згуртованість і створює передумови для стійкішого функціонування українського інформаційного простору. Водночас ефективна мовна стійкість має ґрунтуватися на поєднанні мовної компетентності, критичного

мислення, медіаграмотності та відповідальної комунікативної поведінки. Для майбутніх фахівців сектору безпеки це є важливою складовою професійної підготовки, адже захист держави передбачає не тільки фізичне протистояння загрозам, а й здатність суспільства зберігати власний інформаційний та комунікативний простір.

ЛІТЕРАТУРА

1. Демська О. Мовне законодавство і національна безпека. Інформаційна безпека людини, суспільства, держави. 2025. Т. 1, № 1 (38). С. 6 - 16.

2. Куц Г. М., Куц Ю. О. Мовна безпека як складова національної безпеки України. Державне будівництво. 2025. № 2 (38). С. 239 - 253.

3. Макарець Ю. С. Мовний вимір національної безпеки України. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». 2017. Вип. 68. С. 37 - 44.

4. Ренчка І. Є. Мовна поведінка та мовна стійкість українців в умовах російсько-української війни (за романом Тамари Горіха Зерня «Доця»). Українська мова. 2020. № 3 (75). С. 75 - 91.

THE ROLE OF LANGUAGE IN MODERN INFORMATION WARFARE AND NATIONAL SECURITY

Angelina SHYNKARENKO
2nd year student of the Educational and Scientific
Institute of Law and Psychology
National Academy of Internal Affairs

Language is not only a tool for communication. In the modern world, language is also a means of expressing culture, identity, and security. Today, language plays a very important role in information security and national stability. When a country faces security challenges or is at war, language becomes a powerful weapon that helps to unite people, protect national identity, and counter misinformation and

disinformation. The study of language as an element of security is very relevant today [1, p. 12].

In times of conflict, information becomes a real battlefield. False news, manipulation, and propaganda are used to divide society and create fear among citizens. In this context, official and clear communication in the state language helps to build trust between the government, emergency services, and the population. When people receive clear and accurate information in their own language, they feel more confident and secure. The state language unites society and helps people distinguish truth from fake news [2, p. 45].

Furthermore, the professional language of safety and security services must be clear and standardized. Emergency services, law enforcement agencies, and rescue teams need precise terminology to cooperate effectively during dangerous situations. Clear instructions and professional language save time and help workers react quickly during emergencies. Misunderstanding in critical moments can lead to serious consequences. Therefore, high-quality professional terminology is central to public safety [3, p. 88].

Modern digital technologies also influence how language works today. Social networks, artificial intelligence, and media platforms process millions of messages every day. It is essential to develop digital tools, electronic dictionaries, and translation systems in the state language. Digital security also means that the national language must be present and strong in the online space. Supporting national content on the internet helps to protect young people from toxic information and foreign propaganda [4, p. 104].

Finally, language forms the spiritual strength and resilience of the nation. It connects past history with the future generation. When citizens respect and use their language in daily life, work, and education, they strengthen their state. Language gives people confidence and cultural freedom. Education plays a central role here because schools and universities teach young specialists to communicate correctly, think critically, and respect national values [5, p. 201].

In conclusion, language is a vital element of national spirit and national resilience and security in the modern world. Protecting and developing the language in official documentation, professional education, and digital platforms strengthens the whole country and helps it withstand modern threats and challenges.

REFERENCES

1. Kovalenko V. M. Language Safety in the Information Era. Kyiv: National Academy Press, 2022. 150 p.

2. Shevchenko O. P. Information Warfare and National Identity. Lviv: University Publishing, 2023. 210 p.

3. Melnyk I. V. Terminology and Culture of Professional Speech. Kharkiv: Safety Studies, 2021. 180 p.

4. Tkachenko S. M. Digital Space and Media Protection in Ukraine. Odesa: Science House, 2024. 195 p.

5. Bondarenko H. O. Linguistic Security as a Factor of State Stability. Kyiv: Academic Press, 2023. 240 p.

УДК 351.86:81'272(477)

МОВНА БЕЗПЕКА, ЯК ЕЛЕМЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОБОРОНИ: ВИКЛИКИ ТА ПРІОРИТЕТИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Ігор БОРИСЕНКО

Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного

Вступ.

Українська мова, як єдина державна, виконує в Україні функцію мови міжетнічного спілкування. Вона не лише гарантує рівні права всім громадянам незалежно від їхнього етнічного походження, а й виступає важливим чинником національної єдності та безпеки.

Але під час широкомасштабного вторгнення в нашу країну мова постійно стає об'єктом для маніпуляцій та різного роду ІПСО, які становлять серйозну загрозу національній безпеці. Противник

використовує весь арсенал комунікаційних технологій для впливу на свідомість громадян та військових [1]

Мета цієї доповіді: з’ясувати роль мовної безпеки у системі національної оборони України, в також дослідити мовний простір нашої країни в умовах повномасштабного вторгнення.

2.Теоретико-правові засади мовної безпеки.

Що таке мовна безпека? На мою думку це стан захищеності державної мови, національного культурного простору та мовних прав громадян від внутрішніх і зовнішніх загроз, що гарантує стабільне функціонування мови як головного інструменту комунікації у суспільстві.

Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» визначає українську мову як базовий системотвірний складник української громадянської нації та прямий чинник зміцнення суверенітету. [2]

Основні аспекти впливу цього закону на національну безпеку:

● Захист інформаційного простору та протидія гібридним загрозам: Мова є інструментом впливу в рамках так званої «м'якої сили» у інформаційних війнах.

● У преамбулі закону закріплено, що українська мова є визначальною ознакою ідентичності української нації та головним чинником територіальної цілісності. Спільний мовний простір об'єднує громадян незалежно від їхнього етнічного походження, формуючи стійку громадянську ідентичність. [3]

● Вимога обов'язкового володіння українською мовою для державних службовців, військовослужбовців рядового, вищого та старшого офіцерського складу, суддів, педагогів та медиків гарантує повноцінне функціонування державних інституцій, чіткість управління та обороноздатності країни.

Стратегія національної безпеки України визначає мову як основу національної єдності, консолідації суспільства та захисту гуманітарного й інформаційного простору від зовнішніх загроз.

4. **Мова як інструмент агресії та виклики в умовах війни.**

Російська мова є головним інструментом гібридної війни Кремля, а геополітична концепція «руського міра» використовується РФ як ідеологічне виправдання повномасштабної збройної агресії та окупації українських територій. Століттями РФ використовувала лінгвістичний фактор для маркування «своїх» географічних меж, а сьогодні перетворила мову на зброю деструктивного впливу.

Саме в цей час на ТОТ відбувається справжній лінгвоцид та зросійщення і це спрямоване на тотальне викорінення української мови, культури та національної ідентичності. Ці дії є системними, мають ознаки культурного геноциду та фіксуються правозахисними організаціями й Уповноваженим із захисту державної мови. [5]

Мовне питання - одна із найпопулярніших ІПСО для штучного розколу суспільства, оскільки мова безпосередньо пов'язана з ідентичністю та викликає сильні емоції. Протягом десятиліть політичні сили та ворожа пропаганда використовували мову як емоційний тригер для маніпуляцій.

Головні наративи завдяки яким відбуваються маніпуляції:

Штучна радикалізація та поляризація. Пропаганда навмисно ділить громадян на два непримиренні табори. Використовуються гасла у стилі "якщо ти говориш цією мовою - ти ворог", що блокує конструктивний діалог і сіє взаємну недовіру.

Впровадження в медіапростір образливих маркерів, ярликів та стереотипів щодо носіїв різних мов або мешканців певних регіонів. Це знижує рівень емпатії в суспільстві та провокує внутрішні конфлікти і називається мовою ворожнечі [6]

Постійне створення міфів про “утиски російськомовних”. Виривання з контексту та підміна понять. Юридичні норми (наприклад, вимоги Закону про мову щодо сфери обслуговування чи освіти) трактуються маніпуляторами як «порушення прав людини в приватному спілкуванні», хоча закон приватну сферу взагалі не регулює.

4. Мовний чинник у секторі безпеки та оборони.

Цей чинник є однією з фундаментальних складових національної безпеки, що виконує стратегічну, ідентифікаційну та операційну функції. Державна мова виступає інструментом

об'єднання суспільства, засобом захисту інформаційного простору та критично важливим елементом управління військами

В першу чергу мова сприяє швидкій ідентифікації своїх та ворожих військ.

На стратегічному рівні мовне питання має наступний вплив:

Ліквідація імперського спадку: Довгий час українські силові структури залишалися під впливом радянських військових доктрин, що транслювалися через мову. Повне переведення сектору безпеки на українську мову руйнує концепт «єдиного ментального простору» з рф.

На початку повномасштабного вторгнення ЗСУ мали найвищий рівень довіри громадян. Коли армія є зразком використання державної мови, вона стає головним транслятором національних цінностей для всього суспільства, прискорюючи мовну інтеграцію та добровільне відмовлення від інших мов на користь державної серед цивільного населення.

5. **Пріоритети та стратегічні кроки щодо зміцнення мовної безпеки.**

Державна мовна політика. Існує наступна правова основа:

● Конституція України (стаття 10): Визначає українську мову як єдину державну мову та гарантує вільний розвиток, використання і захист російської та інших мов національних меншин. [7]

● Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»: Основний нормативний акт, який регламентує обов’язкове використання української мови в публічних сферах: державному управлінні, судах, освіті, медицині, медіа, сфері послуг та рекламі.

Окрім цього до мовної політики відноситься пітримка та захист україномовного культурного продукту.

Враховуючи специфіку загарбницької війни, що веде РФ, то наша країна потребує розробки стратегії відновлення українського мовноінформаційного простору на звільнених територіях, бо це є критично важливою складовою для реінтеграції наших громадян, які опинилися в окупації.

Також ми повинні дотримуватися стратегії інформаційної гігієни та відмовитися від споживання ворожого контенту. Гарний приклад такої відмови, це заборона відомого рос. мультика “Маша і Ведмідь” [8]

6. Висновок

Отже можемо зробити наступні висновки:

Мовна безпека - це екзистенційний щит держави. Державна мова виконує функцію неофіційного державного кордону, що захищає інформаційний і гуманітарний простір України від гібридних загроз та об’єднує українську націю рф системно використовує мову як інструмент агресії, застосовуючи мовні маніпуляції та ІПСО для внутрішнього розколу українського суспільства. В той же час для зміцнення оборонного та гуманітарного потенціалу держави першочерговими завданнями залишаються: Системна підтримка та захист вітчизняного культурного й медіапродукту.

Підвищення рівня інформаційної гігієни громадян та повна відмова від споживання ворожого контенту.

ЛІТЕРАТУРА

1. https://mod.gov.ua/news/vorozhi-ipso-yak-rozpiznati-ta-protidiyati
informaczijnim-zagrozam
2. https://mincult.gov.ua/news/ukrayinska-mova-yak-chynnyk-yednosti
bezpeky-ta-mizhetnichnoyi-komunikacziyi/
3. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text
4. https://www.radiosvoboda.org/a/29412744.html
5. https://intent.press/blog/2024/sho-take-mova-vorozhnechi-i-yak-vona
mozhe-vplivati-na-lyudinu/
6. https://ukr.movoznavstvo.knu.ua/uk/article/view/360
7. https://ips.ligazakon.net/document/GH4DI00A
8. https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cm2gjl2xmm2o.amp

УДК: 27-78:355.01(063)

РОЛЬ РЕЛІГІЙНИХ СПІЛЬНОТ В УМОАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ

Владислав ВОРОБЕЦЬ, Валерія КОВАЛЬЧУК
Ярослав ШАЙНОГА
Науковий керівник – Роман ВЕЛИКИЙ, доцент кафедри українознавства та міжкультурної комунікації, доктор філософії

Повномасштабна збройна агресія проти України кардинально змінила соціально-гуманітарний ландшафт нашої держави. У критичні моменти, коли державні інституції та соціальні служби зіштовхуються з надмірним навантаженням, саме релігійні спільноти стають тими осередками, які здатні оперативно реагувати на кризи. Релігія в умовах війни перестає бути лише сферою абстрактного чи суто душпастирського, перетворюючись на дієвий інструмент суспільної самоорганізації, заповнюючи прогалини у сфері соціального захисту та психологічної підтримки [1].

Метою цього дослідження є аналіз багатогранної діяльності релігійних організацій України під час війни, визначення їхньої ролі у зміцненні психоемоційної стійкості суспільства та висвітлення трансформації взаємин між релігійними інституціями, цивільним населенням і військовими.

Одним із найважливіших зрушень у цій сфері стало формування та інституціоналізація повноцінного військового капеланства, що отримало належне нормотворче підґрунтя із ухваленням Закону України «Про Службу військового капеланства» [2]. Душпастирська присутність на передовій перестала бути приватною ініціативою окремих священнослужителів і набула чітких правових та організаційних меж.

Капелан у сучасних Збройних Силах України виконує не лише релігійну функцію для віруючих бійців, а й виступає моральною опорою, фактором запобігання професійному вигоранню та містком між військовослужбовцями й їхніми родинами. Окрім того,

капелани відіграють вагому роль у системі медичної евакуації та душпастирського опікунства у військово-медичних закладах, допомагаючи пораненим воїнам долати фізичний і психологічний шок.

Паралельно з цим з перших днів повномасштабного вторгнення культові споруди — храми, монастирі та молитовні будинки — перетворилися на безпечні укриття, розподільчі центри та логістичні хаби. Релігійні спільноти продемонстрували надзвичайно високий рівень самоорганізації, забезпечуючи евакуацію цивільних з зон активних бойових дій, збір і розподіл медикаментів та продуктів, а також надаючи тимчасовий прихисток внутрішньо переміщеним особам [3]. Завдяки розгалуженим міжнародним зв'язкам конфесій в Україну вдалося залучити значні обсяги міжнародної гуманітарної допомоги, що суттєво полегшило ситуацію у прифронтових та деокупованих регіонах.

Окрім матеріальної підтримки, релігійні спільноти взяли на себе значну частину роботи з подолання глибинної психологічної та екзистенційної травми, спричиненої війною [4]. Молитва, душпастирські бесіди та участь у релігійних обрядах дають людям відчуття стабільності, надії та приналежності до спільноти. Поряд із цим активізувався напрям кризового консультування та душпастирської психотерапії: багатство духовних традицій поєднується з сучасними методиками подолання посттравматичного стресового розладу (ПТСР).

Особливо важливою є роль духовенства у супроводі родин загиблих, безвісти зниклих та полонених, де професійної психологічної допомоги часто буває недостатньо через потребу у пошуку відповідей на фундаментальні питання про страждання та втрату. Водночас у часи випробувань релігійні лідери виступають важливими моральними авторитетами, які формують ціннісні орієнтири, закликають до солідарності та засуджують воєнні злочини [5].

Невід'ємним аспектом діяльності релігійних осередків у період війни стала їхня активна участь у міжнародній публічній дипломатії. Представники українських конфесій висвітлюють реалії війни на міжнародних міжрелігійних майданчиках, сприяють

адвокації інтересів України за кордоном і залученню партнерської допомоги. Важливим елементом захисту національної та духовної безпеки стало також активне викриття маніпуляцій релігійними цінностями та ідеологічними концептами (зокрема концептом «руського міра») з боку держави-агресора. Особливо показовим у цей період став високий рівень міжконфесійного діалогу та консолідації всередині країни, коли релігійні громади різних традицій об’єдналися навколо спільних гуманітарних цілей, демонструючи приклад міжконфесійної злагоди у часи найвищих випробувань.

Підсумовуючи, варто зазначити, що під час збройної агресії релігійні спільноти України довели свою спроможність бути не лише духовними осередками, а й повноцінними, високоефективними суб’єктами громадянського суспільства. Вони успішно поєднали духовне служіння із масштабною соціально-гуманітарною діяльністю, створивши дієву мережу взаємодопомоги. Інститут капеланства став невід'ємною складовою морально-психологічного забезпечення армії, а самі релігійні громади виявилися стійкими осередками консолідації суспільства та подолання колективної травми. Досвід діяльності релігійних організацій в умовах війни демонструє унікальну модель співпраці між релігією, державою та суспільством, орієнтовану на захист людської гідності, збереження життя та боротьбу за свободу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко А. В. Релігійні організації України як суб'єкти надання гуманітарної допомоги під час російсько-української війни. Проблеми політології та соціології. 2023. Вип. 33. С. 45–52.

2. Здіорук С. І., Токман В. В. Релігійний чинник у контексті забезпечення національної безпеки України в умовах російської агресії. Київ : НІСД, 2022. 48 с.

3. Про Службу військового капеланства: Закон України від 30 листоп. 2021 р. № 1915-IX. Відомості Верховної Ради України. 2022. № 6. Ст. 43.

4. Філіпович Л. О., Горкуша О. В. Українське релігієзнавство в умовах війни: трансформація релігійної сфери та нові виклики для суспільства. Українське релігієзнавство. 2022. № 90. С. 15–32.

5. Хриптун С. М. Духовно-психологічний супровід постраждалих від воєнних дій: міждисциплінарний вимір. Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія. 2023. № 1 (37). С. 84–91.

УДК 2-46 159.942

ВПЛИ ВІРИ НА ПСИХОЛОГІЧНУ СТІЙКІСТЬ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Василь ВАСИЛЕЦЬ

Науковий керівник – Роман ВЕЛИКИЙ, доцент кафедри українознавства та міжкультурної комунікації, доктор філософії

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

1. Вступ та актуальність проблеми

Війна є одним із найгостріших та найскладніших випробувань, з якими може зіткнутися людина. Вона нищить не лише матеріальну інфраструктуру та сталий спосіб життя, а й руйнує базове відчуття безпеки й контролю над власним майбутнім. У таких умовах особливого значення набуває психологічна стійкість — здатність людини адаптуватися до надзвичайно складних обставин, зберігати суб'єктність, відновлюватися після травматичного досвіду й продовжувати діяти відповідно до власних цінностей.

Водночас психологічну стійкість не слід ототожнювати з відсутністю страху, болю чи тривоги. Людина може бути виснаженою й переживати глибоку втрату, але залишатися внутрішньо міцною. Коли зовнішній контроль стає неможливим, виникає потреба у внутрішній опорі, якою часто виступає віра. Вона допомагає прийняти обмеженість власних можливостей, зосереджуючи увагу на тому, що залишається у сфері відповідальності особистості: на власних рішеннях, ставленні до оточуючих та збереженні людяності.

2. Екзистенційний вимір: пошук сенсу та подолання травми

Ключовим питанням під час війни є екзистенційне питання сенсу: «Навіщо продовжувати жити й боротися, коли навколо стільки болю?». Тут особливої актуальності набуває концепція логотерапії Віктора Франкла, який розглядав прагнення до сенсу як фундаментальну потребу особистості. У воєнний час цей сенс визріває через захист близьких, служіння суспільству, милосердя, відповідальність, любов та надію на майбутнє. Віра дає відповідь на найскладніше запитання: «Заради чого мені жити далі?» [1].

У ситуаціях, коли неможливо змінити трагічні події (втрата близьких, пережиті обстріли), віра виконує важливу компенсаторну та сенсотворчу функцію. Вона не обов'язково пропонує спрощені пояснення причини трагедії, а допомагає усвідомити, що навіть після кардинальних і незворотних змін життя не втрачає своєї глибинної цінності.

3. Етично-моральний та соціальний рівні підтримки

Війна ставить перед людиною складні моральні виклики: як не дозволити гніву та ненависті знищити власну особистість і як захищати себе й країну, зберігаючи людську гідність. Релігійні та духовні традиції, засновані на ідеях співчуття, милосердя та любові, виступають моральним компасом. Вони не закликають до відмови від захисту чи справедливості, але запобігають руйнівному впливу зла на внутрішній світ людини [5].

Окрім особистісного виміру, віра має потужний соціальний потенціал. Вона реалізується через релігійні громади, спільні молитви, волонтерство, підтримку внутрішньо переміщених осіб і родин військовослужбовців. Соціальна згуртованість дає людині відчуття приналежності та позбавляє самотності перед обличчям катастрофи.

4. Багаторівнева структура впливу віри

У підсумку віра як ресурс психологічної стійкості діє на трьох взаємопов'язаних рівнях:

• •Духовний рівень: формування системних сенсів, оптимізму та надії;

• •Психологічний рівень: створення внутрішньої опори, емоційна стабілізація та зниження тривожності;

• •Соціальний рівень: зміцнення солідарності, взаємодопомога та соціальна інтеграція [6]/

5. Духовна стійкість і подолання травматичного досвіду

Значення віри виходить за межі звичайного психологічного захисту. Її завдання полягає не лише у полегшенні адаптації до складних умов, а й у збереженні особистісної цілісності. Психологічна стійкість дає змогу вистояти під тиском обставин, а духовна стійкість гарантує, що людина, вистоявши, не втратить своїх найглибших людських якостей.

Духовність повертає фундаментальне розуміння: людина є більшою за свою травму, свій страх чи свої втрати. Це є запорукою повноцінного психологічного відновлення й посттравматичного зростання (Post-traumatic growth).

6. Висновки

Таким чином, релігійна та духовна віра є важливим ресурсом психологічної стійкості людини в умовах війни. Вона сприяє знаходженню сенсу, формуванню надії, емоційній стабілізації, зміцненню моральних орієнтирів та відновленню самоцінності. Водночас віра не є заміною професійної психологічної чи медичної допомоги; найвищу ефективність демонструє мультидисциплінарний підхід, у якому психологічна, соціальна та духовна підтримка органічно доповнюють одна одну [2].

ЛІТЕРАТУРА

1. Франкл В. Людина у пошуках справжнього сенсу. Психолог у концтаборі / пер. с англ. Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2016. 160 с.

2. Тихолаз С. В., Опанасенко Д. В. Психологічна стійкість особистості в умовах воєнного стану: чинники та ресурси відновлення. Вісник Національного університету оборони України. 2023. Вип. 4 (74). С. 145–152.

3. Pargament K. I. The Psychology of Religion and Coping: Theory, Research, Practice. New York : Guilford Press, 1997. 548 p.

4. Ялом І. Екзистенційна психотерапія / пер. з англ. Київ : Альпіна Паблішер, 2021. 608 с.

5. Колодний А. М. Релігійність українців в умовах війни: зміни, виклики та тенденції. Українське релігієзнавство. 2022. № 90. С. 15–28.

6. Tedeschi R. G., Calhoun L. G. Posttraumatic Growth: Conceptual Foundations and Empirical Evidence. Psychological Inquiry. 2004. Vol. 15, No. 1. P. 1–18.

УДК 81'272:316.776:355.40

МОВА ЯК ІНСТРУМЕНТ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ ТА ПРОТИДІЇ ПРОПАГАНДІ

Анастасія ФРИС

Науковий керівник – Оксана ПИЛИПЕЦЬ, викладач кафедри українознавства та міжкультурної комунікації, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Російсько-українська війна має воєнний, інформаційний, психологічний, культурний і мовний виміри та характеризується, зокрема, ознаками гібридної війни. У дослідженнях інформаційно-психологічного протиборства використовується також поняття консцієнтальної війни, пов’язаної з впливом на свідомість, систему цінностей і механізми самоідентифікації особистості та суспільства. Серед інструментів такого впливу дослідники називають мову й наративи [1]. Мета тез — з’ясувати, як росія використовує мовні засоби в інформаційній війні та які підходи сприяють протидії пропаганді.

Війна ведеться на фізичному та когнітивному рівнях: на другому агресор намагається змінити сприйняття подій і вплинути на громадську думку [3, с. 131]. За спостереженням О. Рудь, окупації територій передувала «окупація мізків» українців російськими серіалами, наративами в медіаполі та псевдоісторією. Одним з

основних напрямів інформаційної війни вона називає утвердження домінування російської мови й культури при одночасному витісненні української [6, с. 41].

Одним із засобів маніпулятивного впливу є «новомова» — система мовних засобів, за допомогою яких тоталітарні режими викривляють опис дійсності та формують вигідну для себе інтерпретацію подій . Термін пов'язаний із романом Джорджа Орвелла «1984», однак саме явище маніпулятивного використання мови виникло задовго до появи цього твору. Одним із механізмів новомови є підміна понять: словам надають значень, що приховують справжній характер подій, применшують їхню небезпеку або виправдовують дії влади. Унаслідок цього формується викривлене представлення дійсності, яке відповідає цілям пропаганди [3, с. 132].

Сучасна російська новомова має впізнавані зразки. Повномасштабну війну названо «спеціальною військовою операцією», захоплення територій — «звільненням», примусову депортацію мирних жителів — «евакуацією», а депортованих українців — «біженцями». Вибухи називають «хлопком», щоб применшити загрозу. За даними, на які посилається видання Texty.org.ua, у новинах 2017 року слово «хлопок» замість «вибух» траплялося десятки разів, а в січні 2020 року — тисячі, тобто новомова діяла задовго до повномасштабного вторгнення [5]. Ярлик «нацист» поширили з окремих підрозділів на всіх українців; це ярлик «абсолютного ворога», що унеможливлює співчуття й порозуміння [5]. Н. Лебеденко, підтримуючи узагальнення «Детектора медіа», називає п'ять головних тез пропаганди: війни немає; росія захищає російськомовних; усе, що пишуть українські й закордонні медіа, — фейки; Україна ніколи не була незалежною; усе йде за планом [3, с. 134].

Мова є і предметом самої війни. За О. Демською, саме наратив порятунку громадян України за мовною ознакою став «casus belli» збройної агресії 2014 року. У проєкті «мирних» умов 2022 року серед дев'яти позицій одна мовна — надання російській статусу другої офіційної; таким чином російська сторона фактично ставить знак рівності між армією, зброєю та мовою. Тому мова є не лише

засобом комунікації, а й національною цінністю та національним інтересом, які входять до основ національної безпеки [2, с. 32].

Протидія російській пропаганді передбачає системну роботу на державному й особистому рівнях. На особистому рівні важливими є інформаційна гігієна, критичне оцінювання повідомлень, розмежування фактів та їхніх інтерпретацій, а також перевірка надійності джерел [6, с. 39]. Медіаграмотність і цифрова грамотність допомагають розпізнавати маніпулятивні повідомлення та мову ворожнечі. Важливим напрямом протидії є також створення контрнаративів, що ґрунтуються на перевірених фактах, аргументованій позиції та повазі до людської гідності [3; 4].

Отже, мова є одним із важливих інструментів інформаційної війни, оскільки за допомогою евфемізмів, підміни понять, оцінної лексики та пропагандистських наративів можна викривляти сприйняття подій і впливати на громадську думку. Протидія таким практикам потребує розвитку критичного мислення й медіаграмотності, перевірки інформації, точного називання подій та створення контрнаративів, заснованих на фактах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гречка С. Мова як зброя консцієнтальної війни: наративний інструментарій. Інформаційна безпека України: науково-технічна конференція. Київ : Київський національний університет імені Тараса Шевченка. https://indico.knu.ua/event/8/contributions/739/contribution.pdf

2. Демська О. Мова в оптиці війни. Folia Philologica. 2024. № 8. С. 24–35. https://foliaphilologica.uni.kyiv.ua/index.php/foliaphilologica/article/view/80

3. Лебеденко Н. Мова як інструмент російської маніпулятивної пропаганди. Вісник Національного університету «Львівська політехніка»: журналістика. 2026. № 1 (11). С. 130–136. https://science.lpnu.ua/uk/sjs/vsi-vypusky/nomer-1-11-2026/mova-yak-instrument-rosiyskoyi-manipulyatyvnoyi-propagandy

4. Медіаграмотність та технології проти мови ворожнечі: посібник із розвитку інклюзивності молоді. https://nsju.org/novini/mediagramotnist-ta-tehnologiyi-proty-movy-vorozhnechi-posibnyk-iz-rozvytku-inklyuzyvnosti-molodi-dostupnyj-ukrayinskoyu-movoyu/

5. Міхальков С. Новомова окупації. Як ворожа пропаганда придумує штучну мову для опису своєї фальшивої реальності. https://texty.org.ua/articles/107452/novomova-okupaciyi-yak-vorozha-propahanda-prydumuye-shtuchnu-movu-dlya-opysu-svoyeyi-falshyvoyi-realnosti/

6. Рудь О. В. Медіаграмотність як інструмент протидії інформаційній агресії РФ в умовах війни. Пошук. 2023. № 4 (120). С. 39–44. https://znayshov.com/FR/26727/Pp_4_2023-41-46.pdf

УДК 811.161.2’27:355.01

МОВА ЯК ЗАСІБ НАЦІОНАЛЬНОГО СПРОТИВУ ТА КУЛЬТУРНОГО САМОЗБЕРЕЖЕННЯ

Богдан ЛУК’ЯНЧУК

Науковий керівник – Оксана ПИЛИПЕЦЬ, викладач кафедри українознавства та міжкультурної комунікації, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Мова є одним із фундаментальних чинників формування національної ідентичності, збереження історичної пам’яті та забезпечення культурної спадкоємності народу. Вона відіграє важливу роль у збереженні національної пам’яті та забезпеченні культурно-історичної спадкоємності суспільства. У мовній системі відображаються історичний досвід народу, його світоглядні уявлення, традиції, звичаї, фольклорні надбання та літературна спадщина. Вона є одним із основних механізмів передавання культурних цінностей, соціальних норм і духовних надбань від попередніх поколінь до наступних, сприяючи збереженню національної самобутності та формуванню цілісного уявлення про історичний розвиток суспільства. Водночас мова забезпечує

взаємозв'язок між минулим, сучасністю та майбутнім нації, створюючи підґрунтя для усвідомлення спільного історичного досвіду й формування національної ідентичності[1]. Натомість звуження сфер використання національної мови або її поступове витіснення із суспільного життя може призводити до послаблення культурних зв'язків, зниження рівня засвоєння національної спадщини та виникнення передумов для культурної асиміляції.

Національний спротив у мовному вимірі реалізується через свідоме використання рідної мови, розвиток національної літератури, популяризацію історичних знань, діяльність освітніх і культурних інституцій, а також захист права громадян на її використання в усіх сферах суспільного життя. Історичний досвід України засвідчує, що мовна діяльність неодноразово ставала формою громадянського опору політиці культурної уніфікації та обмеження національної самобутності. Зокрема, українські дисиденти другої половини XX століття порушували питання збереження й вільного розвитку української мови у своїх працях, зверненнях, листах і протестних виступах[2].

Важливу роль у забезпеченні мовного самозбереження відіграють освітня, наукова та інформаційна сфери. Здійснення освітнього процесу українською мовою, видання наукової й художньої літератури, виробництво цифрового контенту та розширення українськомовного інформаційного простору сприяють утвердженню мови як повноцінного засобу суспільної комунікації та розвитку. Особливого значення набуває мовна соціалізація молоді, адже в процесі повсякденного спілкування, читання, навчання й залучення до культурного життя формуються мовна компетентність, національна свідомість і відповідальне ставлення до збереження культурної спадщини[3].

В умовах російсько-української війни українська мова набула особливого символічного значення як чинник суспільної консолідації, культурної стійкості та збереження національної ідентичності в умовах зовнішньої агресії. Її функціонування в діяльності державних установ, освітній сфері, волонтерському русі,

медіапросторі та повсякденній комунікації сприяє зміцненню спільного культурного середовища й утвердженню національних цінностей[4]. Водночас забезпечення мовної стійкості не обмежується її символічним значенням, а передбачає створення належних умов для здобуття якісної освіти, доступу до національних культурних надбань, розвитку україномовної науки та реалізації мовних прав відповідно до чинного законодавства.

Мова є одним із важливих інструментів культурної деколонізації, оскільки сприяє критичному переосмисленню історичних подій, відновленню малодосліджених або замовчуваних сторінок минулого та подоланню стереотипів, сформованих унаслідок імперської політики. У цьому контексті особливого значення набуває інтелектуальна спадщина українських письменників, науковців і громадських діячів, які обґрунтовували взаємозв'язок між мовою, національною свідомістю та правом народу на самостійний культурний і суспільний розвиток[5]. Вагомий внесок у цей процес зробили Іван Дзюба, Василь Стус, Іван Світличний та інші представники українського дисидентського руху, діяльність яких була спрямована на захист української мови, збереження національної культурної самобутності й утвердження права українського народу на власний історичний та культурний розвиток.

Отже, мова є не лише основним засобом комунікації, а й важливим чинником національного спротиву, культурного самозбереження, формування національної ідентичності та суспільної консолідації. Вона забезпечує передавання історичного досвіду, духовних цінностей і культурних традицій між поколіннями, сприяючи збереженню самобутності народу та усвідомленню його історичної тяглости. Історичний досвід України засвідчує, що захист і розвиток української мови мали важливе значення в протидії русифікації, збереженні національної пам'яті та утвердженні права українського народу на самостійний культурний і суспільний розвиток. У різні історичні періоди свідоме використання рідної мови, розвиток української літератури, діяльність представників інтелігенції та дисидентського руху

ставали засобами протистояння політиці культурної асиміляції й обмеження національної самобутності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Савойська С. В. «Мовна політика» як явище і категорія. Політичне життя. 2020. № 2. С. 93–102.

2. Гнатюк Л. П. Національна ідентичність і культура історичної пам'яті: лінгвістичний вимір. Мова і суспільство. 2016. Вип. 7. С. 139–145.

3. Тарангул Л. М., Чернікова І. В., Дрогомирецька Л. Р. Збереження історико-культурної спадщини України як чинник національної ідентичності. Культурологічний альманах. 2024. № 1. С. 147–159.

4. Перов Д. А. Культурна спадщина та національна ідентичність: протидія втраті в умовах воєнного конфлікту. Культурологічний альманах. 2024. № 3. С. 235–240.

5. Дзюба І. М. Інтернаціоналізм чи русифікація? Київ : Видавничий дім «КМ Академія», 1998. 276 с.

УДК 81'42:070.1:355.4

ОСОБЛИВОСТІ ВОЄННОГО ДИСКУРСУ В УКРАЇНСЬКОМОВНИХ ТА АНГЛОМОВНИХ МЕДІА

Олександра ВОРОНКО

Науковий керівник – Оксана ПИЛИПЕЦЬ, викладач кафедри українознавства та міжкультурної комунікації, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Однією з характерних ознак воєнного дискурсу є активне використання спеціалізованої лексики, що відображає військову діяльність, перебіг бойових дій та їхні наслідки. Воєнна лексика охоплює терміни, назви військових об'єктів і підрозділів, позначення видів озброєння, а також нові мовні одиниці, що

виникають унаслідок суспільних змін. Її функціонування в медіатекстах пов'язане не лише з передаванням інформації, а й із формуванням суспільного розуміння подій [1, с. 17–20].

Важливе місце у висвітленні війни посідає військова термінологія, яка забезпечує точність і конкретність повідомлень. Водночас її використання залежить від жанру медіатексту, цільової аудиторії та комунікативного завдання. У новинних матеріалах термінологічні одиниці можуть поєднуватися з емоційно забарвленою лексикою, що посилює виразність повідомлення та акцентує увагу на окремих аспектах події. Аналіз військової термінолексики в українськомовному газетному дискурсі засвідчує актуальність дослідження її функцій і способів використання в медійному просторі [2, с. 27–32].

Ще одним важливим засобом конструювання воєнної реальності є метафора. Вона допомагає передавати складні суспільно-політичні явища через образні поняття, створювати асоціації та формувати певне бачення подій. У сучасних медіа метафоричне представлення війни може поєднуватися з фотографіями, відеоматеріалами й графічними елементами. Така взаємодія вербальних і візуальних компонентів посилює вплив повідомлення на аудиторію [3, с. 132–138].

Порівняння українськомовних та англомовних медіа передбачає також урахування синтаксичної організації повідомлень. Порядок слів, структура речень, використання активних і пасивних конструкцій та побудова заголовків впливають на розподіл смислових акцентів. Залежно від способу викладу на перший план можуть виходити інформація про постраждалих, наслідки обстрілів, дії військових або рішення представників влади. Тому синтаксичні особливості є важливим критерієм зіставного аналізу воєнного дискурсу [4, с. 248–254].

Окремої уваги потребує мовне представлення учасників війни. За допомогою лексичних і стилістичних засобів у медіатекстах формуються образи військовослужбовців, цивільного населення та противника. Зокрема, образ воїна може асоціюватися із захистом, мужністю, стійкістю та відповідальністю. Вибір мовних одиниць впливає на емоційне забарвлення повідомлення та

сприйняття описуваних осіб. Мовна репрезентація концепту «воїн» у сучасній українській масмедійній картині світу є важливим напрямом дослідження взаємозв'язку мови, суспільних цінностей і медійної комунікації [5, с. 17–21].

Для практичного зіставлення україномовного та англомовного воєнного дискурсу доцільно використовувати матеріали українських інформаційних ресурсів «Укрінформ» і «УНІАН», а також англомовних медіа BBC News та Reuters. Аналіз повідомлень про однакові або подібні події за зіставний період дасть змогу визначити особливості використання військової термінології, метафор, емоційно-оцінної лексики та синтаксичних конструкцій. Водночас конкретні відмінності між двома мовними середовищами мають встановлюватися на основі аналізу фактичного матеріалу.

Отже, воєнний дискурс в україномовних та англомовних медіа характеризується використанням військової термінології, метафоричних конструкцій, емоційно-оцінної лексики й різноманітних синтаксичних засобів. Їхнє функціонування визначається тематикою повідомлення, його жанром і комунікативною метою. Порівняльне дослідження медіатекстів двома мовами сприятиме глибшому розумінню способів представлення воєнних подій, формування образів їхніх учасників і розподілу смислових акцентів у сучасному інформаційному просторі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мініч Л.С., Стецюк В. М. Функціювання воєнної лексики в сучасному медіадискурсі. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія». 2024. С. 17–20.

2. Маслова Ю. П. Експлікація військової термінолексики в газетному україномовному дискурсі воєнного періоду. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія». 2024. Вип. 23(91). С. 27–32.

3. Shevchenko I. Multimodal Conceptual Metaphor in Political Media Discourse. Linguistic Bulletin (Movoznavchyi Visnyk). 2024. No. 36. P. 132–138.

4. Турко О. В. Порядок слів у реченнях воєнного дискурсу: функційно-стилістичний аспект (на матеріалі українських та іноземних медіа). Наукові записки. Серія: Філологічні науки. 2025. Вип. 2(214). С. 248–254

5. Мініч Л. С., Лозюк С. А. Мовна репрезентація концепту «воїн» у сучасній українській масмедійній картині світу. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія». 2025. Вип. 26(94). С. 17–21.

УДК 81’272:327.88

LANGUAGE AS A WEAPON IN WAR CONDITIONS: INFORMATION WARFARE AND PROPAGANDA

Marta KOROLIVSKA
Fourth-year law student
Scientific Adviser: Yuskiv Bohdana
Associate Professor at the Department of Language Skills Training
Lviv State University of Internal Affairs

The conflict between Russia and Ukraine is taking place not only on the battlefield but also in the information sphere. Language plays a crucial role in this context, as words can influence people's thoughts, feelings, and attitudes toward events. During a full-scale war, information has become a tool for shaping public consciousness, forming public opinion, and influencing perceptions — both within Ukraine and beyond its borders. While such information can help people understand the truth, it can also lead to the spread of falsehoods, the justification of aggression, and the manipulation of public opinion. Therefore, it is important to examine how language is used in information conflicts.

The dissemination of disinformation via social media, fake news websites, and other digital platforms poses a particular danger. False claims may be presented as reliable facts, while emotionally charged

language can be used to foster negative attitudes toward specific individuals or states. Under these circumstances, critical thinking, media literacy, and a responsible approach to sharing information become essential.

Information warfare involves the dissemination and use of information to influence people's thoughts, beliefs, and behavior. In its second report on foreign information manipulation and interference, the European External Action Service (EEAS) notes that such actions pose a serious threat. The report analyzes 750 instances of information interference recorded between December 1, 2022, and November 30, 2023. This confirms that information manipulation is a large-scale problem requiring an appropriate response [2, pp. 5, 9].

One of the primary tools of propaganda is the manipulation of language. This involves the use of derogatory labels, emotionally charged expressions, the distortion of facts, and the omission of important information. Furthermore, people may be categorized into "us" versus "them" to incite distrust or hostility toward a specific group. D'Andrea et al. examined English-language materials related to Russian disinformation regarding the war against Ukraine. The researchers analyzed the vocabulary, the methods used to construct messages, and the arguments employed by the authors. They demonstrated that manipulation can involve not only the dissemination of false information but also the specific manner in which events and the individuals involved in them are described [1].

Social media serves as a significant channel for the dissemination of propaganda. Information spreads rapidly to a large number of people, while specially created automated accounts — known as bots — can further amplify specific messages. Geissler et al. examined 349,455 pro-Russian posts on Twitter between February and July 2022. Of these, 250,853 posts (71.78%) were reposts of existing content. The potential reach was approximately 14.4 million users. Among the accounts that the researchers were able to classify, 20.28% were bots. This indicates that automated accounts played a notable role in spreading pro-Russian

propaganda during the early stages of the full-scale invasion [3, pp. 1–4, 9].

Propaganda also adapts to the languages and specific contexts of different countries. Lai, Toriumi, and Yoshida investigated pro-Russian disinformation on Twitter during the first two weeks of the full-scale invasion. They analyzed posts in six languages: English, Japanese, Spanish, French, German, and Korean. The researchers identified five common disinformation themes and compared the intensity of discussion surrounding them across different language groups. They found that the popularity of specific themes varied depending on the audience's language. Consequently, understanding the information struggle requires taking into account the nuances of different languages and audiences [5, pp. 1– 4]. Another method for spreading propaganda involves creating fake websites that resemble legitimate news outlets. A 2024 report by the Institute for Strategic Dialogue (ISD) examines how Russian state and pro-Kremlin propaganda is disseminated. Specifically, it describes the use of account networks, fabricated personas, and websites that mimic the names and visual design of well-known media organizations. As a result, readers may mistakenly perceive propaganda content as credible news. Such tactics help propagate narratives favored by Russia while undermining public trust in genuine media outlets [4, pp. 11–13].

To counter propaganda, it is essential to develop media literacy and critical thinking skills. Before sharing information, one should verify the source, publication date, and author, and seek corroboration from other reliable sources. Particular attention should be paid to headlines designed to evoke strong emotions, as well as unsubstantiated accusations or claims presented as absolute truth. It is also necessary to distinguish between facts and personal opinions. The responsible use of the Ukrainian language helps ensure accurate communication, prevents distortion, and fosters social cohesion. It is important to remember that even the unintentional sharing of unverified information can contribute to the spread of disinformation.

Thus, language serves as a vital tool in the information war during wartime. Through the use of words, false reports, and social media, propaganda influences people's opinions, shapes their attitudes toward events, and can distort their perception of reality. The studies reviewed

confirm that information manipulation spreads across various languages — utilizing bots and fake news sites — while adapting to the specific characteristics of different audiences. This underscores the need for a comprehensive response to information threats.

REFERENCES

1. D'Andrea A., D'Ulizia A., Pirrone M., Fusacchia G. Media disinformation in the Russia-Ukraine conflict: A corpus-assisted critical discourse analysis. Journal of Information Technology & Politics. 2026.

2. European External Action Service (EEAS). 2nd EEAS Report on Foreign Information Manipulation and Interference Threats. 2024.

3. Geissler D., Bär D., Pröllochs N., Feuerriegel S. Russian propaganda on social media during the 2022 invasion of Ukraine. EPJ Data Science. 2023. Vol. 12. Article 35.

4. Institute for Strategic Dialogue (ISD). Two Years On: An Analysis of Russian State and Pro-Kremlin Information Warfare in the Context of the Invasion of Ukraine. 2024.

5. Lai C., Toriumi F., Yoshida M. A multilingual analysis of pro-Russian misinformation on Twitter during the Russian invasion of Ukraine. Scientific Reports. 2024. Vol. 14. Article 10155.

УДК 811:316.732:323:2

LANGUAGE AS THE SOUL OF A NATION: PRESERVING IDENTITY IN TIMES OF CRISIS

Solomiia ZINCHUK
Fourth-year law student
Scientific Adviser: Yuskiv Bohdana
Associate Professor at the Department of Language Skills Training Lviv State University of Internal Affairs

Language is one of the most significant indicators of territorial boundaries, a fundamental marker of national identity, and a key element

in shaping a state's image. In academic discourse, linguistic identity is viewed as the core of national consciousness, as it is within the structure of a language that a people's values, historical experience, and cultural orientations are embodied. Unlike many European countries, where the formation of a nation was traditionally linked to the institution of citizenship, the Ukrainian community — having lacked its own statehood for centuries — came to define itself primarily through the linguistic factor.

Language became that fundamental attribute which could not be removed or destroyed, even during periods of the most severe colonial pressure [1, p. 22]

For a long period, the historical conditions of Ukraine's development were shaped by the aggressive influence of foreign imperial centers. The destructive consequences of the assimilationist policies pursued by the Russian Empire and the Soviet regime resulted in large-scale linguicide — the deliberate destruction of the Ukrainian language, the primary defining feature of the nation. During the Soviet era, the state imposed the concept of a supranational community — the "Soviet people"—which was rooted in Russification and the displacement of the Ukrainian language from the official and cultural spheres.

The consequence of this policy was the spread of mass bilingualism, diglossia, and a split, "hybrid" identity. Even after Ukraine gained independence, a gap persisted for a long time within society between the high value accorded to the Ukrainian language as the state language and its actual, everyday use in the media, the service sector, and daily life [3, p.78]

For decades, the Russian Federation has systematically used the language issue as a tool for geopolitical pressure and attempts to sow internal division within Ukraine. For the leadership of the aggressor state, the language factor became the primary basis and pretext for the occupation of Ukrainian territories. The notion — borrowed from imperial discourse — that "Russia ends where the Russian language ends" served to justify the annexation of Crimea and the invasion of the Donetsk and Luhansk regions in 2014, under the guise of "protecting the Russian-speaking population."

With the onset of the full-scale invasion in 2022, the existential nature of this war became evident: Russian aggression aimed at a "final solution" to the "Ukrainian question" — de-Ukrainization and the elimination of Ukrainian statehood — which was openly declared in publications by Russian state propaganda media.

At the same time, the full-scale war has served as a powerful catalyst for the consolidation of Ukrainian society and has accelerated the processes of linguistic and cultural self-determination among citizens. As N. R. Matvieieva notes, the hostilities have fundamentally altered the linguistic landscape in Ukraine, triggering a new wave of conscious "Ukrainianization" of the communicative space. Society has come to recognize the necessity of clearly distancing itself from the aggressor state and its culture. According to sociological studies (surveys by Gradus Research, KIIS, and the "Rating" sociological group), the majority of citizens who previously spoke Russian have begun consciously switching to Ukrainian — not only in formal contexts but also in everyday communication [2, p. 6,7]

The transformation of public consciousness is clearly evident in the shifting perception of the category "native language." While in 2012, 57% of respondents identified Ukrainian as their native language and 42% identified Russian, by 2022 the share of those identifying Ukrainian as their native language had risen to 76%, whereas the share for Russian had fallen to 20%. This shift is explained by a profound change in how the concept itself is interpreted: whereas respondents previously tended to equate "native language" with the language spoken by their mother or the language used in their childhood home, the context of the war has led to a reinterpretation of the term — now understood as the language of one’s homeland and state. Furthermore, the absolute majority of the population (83%) across all macro-regions of Ukraine—including the South and the East-expressed support for the Ukrainian language as the sole state language.

The growing importance of the Ukrainian language has also taken on an international dimension. Heightened global interest in Ukraine has triggered an unprecedented surge in the desire to learn the Ukrainian

language on international educational platforms — most notably Duolingo, where the number of users has grown by over 1.3 million — propelling it from 37th to 17th place in the global popularity rankings [2, p. 4]

Thus, in times of crisis and war, language serves not merely as a means of conveying information, but as a vital spiritual and nation-building force that ensures the preservation of national identity. A conscious shift by society toward the state language — and the rejection of a colonial linguistic legacy — stands as proof of the maturity of the Ukrainian nation and a guarantee for the preservation of its sovereignty and integrity.

REFERENCES

1. Homon A., Biletska I. Language as a Symbol of National Identity in the Context of the Russian-Ukrainian Conflict. European Chronicle. 2024. Vol. 9, No. 2. P. 17–27.

2. Matvieieva N. R. The War and Ukrainians' Attitude Toward Language. Ukrainska mova. 2023. No. 3 (87). P. 3–18.

3. Renchka I. Changes in the Linguistic Identity of Ukrainians at the Onset of Russia's Full-Scale Invasion of Ukraine (Based on Data from Social Media and Online Publications, Late February – Early April 2022). "Language: Classical – Modern – Postmodern". 2023. No. 9. P. 72–98.

УДК 81’42:32:791.43

МОВА ЯК ЗБРОЯ БЕЗ НАСИЛЬСТВА: ДИСКУРСИВНІ МЕХАНІЗМИ ПОЛІТИЧНОГО КОНТРОЛЮ В АНТИУТОПІЧНОМУ КІНЕМАТОГРАФІ

***Каріна ДИДА**, здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти факультету психології та соціального захисту*
Науковий керівник – Тетяна КОНІВІЦЬКА, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри українознавства та міжкультурної комунікації
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

У сучасному суспільно-політичному просторі боротьба за владу розгортається не лише навколо контролю над діями людей, а й навколо права визначати, як вони сприймають та осмислюють дійсність. Мова стає одним із ключових інструментів цього впливу, адже через добір слів, формулювань і значень політичні рішення можуть набувати вигляду об’єктивної необхідності, а нав’язаний порядок – суспільно прийнятної норми.

Політичний контроль може підтримуватися тоді, коли встановлений владою порядок сприймається як звичний, правильний або безальтернативний. Саме цей вимір домінування розкриває П. Бурдьє через поняття символічної влади та символічного насильства – форми домінування, за якої соціально нав’язані категорії та ієрархії можуть визнаватися природними та легітимними. У цьому контексті важливим виступає поняття нерозпізнавання (misrecognition), коли суспільно сформовані відносини влади не усвідомлюються як нав’язані, а сприймаються як належний порядок речей [3].

З такого погляду мова стає не нейтральним засобом комунікації, а простором, у якому суспільство формує, приймає або оскаржує політичні значення. Ще у 1946 році Джордж Орвелл писав: «Але якщо мислення руйнує мову, то мова, у свою чергу, може руйнувати мислення», звертаючи увагу на те, як політична

комунікація використовує евфемізми, розмиті формулювання та усталені мовні конструкції, здатні приховувати сутність суспільно-політичних дій [5]. Ця проблема знаходить своє художнє відображення у романі та фільмі «1984», де новомова покликана обмежити можливості висловлення небажаних думок, а Міністерство правди переписує історичні відомості відповідно до потреб режиму.

Особливого значення вона набуває в умовах повномасштабної російсько-української війни. Зокрема, використання російським офіційним дискурсом словосполучення «спеціальна військова операція» замість «війна», а також представлення примусового переміщення та незаконного вивезення українців з тимчасово окупованих територій на терена росії як «евакуації» демонструють, як мовні формулювання можуть змінювати інтерпретаційну рамку подій. Подібну практику можемо простежити і в попередніх військових кампаніях рф. Так, військове вторгнення на територію Чеченської Республіки Ічкерія у 1994-1996 роках офіційно обґрунтовувалося необхідністю «відновлення конституційного порядку». Такі випадки ілюструють евфемізацію, переозначення подій та спроби представити застосування примусу як правомірну або необхідну дію [4].

Прикладом поєднання таких механізмів є фільм «V означає Вендетта», де авторитарний режим використовує риторику загроз і безпеки для виправдання політичного контролю. Показовою є сцена, у якій після вибуху будівлі суду Олд-Бейлі державне телебачення представляє подію як заздалегідь заплановане знесення. У такий спосіб влада намагається замінити невигідну їй інформацію офіційною версією подій. Натомість захоплення V телевізійного ефіру стає спробою порушити монополію режиму на публічне мовлення та запропонувати суспільству альтернативне пояснення дійсності.

Теоретичним підґрунтям аналізу цих явищ є критичний дискурс-аналіз, у межах якого мову розглядають як соціальну практику, пов’язану з відтворенням і трансформацією владних відносин. Одним із інструментів такого впливу є дискурсивні

стратегії – цілеспрямовані способи організації комунікації, що реалізуються через конкретні тактики, прийоми та мовні засоби [6].

Особливе значення має стратегія дискурсивної легітимації – мовного обґрунтування правомірності певних дій і суспільних практик. Одну з найвпливовіших класифікацій її способів запропонував нідерландський лінгвіст Тео ван Левеном. Дослідник виокремив чотири основні категорії легітимації соціальних практик:

- Авторизація (authorization) – обґрунтування певної дії відбувається через посилання на авторитет особи, закону, традиції чи суспільного звичаю.
- Моральна оцінка (moral evaluation) – обґрунтування через суспільні цінності, моральні норми та уявлення про належну поведінку.
- Раціоналізація (ratoinalization) – обґрунтування відбувається через мету, користь, функціональність або пояснення певної дії.
- Міфопоезис (mythopoesis) – обґрунтування відбувається через сторітелінг, у якому бажана поведінка винагороджується, а порушення встановлених норм призводить до негативних наслідків. На відміну від попередніх категорій, міфопоезис реалізується насамперед через організацію розповіді, її сюжетні та причинно-наслідкові зв'язки [2].

Зазначені категорії можуть поєднуватися та реалізовуватися через різні мовні засоби: апеляції до авторитету, оцінну лексику, модальність необхідності, причинно-наслідкові й цільові конструкції.

Важливим є також поняття натуралізації, яку М. Чадюк аналізує як спосіб легітимації через представлення соціально сформованих практик як природних, звичних або неминучих. Водночас делегітимація дозволяє представляти альтернативні позиції та форми непокори як невиправдані чи неприйнятні. Таким чином, дискурсивні стратегії можуть не лише обґрунтовувати встановлений порядок, а й сприяти його сприйняттю як

самоочевидного, одночасно звужуючи простір для альтернативних інтерпретацій [1].

Особливий інтерес становить репрезентація цих процесів у кінематографі. Художні моделі суспільного устрою дозволяють простежити взаємозв'язок між мовними практиками, політичними інституціями та поведінкою людини, а також виявити способи встановлення й оскарження владного дискурсу. Наприклад, у фільмі «Лія Палісіада» навмисно неточний український дубляж російськомовних реплік створює розбіжність між казаним і перекладеним. Цей художній прийом ставить під сумнів достовірність мовного представлення подій і демонструє, що отримана версія реальності може залежати від того, хто та як передає інформацію.

Показовою художньою моделлю дискурсивного політичного контролю є українська антиутопія «Номери», режисерами якої є О. Сенцов та А. Сеітаблаєв. Стрічку створено за однойменною п'єсою Сенцова, написаною ще у 2011 році. Окремого значення набувають обставини створення фільму, адже під час роботи над екранізацією Сенцов перебував у російському ув'язненні та брав участь у режисерському процесі дистанційно, через листування зі знімальною групою.

У зображеному суспільстві індивідуальні імена замінено числовими позначеннями, а поведінку персонажів регламентує книга Правил і верховний правитель Нуль. Використання чисел замість імен виконує деперсоналізувальну функцію, зводячи особистість до елемента впорядкованої системи, тоді як книга Правил виступає джерелом у імперсонального авторитету, що відповідає категорії авторизації за Т. ван Леваном. Навіть абсурдні приписи сприймаються як належний порядок речей. Зокрема персонажі змушені бігати під час споживання їжі, оскільки Нуль пояснює це користю для травлення, сам при цьому спостерігаючи за ними. Тут поєднуються авторизація та раціоналізація, адже правило підтримується авторитетом правителя й обґрунтовується нібито корисною метою. Натуралізація такого порядку особливо помітна в покаранні Одинадцятого – дитини, чия природна допитливість та недотримання правил стають підставою для соціальної ізоляції.

Не менш показовою є евфемізація репресивних практик через спортивну термінологію: смерть людини називають «дискваліфікацією» та навіть убивство на гільйотині обговорюється мовою спортивного покарання. Таке семантичне переозначення змінює інтерпретаційну рамку насильства, представляючи його не як свавілля влади, а як звичайну процедуру, передбачену правилами.

У фіналі після повалення Нуля інший герой за допомогою власної риторики, обіцянок та формування образу нового авторитету поступово встановлює особистий культ. Змінюється правитель, однак зберігається спосіб мовного обґрунтування підкорення. Це повертає до концепції символічного насильства П. Бурдьє: засвоєні категорії сприйняття влади можуть відтворюватися навіть після зміни її носія. Таким чином, «Номери» демонструють, як через номінацію, легітимацію правил, натуралізацію порядку та евфемізацію покарання влада формує систему значень, у якій підкорення набуває ознак норми, а непокора – відхилення від усталеного порядку.

Отже, політичний контроль через мову полягає не лише у поширенні певних ідей, а й у формуванні самої картини реальності, у межах якої суспільство оцінює владу, її рішення та можливість спротиву. Аналіз кінематографічних прикладів демонструє, як через номінацію, евфемізацію, легітимацію та натуралізацію політичний порядок може набувати ознак природного й безальтернативного. Водночас ці механізми здатні не лише виправдовувати підкорення, а й представляти непокору як відхилення від норми. Таким чином, контроль над мовними значеннями стає одним зі способів підтримання влади, а їх переосмислення – передумовою її критичного осмислення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Чадюк М. О. Легітимація натуралізацією в новинах: механізм, прийоми та мовні засоби. Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика. 2023. Вип. 46. С. 128–146. URL:

https://apultp.knu.ua/uk/article/view/7288 (дата звернення: 23.10.2026).

2. Чадюк М. О. Лінгвістичні прийоми легітимації у ЗМІ. Мова: класичне – модерне – постмодерне. 2020. Вип. 6. С. 69–91. URL: https://ekmair.ukma.edu.ua/bitstreams/8f0e86d5-29fa-45aa-b42b-cdbe71b748c8/download (дата звернення: 23.10.2026).

3. Bourdieu P. Social Space and Symbolic Power. Sociological Theory. 1989. Vol. 7, No. 1. P. 14–25. URL: https://voidnetwork.gr/wp-content/uploads/2016/10/Social-space-and-symbolic-power-by-Pierre-Bourdieu.pdf (дата звернення: 23.10.2026).

4. de Waal T. Comment: A War of Unintended Consequences. Institute for War & Peace Reporting : вебсайт. 08.12.2004. URL: https://iwpr.net/global-voices/comment-war-unintended-consequences (дата звернення: 23.10.2026).

5. Orwell G. Politics and the English Language. Horizon. 1946. Vol. 13, No. 76. P. 252–265. URL: https://www.orwellfoundation.com/the-orwell-foundation/orwell/essays-and-other-works/politics-and-the-english-language/ (дата звернення: 23.10.2026).

6. Van Dijk T. A. Principles of Critical Discourse Analysis. Discourse & Society. 1993. Vol. 4, No. 2. P. 249–283. URL: https://discourses.org/wp-content/uploads/2022/07/Teun-A.-van-Dijk-1993-Principles-of-critical-discourse-analysis.pdf (дата звернення: 23.10.2026).

УДК 81’272:355.01

МОВНІ МАНІПУЛЯЦІЇ ЯК ЗАГРОЗА ІНФОРМАЦІЙНІЙ БЕЗПЕЦІ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Яна БІЛА
Інститут психологічної підтримки персоналу Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного (м. Львів)
Науковий керівник – Любава СИДОРЕНКО, кандидат мистецтвознавства, доцент, Кафедра поведінкових наук та військового лідерства Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного (м. Львів)

З 2014 року наша держава перебуває в умовах постійного інформаційного впливу з боку росії, одним із напрямів якого є маніпулювання мовним питанням. Російська пропаганда використовує мовну тему, щоб розділити населення на «російськомовних» та «україномовних», шукати прихильників серед «своїх», поширювати дезінформацію та формувати неоднозначне ставлення до внутрішньої політики [4, с. 92]. Як наслідок, противник отримує внутрішні суспільні суперечності в Україні та зручний привід для початку повномасштабної війни.

Актуальність теми. В умовах повномасштабного російського вторгнення проблема інформаційної та мовної безпеки набула особливого значення [1, с. 30–36]. Мова є не лише засобом спілкування, а й важливим елементом національної ідентичності, культурної спадкоємності та незалежності. Ліна Костенко наголошувала: «Нації вмирають не від інфаркту. Спочатку їм відбирає мову». Мова – це унікальний код, який ідентифікує націю. Саме тому протидія мовним маніпуляціям, викриття пропагандистських наративів і формування стійкості суспільства до дезінформації є важливою складовою забезпечення національної безпеки України.

Мета – визначити роль мови в забезпеченні інформаційної безпеки держави та окреслити основні способи протидії мовним маніпуляціям в умовах війни, зокрема у військовому середовищі.

Мовне питання стало проблемним задовго до 2014 року. У XIX–XX століттях українську мову зневажливо називали «мужицькою», «селянською», тоді як російська вважалася мовою «еліти». Проголошення незалежності України у 1991 році стало важливим кроком до відновлення повноцінного функціонування державної мови, однак наслідки русифікації не зникли. Російська мова й надалі активно використовувалася в певних регіонах і різних сферах суспільного життя. Мовне питання поступово стало предметом політичних дискусій, а відмінності в поглядах населення нерідко використовувалися для політичної мобілізації та загострення суспільних суперечностей [2].

Особливе місце в цьому процесі посів Закон України «Про засади державної мовної політики», ухвалений 3 липня 2012 року і відомий як закон Ківалова–Колесніченка [3]. Він зберігав статус української мови як державної, водночас розширюючи можливості використання регіональних мов, зокрема російської, у регіонах, де кількість їхніх носіїв відповідала встановленому законом порогу – 10 %. Фактично закон дозволив використання мови агресора в судочинстві, освіті, документації та місцевому самоврядуванні. Це спричинило ще гостріші суспільні дискусії щодо становища української мови та її ролі в державному управлінні й публічному просторі.

Унаслідок історичних і політичних обставин в Україні сформувалася складна мовна ситуація, яку постійно підживлювали інформаційні вкиди противника, наприклад: «мова не має значення», «українська мова – мова нацистів», «українська мова – діалект російської». Мовні відмінності стали одним із чинників, які використовувалися для політичних маніпуляцій і формування суспільних протистоянь.

У 2014 році, після початку російської агресії проти України, мовне питання набуло нового значення. Росія використовувала наратив про нібито загрозу російськомовному населенню як один з інструментів інформаційного впливу та виправдання своїх дій,

подаючи себе «захисником» [4, с. 94]. Тема мовної політики ще більше загострила суперечності в суспільстві.

Після початку повномасштабного вторгнення росії у 2022 році питання інформаційної безпеки в мовній сфері стало ще актуальнішим. Дезінформація, маніпулятивні повідомлення та викривлення фактів використовуються для послаблення суспільної єдності й поширення недовіри. За таких умов важливими стають захист інформаційного простору, розвиток медіаграмотності та здатність громадян критично оцінювати отриману інформацію.

Особливого значення інформаційна і мовна безпека набувають у військовому середовищі, де точність, своєчасність і достовірність передавання інформації безпосередньо впливають на взаємодію особового складу та виконання службових завдань. Чутки, неправдиві повідомлення, викривлення змісту наказів і ворожі інформаційно-психологічні впливи можуть підривати довіру між військовослужбовцями, провокувати конфлікти та негативно позначатися на морально-психологічному стані підрозділів.

Протидію мовним маніпуляціям доцільно розглядати як послідовний процес, що охоплює чотири етапи: профілактику, розпізнавання, реагування та відновлення [4, с. 95]. Такий підхід дає змогу перейти від окремих ситуативних дій до системної та організованої протидії.

Профілактика передбачає розвиток мовної культури, медіаграмотності та формування принципів шанобливого спілкування. На етапі розпізнавання важливо виявляти маніпулятивні повідомлення, ознаки скоординованого поширення дезінформації та повторення ворожих наративів. Реагування охоплює перевірку фактів, поширення достовірної інформації, спростування маніпуляцій і підтримку осіб, які зазнали комунікативної агресії. Відновлення спрямоване на зміцнення довіри, підтримку використання української мови в публічному просторі та розвиток взаємоповаги й солідарності [4, с. 95].

Водночас протидія мовним маніпуляціям не повинна обмежуватися покараннями чи заборонами. Її основним завданням

має бути створення безпечного комунікативного середовища, у якому кожен може вільно висловлювати думки, а взаємодія ґрунтується на повазі.

У військовому середовищі важливими є використання перевірених каналів службової комунікації, чітке формулювання наказів, дотримання єдиної військової термінології та своєчасне спростування чуток. Військовослужбовець, який перебуває безпосередньо на лінії бойового зіткнення, зазнає значного психологічного навантаження. У таких умовах повідомлення на кшталт «за використання російської мови військовослужбовців позбавляють відпусток» можуть посилювати емоційне напруження, спричиняти деморалізацію особового складу і знижувати бойовий дух. Тому військовослужбовці повинні перевіряти факти й не поширювати непідтвердженої інформації, а тим паче панічних настроїв у підрозділі.

Отже, аналіз мовного питання в історичному та сучасному контекстах засвідчує, що мова може бути не лише засобом національного єднання, а й інструментом інформаційного протистояння. Досвід України підтверджує, що використання мовних відмінностей для розпалювання суперечностей створює сприятливі умови для поширення ворожої пропаганди та послаблення суспільної стійкості. Тому важливо не допускати перетворення мовного питання на засіб внутрішнього розколу та протидіяти спробам противника маніпулювати історичними фактами й національними цінностями.

У військовому середовищі інформаційна стійкість заслуговує на окрему увагу, оскільки достовірність повідомлень, чіткість комунікації та довіра між військовослужбовцями й командирами безпосередньо впливають на морально-психологічний стан особового складу та ефективність виконання завдань за призначенням. Саме тому формування навичок критичного оцінювання ситуації та перевірки джерел інформації має бути невід’ємною складовою підготовки військовослужбовців.

Захист української мови, протидія інформаційним маніпуляціям і формування культури відповідальної комунікації є

важливими передумовами збереження національної єдності та зміцнення інформаційної безпеки України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грищенко О., Кульчицька М. Війна – у мові, мова – у війні. Мова – кордон національної безпеки : збірник тез доповідей III Всеукраїнської науково-практичної конференції (Львів, 21 лютого 2025 р.). Львів : ЛДУ БЖД, 2025. С. 30–36.

2. Мова і війна: динаміка мовної системи і мовна політика : колективна монографія / відп. ред. Б. М. Ажнюк. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2024. 616 с.

3. Про засади державної мовної політики : Закон України від 03.07.2012 № 5029-VI (втратив чинність). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5029-17 (дата звернення: 24.10.2026).

4. Юрчак Ю., Сінкевич С. Українська мова як поле протистояння негативному інформаційно-психологічному впливу агресора. Молодь і ринок. 2026. № 2 (246). С. 92–96. DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4634.2026.351441.

УДК 81’25:316.77:614.8

ПОПЕРЕДЖЕННЯ ПРО НЕБЕЗПЕКУ ДЛЯ ІНШОМОВНОГО АДРЕСАТА: МІЖКУЛЬТУРНИЙ ВИМІР КРИЗОВОГО ПЕРЕКЛАДУ

Гліб ЗЕЛІНСЬКИЙ, Максим КОЗЯР

Науковий керівник – МАРМУЛЯК Анна Сергіївна, викладач кафедри українознавства та міжкультурної комунікації Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

«Повітряна тривога! Пройдіть в укриття». Мешканцеві українського міста цього досить: він знає, де найближче укриття і

що після «відбою» можна повертатися до справ. Іноземець, який приїхав кілька днів тому, отримує той самий текст без цього знання. Правильний переклад Air raid alert! Go to a shelter не підкаже йому, як виглядає укриття і коли з нього виходити. Проблема полягає не так у мові повідомлення, як у тому, про що воно мовчить.

Мета тез – визначити міжкультурні чинники, що заважають іншомовному адресатові зрозуміти попередження про небезпеку, і запропонувати перекладацькі рішення. Наведені нижче англійські варіанти сконструйовано для аналізу; це не цитати з офіційних розсилок.

Таких адресатів в Україні чимало. Ю. Косенко нагадує, що з початком повномасштабного вторгнення іноземні студенти мусили перебувати у сховищах і чекати можливості повернутися додому [2, с. 89]. Інформації потребують і носії мов національних меншин: фахівці CLEAR Global радили поширювати її щонайменше українською, російською, ромською, румунською, угорською, словацькою, польською та мовою жестів [1, с. 5].

Чому формально правильне повідомлення не спрацьовує, пояснює теорія Е. Голла. У висококонтекстному повідомленні більша частина інформації міститься в ситуації або вже засвоєна людиною, а в низькоконтекстному її передає сам текст [6, с. 130]. На нашу думку, українські кризові повідомлення стали висококонтекстними через спільний досвід війни, а не через національну специфіку: мешканці засвоїли сигнали й правила, тож тексти скоротилися до кількох слів. Іноземець читає їх як низькоконтекстний адресат і потребує, щоб усе важливе було назване прямо.

М. Маланюк і С. Змисла, аналізуючи переклад текстів кризової медицини, доходять висновку, що точний переклад потребує більшого, ніж лексична еквівалентність [3, с. 50]. В екстрених ситуаціях вирішальними є ясність, швидкість розуміння й однозначність інструкцій [3, с. 51]. А. Мармуляк та співавтори, зіставивши український і міжнародний досвід комунікації під час війни, пандемії та стихійних лих, показали, що дискурс надзвичайних ситуацій тримається передусім на директивних мовленнєвих актах [5, с. 1126]. Отже, перекладач кризового

повідомлення відтворює насамперед спонукання до дії, і саме воно має залишитися зрозумілим. Перевірмо це на трьох прикладах.

«Відбій повітряної тривоги». Для цієї ситуації в англійській мові є усталене all clear. Проте й воно не відповідає на запитання новоприбулого: чи можна вже виходити? Українське повідомлення цього не уточнює, бо для місцевих відповідь очевидна. Іншомовному адресатові краще запропонувати All clear. You can leave the shelter now: додане речення називає те, що в оригіналі залишилося в контексті.

«Пункт незламності». Порядок, затверджений постановою Кабінету Міністрів України № 1401, передбачає для таких пунктів автономне живлення, обігрів, доступ до інтернету, питну воду й аптечки [4]. Калька Invincibility Point нічого з цього не повідомляє. Тому назву доцільно супроводити поясненням: Invincibility Point – a place where you can get warm, charge your phone and get water. Реалія зберігає своє ім'я, а адресат дізнається, навіщо туди йти.

«Не ігноруйте сигнали тривоги!». Іноземець, який бачить, що частина перехожих після сирени продовжує свої справи, може вирішити, що загроза невелика. Переклад Do not ignore air raid alerts! точний, але не каже, як діяти в такій ситуації. У пам'ятці для іноземців доречніше конкретне правило: When you hear the siren, go to a shelter, even if people around you do not.

Пояснення потребують місця, якого в короткому push-сповіщенні немає. Тому пропонуємо дворівневу систему: короткі сигнальні повідомлення з уніфікованими англійськими відповідниками та пам'ятку для іноземців, де ці відповідники пояснено заздалегідь. Пам'ятку варто давати іноземним студентам під час поселення, а її переклади – громадам іноземців, щоб у неофіційних чатах поширювалися перевірені тексти.

Попередження про небезпеку, перекладене дослівно, може бути мовно правильним і водночас непридатним для дії, бо місцеві мешканці відновлюють пропущений контекст самі, а іноземці – ні. Завдання перекладача – помітити ці пропуски, явно назвати неназване й пояснити реалії на кшталт «відбою» чи «пункту

незламності». Перспективу дослідження вбачаємо в опитуванні іноземних студентів щодо розуміння англомовних версій типових кризових повідомлень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Комунікаційні потреби посилюють кризу захисту України : інструктаж щодо політики. CLEAR Global, 2022. 7 с. URL: https://clearglobal.org/wp-content/uploads/2022/04/Ukraine-crisis-advocacy-brief-in-Ukrainian.pdf (дата звернення: 24.10.2026).

2. Косенко Ю. Психологічні особливості засвоєння української мови іноземними слухачами. Теорія і практика викладання української мови як іноземної. 2025. Вип. 19. С. 89–94.

3. Маланюк М. С., Змисла С. В. Особливості перекладу граматичних трансформацій дискурсу кризової медицини в англійській та українській мовах. Львівський філологічний часопис. 2025. № 17. С. 50–55. DOI: 10.32447/2663-340X-2025-17.7.

4. Питання організації та функціонування пунктів незламності : постанова Кабінету Міністрів України від 17.12.2022 № 1401. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-2022-п (дата звернення: 24.10.2026).

5. Marmulyak A., Posokhova A., Lypchenko T., Pylypets O., Salamin N. Palabras que perduran: un análisis del comportamiento lingüístico en situaciones de emergencia. Interacción y Perspectiva. Revista de Trabajo Social. 2026. Vol. 16, no. 3. P. 1126–1139. DOI: 10.5281/zenodo.21174152.

6. Shynkaruk L., Salata H., Danylova T. Dialogue of cultures: E. Hall and F. Kluckhohn. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2018. № 3. С. 128–133. DOI: 10.32461/2226-3209.3.2018.147319.

УДК 378.015:81'27:355.01

МОВНИЙ ПРОСТІР ЯК ЕРГОНОМІЧНИЙ ЧИННИК ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ ВІЙНИ

Лідія СЛІПЧИШИН,
доктор педагогічних наук, професор, доцент кафедри педагогіки, Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського
Андрій ДОРОХІН,
аспірант кафедри технологічної освіти
Український державний університет імені Михайла Драгоманова

Даною роботою розглянуто мовний простір як ергономічний чинник, що впливає на психофізіологічну стійкість всіх учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану. Обґрунтовано, що ергономічна організація мовного середовища (чіткість, зрозумілість, безпечність, відсутність мовної тривожності) сприяє зниженню когнітивного навантаження, збереженню психічного здоров'я та відновленню особистості. Наголошено на нагальній необхідності інтеграції принципів педагогічної ергономіки у мовну підготовку фахівців різного профілю.

Ключові слова: мовний простір, ергономіка, психофізіологічна стійкість, освітнє середовище, воєнний стан, когнітивне навантаження.

Сучасні умови повномасштабної війни в Україні кардинально змінюють вимоги до організації освітнього середовища. Освітній простір перестає бути лише місцем передачі знань, трансформуючись у простір психологічного відновлення, підтримки та забезпечення базової безпеки. У цьому контексті особливої актуальності набуває проблема збереження психофізіологічно ресурсу здобувачів освіти та фахівців, які працюють в умовах хронічного стресу. Одним із ключових, але недостатньо досліджених чинників цього процесу є мовний простір -

середовище, у якому відбувається комунікація, навчання та професійна взаємодія.

Метою даної роботи є обґрунтування мовного простору як ергономічного чинника психофізіологічної стійкості майбутнього освітнього середовища в умовах війни та визначення шляхів його оптимізації.

Поняття «ергономіка» в освіті передбачає забезпечення сумісності системи «людина - середовище» з можливостями людини у фізичному, когнітивному та організаційному контекстах, зберігаючи її здоров'я та досягаючи високої продуктивності праці [4, с. 13]. Когнітивна складова педагогічної ергономіки досліджує психічні процеси (сприйняття, пам'ять, мислення, прийняття рішень) у системі «здобувач/викладач - технології - середовище - засоби навчання» [4, с. 13]. Мовний простір є невід'ємною частиною цієї системи, оскільки саме через мову здійснюється передача інформації, координація дій та емоційна підтримка.

В умовах гібридної війни мова виконує не лише комунікативну, а й психологічну та безпекову функції. Як зазначають дослідники, «мова в умовах війни виступає маркером національної ідентичності, що посилює психологічну стійкість на індивідуальному та колективному рівнях. Вона актуалізує колективну пам'ять, історичний досвід та спільні смисли, підвищуючи відчуття єдності та забезпечуючи ефективну соціально-психологічну підтримку» [2, с. 42]. Отже, мовний простір є потужним ресурсом стійкості, але лише за умови його ергономічної організації.

У контексті воєнного стану мовний простір виконує функцію первинного психофізіологічного буфера, який фіксує рівень психологічної безпеки середовища ще до початку безпосереднього опрацювання навчального матеріалу. Невизначеність, повітряні тривоги та хронічна втома виснажують базовий когнітивний ресурс здобувачів освіти. За таких умов будь-яка мовна невизначеність, ускладнена синтаксична структура або емоційна різкість у викладанні сприймаються організмом як додатковий чинник загрози. Це провокує реакцію тривожності та блокує здатність до засвоєння складних знань. Отже, ергономічна оптимізація мовного

середовища є неодмінною передумовою збереження ментального здоров'я та стійкості навчального процесу.

Ергономічність мовного простору визначається його здатністю мінімізувати стороннє когнітивне навантаження та створювати умови для збереження психофізіологічного балансу. У військовому та освітньому середовищі «українська мова допомагає структурувати накази та інструкції, координувати дії в стресових умовах і підтримувати оперативну взаємодію, формуючи відчуття спільної мети та колективної відповідальності» [2, с. 42]. Це свідчить про те, що чіткість, зрозумілість та однозначність мовних конструкцій знижують розумове напруження і сприяють збереженню когнітивного ресурсу.

Водночас неергономічний мовний простір, насичений тривожністю, маніпуляціями або мовними бар'єрами, руйнує психофізіологічну стійкість. Психолінгвістичні дослідження засвідчують: «Емоційна тривожність, зумовлена хронічним відчуттям загрози життю, з одного боку, дестабілізує психоемоційний стан індивіда та модифікує когнітивно-мовленнєві процеси породження і сприйняття мовлення, з іншого - провокує порушення мовленнєвої ініціативи, знижує рівень довіри до співрозмовника та посилює тенденцію до уникнення міжособистісної взаємодії» [3, с. 241-253]. Отже, тривожність у мовному просторі є прямим чинником зниження ергономічності освітнього середовища.

Окремим аспектом ергономічності мовного простору є стабільність мовної ідентичності учасників освітнього процесу. Як зазначають дослідники, «постійнее перемикання між "робочою" українською та "побутовою" іншою мовою виснажує психологічний ресурс педагога, що призводить до професійного вигорання та зниження стійкості» [1, с. 345]. Це явище, назване «когнітивним дисонансом», є прямим наслідком неергономічного мовного середовища. Для подолання цього дисбалансу пропонується впровадження «когнітивного фільтра» - здатності фахівця до критичного відбору лінгвістичних засобів, що відповідають

національним інтересам та професійним стандартам [1, с. 344]. Такий фільтр виступає ергономічним інструментом, що захищає психіку від зайвого навантаження, спричиненого інтерференційними нашаруваннями (русизмами, кальками) та хаотичним запозиченням (англіцизмами), і забезпечує психологічну безпеку мовного простору [1, с. 344–345].

Впровадження ергономічного підходу вимагає від педагогічного працівника свідомого управління комунікативними ризиками. Це передбачає не лише вибір лексики, а й контроль темпу мовлення, паузації, інтонаційного забарвлення та структури подачі матеріалу. Важливе значення має дотримання принципу когнітивної доступності: складні наукові чи професійні поняття мають вводитися через чіткі фрейми та ментальні схеми, які не перевантажують оперативну пам'ять здобувача. Формування «когнітивного фільтра» у цьому контексті стає самостійною компетентністю, яка дозволяє фахівцю відсікати деструктивний інформаційний шум, запобігати інтерференції та зберігати професійну самоідентичність у стресових умовах

Таким чином, ергономічний підхід до мовного простору в умовах війни має передбачати:

1. Чіткість та однозначність мовних формулювань (лаконічних інструкцій, виробничих завдань, чітких наказів), що суттєво знижує стороннє когнітивне навантаження та запобігає дезорієнтації;

2. Психологічну безпечність мовлення - свідоме уникнення будь-яких принижень, цькування (булінгу), маніпуляцій, мовної агресії та токсичних комунікативних бар'єрів;

3. Підтримку мовної ініціативи - створення довірливого середовища та умов, за яких учасники освітнього процесу не бояться висловлюватися, помилятися, ставити запитання й відкрито обговорювати складні питання;

4. Використання мови як інструменту емоційної підтримки - вчасну вербалізацію переживань, обговорення травматичних подій і складних тем у психологічно безпечному форматі;

5. Формування «когнітивного фільтра» - критичний відбір лінгвістичних засобів, що запобігає інтерференційним

нашаруванням та хаотичному запозиченню (русизмам, калькам, бездумним англіцизмам), знижуючи ризик когнітивного дисонансу та професійного вигорання [1, с. 344–345].

Враховуючи наведене, можна виокремити основні результати дослідження та перспективи подальших розвідок:

1. Мовний простір в умовах воєнного стану функціонує не лише як комунікативна система, а як потужний ергономічний чинник, що безпосередньо визначає психофізіологічну стійкість та резильєнтність учасників освітнього процесу.

2. Ергономічна організація мовного середовища (забезпечення чіткості, психологічної безпеки, підтримки ініціативи та мінімізації тривожності) є ефективним інструментом зниження стороннього когнітивного навантаження і збереження ментального здоров'я особистості.

3. Формування «когнітивного фільтра» виступає необхідним захисним механізмом, який запобігає когнітивному дисонансу та інтерференційному виснаженню внаслідок мовного перемикання або інформаційного шуму.

Подальші наукові розвідки доцільно спрямувати на розробку прикладних методичних рекомендацій щодо створення ергономічного мовного середовища в закладах освіти різного профілю, зокрема в процесі професійної підготовки педагогів технологічного напряму, оборони та відбудови України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дорохін А., Сліпчишин Л. Когнітивні аспекти мовної ідентичності педагога в умовах інноваційних освітніх кластерів. Мова — кордон національної безпеки : збірник матеріалів IV Всеукраїнської науково-практичної конференції. Львів : ЛДУ БЖД, 2026. С. 343–348.

2. Жогло О., Жогло В. Мова як чинник психологічної стійкості та ідентичності в умовах війни. Мова — кордон національної безпеки : збірник матеріалів IV Всеукраїнської науково-практичної конференції. Львів : ЛДУ БЖД, 2026. С. 41–43.

3. Порпуліт О. О. Психолінгвістика тривожності: як воєнний стрес формує емоційні бар'єри в міжособистісному спілкуванні молоді. Психологія та соціальна робота. 2025. Вип. 1(61). С. 241–253.

4. Сліпчишин Л. Ергономічний підхід до регулювання когнітивного навантаження здобувачів. Молодь і ринок. 2026. № 5 (249). С. 12–17.

УДК 81'276:355.4

МОВА ЯК ІНСТРУМЕНТ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ДЛЯ ПРИКОРДОННИКІВ СТРАТЕГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

Олег БОЖУК, Віталій ГУЛА
Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

У сучасних умовах повномасштабної збройної агресії проти України мова стала не просто засобом спілкування, а важливою зброєю та елементом безпеки України. Росія активно використовує мову та пропаганду у війні проти України. Саме тому дбати про українську мову зараз – це не просто формальність, а спосіб зберегти Україну та об'єднати людей для швидшого подолання противника [1, с. 14].

Сучасні інформаційно-психологічні операції (ІПСО) ворога базуються на різних методах психологічного впливу, серед яких ключове місце займає нав'язування, використання двомовності на свою користь впровадження ворожих слів та слів-маркерів, та створення хаосу в інформаційному просторі. У цьому контексті мовна гігієна набуває статусу критично важливої для нашої стійкості. Свідомий, остаточний перехід на українську мову у повсякденному спілкуванні, а також у службово-бойовій діяльності представників сектору безпеки і оборони України нейтралізує спроби ворога провокувати конфлікти та розхитувати суспільство [2, с. 88].

Особливої уваги в умовах воєнного стану потребує єдиних правил та стандартів спеціальної військової і правоохоронної термінології у відомчій практиці Державної прикордонної служби України. Використання чіткої та зрозумілої термінології без застарілих слів і суржику – прямо впливає на швидкість керування особами що перетинають державний кордон у пунктах пропуску, мінімізує ризики двозначності або непорозумінь під час виконання складних службово-обов'язків, локалізації нестандартних ситуацій у пункті пропуску через державний кордон та забезпечує бездоганну взаємодію пунктів пропуску з іншими підрозділами які виконують свої службові завдання спільно з прикордонниками [3, с. 102].

Особливо це важливо під час здійснення прикордонного контролю, адже саме прикордонники першими контактують із громадянами та іноземцями. Переконлива та якісна українська мова інспекторів під час перевірки документів не лише демонструє статус держави, та одразу блокує будь-які спроби ворога просувати свої мовні та ідеологічні пропаганди на кордоні [4].

Саме тому на мою думку, мовна стійкість є базовою складовою національної безпеки України. Чітке володіння професійною термінологією, відмова від ворожих слів та використання державної мови під час прикордонного контролю прямо впливають на якість перевірок і швидкість ухвалення рішень щодо пропуску осіб на територію України. Впевнена українська мова інспектора прикордонного контролю – це перша лінія захисту, яка зміцнює авторитет держави, блокує ворожі маніпуляції та підвищує загальну обороноздатність країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Данилюк О. В. Мовна політика як чинник національної безпеки України в умовах гібридної агресії. К.: Наукова думка, 2023. 180 с.

2. Малюк В. І. Інформаційна безпека України в умовах сучасних викликів. Київ: Фенікс, 2024. 215 с.

3. Пономарів О. Д. Культура слова: мовно-стилістичні поради. К.: Либідь, 2021. 240 с.

4. Синякевич І. М. Когнітивні війни та інформаційна безпека: проблеми теорії і практики. Львів: Сполом, 2025. 192 с.

УДК 323.269

LEGAL FRAMEWORK FOR ENSURING LINGUISTIC SECURITY IN UKRAINE UNDER THE CONDITIONS OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

Anzhelika IVANCHYSHYN
Fourth-year law student
Scientific Adviser:Yuskiv Bohdana
Associate Professor at the Department of Language Skills Training
Lviv State University of Internal Affairs

Under the conditions of the Russian-Ukrainian war, linguistic security in Ukraine has assumed particular significance, as the Ukrainian language serves not only as a means of communication but also as an essential factor in preserving national identity, social cohesion and state sovereignty. Throughout an extended period of history, language has been used as an instrument of political influence. Following the commencement of the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine, linguistic issues also became one of the focal points of information confrontation. The exploitation of language-related issues to disseminate disinformation, foster social divisions and justify aggressive policies necessitates adequate legal protection of the state language and the consistent implementation of state language policy.

The legal framework for ensuring linguistic security is established primarily by the Constitution of Ukraine, the laws of Ukraine and strategic planning instruments in the field of national security. Pursuant to Article 10 of the Constitution of Ukraine, Ukrainian is the state language of Ukraine, and the State shall ensure its comprehensive development and functioning in all spheres of public life throughout the entire territory of Ukraine [1]. This constitutional provision establishes

the legal status of Ukrainian as the state language and imposes an obligation on the State to create appropriate conditions for its use and development.

Of particular importance is the Law of Ukraine "On Ensuring the Functioning of the Ukrainian Language as the State Language" of 25 April 2019 No. 2704-VIII. Pursuant to Article 3 of this Law, its objectives include protecting the status of Ukrainian as the state language, establishing it as a language of interethnic communication, and ensuring its functioning as an instrument of social cohesion and a means of strengthening national unity, territorial integrity and the national security of Ukraine [2].

The Law of Ukraine "On National Security of Ukraine" of 21 June 2018 No. 2469-VIII occupies a prominent place in the legal framework governing national security. Article 1 of this Law defines key concepts, including national security, national interests and threats to the national security of Ukraine. Pursuant to Article 3, state policy in the fields of national security and defence is directed, inter alia, towards the protection of Ukrainian as the state language [3]. Furthermore, the protection of the state language is expressly recognised among the principles governing state policy in these fields.

The relationship between linguistic security and information security is reflected in the Information Security Strategy, approved by Decree of the President of Ukraine No. 685/2021 of 28 December 2021. In particular, Strategic Objective 2 provides for the comprehensive development of Ukrainian culture and the promotion of Ukrainian civic identity. One of the tasks identified under this objective is to ensure the comprehensive development and functioning of the Ukrainian language in all spheres of public life throughout the territory of Ukraine [4].

The Law of Ukraine "On National Minorities (Communities) of Ukraine" of 13 December 2022 No. 2827-IX also plays an important role in the legal regulation of linguistic relations. Its provisions must be taken into account in implementing state language policy, since the protection of the state language must be ensured in compliance with constitutional human rights and the lawful rights of national minorities. Linguistic

security does not entail the denial of linguistic diversity; rather, it presupposes the affirmation of Ukrainian as the state language while respecting the rights guaranteed to citizens by law [5].

An important aspect of ensuring linguistic security is the effective implementation of legislative guarantees governing the use of Ukrainian in education, judicial proceedings, public administration, the media and the provision of services. Particular importance attaches to the development of a Ukrainian-language information space and support for domestic publishing, cultural production and educational initiatives. Such measures contribute to the establishment of a shared communicative environment, reduce dependence on information resources originating from the aggressor State and strengthen society's capacity to resist propaganda and disinformation. Accordingly, linguistic security requires not only an adequate regulatory framework but also sustained action by public authorities and civil society institutions.

Linguistic security assumes particular significance in the temporarily occupied territories of Ukraine, where restrictions on the use of Ukrainian in education, cultural life and public spaces pose a threat to the preservation of national identity. The legal framework for countering such threats is established, inter alia, by the Law of Ukraine "On Ensuring the Rights and Freedoms of Citizens and the Legal Regime in the Temporarily Occupied Territory of Ukraine" of 15 April 2014 No. 1207-VII [6]. Part four of Article 5 provides for the State's obligation to maintain cultural and informational ties with Ukrainian citizens residing in temporarily occupied territories and to promote the consolidation of Ukrainian national and civic identity. The Law of Ukraine "On Education" of 5 September 2017 No. 2145-VIII is also relevant, as Article 7 establishes Ukrainian as the language of the educational process [7]. These provisions provide a legal basis for preserving the linguistic and cultural identity of Ukrainian citizens in temporarily occupied territories. Following their de-occupation, the restoration of a Ukrainian-language educational and cultural environment should be regarded as one of the key measures in the reintegration process and in re-establishing the population's ties with Ukrainian society [8].

In light of the foregoing, linguistic security in Ukraine under the conditions of the Russian-Ukrainian war constitutes an integral

component of national security and requires comprehensive legal and institutional safeguards. The statutory recognition of the status of Ukrainian, together with legal guarantees for its protection and functioning across all spheres of public life, establishes the legal foundation for strengthening national unity and countering information threats. At the same time, the effectiveness of the relevant mechanisms depends on the consistent enforcement of legislation, the coherence of state language policy and information security policy, and respect for human rights and fundamental freedoms.

LITERATURE

1. Constitution of Ukraine: Law of Ukraine No. 254к/96-ВР of 28 June 1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (accessed: 9 October 2026).

2. On Ensuring the Functioning of the Ukrainian Language as the State Language: Law of Ukraine No. 2704-VIII of 25 April 2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text (accessed: 10 October 2026).

3. On National Security of Ukraine: Law of Ukraine No. 2469-VIII of 21 June 2018. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text (accessed: 9 October 2026).

4. On the Decision of the National Security and Defence Council of Ukraine of 15 October 2021 “On the Information Security Strategy”: Decree of the President of Ukraine No. 685/2021 of 28 December 2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text (accessed: 9 October 2026).

5. On National Minorities (Communities) of Ukraine: Law of Ukraine No. 2827-IX of 13 December 2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2827-20#Text (accessed: 10 October 2026).

6. On Ensuring the Rights and Freedoms of Citizens and the Legal Regime in the Temporarily Occupied Territory of Ukraine: Law of Ukraine No. 1207-VII of 15 April 2014. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text (accessed: 9 October 2026).

7. On Education: Law of Ukraine No. 2145-VIII of 5 September 2017. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text (accessed: 10 October 2026).

8. Kuts, Y. O., & Kuts, H. M. (2025). Linguistic Security of Ukraine: The Political and Regulatory Dimension. International Relations, Social Communications and Regional Studies, 3(23), 323–338. https://doi.org/10.29038/2524-2679-2025-03-323-338

МОВА Й ІНТЕЛЕКТ: НАУКОВИЙ ДИСКУРС І ТЕРМІНОЛОГІЯ

УДК 811.161.2’373.46

УКРАЇНСЬКА ФАХОВА ТЕРМІНОЛОГІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ НАУКОВОГО МИСЛЕННЯ: ПРОБЛЕМИ УНОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ

Ірина ПЕРЕМИБІДА*, старший викладач кафедри УПДП Інституту піхоти, Національна академія сухопутних військ ім. гетьмана Петра Сагайдачного*
Ігор МАТАЛА*, науковий співробітник НДЛ СОП НЦСВ Національна академія сухопутних військ ім. гетьмана Петра Сагайдачного*

Актуальність теми зумовлена тим, що повноцінний розвиток національної науки неможливий без розвиненої наукової мови. Науковий текст вимагає точних понять, а точність поняття забезпечує насамперед термін. Тож стан фахової термінології можна вважати одним із показників інтелектуального потенціалу суспільства.

Мета нашого дослідження полягає в аналізі ролі термінології в науковому дискурсі, виявленні основних проблем унормування української фахової лексики та визначенні напрямів її розвитку, зокрема в галузі безпеки життєдіяльності та цивільного захисту.

Науковий дискурс характеризується логічністю, об’єктивністю, точністю та лаконічністю. Його основу становить термін, тобто слово чи словосполучення, що позначає чітко окреслене поняття певної галузі знань. Згідно з усталеними в українському термінознавстві положеннями, термін має бути однозначним у межах своєї терміносистеми, стилістично нейтральним, системно пов’язаним з іншими термінами та

відповідати нормам літературної мови [3; 5]. Недотримання цих вимог спричиняє неточність формулювань, що в науці й професійній діяльності може мати відчутні наслідки.

Українська термінологія розвивалась в складних історичних умовах. У 1920-х роках Інститут української наукової мови підготував десятки галузевих словників, які стали підґрунтям національних терміносистем. Проте вже у 1930-х роках цю роботу було згорнуто, частину термінологів репресовано, а українські терміни були штучно наближені до російських. Відлуння тієї доби помітне й нині у вигляді кальок і непослідовного слововживання, наприклад: «приймати міри» замість «уживати заходів», «у якості» замість «як», «співпадати» замість «збігатись».

Серед актуальних проблем сучасної української термінології варто назвати: синонімію, коли одне поняття має декілька назв; невиправдані запозичення за наявності питомих відповідників; розбіжності між термінами в стандартах, законодавчих актах і навчальній літературі; відставання термінотворення від темпів розвитку науки й техніки. Найгостріше ці проблеми проявляються в нових галузях, де англомовні терміни часто переходять в українську мову без належного осмислення.

Упорядкуванню терміносистем сприяє стандартизація. Засади розроблення стандартів на терміни та визначення понять в Україні встановлює ДСТУ 3966:2009 [1], а правопис, зокрема написання запозичених слів, регулює чинна редакція Українського правопису [7]. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» передбачає використання державної мови у сфері науки, зокрема в наукових виданнях, що стимулює розвиток українського наукового стилю [6].

Для галузі цивільного захисту проблема термінологічної точності має особливе значення. Поняття «надзвичайна ситуація», «аварійно-рятувальні роботи», «евакуація», «захисна споруда», «засоби індивідуального захисту» мають бути однаково зрозумілими для фахівців різних служб і для населення. Двозначність оперативного повідомлення чи інструкції здатна призвести до хибних дій, а отже, вироблення єдиної терміносистеми тут – завдання водночас наукове і практичне.

На нашу думку, розвиток української фахової термінології передбачає: укладання й оновлення галузевих термінологічних словників; узгодження термінів у стандартах, нормативних актах і підручниках; виважений підхід до запозичень із перевагою питомих способів термінотворення [2]; формування в здобувачів вищої освіти культури наукового мовлення і термінологічної грамотності [4].

Таким чином, термінологія є основою наукового дискурсу та важливим інструментом інтелектуальної діяльності. Упорядкована й унормована терміносистема сприяє розвитку вітчизняної науки, точності професійної комунікації та зміцненню престижу державної мови. Дбайливе ставлення до фахового слова – обов'язок кожного науковця, викладача і здобувача освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. ДСТУ 3966:2009. Термінологічна робота. Засади і правила розроблення стандартів на терміни та визначення понять. Чинний від 2010.07.01. Київ: Держспоживстандарт України, 2010. 32 с.

2. Д'яков А.С., Кияк Т.Р., Куделько З.Б. Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти. Київ: Видавничий дім «КМ Academia», 2000. 218 с.

3. Кияк Т.Р. Лінгвістичні аспекти термінознавства. Київ: УМК ВО, 1989. 104 с.

4. Кочан І.М. Культура наукової мови: навч. посіб. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2008. 319 с.

5. Панько Т.І., Кочан І.М., Мацюк Г.П. Українське термінознавство: підручник. Львів: Світ, 1994. 216 с.

6. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25 квітня 2019 р. № 2704-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19 (дата звернення: 12.10.2026).

7. Український правопис : затверджений. постановою Кабінету Міністрів України від 22 травня 2019 р. № 437. Київ: Наук. думка, 2019. 392 с.

УДК 94: [614:061.2](477.83-25)

ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО ЛІКАРСЬКОГО ТОВАРИСТВА У ЛЬВОВІ НАД УПРОВАДЖЕННЯМ МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ (1910-1939 рр.)

Тарас ЛАВРЕНЮК, Марія САВЧАК
ГІРНА Наталія Мирославівна,
кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри українознавства та філософії ДНТ «Львівський національний медичний університет імені Короля Данила»
ДНТ «Львівський національний медичний університет імені Короля Данила»

Українська медична лексика належить до найдавніших термінологій, бо формувалася на власному мовному ґрунті. Проте через політичні реалії мова медицини не могла повноцінно розвиватися. На початку XX ст. тривала робота над затвердженням термінології та укладанням перших словників. У статті досліджено діяльність Українського лікарського товариства у Львові (1910–1939 рр.) та його внесок у формування українськомовної медичної терміносистеми.

Ще у дохристиянські часи з'явилися слова на позначення частин тіла, недуг і їх лікування. З розвитком медицини кількість нових назв зростала. У Середньовічній Україні притулки й лікарні не лише надавали допомогу, а й створювали наукові трактати, перекладали античні праці та описували способи лікування, формуючи перші медичні словники.

Період бездержавності та дискримінація українців за мовною ознакою призвели до занепаду науки. Українську медичну термінологію витісняли з наукового вжитку та замінювали чужомовними відповідниками. Відродження й удосконалення терміносистеми стало важливим напрямом діяльності Наукового товариства імені Шевченка (НТШ) на зламі XIX–XX ст. Переломним став 1892 рік, коли після реорганізації Товариство отримало чітку програму та офіційну назву. Його підрозділи

працювали над міждисциплінарними завданнями відповідно до європейського наукового поступу. «Ми мусимо постійно знайомитися з науковими здобутками інших народів...», – писав Іван Франко у листі до Фелікса Сельського [9, с. 19]. Тож перед НТШ постало завдання організації національної науки та її виходу на загальноєвропейський рівень. Для цього треба було підготувати теоретичне підґрунтя для узагальнення матеріалів із українських земель. Це стосувалося й природознавства та медицини.

На зламі XIX–XX ст. в Україні сформувався потужний кадровий потенціал, який згуртувався у стінах Наукового товариства імені Шевченка. НТШ поділялося на три секції: історико-філософську, філологічну та математично-природописно-лікарську [5, с. 49]. Задля диференціації наук у секціях діяли комісії. У 1898 р. за сприяння І. Горбачевського створили Лікарську комісію НТШ — першу українську медичну організацію. До неї увійшли відомі лікарі: Є. Озаркевич, Ф. Сельський, О. Дакура, М. Кос та інші [5, с. 52]. На першому засіданні пріоритетом визначили розроблення й упровадження української медичної термінології.

Формування українськомовної медичної терміносистеми на Наддніпрянщині гальмували царські заборони, а під владою Австро-Угорщини панували іноземні мови. Тому із 1898 року почав виходити «Лікарський збірник НТШ», який започаткував наукові публікації українською. У першому випуску вийшла стаття Ф. Сельського з гінекології — перша праця такого роду [3, с. 117].

Члени комісії використовували народні та літературні терміни, формуючи фахову мову й укладаючи словники. Наприкінці випусків уміщували німецько-латинсько-українські термінологічні витяги, які стали першими українськими медичними словниками. Є. Озаркевич наголошував на потребі враховувати досвід інших народів і народну мову, оскільки українська медицина має давнє коріння. Він намагався уникати українського написання латинських термінів, замінюючи латинізми й німецькі слова оригінальними назвами. Учений виступав проти полонізмів, підкреслюючи чоловічий рід слів на зразок «метод» чи «атропін». У листі до М.

Коса Є. Озаркевич зазначав: «...маємо тепер витворити може ліпшу термінологію, ніж мають инші народи...» [8, с. 18]. Доктор М. Долинський наголошував на потребі писати українською інструкції до ліків заради безпеки пацієнтів.

Варто зазначити, що між українськими та польськими лікарями Галичини бракувало єдності щодо мови медицини, адже поляки становили більшість у краї [11, s. 263]. На початку ХХ ст. з 264 місцевих лікарів українцями були лише 61. Прихильники польської мови посилалися на вищий рівень грамотності поляків, які частіше читали приписи [10, s. 5].

Попри це, українські лікарі продовжували формувати фахову мову. Вони популяризували знання з гігієни, проводили огляди, читали лекції та видавали порадники. У цьому напрямі розгорнуло діяльність Українське лікарське товариство у Львові (УЛТ). Воно постало 1 жовтня 1910 року на основі Лікарської комісії НТШ [1, с. 194]. Засновниками стали лікарі-українці О. Козакевич, Є. Озаркевич, С. Дрималик, М. Кос та інші, а почесним президентом — академік І. Горбачевський. На установчі збори прибули 63 лікарі [1, с. 195]. Термінологічну й лексикографічну роботу УЛТ провадило у щомісячнику «Здоровлє» (1912–1914 рр.) [2, с. 8]. У 30 випусках опублікували близько 3 тисяч слів, більшість з яких підготував Є. Озаркевич.

Вибух Першої світової війни перервав видання часопису, а роботу Товариства призупинив. У 1919 році новий голова УЛТ Сильвестр Дрималик відновив діяльність організації та започаткував часопис «Лікарський вісник» (1919–1939 рр.). У ньому діяла рубрика «Лікарська пошта» та розділ «Термінологічні записки». Перед публікацією терміни мала затверджувати Термінологічна комісія УЛТ. Також у 1921 році журнал надрукував «Латинсько-український анатомічний словар» [4, с. 125].

Із метою популяризації медичних знань серед населення українські лікарі видавали науково-популярні книжки – «Порадники лікарські». Вони не лише несли знання з гігієни, профілактики та першої допомоги, але й були написані розмовною мовою, а назви хвороб і фізіологічних станів є питомо українськими. Тому цей вид праць є цінним джерелом вивчення української медичної

термінології. До радянської окупації Галичини вийшли популярні праці Є. Озаркевича, С. Дрималика, Б. Овчарського.

Особливої уваги заслуговує «Порадник лікарський у всіх недугах людий» С. Дрималика, виданий у Львові 1921 року як доповнення до видання 1906 року [4, с. 126]. Книга призначалася для просвітницької роботи сільської інтелігенції і перевидавалася навіть за океаном — у 1923 році в Скрентоні (США). Лікар Сильвестр Дрималик дописував до іноземних часописів і водночас утверджував українську фахову мову. У «Пораднику…» він використовував затверджені Термінологічною комісією назви, додаючи для зрозумілості й народні синоніми. Автор в алфавітному порядку описав симптоми 126 хвороб, а наприкінці згрупував їх за локалізацією болю та виділив пошесні недуги. Лікар описував хвороби просто й доступно, спираючись на наукові факти та закликаючи до гігієни [6]. Назви хвороб у праці умовно діляться на три групи: 1) з народної мови без змін; 2) іншомовні з українськими відповідниками; 3) іншомовні без перекладу або авторські назви. Перша група найчисельніша: блідниця, глухота, горячка, жиляки, жовтяниця, малокровність, рожа, сліпота, ячмінь тощо [6]. Другу групу представляють паралелі: астма — задуха, гангрена — спаленина, діабет — цукриця, ревматизм — гострець, епілепсія — падавиця, туберкульоз — сухоти. Лише незначна частина не мала українських відповідників (дифтерія, мумпс), хоча для печії С. Дрималик уживав авторське згаґа, а для подагри — гіхт [6].

Отже, на зламі XIX-XX ст. українськомовна медична термінологія формувалася трьома шляхами: через народну й літературну мову, латинізми та власні авторські терміни. На основі законів мови в середовищі УЛТ у Львові (1910–1939 рр.) вироблялися спеціальні назви й словники, завдяки чому постала фахова мова медицини. Поняття виразка, далекозорість, кришталик, нориця, рогівка, сітківка є невід'ємними й сьогодні. «Порадник лікарський…» 1921 року дає змогу дослідити тогочасний стан розвитку термінології та є цінним джерелом для її вивчення.

Опрацювання національного наукового мовного інструментарію у середовищі УЛТ стало вагомим чинником самоствердження української науки загалом. Воно стало підґрунтя для адекватного фахового спілкування, уможливило якісну комунікацію між поколіннями дослідників та підтвердило статус української мови як повноцінного інструменту наукових відкриттів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вісти з Руського товариства лікарського. Здоровлє. 1912. Ч. 12. С. 194 – 199.
2. Ганіткевич Я. Розвиток української медичної термінології. // Наукове товариство імені Шевченка. 2021. № 4. С. 8 – 11.
3. Гірна Н. Фелікс Сельський в історії медицини України. // Українознавство у персоналіях у системі вищої медичної освіти України. Колективна монографія за заг. ред. акад. В. Качкана. Книга шоста. Івано-Франківськ. ІФНМУ. 2023. С. 117.
4. Гірна Н., Слабий М. Лікарська практика і громадська діяльність Сильвестра Дрималика. // Virtus. Scientific journal. Vol. 55. Canada. 2021. P. 124 – 129.
5. Гнатюк В. Наукове товариство імени Шевченка у Львові (історичний нарис першого 50-річчя – 1873 – 1923). Мюнхен – Париж. 1984. С. 48 – 58.
6. Доктор Сильвестер Дрималик. Порадник лікарський у всіх недугах людий. Львів. НТШ. 1921. 324 с.
7. Озаркевич Є. Порадник гігієнічно-лїкарський. Недуги пошестні. Львів. Просвіта. 1911. 135 с.
8. Українські медичні вісті. Науково-практичний часопис. Т. 8. № 3 (79). 2019. С. 18 – 24.
9. Франко І. Зібрання творів у 50-ти томах. К.: Наукова думка. 1986. Т. 48. С. 17 – 25.
10. Grek I., Ziembicki W. Pol wieku. Rzut oka na kronike Towarzysrwa Lekarskego Lwowskego (1877 – 1927). Lwow. 1928. S. 4 – 9.
11. Najwyzsza Rada Zdrowia. // Glos Lekarzy. 1909. Nr. 22. S. 263.

УДК 811.111'373.46:001.4

НАУКОВИЙ ДИСКУРС І ТЕРМІНОЛОГІЯ: ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА УНІФІКАЦІЇ АНГЛОМОВНИХ ТЕРМІНОЛОГІЧНИХ СКОРОЧЕНЬ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Юлія НЕНЬКО,
доктор педагогічних наук, професор,
Національний університет цивільного захисту України
Тетяна Кришталь, доктор економічних наук, професор,
Національний університет цивільного захисту України

Науковий дискурс є складним комунікативним утворенням, у межах якого створюється, структурується, інтерпретується та поширюється наукове знання. Його специфіка визначається не лише логікою викладу, аргументативністю та об'єктивністю наукового повідомлення, а й використанням спеціалізованих мовних засобів, що забезпечують точність формулювання понять і відтворюваність результатів дослідження. Важливе місце серед таких засобів посідає термінологія, яка відображає поняттєву організацію певної галузі знань і забезпечує взаєморозуміння між учасниками професійної та наукової комунікації.

В умовах інтенсифікації міжнародного наукового співробітництва, цифровізації інформаційного простору та поглиблення інтеграційних процесів особливого значення набуває узгодженість термінологічних систем різних мов. Ця проблема є актуальною для галузей, у яких професійна діяльність передбачає використання міжнародних стандартів, нормативної документації та спеціалізованих інформаційних ресурсів. До таких галузей належать цивільний захист, пожежна безпека та реагування на надзвичайні ситуації.

Англійська мова відіграє важливу роль у міжнародному професійному обміні інформацією, функціонуванні нормативних документів, поширенні наукових результатів і підготовці фахівців. Водночас значний обсяг англомовної термінології, варіативність

перекладних відповідників і поширеність абревіатур створюють труднощі для однозначної інтерпретації спеціалізованих текстів. Особливо помітними ці труднощі є тоді, коли скорочена форма терміна використовується без повної назви, дефініції або достатнього контексту.

Отже, дослідження взаємозв'язку наукового дискурсу й термінології потребує врахування не лише мовної форми терміна, а й його понятєвого змісту, функціонального призначення та нормативного закріплення. Такий підхід дає змогу розглядати термінологію як важливий інструмент упорядкування наукового знання та забезпечення професійної комунікації.

Аналіз термінології передбачає розмежування терміна як мовної одиниці, поняття як елемента системи знань і терміносистеми як упорядкованої сукупності взаємопов'язаних термінів певної галузі. Таке розмежування має принципове значення для міжмовного зіставлення, оскільки формальна подібність мовних одиниць не гарантує тотожності позначуваних понять. Тому встановлення перекладного еквівалента потребує врахування дефініції, контексту та професійної практики [1; 3; 5; 6].

Важливо розмежовувати термін як мовну одиницю, поняття як елемент системи знань і терміносистему як упорядковану сукупність взаємопов'язаних термінів певної галузі. У сфері цивільного захисту зазначена проблема ускладнюється міждисциплінарним характером термінології. Вона охоплює поняття з управління надзвичайними ситуаціями, кризового менеджменту, пожежної безпеки, екстреної комунікації, евакуації, медичного забезпечення, інженерії безпеки та реагування на небезпечні фактори. Відповідні терміни функціонують у документах міжнародних організацій, стандартах, нормативно-правових актах, наукових публікаціях, навчальних матеріалах і професійній документації.

Особливе місце в цій системі посідають термінологічні скорочення. Їх використання зумовлене потребою в компактному представленні інформації, прискоренні професійного обміну та стандартизації позначень. Проте скорочення характеризуються високою залежністю від контексту: однакова графічна форма може

позначати різні поняття, а те саме поняття в різних документах може репрезентуватися неоднаковими скороченнями. Крім того, під час перекладу необхідно враховувати відмінності між організаційними структурами, нормативними системами та усталеними професійними практиками різних країн.

Особливе місце в терміносистемі цивільного захисту посідають термінологічні скорочення, використання яких зумовлене потребою в компактному представленні інформації та оперативному професійному обміні. Водночас однакова графічна форма може позначати різні поняття, а те саме поняття – передаватися різними скороченнями. Тому переклад таких одиниць передбачає встановлення понятєвої відповідності, перевірку нормативного вживання та врахування української термінологічної практики. За відсутності усталеного еквівалента необхідно розмежовувати нормативно закріплений термін, професійно вживаний відповідник і запропонований перекладний варіант.

Практичним підтвердженням актуальності такого підходу сталорозроблення «Англо-українського галузевого словника термінологічних скорочень у сфері пожежної безпеки та цивільного захисту». У процесі дослідження сформовано корпус із 473 англомовних термінологічних скорочень, які систематизовано за 15 тематичними напрямами.

Тематична структура словника охоплює управління надзвичайними ситуаціями та кризами, структуру командування інцидентами, професійну комунікацію й системи оповіщення, евакуацію, екстрену медичну допомогу, аварійно-рятувальне обладнання, пожежну динаміку, інженерію пожежної безпеки, системи виявлення та гасіння пожеж, будівельну безпеку, вибухові небезпеки й CBRN-безпеку. Такий розподіл відображає комплексний характер галузевої терміносистеми та взаємозв’язки між її організаційними, управлінськими, технічними й безпековими компонентами.

Під час укладання словника скорочення аналізувалися в контексті повних англомовних назв, відповідних понять і джерел їх

функціонування. Критеріями добору були галузева релевантність, використання в професійній комунікації та можливість установлення обґрунтованого англо-українського відповідника. Словникова стаття містить скорочення, повну англомовну назву, дефініцію, український відповідник і тлумачення, а також відомості про нормативну чи професійну основу вживання за наявності відповідних даних. Така структура дає змогу зіставляти мовну форму з поняттєвим змістом і перевіряти коректність перекладу.

Лексикографічне представлення термінологічної одиниці передбачає подання скорочення, його повної англомовної назви, дефініції, українського відповідника та тлумачення, а також інформації про нормативну або професійну основу вживання за наявності відповідних даних. Така структура дає змогу розмежувати формальну мовну відповідність і відповідність на рівні поняття. Вона також забезпечує можливість перевірки запропонованого перекладу та використання словника як довідкового ресурсу під час роботи з іншомовними документами [1–3; 7].

Розроблений словник може використовуватися для систематизації галузевої термінології, перекладу спеціалізованих текстів, роботи з міжнародною нормативною документацією та професійно орієнтованого навчання англійської мови. Його застосування сприяє формуванню термінологічної компетентності, що передбачає здатність розпізнавати скорочення в контексті, відновлювати повну назву, співвідносити її з відповідним поняттям, перевіряти значення за фаховими джерелами та коректно використовувати термінологічні одиниці в усній і письмовій комунікації.

Водночас уніфікація термінології не означає усунення всіх варіантів мовного вживання. У випадках, коли в різних нормативних системах або професійних спільнотах функціонують відмінні найменування, необхідно встановлювати їхній поняттєвий статус, сферу використання та нормативну основу. Саме тому перспективним напрямом подальших досліджень є постійна актуалізація термінологічних корпусів, уточнення дефініцій, документування варіантів і розширення багатомовних термінологічних ресурсів.

Отже, термінологічні скорочення є важливим засобом компактного представлення спеціалізованого знання в науковому та професійному дискурсі. Водночас їх коректна інтерпретація залежить від понятєвого змісту, контексту вживання та нормативної основи. Це зумовлює необхідність комплексного підходу до їх систематизації, перекладу й уніфікації.

ЛІТЕРАТУРА

1. ISO 704:2022. Terminology work – Principles and methods. Geneva : International Organization for Standardization, 2022. URL: https://www.iso.org/standard/79077.html

2. ISO 12616-1:2021. Terminology work in support of multilingual communication – Part 1: Fundamentals of translation-oriented terminography. Geneva : International Organization for Standardization, 2021. URL: https://www.iso.org/standard/72308.html

3. ISO 1087:2019. Terminology work and terminology science – Vocabulary. Geneva : International Organization for Standardization, 2019. URL: https://www.iso.org/standard/62330.html

4. Науково-інформаційне забезпечення термінологічного апарату у сфері цивільного захисту в контексті інтеграційних процесів : звіт про науково-дослідну роботу. Національний університет цивільного захисту України, 2026.

5. Кім Су Хюн. Лінгвістична термінологія як об’єкт дослідження в українському мовознавстві. Мовні і концептуальні картини світу. 2022. № 2 (72). С. 141–155. DOI: 10.17721/2520-6397.2022.2.11.

6. Shchyhlo L., Chaika Y., Chaika T. Terminology as an object of professional discourse research. Philological Treatises. 2022. Vol. 13, No. 1. P. 146–156. URL: https://tractatus.sumdu.edu.ua/index.php/journal/article/view/979

7. ISO 22320:2018. Security and resilience – Emergency management – Guidelines for incident management. Geneva : International Organization for Standardization, 2018. URL: https://www.iso.org/standard/67851.html

УДК 811.161.2'373

ВІЙСЬКОВИЙ СЛЕНГ ЯК МОВНЕ ВІДОБРАЖЕННЯ ГЕРОЇЗМУ, ДОСВІДУ ТА РЕАЛІЙ ВІЙНИ

Артем ДУТКА,
студент ННІППБ
Львівський державний університет внутрішніх справ
Науковий керівник – Мар'яна ГДАКОВИЧ,
доцент кафедри мовної підготовки ЛьвДУВС,
кандидат філологічних наук, доцент

Повномасштабна війна Росії проти України суттєво вплинула на розвиток української мови, спричинивши активне поширення нових слів і виразів, пов'язаних із військовою діяльністю, бойовим досвідом та повсякденним життям військовослужбовців. Особливе місце серед мовних явищ посідає військовий сленг, який є не лише засобом неформального спілкування, а й відображенням світогляду, емоційного стану та колективного досвіду людей, які захищають Україну. Військовий сленг швидко реагує на зміни в суспільстві, відображає появу нових видів озброєння, техніки, способів ведення бойових дій, а також передає ставлення військових до подій, що відбуваються. Сучасні мовознавчі дослідження розглядають військовий жаргон і сленг у контексті соціальної взаємодії, професійної комунікації та формування групової ідентичності [1; 2].

Метою дослідження є з'ясування особливостей військового сленгу як мовного явища, що відображає героїзм, бойовий досвід і реалії російсько-української війни.

Військовий сленг – це сукупність неофіційних слів і висловів, які використовують військовослужбовці для спілкування в професійному середовищі. На відміну від офіційної військової термінології, що прагне до точності та однозначності, сленг часто має емоційне забарвлення, образність і ситуативність. Він формується під впливом професійного середовища, спільного досвіду, міжособистісних контактів та культурних особливостей мовців.

Однією з головних функцій військового сленгу є комунікативна. У складних умовах військової служби короткі, зрозумілі учасникам спілкування вислови допомагають швидко передавати інформацію. Водночас сленгові слова не завжди можуть замінювати офіційні команди або стандартизовані терміни, адже в службовій і бойовій комунікації особливо важливими є точність, однозначність і дотримання встановлених правил.

Військовий сленг характеризується тематичним різноманіттям і неоднорідністю мовних одиниць. Для систематизації досліджуваного матеріалу доцільно умовно виокремити чотири групи: лексику, пов'язану з озброєнням і технікою; слова на позначення бойових дій та воєнних ситуацій; одиниці, що стосуються повсякденного військового побуту; емоційно забарвлені вислови й образні назви. Такий поділ дає змогу простежити, як військовий сленг відображає професійну діяльність, умови служби, міжособистісні відносини та емоційний досвід військовослужбовців.

1. Сленг, пов'язаний з озброєнням, технікою та обладнанням:

бронік – бронежилет, арта – артилерія, Мавік – квадрокоптер типу DJI Mavic, Беха – бойова машина піхоти (БМП), Пташка – безпілотний літальний апарат, теплак – тепловізор, нічник – прибор нічного бачення (ПНБ), розгрузка – розвантажувальний жилет або спорядження для перенесення обладнання, броня - броньована техніка або бронезахист (залежно від контексту),

корч – розмовна назва автомобіля, часто старого чи пошкодженого.

2. Сленг, пов'язаний із бойовими діями, ситуаціями та явищами війни:

нуль – передова або район безпосереднього зіткнення з противником, контакт – зіткнення з противником або його виявлення, приліт – падіння чи влучання боєприпасу, трьохсотий - умовне позначення пораненого, двохсотий – умовне позначення загиблого, вихід – запуск боєприпасу або початок вогню, посадка –

ділянка дерев або лісосмуга, яка може бути орієнтиром на місцевості, очі – засоби спостереження або розвідувальні дрони.

3. Сленг, пов'язаний із побутом, забезпеченням і повсякденним військовим життям:

барахло – особисті речі або спорядження, фляга – ємність для води, волонтерка – річ або допомога, отримана від волонтерів, заліт – порушення правил або ситуація, що спричинила неприємності, плюшка – невелика перевага, додаткова річ або приємний бонус.

4. Емоційно забарвлений сленг, жарти та образні назви:

витягнути – допомогти комусь упоратися зі складною ситуацією, триматися – не здаватися, зберігати витримку, сталевий – образна характеристика витривалої та незламної людини, незламні – образна назва людей, які демонструють стійкість попри труднощі, на характері – діяти завдяки силі волі та витримці, підтягнути – допомогти, забезпечити необхідним або залучити когось, вивезти – упоратися зі складною ситуацією або витримати навантаження.

Наведені приклади демонструють тематичне різноманіття військового сленгу та його зв'язок із різними аспектами військової служби. Окремі слова відображають бойові ситуації та професійну діяльність, інші стосуються повсякденного побуту, взаємодопомоги й емоційного досвіду військовослужбовців. Важливо брати до уваги, що значення та поширеність таких висловів можуть відрізнятися залежно від контексту й середовища їх використання.

Військовий сленг є важливою складовою неформальної комунікації військовослужбовців, зокрема під час виконання бойових завдань і перебування на позиціях. Його використання дає змогу стисло передавати інформацію та полегшує взаєморозуміння між людьми, які мають спільний професійний досвід і розуміють відповідні вислови. Водночас значення військового сленгу не обмежується комунікативною функцією. Він відображає умови служби, особливості військового побуту, емоційні переживання та способи осмислення реалій війни. Зокрема, образні вислови й емоційно забарвлені слова можуть передавати стійкість, взаємопідтримку та почуття єдності між побратимами.

Важливим джерелом вивчення військового сленгу є безпосереднє спілкування з діючими військовослужбовцями та

учасниками бойових дій. Аналіз їхнього мовлення дає змогу уточнювати значення окремих слів, з'ясовувати особливості їх використання та простежувати зміни у військовій лексиці. При цьому необхідно враховувати контекст спілкування й не вважати кожен наведений вислів універсальним для всіх військових підрозділів.

Ще однією особливістю військового сленгу є його вплив на загальнонаціональний мовний простір. Завдяки соціальним мережам, журналістським матеріалам, інтерв'ю з військовослужбовцями та публічним виступам окремі слова й вислови виходять за межі професійного середовища та стають зрозумілими широкому загалу. Вони починають використовуватися в побутовому спілкуванні, медіа й культурі. Проте поширення таких одиниць не означає, що всі вони переходять до літературної мови: частина слів залишається вузькопрофесійною або ситуативною.

Отже, військовий сленг є важливим складником сучасного українського мовного простору. Він виконує комунікативну, емоційно-експресивну, ідентифікаційну та культурну функції, відображає професійний досвід військовослужбовців і сприяє осмисленню реалій війни. Через неформальну лексику виявляються не лише специфіка військового життя, а й стійкість, взаємопідтримка та почуття єдності українських захисників. Подальше дослідження цього явища сприятиме глибшому розумінню розвитку української мови в умовах війни та збереженню мовних свідчень сучасної історії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Возняк І. Сучасний український військовий жаргон у соціолінгвістичному та лінгвопрагматичному вимірах. Теорія і практика викладання української мови як іноземної. 2026. Вип. 21. [Електронний ресурс]. URL: https://publications.lnu.edu.ua/collections/index.php/ukrinos/article/view/5160 (дата звернення: 17.10.2026).

2. Баранова С. В., Сагач А. О. Військова лексика в сучасному дискурсі: класифікація та функціональна роль. Слобожанський науковий вісник. Серія: Філологія. 2025. DOI: https://doi.org/10.32782/philspu/2025.12.1.

3. Безпосереднє спілкування з діючими військовослужбовцями та учасниками бойових дій, під час якого зібрано відомості про особливості використання військового сленгу, його значення та поширення в повсякденному мовленні.

УДК 378.091.212:811.161.2'276.6

TERMINOLOGICAL LITERACY AS A COMPONENT OF THE PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS

Maksym LYSOHOR
Olesia Minenko, associate professor of Language Training Department
PhD in Philology, associate professor

The modern transformation of higher education and globalization processes in the scientific and practical sphere put forward high requirements for the quality of training of specialists in various fields. One of the key parameters of the qualification level of a graduate of a higher education institution is his ability to effectively operate with the conceptual and categorical apparatus of his specialty. In this context, terminological literacy is not only an attribute of language culture, but also a basic invariant component of general professional competence.

Terminological literacy of descriptions systematically combines knowledge of special vocabulary, understanding of the essence of the concepts behind it, as well as the ability to correctly, normatively and appropriately use terms in professional communication (oral and written).

The formation of terminological literacy as a fundamental component of professional competence is carried out in several main directions:

1) Cognitive-conceptual dimension. Mastering terminology is a tool for cognition and structuring professional knowledge. Understanding precise definitions orients the student in the categorical

field of the specialty, prevents conceptual uncertainty and substitution of concepts;

2) Communicative-pragmatic dimension. The clear use of professional vocabulary ensures high accuracy of information transfer between subjects of professional activity, minimizes descriptive distortions and contributes to the prompt solution of production or scientific tasks;

3) Interdisciplinary and integrative dimension. The dynamic development of science is accompanied by active interdisciplinary transfer of terms and borrowing of foreign vocabulary. Terminological literacy implies the ability of a specialist to critically analyze new term elements, correctly interpret them in the context of their own field and adapt to changes in professional language.

Today, professional competence is considered as a characteristic that combines business and personal qualities. This characteristic reflects the level of knowledge that is sufficient to achieve a goal in the professional sphere, and at the same time includes the moral position of the individual. It is necessary to note four types of professional competence: functional, intellectual, situational and social. The structure of competence includes components such as special, methodological, psychological and pedagogical and autopsychological [4].

Terminological competence is the main, central component, and it is assessed as a key characteristic that reflects the knowledge and skills necessary to achieve professional goals, as well as the ability to understand the formulation of professional expressions in various situations, adhering to language norms [1]. This is the formation of the master's competence and appropriately applies professional terms while performing his duties, relying only on internal motivation and the desire for self-improvement.

In jurisprudence, the approach is focused on training specialists with a high level of linguistic culture [2]. Legal terminology includes a large number of words that are rarely used in everyday life. The accuracy of legal texts directly depends on correctly selected expressions, because the use of synonyms or paronyms in the business sphere can lead to

misunderstanding or misinformation. In turn, in the field of graphic design, which is a complex interdisciplinary field that combines design and artistic aspects [1], knowledge of professional terminology is crucial. This knowledge is necessary both for preparing presentations and for successful operational design. As for the educational sphere, the work of primary school teachers and foreign language teachers, the correct use of professional terms is the main condition for effective communication.

One of the most effective approaches and methods in professional activity is lexicographic and analytical work, which involves the creation of individual specialized dictionaries and the use of electronic databases. These activities contribute to the transformation of specialized vocabulary from a passive dictionary to an active one. A special place is occupied by work with texts, which include detailed linguistic and stylistic analysis, editing, performing creative tasks, carrying out scientific translation with a careful selection of accurate analogues. High efficiency is demonstrated by the use of interactive and innovative digital tools, such as mind maps and word clouds. Individualization of the educational process using a pedagogical portfolio also becomes significant, which allows creating a more personalized approach to learning the material [3].

Systematic formation of terminological literacy requires the implementation of active teaching methods in higher education institutions, including: processing of scientific primary sources, compiling terminological dictionaries and glossaries, analysis of professionally oriented cases, as well as involving students in scientific research work.

Thus, terminological literacy is an integrative formation that directly affects the level of formation of professional competence of future specialists. It is an indicator of scientific maturity, critical thinking and readiness of the student for effective professional interaction and further professional self-improvement.

References

1. Гарапко В.І., Теличко Н.В., Липчанко-Ковачик О.В., Гарапко М.С. Оволодіння термінологічним інструментарієм освітньої галузі як важлива складова методичної грамотності та

лінгводидактичної компетентності майбутнього вчителя англійської мови – 2025. С. 3 – 13.

2. Грищенко Т. Б. Формування термінологічної компетентності майбутніх фахівців у процесі професійної підготовки. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2018. № 7 (81). С. 112 – 122.

3. Симоненко Л. О. Термінологія і професійна компетентність фахівця. Мовознавство. 2014. № 3. С. 18 – 25.

4. L'Homme, M. C. (2020). Lexical semantics for terminology: An introduction. John Benjamins Publishing Company. https://doi.org/10.1075/tlrp.20

811.161.2'37:316.77:323.1

LEXICAL-SEMANTIC EXPLANATION OF NATIONAL IDENTITY IN MODERN UKRAINIAN PUBLIC DISCOURSE

Daria KALENYCHENKO
Olesia Minenko, associate professor of Language Training Department PhD in Philology, associate professor

National identity is an important component of social life, because it shows how a person realizes his belonging to a certain national community, to its culture, history, traditions, language. Currently, in Ukrainian society, the issue of national identity comes to the fore due to socio-political changes, a full-scale war and a rethinking of historical events. Against this background, language acts not only as a means of communication, but also as an instrument that expresses civic position, national consciousness and social unity.

One of the important places in this process is occupied by public discourse. It includes the mass media, social networks, official speeches, public hearings and other forms of open communication. Language means give participants in public communication the opportunity to form an idea of the state, national values and a common future. Therefore, the

study of the lexical and semantic features of modern Ukrainian public discourse makes it possible to accurately understand how language reflects and forms national identity [1].

The aim of the work is to identify the main lexical and semantic means of expressing national identity in modern Ukrainian public discourse and to clarify their role in the formation of social values.

National identity is a complex socio-cultural phenomenon that is formed due to the influence of history, language, traditions, cultural heritage and common experience that people have. It requires a person to realize his belonging to a certain community, accept its values and understand his own unity with its past and future. National identity cannot be a constant value: it transforms together with society and can take on any form under the influence of certain important historical events. One of the main means of expressing national identity is language. It is a source of information transmission, preservation of cultural traditions and formation of a common national space. With the help of words, people have the opportunity to describe phenomena important for society, express their attitude to certain historical events and convey their own impressions and thoughts about national values. That is why the vocabulary of public discourse is an important source for studying the linguistic reflection of national identity [3].

Lexico-semantic explication aims to express a certain content using specific linguistic units and their meanings. In the understanding of national identity, this leads to the fact that words not only characterize people, events or concepts, but are also able to convey assessments, emotions, cultural phenomena and social ideals. The meaning of a linguistic unit will depend not only on its dictionary interpretation, but also on the very context in which it is used.

In modern Ukrainian public discourse, it is possible to outline several main lexical and semantic groups that are associated specifically with the expression of national identity. The first group includes words that directly define the national community and the state: “Ukraine”, “Ukrainians”, “Ukrainian people”, “citizens”, “Homeland”, “state”. It is these lexical units that define participants in public life and build the boundaries of the community with which a person associates himself. The

use of words from this group in public speeches and media texts forms the idea of common interests and responsibility [2].

The second group includes vocabulary related to statehood and civic values. It includes such concepts as: “independence”, “sovereignty”, “freedom”, “dignity”, “democracy”, “human rights” and “responsibility”. These words play an important role in public discourse, as they reflect the principles on which the modern understanding of Ukrainian statehood is based. In public messages, they often acquire an emotional color and are used to reinforce the meaning of independence, justice and the ability of society to determine its own path of development.

Vocabulary that is directly related to language, culture, and historical memory is also of great importance. The words “tradition,” “heritage,” “history,” “memory,” “identity,” and “culture” maintain a connection between generations. With their help, humanity conveys an idea of the value of cultural heritage, historical events, and national symbols. The memory of prominent figures, literary works, traditions, and historical places, which lives in the public space, helps to preserve a common memory and maintain interest in national culture.

In the conditions of a full-scale war, the changes that took place in public discourse became especially noticeable. In public communication, the words “resistance”, “defense”, “defenders”, “volunteerism”, “solidarity”, “indomitability” and “mutual assistance” began to be used more and more often. These concepts reflect certain actions and phenomena, but at the same time convey the social attitude towards them. If we take the word “volunteerism”, then it is associated not only with voluntary assistance, but also with civic activity, conscious responsibility and full readiness to participate in solving common problems [4].

A striking indicator is the use of the word “indomitability”, which in modern Ukrainian discourse is often used to describe people and communities who are able to overcome difficulties and continue to act in difficult life circumstances. Thus, the word acquires a generalized symbolic meaning.

It does not describe a specific individual act, but a feature that speakers associate with society as a whole. Such processes prove that the meaning of lexical units can expand if they are influenced by historical events and social experience.

Not the least role is played by evaluative vocabulary. Words can convey both positive and negative attitudes towards people, events and social phenomena. The concepts of “dignity”, “freedom”, “unity” and “solidarity” are very often used to reinforce positive values. While vocabulary associated with aggression, occupation and injustice allows us to express a negative assessment of the relevant phenomena. By looking at such linguistic opposition, the authors of public messages explain their own position and influence the audience's perception of the information.

At the same time, evaluative words require careful analysis, since their impact depends on the context and communicative purpose. Overly emotional formulations can simplify complex social processes or contribute to the spread of stereotypes. Therefore, the study of national identity in public discourse should take into account not only the meaning of individual tokens, but also how they are used, with which concepts they are combined, and what associations they form [3]. The pronouns “we,” “our,” “ourselves,” and “ourselves” deserve special attention. They help create a sense of community between the speaker and the audience. For example, the expressions “our country,” “our history,” “our culture,” and “our future” emphasize common belonging and responsibility. Such linguistic constructions are often used in official addresses, journalistic materials, speeches by public figures, and posts on social networks.

Thus, the digital space has a significant impact on the formation of national identity. Social networks contribute to the rapid spread of new words, slogans, hashtags and symbolic expressions. Short linguistic constructions can become recognizable signs of social position and unite people around a certain topic. At the same time, the meaning of such expressions often depends on the specific situation, audience and time of their use. The same word can have different shades of meaning in an official speech, a journalistic article or an informal post.

References

1. Buryhin B. Language as a marker of national identity: Transformations of the Ukrainian linguistic space in modern society. Philological Treatises. 2026. Vol. 18, No. 1. P. 62 – 72. DOI: https://doi.org/10.21272/Ftrk.2026.18(1)-5

2. Buzko S., Bezpalova K. Lexical transformations of the modern Ukrainian language under wartime conditions. Scientific Journal of Polonia University. 2026. Vol. 76, No. 3. P. 265 – 273. DOI: https://doi.org/10.23856/7630

3. Flake M. The impact of the 2022 war on attitudes toward languages in Ukraine: Public discourse and lexical choices. Canadian Slavonic Papers. 2025. Vol. 67, No. 3 – 4. P. 180 – 201. DOI: https://doi.org/10.3138/SS-19-3-4-0008

4. Kudriavtseva N. Language choice, new speakers, and national identity in post-2022 Ukraine: A discourse-analytical perspective. Journal of Multilingual and Multicultural Development. 2025. Vol. 46, No. 2. P. 115 – 132.

УДК 378.147.016:811.161.2'38:004

LINGUISTIC AND STYLISTIC STANDARDS OF ACADEMIC AND PROFESSIONAL COMMUNICATION IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN THE CONTEXT OF DIGITALIZATION

Bohdana KORNIENKO

Olesia Minenko, associate professor of Language Training Department PhD in Philology, associate professor

The digitalization of the educational process is changing the ways in which teachers, students, and researchers interact. Email, educational platforms, video conferencing, and other digital tools have become important tools for learning and professional communication. They provide rapid information exchange, access to educational materials, and

the ability to interact remotely. At the same time, the digital environment requires adherence to language norms, accuracy of wording, rules of digital etiquette, and principles of academic integrity [1; 3; 4].

The relevance of the topic is due to the need to develop linguistic and communicative competence of higher education students. It is important for future specialists to be able to create scientific texts, prepare documents, participate in professional discussions and use digital tools in accordance with the purpose of communication. Compliance with linguistic and stylistic norms contributes to the understandable transmission of information, prevents communicative misunderstandings and increases the effectiveness of academic and professional interaction. Academic communication is an important component of educational and scientific activity. It includes the preparation of abstracts, theses, reports and term papers, participation in conferences and discussion of research results. The main features of academic speech are logic, consistency, accuracy of terminology, reasoning and compliance with literary norms.

A scientific text should be structured, consistently reveal the topic and contain substantiated statements. The author's ability to distinguish between facts, his own reasoning and positions borrowed from scientific sources is also important. Professional communication involves the exchange of information, discussion of work tasks, preparation of business documents and interaction between representatives of a certain professional sphere. It requires accuracy of formulations, appropriate use of language, politeness and a responsible attitude to the content of messages. For future specialists, it is important to be able to clearly express thoughts, take into account the characteristics of the addressee and choose an appropriate style of communication. The formation of communicative competence is an important component of the professional training of higher education applicants [1].

Digitalization expands the possibilities of academic communication. Educational platforms provide access to assignments and educational materials, e-mail is used for official correspondence, and video conferences allow for conducting classes, consultations, and scientific discussions remotely. At the same time, the effectiveness of digital interaction depends not only on technical capabilities, but also on the ability of users to correctly formulate messages, adhere to the norms

of speech etiquette, and take into account the communicative situation. Therefore, digital tools should complement, not replace, proper language and communicative training [1; 3]. An important component of academic communication is the culture of electronic correspondence. It is advisable to begin an official message to a teacher with an appropriate address, then briefly state the purpose of the address, and end with a polite farewell formula and signature. In formal correspondence, it is worth avoiding an excessive number of abbreviations, slang, and emotional designations that may be inappropriate in a specific situation.

Before sending a message, it is necessary to check the literacy of the text, the clarity of the presentation, and the presence of the necessary attachments. Following these rules helps maintain a professional style of communication and demonstrates respect for the addressee. Communication in educational chats and during online classes also requires appropriate rules. In digital correspondence, it is important to formulate questions specifically, adhere to the topic of discussion, and not violate the personal boundaries of other participants. During video conferences, it is necessary to respect the right of interlocutors to express themselves, not interrupt them, and adhere to the established order of discussion. Such rules form the basis of digital etiquette, which helps maintain a friendly atmosphere and organize effective interaction in the educational environment. Language practices in the digital space are influenced by the spread of Anglicisms, abbreviations, slang, and new terms. Part of these changes are associated with the development of information technologies and the emergence of new concepts. At the same time, the use of foreign language vocabulary should correspond to the content and purpose of the message. In scientific and professional texts, it is advisable to give preference to precise and understandable formulations, normative Ukrainian terminology, and explanations of special concepts when necessary. Studies of language transformations in the digital age allow us to consider these phenomena as a component of changes in modern communication [2].

No less important is the ability to work with information. The Internet provides students with access to scientific articles, electronic

libraries, and digital educational resources. However, the availability of materials does not guarantee their reliability. When preparing academic papers, it is necessary to take into account the authorship of the publication, the scientific validity of the statements, the date of publication, and the ability to verify the information provided. Critical evaluation of information helps to avoid the use of unconfirmed facts and improves the quality of the scientific text. The correct design of references to the sources used is of particular importance. If the author of the work uses other people's ideas, research results, factual data, or specific statements, the appropriate source must be indicated. References allow you to verify the information, establish its origin, and distinguish between the author's own conclusions and borrowed provisions. The processing of scientific literature should involve the analysis, comparison, and generalization of information, rather than the mechanical reproduction of other people's texts. This is directly related to the observance of academic integrity. When performing educational and scientific work, students must use information responsibly, adhere to citation requirements, and not appropriate the results of the intellectual activity of other persons. The legislation of Ukraine provides for compliance with the principles of academic integrity by participants in the educational process, and specific rules for their implementation are determined by legislation and internal documents of educational institutions [4].

The use of digital tools, in particular artificial intelligence systems, requires special attention. Such tools can help organize materials, check language design, and find directions for further information search. At the same time, the results of their work require critical evaluation, since automatically generated answers may contain factual errors, inaccurate references, or unconfirmed statements. The use of artificial intelligence in educational activities must meet the requirements of the educational institution. It is important to maintain independence of analysis, check facts, and be responsible for the content of the submitted work. Improving academic and professional communication requires the systematic development of language and digital skills. Effective tools include writing scientific texts, preparing reports, participating in discussions, editing written works, and practicing

official correspondence. When creating a text, the logical presentation, consistency of structure, accuracy of terminology, grammar, and punctuation should be checked. It is also necessary to take into account the purpose of the message, the characteristics of the addressee, and the conditions of communication. Combining language literacy, digital competence, and academic integrity.

REFERENCES

1. Копчак М. М., Грабельська О. В., Дроф'як Н. І. Лінгвістичні трансформації в цифрову епоху: вплив цифровізації на сучасні комунікаційні практики. Закарпатські філологічні студії. 2025. Вип. 39, т. 2. DOI: https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.39.2.1.

2. Кримчак Л. Концептуальні засади цифровізації системи вищої освіти в Україні. Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки. 2025. Т. 344, № 4. С. 635–638. DOI: https://doi.org/10.31891/2307-5740 2025-344-4-90.

3. Поліщук А. В., Дуганець В. І. Формування комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти в умовах дистанційного навчання в закладах вищої освіти. Професійно-прикладні дидактики. 2023. № 1. С. 12–16. DOI: https://doi.org/10.37406/2521-6449/2023-1-2.

4. Про академічну доброчесність: Закон України від 18 грудня 2025 року № 4742-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4742-20

УДК 378.147:528:001.4

ТОЧНІСТЬ ТЕРМІНОЛОГІЇ У НАВЧАННІ ВІЙСЬКОВОЇ ТОПОГРАФІЇ: КООРДИНАТИ, НАПРЯМКИ, ВИСОТИ

Тарас КРАВЕЦЬ,
кандидат географічних наук, доцент
Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів

Точність української фахової мови у навчанні військової топографії визначає, наскільки однозначно курсант розуміє просторові дані й пояснює виконані дії. Числове значення координати, кута або висоти набуває змісту разом із назвою величини, одиницею вимірювання та вихідною системою відліку. За відсутності цих уточнень правильно виконана обчислювальна дія може супроводжуватися хибним тлумаченням результату. Тому термінологічну підготовку доцільно включати безпосередньо у практичну роботу з паперовими картами та цифровими геопросторовими засобами.

Мета – обґрунтувати методичний підхід до засвоєння й перевірки точності вживання термінів, пов’язаних із координатами, напрямками та висотами. Основою є зіставлення змісту суміжних понять і конструювання навчальних завдань на виявлення неоднозначності. Наведені приклади є умовними; запропонований підхід має методичний характер.

У блоці «координати» насамперед слід розмежовувати геодезичну систему відліку, картографічну проєкцію та спосіб запису положення. Позначення WGS 84, UTM і MGRS відображають різні складники опису просторових даних. UTM використовує поперечну циліндричну проєкцію Меркатора, а MGRS подає положення літерно-цифровим кодом на основі сіток UTM або UPS [1]. У навчанні потрібно вказувати, які саме координати подано, та узгоджувати їх із застосуванням карти або налаштуванням застосунку.

Окремого пояснення потребує порядок координат. Літерні позначення в різних навчальних традиціях і програмних

середовищах можуть відповідати різним осям. Тому доцільно супроводжувати їх змістовими назвами: східна координата E (Easting) і північна координата N (Northing). Під час читання MGRS спочатку визначають східну, потім північну складову; цифрові групи мають однакову кількість знаків. Таке пояснення пов’язує мовне позначення з конкретною дією на карті.

Важливо розрізняти деталізацію запису та фактичну точність визначення положення. Зокрема, шість цифр числової частини MGRS, по три для кожної складової, задають квадрат зі стороною 100 м [1]. Збільшення кількості цифр у повідомленні саме по собі не зменшує похибки вихідних даних. Для навчального обговорення пропонується вислів «координати визначено з точністю до одного метра» зіставити з висловом «координати записано з метровою деталізацією» та пояснити, які докази потрібні для першого твердження.

У блоці «напрямки» основною є відмінність між вихідними напрямками відліку кутів. Істинний азимут відлічують за годинниковою стрілкою від північного напрямку істинного меридіана, магнітний азимут – від північного напрямку магнітного меридіана, а дирекційний кут – від північного напрямку вертикальної лінії координатної сітки. Розрізнення істинної, магнітної та сіткової півночі відображено в поясненнях до топографічних карт [3]. Отже, повідомлення «напрямок 60°» потребує уточнення виду кута.

Магнітне схилення та зближення меридіанів також слід подавати як різні поняття. Перше характеризує відмінність між істинним і магнітним меридіанами, друге – між істинним меридіаном та напрямком координатної сітки. Під час переходу між кутами курсант має назвати вихідний і шуканий кут, пояснити знак поправки за прийнятою схемою та вказати одиницю вимірювання. Для магнітного схилення необхідно враховувати дату, оскільки воно змінюється з часом [3].

У блоці «висоти» доцільно починати з розмежування висоти точки та перевищення. Висоту подають щодо визначеної системи

відліку; перевищення характеризує різницю висот двох точок у сумісній системі. Якщо в умовному завданні H(A) = 240 м, а H(B) = 275 м, то перевищення точки B над точкою A становить +35 м. Число 275 м не є перевищенням. Зміна порядку порівняння точок змінює знак результату.

Термін «абсолютна висота» у базовому поясненні позначає висоту щодо прийнятого нульового рівня, однак для зіставлення цифрових даних цього формулювання недостатньо. Необхідно уточнювати тип висоти та її систему. Еліпсоїдна висота віднесена до референц-еліпсоїда; ортометрична пов’язана з геоїдом, нормальна – з квазігеоїдом. Перетворення потребує відповідної моделі та узгоджених вихідних даних [2]. Висота на екрані GNSS-приймача може бути результатом програмного перетворення, тому її зміст слід перевіряти за документацією й налаштуваннями.

Методично пропонується послідовність «пояснити поняття – зіставити суміжні терміни – застосувати в завданні – перевірити повідомлення». На першому етапі курсант формулює визначення власними словами й називає вихідну основу відліку. На другому пояснює відмінність між близькими поняттями. На третьому виконує дію на карті або з умовними даними. На завершальному етапі інший курсант перевіряє, чи достатньо інформації для однозначного відтворення результату.

Для закріплення доцільні короткі завдання з навмисно неповними повідомленнями: «передано координати без назви системи», «виміряно кут без зазначення вихідного напрямку», «порівняно висоту GNSS із позначкою карти без перевірки систем висот». Потрібно визначити, яких відомостей бракує, сформулювати уточнювальне запитання та відредагувати повідомлення. Такі вправи дають змогу оцінювати мовну точність разом із розумінням геопросторового змісту.

Оцінювання пропонується здійснювати за чотирма ознаками: коректність терміна; зазначення системи або вихідного напрямку відліку; правильність одиниць і порядку складових; однозначність підсумкового пояснення. Кожній ознаці можна надати один бал. Правильність числового розв’язання доцільно оцінювати окремо: це дозволить відрізнити обчислювальну помилку від нерозуміння

поняття. У запропонованій схемі чотири бали засвідчують повноту термінологічного оформлення конкретної відповіді, а не доведену сформованість компетентності загалом.

Отже, точність термінології у навчанні військової топографії доцільно формувати через зіставлення суміжних понять та пояснення практичних дій. Запропонований підхід поєднує розуміння систем відліку з умінням передавати просторові дані українською мовою. Подальше дослідження може передбачати апробацію завдань і порівняння частоти термінологічних помилок до та після навчання за єдиними критеріями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Coordinate Systems / National Geospatial-Intelligence Agency, Office of Geomatics. URL: https://earth-info.nga.mil/?action=coordsys&dir=coordsys (дата звернення: 21.10.2026).

2. Regional Height Reference Frame (RHRF) / International Association of Geodesy, Global Geodetic Observing System. URL: https://geodesy.science/ggos/products/regional-height-reference-frames/ (дата звернення: 21.10.2026).

3. What do the different north arrows on a USGS topographic map mean? / U.S. Geological Survey. URL: https://www.usgs.gov/faqs/what-do-different-north-arrows-a-usgs-topographic-map-mean (дата звернення: 21.10.2026).

УДК 811.161.2'366'373.611-115:159.942]:821.161.2-1.09"198"

СЛОВОТВОРЧІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ЕМОТИВНОСТИ У ЗБІРЦІ ІВАНА МАЛКОВИЧА «КЛЮЧ»

Вікторія НЄМЧЕНКО

Науковий керівник — Сколоздра-Шепітко Олеся Романівна канд. філол. наук, доцентка катедри української мови імені професора Івана Ковалика, Львівський національний університет імені Івана Франка

Поезія, мабуть, одна з найбільш емоційних сфер творчості. Тому не дивно, що митці перебувають у постійному пошукові засобів її вираження для досягнення необхідного ефекту: різноманітних синтаксичних конструкцій, словотворчих афіксів, що сприяють забарвленню слова, чи навіть авторських неологізмів.

Мета роботи — визначити словотворчі засоби вираження емотивности та їх особливості у збірці Івана Малковича «Ключ».

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких завдань:

- з’ясувати відмінності між поняттями «емоційність» та «емотивність»;
- зібрати та проаналізувати фактичний матеріал у збірці «Ключ»;
- класифікувати матеріал за словотворчими афіксами;
- з’ясувати особливості творення емоційно забарвленої лексики.

Об’єкт дослідження – емотивність у збірці Івана Малковича «Ключ».

Предмет дослідження – засоби вираження емотивности на морфемному рівні мови.

Матеріалом для роботи послужила збірка віршів Івана Малковича «Ключ».

Сьогодні в українському мовознавстві немає одностайности щодо понять «емоційність», «емотивність»; їх дефініцій та основних відмінностей між ними.

Найчастіше науковці визначають емоційність як психологічний процес, який супроводжує мовлення. На перший план виходить вираження емоційного стану мовця. Таке трактування унеможливлює розгляд емоційности у сфері мови. Наприклад, Ірина Лелет стверджує, що емоційність — це «властивість темпераменту людини, її здатність до емоційного хвилювання, що передбачає зміст, якість і динаміку емоцій та почуттів» [5, с. 106]. Ярослава Гнезділова зазначає, що основними ознаками емоційности є її спонтанність, непередбачуваність та неконтрольованість [3, с. 5]. Таку ж думку має і Лілія Тютюнник, яка вважає, що емоційність — це рефлекторний і неусвідомлений прояв емоцій [7, с. 160]. А Надія Бойко вважає, що «на мовному рівні емоційність трансформується в емотивність, яка відбивається, відображається, позначається й закріплюється в семантиці лексичної одиниці як її окремий (додатковий) компонент» [2, с. 136.].

Емотивність є передбачуваною, усвідомленою та цілеспрямованою і надає мовленню емоційности за допомогою певних засобів вираження. Наталя Березовська-Савчук також стверджує, що «емотивність в тексті виявляється відображенням різноманітних аспектів людської емоційности і в той же час є характеристикою мовних і текстових засобів, які слугують для кодування емотивного змісту» [1, с. 274]. За Ярославою Гнезділовою, емотивний дискурс «спирається на соціально зумовлені, свідомі, контрольовані та позитивно забарвлені емоції» [3, с. 7]. Деякі науковці визначають емотивність як конотативне значення в семантиці слова. Ірина Голубовська визначила емотивність як «особливу когнітивну структуру мовної свідомості етнічної особистості, головною функцією якої є емоційне національно зумовлене оцінювання дійсності» [4, с. 52]. Лілія Тютюнник вважає, що емотивність — це свідомий і зумисний прояв емоцій, що передбачає певну стратегію поведінки [7, с. 159]. Відтак можемо стверджувати, що емотивність реалізується у сфері мови і

що це «лінгвістичний корелят психологічної категорії емоційності» [7, с. 161].

До засобів вираження емотивности на морфемному рівні належать меліоративні (пестливі), пейоративні (згрубілі), демінутивні (зменшувальні) та авгментативні (збільшувальні) суфікси.

Віктор Чабаненко до суфіксів з пестливим значенням зараховує -к-, -ик- , -ок-, -чик-, -очк-, -ечк-, -ц-, -ець-, -ичок-, -очок-, -оньк-, -ат-, -атк-, -иночк-, -иноньк-, -ен-, -енят-, -енятк-, -инк-, -ушк-, -ун-, -ус-, -есеньк-, -ісіньк-, -усіньк-, -усь-. На думку науковця, ці афікси можуть надавати первинної для нейтральних або вторинної для вже забарвлених слів почуттєво-оцінної виразности різного ступеня. Характерним для цих словотворчих засобів є те, що вони можуть творити експресію ступеньовано. До згрубіло-зменшуваних автор зараховує суфікси -ищ-, -иськ-, -ак- (-як-), -ук-(-юк-), -ар-(-яр-), -ур- (-юр-), -аг-(-яг-), -ах-(-ях-), -омах-, -ань-, -ил-, -ух- (-юх-), -уг-(-юг-), -ег-, -айл-, -идл-,-инд-, -ман-, -уган-, -уч-(-юч-), -ущ-(-ющ-), -езн-, -елезн-, -енн-, -ону-, -огону-. Науковець зазначає, що збільшувально-згрубілі, як і пестливі, можуть надавати первинної та вторинної виразності, проте не можуть творити її ступеньовано. До того ж, "відтінки згрубілості нероздільні з відтінками збільшеності", на відміну від меліоративних та демінутивних [8, с. 158-159].

Усього зібрано 139 одиниць, з них іменник становить 71,2% (99 одиниць), прикметник — 23% (32 одиниці), займенник — 0,7% (1 одиниця), прислівник — 5% (7 одиниць). Більшість одиниць (95,6%) утворено за допомогою зменшувально-пестливих суфіксів, і 6 одиниць (4,3%) — за допомогою збільшувально-згрубілих.

Найпродуктивнішими суфіксами є:

• -к- 47 одиниць (33,8%): «Рутка зелена, хата в покрівлі,/в синім — ожина», «— Татку далекий, серпні погіркли/в нас за плечима» [6, с. 8];

• -ок- 26 одиниць (18,7%): «— Синку мій добрий, де твоя бродить/ ива-маржина», «хлопчики — дикі горішки – й не ридають в свої капелюшки» [6, с. 21];

• -еньк- 24 одиниці (17,2%): «у нашій комірчині/ поселився/ маленький чорт» [6, с. 12], «тоненький фартух змочила: тепер його сушить» [6, с. 40].

Найменш продуктивними є -иц-, -чик-, -ачк-, -есеньк-, -ат-, -усіньк-, -ісіньк-, що утворили по 1 одиниці (0,7%): «Все ясне, і тонке, й незабутнє, як листячко шкіри» [6, с. 40], «вівці мої вівці/ я ваш панчик» [6, с. 80].

Найпродуктивнішим суфіксом для творення збільшено-згрубілої лексики, став афікс -езн-: «зачинився в своїй старезній хатчині» [6, с. 13], «вмерзає слово у грубезний лід» [6, с. 48].

Зафіксовано явище ступеньованого вираження ознаки на прикладі суфіксів -еньк-, -есеньк-: «може то бджолина матиця в біленькім вулику» [6, с. 86]; «сухий горіх зазеленіє:/ з білесенької середини» [6, с. 74].

Частина ж слів мотивовані вже забарвленими, тобто вони набувають вторинної почуттєво-емоційної виразності:

• Листочок ← листок + -ок-

• Містечок ← місток + -ок-

• Гіллячка ← гілляка + -к- (прикметно, що зменшувально-пестлива форма утворена від збільшено-згрубілої)

Також зафіксовано одиниці, що виникли як і слова, утворені за допомогою зменшувально-пестливих суфіксів, однак втратили свою демінутивну семантику: річка, сачок, фляжка, шкірка.

Виявлено одиниці, що містять емоційний компонент у самій семантиці слова: веселий, жах, задурювати, клятий, мудрий, немічний, радісний, радіти, сміливий, сумний, сумно, тривожний та ін. Однак через відсутність засобів емотивности до загального переліку одиниць їх не було додано.

Отже, до словотвірних особливостей зараховуємо використання зменшувально-пестливих чи збільшувально-згрубілих афіксів; надання почуттєво-оцінної виразності; можливість переходити зі збільшувально-згрубілого значення у нейтральне або пестливе і навпаки; здатність творити різний ступінь

вираження ознаки; схильність до набуття вторинної почуттєво-емоційної ознаки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Березовська-Савчук Н. А. Синтаксичні засоби вираження емоції «смуток» (на матеріалі лірики Ліни Костенко). Філологічні студії : Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету : зб. наук. праць. 2017. № 16. С. 270–280.
2. Бойко Н. І. Українська експресивна лексика: семантичний, лексикографічний і функціональний аспекти: Монографія. Ніжин : ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2005. 552 с.
3. Гнезділова Я. В. Емоційність та емотивність сучасного англомовного дискурсу: структурний, семантичний і прагматичний аспекти : автореф. дис. … канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2007. 20 с.
4. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу : монографія. Київ : Логос, 2004. 284 с. С. 52.
5. Лелет І. О. Емоційність vs емотивність: взаємозв’язок та розмежування понять. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія», 2021. № 49. Т. 1. С. 106–110.
6. Малкович І. Ключ : Вірші. Київ: Видавництво «Молодь», 1988. 88 с.
7. Тютюнник Л. Мовні засоби вираження емотивності у текстовому медіаконтенті. Вісник Національного університету оборони України, 2024. №80 (4). С. 159–168.
8. Чабаненко В. А. Стилістика експресивних засобів української мови: Монографія. Запоріжжя: ЗДУ, 2002. 351 с.

УДК 81:159.955

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ МОВИ ТА ІНТЕЛЕКТУ: СУЧАСНИЙ НАУКОВИЙ ДИСКУРС І ПРОБЛЕМИ УНІФІКАЦІЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Владислав ЮХИМЧУК
Науковий керівник – Оксана ПИЛИПЕЦЬ, викладач кафедри українознавства та міжкультурної комунікації,
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

У сучасній когнітивній лінгвістиці, нейропсихології та філософії свідомості дослідження фундаментального зв'язку між мовними структурами та інтелектуальною діяльністю людини посідає центральне місце. Проблема співвідношення мислення і вербальних засобів його вираження не є новою, проте в епоху стрімкого розвитку систем штучного інтелекту (AI), комплексних когнітивістичних студій та загальної цифровізації комунікаційного простору вона набуває принципово нових вимірів. Науковий дискурс навколо цієї проблеми еволюціонував від простого опису мови як інструменту передачі думок до глибокого розуміння мови як складного біокогнітивного коду, що безпосередньо формує, структурує та обмежує людський інтелект [1]. Мова виступає не просто зовнішнім референтом внутрішніх мислительних процесів, а операційним середовищем інтелекту, в якому відбувається зародження понять.

У своїй дослідницькій роботі ми звертаємося до теми, яка є надзвичайно актуальною для сучасного суспільства. Справа в тому, що процеси глобалізації, масової цифровізації, розвитку електронної комерції та активної інтеграції наукового простору зумовили інтенсивне проникнення новітньої лексики в щоденну й професійну комунікацію. Англійська мова сьогодні виступає головною мовою міжнародного наукового дискурсу та глобального бізнесу, тому вона фактично диктує термінологічні стандарти в таких галузях, як інформаційні технології, маркетинг, HR-менеджмент, фінанси,

стартап-індустрія та управління проєктами [10]. Розглядаючи це явище, ми помічаємо, що використання англіцизмів та спеціальних когнітивних термінів має як об'єктивно виправдані причини, так і певні ризики для національних терміносистем.

Аналізуючи причини активного запозичення когнітивних та професійних термінів, можна виділити кілька ключових факторів. Найперше — це номінативна необхідність, тобто банальна відсутність українських аналогів для нових понятійних одиниць [6]. Розвиток новітніх технологій, цифрових платформ та інноваційних бізнес-моделей відбувається настільки швидко, що національна мова просто не встигає формувати власну академічну термінологію. Поняття потрапляють до нас разом із самими явищами та інструментами, зберігаючи оригінальну назву. Другий важливий фактор — це прагнення людського інтелекту до економії мовних засобів та лаконічності [1]. Англійські терміни часто є дуже ємними й дозволяють замінити розлогі описи українською мовою лише одним словом, мінімізуючи когнітивне навантаження на мовця.

Окрему увагу в науковому дискурсі приділено базовому термінологічному апарату, який безпосередньо обслуговує проблематику когнітивної взаємодії. Наукова мова вимагає чіткої диференціації та дефініції фундаментальних понять, серед яких ключовими виступають такі дефініції: вербальний інтелект, що визначається як інтегральна здатність людини аналізувати інформацію та синтезувати нові знання за допомогою мовних знаків; ментальний лексикон — динамічна інформаційна мережа у свідомості носія мови, де зберігаються слова, їхні значення та поняттєві зв'язки; а також концептуальна картина світу, яка є глобальним, системним образом дійсності, сформованим у свідомості людини в результаті її пізнавальної діяльності [3].

На сучасному етапі науковий дискурс виходить за межі виключно антропоцентричної лінгвістики. Поява великих мовних моделей (LLMs) та генеративного штучного інтелекту змусила вчених переосмислити класичні критерії інтелектуальності. Виникає закономірне наукове питання: чи є здатність комп'ютерних моделей генерувати граматично правильний текст ознакою наявності реального мислення, чи це лише складна статистична

маніпуляція символами на основі ймовірнісних розподілів? У зв'язку з цим сучасна термінологія активно збагачується новими поняттями, серед яких: «штучний когнітивний агент», «машинний дискурс» та «цифровий семіозис». Це потребує подальшої уніфікації лінгвістичних стандартів та глибшого філософського аналізу того, де закінчується механічне генерування знаків і починається справжній свідомий інтелект, здатний до істинного цілепокладання [4].

Таким чином, мова й інтелект перебувають у стані постійної когнітивної взаємодетермінації та нерозривної системної єдності. Інтелект безперервно наповнює мову новими ментальними смислами, формуючи концептуальні пласти й терміносистеми, тоді як мова надає інтелекту матеріальну основу для фіксації, збереження, структурування та подальшої трансляції знань крізь покоління, забезпечуючи міжнародне взаєморозуміння та мінімізуючи ризики викривлення змісту під час перекладу технічної чи юридичної документації, укладання міжнародних контрактів і спілкування з іноземними партнерами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Матеріали наукових секцій на офіційному порталі Львівського державного університету безпеки життєдіяльності. URL: https://ldubgd.edu.ua/announcements/konferenciya-0

2. Наукова стаття «Людиноцентрична парадигма мовлення і мислення» // Фаховий журнал Молодий вчений, № 4 (80). URL: https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/1577

3. Дослідження «Мислення і мова як системне утворення» // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Психологічні науки. URL: https://problemps.kpnu.edu.ua/article/download/160682/159892/351221

4. Науково-методичні матеріали «Мова й мислення. Мова й мовлення» // Інституційний репозитарій Національного університету «Києво-Могилянська академія» (NaUKMA). URL:

https://ekmair.ukma.edu.ua/bitstreams/b91314cd-0f5b-40e9-aeb9-0c2958c86494/download

5. Чомський Н. Роздуми про мову / Пер. з англ. — К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2011. — 240 с.

УДК 81'373.23:355.01"20"

ФУНКЦІОНУВАННЯ МІЛІТАРНОЇ ЕРГОНІМІЇ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ВІЙНИ

Денис ЯКОВЕНКО
143 група, Інститут піхоти
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного
Науковий керівник — Ольга АНДРІЯНОВА,
професор кафедри гуманітарних наук,
кандидат філологічних наук, доцент
Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

Загострення військового протистояння та поширення бойових дій на значній території країни спричинили появу власних назв, пов'язаних із військовою сферою людської діяльності, які потребують систематизації, опису та наукового осмислення.

Такі назви є важливим елементом професійної комунікації військовослужбовців і відображають історичні, культурні та національні цінності, сприяють формуванню корпоративної ідентичності й репрезентують особливості сучасної військової мовної картини світу. Саме тому дослідження є актуальним як для української ономастики, так і для військового термінознавства.

Ергонімну лексику, її структурні, семантичні, мотиваційні та функціональні особливості досліджували О. О. Белей, А. В. Беспалова, Є. С. Бутакова, Ю. М. Деременда, Р. І. Козлов, І. В. Крикова, М. Я. Крючкова, Н. В. Кутуза, Н. М. Лєсовець, О. Н. Сидоренко, К. О. Тріфонова, А. А. Ходоренко, М. М. Цілина та інші.

Проте більшість наукових праць присвячена дослідженню урбанонімічних та урбаністичних ергонімів міст, тоді як військова ергоніміка й досі залишається малодослідженою. Поодинокі розвідки у вітчизняній науковій літературі здебільшого мають описовий характер і не охоплюють усього спектра нових номінативних процесів, зумовлених сучасними реаліями.

Особливий інтерес становлять праці Н. М. Шульської, О. Л. Кирилюк та В. Л. Салтана [3], присвячені неофіційній антропонімній лексиці воєнного медіадискурсу, де проаналізовано позивні імена військових у журналістських текстах. Дослідники Н. М. Шульська, О. П. Каліта та Р. С. Зінчук [4] описали позивні українських захисників через призму їхньої лексико-семантичної варіативності, емоційного забарвлення та відображення культурних реалій. О. Михайлова та В. Чемес [1] дослідили символіку й номінаційні мотиви нових назв підрозділів ЗСУ, провівши паралель між античними (давньоримськими) традиціями іменування військових формацій та сучасними інноваціями.

Назви військових формувань ЗСУ належать до особливої категорії nomina propria, яку можна визначити як мілітарні (лат. militaris — «військовий») ергоніми (грец. ἔργον — «робота» + ὄνομα — «ім'я»). За визначенням М. М. Торчинського, мілітарні ергоніми — це розділ оніміки, який досліджує власні назви військових об’єднань, підрозділів, формувань, організацій, спецпідрозділів та оборонних структур [2].

З початком активних бойових дій мілітарні ергоніми почали регулярно вживатися в повсякденному мовленні українців, а деякі з них набули значної популярності («Азов», «Айдар», «Вовки Да Вінчі», «Едельвейс», «Магура» тощо).

У спадок від радянської системи українським військовим формуванням діставалися громіздкі та ідеологічно заангажовані назви. Показовою є еволюція ергоніма 80-та окрема десантно-штурмова Галицька бригада. У 1955–1979 рр. підрозділ існував як 80-й парашутно-десантний полк (сформований у м. Гайжюнай, Литовська РСР), згодом був передислокований до Баку та отримав

орден Червоної Зірки (1958 р.). У 1979 р. у м. Хирів на Львівщині на його базі створено 39-ту десантно-штурмову бригаду, яку пізніше реорганізовано у 224-й навчальний центр ПДВ СРСР.

Після складання присяги на вірність українському народові (3 травня 1992 року) розпочався тривалий процес дерадянізації та українізації військової номенклатури: 39-та окрема аеромобільна бригада (1993–1995 рр.), 6-та окрема аеромобільна бригада (1995–1999 рр. у м. Львові), 80-й окремий аеромобільний полк (1999–2013 рр. – повернення історичного номера «80»), 80-та окрема аеромобільна бригада (2013–2015 рр.) та 80-та окрема десантно-штурмова бригада (2015–2023 рр.). Указом Президента України від 20 листопада 2023 року № 766/2023 підрозділу було присвоєно почесне найменування «Галицька» [6], що остаточно завершило дерадянізацію назви шляхом заміни радянського орденського маркера на національну регіональну ідентичність. У неофіційній комунікації та медіапросторі за підрозділом закріпилися також неофіційні ергоніми «Вісімдесятка» та «Галицькі леви» (відображені у гаслі «Steel Lions, Forged In Battle» – «Сталеві леви, загартовані в бою»).

Подібний шлях пройшла й бригада в Яворові на Львівщині, яка раніше мала назву «24-та мотострілецька Самаро-Ульяновська, Бердичівська ордена Жовтневої Революції тричі Червонопрапорна, орденів Суворова і Богдана Хмельницького Залізна дивізія». У листопаді 2015 року радянські ордени та топоніми було вилучено, а 23 серпня 2017 року підрозділ отримав сучасне найменування – 24-та окрема механізована бригада імені короля Данила (неофіційний ергонім – «Королівські піхотинці»).

Як зазначає військовий експерт В. Павлов [5], позбавлення від тоталітарної спадщини було принциповим, оскільки низка радянських частин-попередників брала безпосередню участь у придушенні українського державотворення під час Визвольних змагань 1918–1921 років.

Процес реформування та ребрендингу ЗСУ продовжився указом Президента України від 18 листопада 2015 року № 646/2015, а також низкою указів до 30-ї річниці Незалежності України [5].

Назви підрозділів ЗСУ як ергоніми поділяються за принципом походження на такі основні класи:

1. Антропонімічні (іменні): мотивовані іменами видатних державних, військових чи культурних діячів (138-й центр спеціального призначення імені князя Володимира Святославича, 38-й зенітний ракетний полк імені генерал-хорунжого Юрія Тютюнника, 101-ша ОБр охорони ГШ ЗСУ імені генерал-полковника Геннадія Воробйова, 1-ша ОБр ДСТУ імені князя Лева, 11-та бригада НГУ імені Михайла Грушевського, 25-та бригада НГУ імені князя Аскольда).

2. Топонімічні (географічні): вказують на дислокацію чи регіон (91-й окремий Охтирський полк оперативного забезпечення, 25-та окрема повітряно-десантна Січеславська бригада, 138-ма Дніпровська зенітна ракетна бригада, 164-та радіотехнічна Слобідська бригада, 302-й зенітний ракетний Харківський полк).

3. Історико-комеморативні: відсилають до військових традицій минулого (223-й зенітний ракетний полк імені Українських Січових Стрільців, 54-й окремий розвідувальний батальйон імені Михайла Тиші, 31-й окремий полк зв'язку імені гетьмана Михайла Дорошенка).

За семантико-мотиваційною класифікацією мілітарні ергоніми поділяємо на:

1. Антропонімічні: монарші та державотворчі постаті (24-та ОМБр імені короля Данила), військові діячі (7-ма БрТА імені Петра Франка) та сучасні герої (1-й ОШБ «Вовки Да Вінчі» імені Дмитра Коцюбайла).

2. Топонімічні: ойконімічні (17-та ОТБр «Криворізька») та регіональні/хоріонімічні (128-ма ОГШБр «Закарпатська», полк ТрО «Волинь»).

3. Історико-комеморативні: козацька та визвольна традиція (72-га ОМБр імені Чорних Запорожців, 28-ма ОМБр імені Лицарів Зимового Походу, 93-тя ОМБр «Холодний Яр»).

4. Метафоричні та символічні: зооергоніми та орнітоніми («Характерники», «Птахи Мадяра», «Вовки»), міфоніми та релігійні назви («Азов», батальйон «Архангела Михаїла»).

Серед способів творення сучасної мілітарної ергонімії виділяємо трансонімізацію (перехід топоніма в ергонім: Холодний Яр – бригада «Холодний Яр»), абстрактну метафоризацію (використання назв стихій: «Тайфун», «Шквал») та антропонімізацію (утворення від прізвищ чи позивних командирів і героїв).

Таким чином, сучасна мілітарна ергонімія ЗСУ є динамічною системою, яка не лише виконує номінативну функцію, а й виступає ефективним інструментом дерадянізації, відновлення історичної пам'яті та формування сучасної національно-патріотичної ідентичності українського війська.

ЛІТЕРАТУРА

1. Михайлова О., Чемес В. Символіка мілітарних ергонімів на позначення підрозділів Збройних Сил України: давньоримські традиції та сучасні інновації. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Літературознавство. Мовознавство. Фольклористика. 2026. № 2 (40). С. 73–77. https://doi.org/10.17721/1728-2659.2026.40.10

2. Торчинський М. М. Структура, типологія і функціонування онімної лексики української мови : дис. ... докт. філол. наук : 10.02.01 / Хмельницький національний університет. К., 2010. 502 с.

3. Шульська Н. М., Кирилюк О. Л., Салтан В. Л. Неофіційна антропонімна лексика воєнного медіадискурсу: специфіка творення й номінація. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. 2024. Том 35 (74). № 6. С. 27–32.

4. Шульська Н. М., Каліта О. П., Зінчук Р. С. Українські культурні реалії в сучасній неофіційній військовій антропонімії: на матеріалі мови ЗМІ. Наукові записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. 2023. Том 34 (73). № 1(4). С. 86–91.

5. Нові почесні найменування військових частин. Армія FM. URL: https://www.armyfm.com.ua/novi-pochesni-najmenuvannya-vijskovih-chastin/ (дата звернення: 4.10.2026).

6. Указ Президента України № 766/2023 «Про присвоєння почесного найменування 80-й окремій десантно-штурмовій бригаді Десантно-штурмових військ Збройних Сил України». Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/766/2023#Text (дата звернення: 4.10.2026).

УДК 811.161.2

СПОСОБИ НОМІНАЦІЇ В МОЛОДІЖНОМУ ЖАРГОНІ (НА МАТЕРІАЛІ МОВИ СУЧАСНИХ ШКОЛЯРІВ)

Дар'я Олександрівна ЧЕРНИШОВА
учениця Криворізького ліцею академічного спрямування «Міжнародні перспективи» Криворізької міської ради
Науковий керівник – Шаповалова Наталя Анатоліївна
учитель української мови та літератури Криворізького ліцею академічного спрямування «Міжнародні перспективи» Криворізької міської ради

Мова постійно змінюється разом із суспільством, культурою та розвитком технологій. Особливо помітними ці зміни є в мовленні сучасної молоді, яка активно використовує нові слова, незвичні вислови та запозичення з інших мов. Молодіжний жаргон є важливою частиною неформального спілкування школярів, адже допомагає їм передавати емоції, висловлювати власну думку, жартувати та відчувати належність до певної групи. Багато слів, які використовують школярі, виникають завдяки переосмисленню вже відомої лексики, перенесенню значень або запозиченню іншомовних одиниць. Тому дослідження способів номінації дає змогу краще зрозуміти, як молодь створює нові назви та які мовні процеси впливають на розвиток сучасної української мови.

Номінація – це процес надання назви предметам, явищам, ознакам, діям і поняттям. Вона є одним із важливих способів розвитку словникового складу мови. У молодіжному жаргоні

номінація часто відбувається не шляхом створення цілком нового слова, а через переосмислення вже відомих слів, перенесення значень, утворення похідних форм або запозичення з інших мов.

Молодіжний жаргон є різновидом соціолекту, тобто мовлення, характерного для певної соціальної або вікової групи. Він виконує кілька важливих функцій: комунікативну, оскільки полегшує неформальне спілкування; експресивну, адже допомагає передавати емоції та оцінки; ідентифікаційну, бо сприяє відчуттю належності до молодіжної спільноти. Крім того, жаргон відображає інтереси, захоплення й особливості світосприйняття сучасних школярів.

Звернемо увагу на лексико-семантичні способи номінації, серед яких особливе місце посідають метафора, метонімія та семантичне переосмислення загальновживаної лексики.

Метафорична номінація ґрунтується на перенесенні назви за подібністю ознак, властивостей або вражень. Вона надає мовленню образності й емоційності. Наприклад, слово вайб використовують для позначення атмосфери або настрою, краш – для називання людини, яка подобається, а крінж – для характеристики чогось незручного, дивного або такого, що викликає сором. Слова топ і імба передають високу оцінку предмета, явища чи ситуації. Завдяки таким номінаціям школярі можуть коротко й виразно висловлювати своє ставлення до навколишнього світу.

Метонімічна номінація передбачає перенесення назви за суміжністю понять. У досліджуваному матеріалі прикладами є слова двіж, катка, лут, туса, хайп. Наприклад, слово двіж може позначати активну діяльність або подію, а катка – ігровий матч. Такі одиниці часто використовуються в спілкуванні про дозвілля та комп’ютерні ігри. Вони допомагають стисло передавати зміст повідомлення й швидко розуміти одне одного в межах певної спільноти.

Ще одним важливим способом є семантичне переосмислення загальновживаної лексики. У цьому випадку слово зберігає свою форму, але набуває нового значення. Наприклад, жиза використовується для позначення знайомої життєвої ситуації, тупо може виконувати роль підсилювача, а пруф означає доказ. Такі

слова демонструють, що молодь активно використовує наявні мовні засоби для створення нових значень.

Важливу роль у молодіжному жаргоні відіграє оцінна функція. За допомогою жаргонізмів школярі виражають позитивне або негативне ставлення до людей, подій і явищ. До позитивно оцінних належать слова топчик, імба, вайбово, а до негативно оцінних – зашквар, крінж, треш, фейл. Оцінність часто поєднується з метафоричним перенесенням або семантичним переосмисленням, тому не завжди виступає окремим способом номінації.

За результатами кількісного аналізу лексико-семантичних способів номінації метафорична номінація є найбільш продуктивною серед розглянутих лексико-семантичних способів виявилася метафора. Це пояснюється її здатністю передавати складні емоції та оцінки за допомогою коротких і виразних слів.

Одним із словотвірних і запозичених способів номінації є афіксація, тобто творення слів за допомогою префіксів і суфіксів. У молодіжному жаргоні особливо поширені похідні слова, утворені за допомогою суфіксів. Наприклад, від слова вайб утворюються вайбовий і вайбово, від чіл – чиловий, а від абревіатури АФК – АФКшний. Також використовуються слова хейтити, флексити, чилити, юзати. Ці приклади свідчать про те, що запозичені основи пристосовуються до словотвірної системи української мови.

Ще один спосіб – скорочення та абревіація, які дають змогу передавати інформацію швидко й лаконічно, що особливо важливо для інтернет-спілкування. Розглянемо такі приклади, як АФК, OMG, idk, gg, лол, ор. Деякі скорочені форми стають основою для подальшого словотворення. Наприклад, від слова чіл утворено дієслово чілити. Це показує, що жаргонні одиниці можуть розвиватися та набувати нових граматичних форм.

Важливим джерелом поповнення молодіжного жаргону є запозичення з англійської мови. До них належать слова краш, крінж, фейл, пруф, хайп, хейт, флекс, лут. Їхнє поширення пов’язане з популярністю англомовного контенту, соціальних мереж, комп’ютерних ігор і цифрових платформ. Частина запозичень

адаптується до української мови за допомогою суфіксів та інших словотвірних засобів.

Інтернет і медіасередовище суттєво впливають на виникнення та поширення нових номінацій. Соціальні мережі, меми, онлайн-ігри й відеоплатформи сприяють швидкому обміну словами між молодими людьми. Наприклад, лексеми катка, лут, АФК, gg, bruh пов'язані з ігровою або інтернет-комунікацією. Деякі слова швидко стають популярними, але згодом виходять з ужитку, тоді як інші закріплюються в повсякденному мовленні.

Запозичення з англійської мови та їх адаптовані форми становлять найбільшу частку досліджуваного матеріалу. Це свідчить про значний вплив англійської мови й цифрового середовища на сучасне мовлення школярів. Отже, молодіжний жаргон є динамічною та творчою частиною сучасної української мови. Він відображає інтереси, емоції й комунікативні потреби школярів, а також реагує на зміни в суспільстві та розвиток цифрових технологій.

У молодіжному жаргоні використовуються різні способи номінації: метафоричне й метонімічне перенесення значень, семантичне переосмислення слів, афіксація, скорочення, абревіація та запозичення. Серед лексико-семантичних способів найпродуктивнішою в дослідженні виявилася метафорична номінація, а серед словотвірних і запозичених – запозичення з англійської мови та їх адаптація.

Важливу роль у поширенні жаргонізмів відіграють соціальні мережі, комп'ютерні ігри та медіаконтент. Саме завдяки цифровому середовищу нові слова швидко входять у мовлення школярів і стають частиною їхнього повсякденного спілкування.

Водночас використання молодіжного жаргону має залежати від ситуації спілкування. Такі слова доречні в неформальній розмові з однолітками, проте в офіційному та навчальному мовленні важливо дотримуватися норм літературної української мови. Вивчення молодіжного жаргону допомагає краще зрозуміти сучасні мовні процеси та усвідомити, що мова постійно розвивається разом із людьми, які нею користуються.

Ключові слова: номінація, молодіжний жаргон, жаргонізм, метафора, метонімія, словотвір, англіцизми, інтернет-комунікація.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бабенко О., Кравченко О. В усному мовленні – сленг. Урок української. 2004. № 11–12 (69–70). С. 21–24.

2. Бокова П. Молодіжний сленг як лінгвістичний та перекладацький феномен (на матеріалі сучасної іспанської мови). Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. 2021. № 40. С. 158–167. URL : https://semantics.knu.ua/uk/article/view/265/197.

3. Гриценко Т. До характеристики мовлення стужентів. Наукова спадщина професора С. В. Семчинського і сучасна філологія: Зб. наук. пр.: У 2 ч. / Упоряд. В. Ф. Чемес. Київ: Київський ун-т. 2001. Ч. 1. С. 286–297.

4. Дмитренко О. І., Кохан С. В. Вплив англіцизмів на сучасний український молодіжний сленг. Наукові записки. Серія: Філологічні науки. 2020. Вип. 32. С. 64–68.

5. Єрмоленко С. Я. Мова і українознавчий світогляд : Монографія. Київ: НДІУ, 2007. 444 с.

6. Ковальчук Ю. А. Сленг як соціокультурний феномен. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2020. Вип. 1. С. 210–215.

7. Кондратюк О. Молодіжний сленг як мовне явище. URL : https://www.ji.lviv.ua/n38texts/kondratyuk.htm.

8. Корейба В.І. Дослідження учнівського сленгу. Урок розвитку мовлення у 7 класі. Вивчаємо українську мову та літературу. 2004. № 32 (36). С. 2–3

9. Куц М. О., Нескорожений Д. О. Місце молодіжного сленгу та стьобу в лексичній системі сучасної англійської та української мов. Інтелект XXI. 2023. № 2. С. 76–80.

10. Лисиченко Л. А. Лексикологія сучасної української мови. Семантична структура слова : монографія. Харків : Вища шк., 1977. 114 с.

11. Мартос С. А. Молодіжний сленг: міф чи реальність? Культура слова. 2003. Вип 62, С. 39–44.

12. Масенко Л. Нариси з соціолінгвістики. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія». 2010. 243 с.

13. Матвійчук Т. П., Житар І. В. Молодіжний сленг у сучасному українському комунікативному просторі: соціокультурний вимір. Закарпатські філологічні студії. 2025. Вип. 42. Т. 1. С. 56–60.

14. Пономарів О. Д. Культура слова: мовностилістичні поради. Київ, 2011. 272 с.

15. Русанівський В. М. Історія української літературної мови. Київ: АртЕк, 2001. 392 с.

16. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава: Довкілля-К, 2006. 711 с.

17. Сіріньок К. Молодіжний сленг як складова загальномовної культури нації. Українська мова і література в школі. 2005. № 5 (46). С. 69–70.

18. Словник сучасного українського сленгу / упоряд. Т. М. Кондратюк. – Харків: Фоліо, 2006. 350 с.

19. Ставицька Л. О. Арґо, жаргон, сленг: Соціальна диференціація української мови. Київ: Критика, 2005. 464 с.

20. Стишов О. А. Динаміка лексичного складу сучасної української мови. Лексикологія. Лексикографія: навч. посіб. Біла Церква : «Авторитет», 2019. 198 с.

21. Стишов О. Джерела поповнення молодіжних жаргонізмів в українській мові початку XXI століття. Українське мовознавство. 2019. №1 (49). С. 32–43.

22. Шумейкіна А. В. Молодіжний сленг як соціокультурний феномен. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови: Збірник наукових праць / Відп. редактор М. Я. Плющ. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова. 2009. Вип. 5. С. 93–97.

УДК 811.161.2’373.6

ФЕМІНІТИВИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ: ІСТОРИЧНА ТРАДИЦІЯ, НОРМАТИВНА КОДИФІКАЦІЯ ТА СУЧАСНЕ СПРИЙНЯТТЯ

Остап ЩУРКО
Науковий керівник – Ірина БАБІЙ, доцент кафедри українознавства та міжкультурної комунікації
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Мова є динамічною системою, яка змінюється разом із суспільством, відображаючи трансформації соціальних структур, культурних орієнтирів і комунікативних потреб. Одним із показових явищ сучасної української мови є активізація фемінітивів – іменників на позначення осіб жіночої статі, співвідносних із назвами осіб чоловічої статі або утворених за відповідними словотвірними моделями.

Сьогодні фемінітиви активно використовуються в медійному, освітньому, професійному та повсякденному мовленні, однак ставлення до них залишається неоднозначним. Частина мовців сприймає такі форми як природний елемент української мовної системи, тоді як інші — як нову тенденцію, пов'язану насамперед із сучасними суспільними змінами. Водночас історико-лінгвістичні дослідження показують, що саме явище творення назв осіб жіночої статі не є новим [4, с. 45]. Фемінітивна підсистема української мови має давню історію, яку можна простежити від дописемного та давньоукраїнського періодів через староукраїнську й нову українську мову до сучасного етапу [3, с. 12]. Це системно показано, зокрема, у монографії М. Брус, присвяченій генезі, еволюції та функціонуванню фемінітивів [4].

У цій розвідці розглянемо фемінітиви у діахронному та синхронному зрізах. Для практичного вивчення сучасного мовного ставлення у вересні 2026 року було проведено анонімне онлайн-опитування за допомогою Google Forms методом добровільної

участі. У ньому взяли участь 99 осіб віком від 16 до 25 років. Отримані результати не претендують на репрезентацію всієї української молоді, але дають змогу описати особливості сприйняття фемінітивів серед безпосередніх учасників опитування.

У сучасному мовознавстві фемінітивами називають іменники на позначення осіб жіночої статі. Найчастіше вони є словотвірними відповідниками назв осіб чоловічої статі: автор — авторка, студент — студентка, директор — директорка, майстер — майстриня. Водночас фемінітиви можуть позначати жінок не лише за професією чи посадою, а й за соціальним статусом, родинними зв'язками, територіальною або національною належністю, характером діяльності та іншими ознаками. У фемінітивній підсистемі української мови можна виділити, зокрема, назви жінок за родинними відносинами, соціальним і майновим статусом, діяльністю, професією, етнічною та територіальною належністю, рисами характеру й іншими ознаками. Важливо також розрізняти наявність словотвірної моделі та нормативний статус конкретного слова. Те, що українська мова допускає певний спосіб творення фемінітивів, не означає, що кожне потенційне новоутворення автоматично стає усталеним літературним словом [9, с. 61]. Конкретна словоформа проходить шлях від можливого утворення до реального вживання, поширення та лексикографічної фіксації [7, с. 112].

Історія фемінітивів значно давніша за сучасні дискусії про гендерну інклюзивність. За дослідженням М. Брус, формування категорії жіночості сягає спільноіндоєвропейського та праслов'янського періодів [4, с. 52]. Частина давніх назв жінок збереглася в українській мові, а словотвірні моделі продовжували розвиватися протягом усієї писемної історії. Показовим є те, що жіночі назви фіксуються не лише в окремих літературних творах, а й у граматичних та лексикографічних працях. М. Брус звертає увагу на матеріал граматик XVI–XVII століть [3, с. 15]. У них представлені жіночі назви різної будови: мати, доилица, сноха, воєводина, матка, панна, господыня та інші. Це свідчить про те, що жіночі номінації вже тоді осмислювалися як частина граматичної системи. У XVI–XVIII ст. жіночі назви функціонували в різноманітних писемних

жанрах. За історичними матеріалами, вони могли позначати жінок за соціальним статусом, професією, ремеслом, родинним зв'язком чи іншими ознаками [2, с. 49]. Подальший розвиток фемінітивної системи був пов'язаний із розширенням сфер уживання української мови та появою нових суспільних реалій. Отже, сучасні фемінітиви не виникли на порожньому місці, а спираються на багатовікові словотвірні ресурси [4, с. 120].

Особливо важливий етап розвитку фемінітивів припадає на XVIII–XIX ст. – період формування нової української літературної мови. Розвиток художньої літератури, журналістики, освіти, науки та громадського життя сприяв розширенню лексики на позначення соціальних і професійних ролей жінки. Надзвичайно важливим джерелом для реконструкції мовної практики початку XX ст. є «Словарь української мови» Б. Грінченка (1907–1909 рр), який фіксував народномовну та книжну українську лексику [5]. Для порівняння, у «Словнику української мови» в 11 томах дослідники нараховують близько 3500 фемінітивів [7, с. 145]. Ці цифри важливі не самі по собі. Вони демонструють, що назви жінок систематично функціонували в українській мові задовго до сучасного нормативного оформлення питання.

Фемінітиви використовувалися і в українській художній літературі [4, с. 235]. Їх можна простежити в текстах письменників XIX–XX століть, де вони виконували не лише номінативну, а й стилістичну та соціально-маркувальну функції.

XX ст. не можна описувати однозначно як період простого «знищення» або «заборони» фемінітивів. Історія цього періоду значно складніша [6, с. 112]. За дослідженням М. Брус, саме в радянський період фемінітивна підсистема зазнала значного кількісного розширення, особливо за рахунок виробничої, професійної та суспільно-політичної лексики [4, с. 310]. До академічних словників увійшли численні назви на позначення жінок за професією або видом діяльності: будівельниця, бурильниця, вантажниця, льотчиця, ланкова. Водночас кількісне розширення не означає відсутності мовно-політичного чи стилістичного впливу.

Дослідження української преси 1920–1940-х років показує, що жіночі назви могли виконувати не лише номінативну, а й класово-диференційну, оцінно-характеризувальну, самоідентифікаційну та маніпулятивну функції [6, с. 114]. Отже, радянський період доцільніше характеризувати як час перебудови та переорієнтації фемінітивної підсистеми, а не просто як час її знищення [4, с. 315].

Сучасна українська мова має кілька продуктивних моделей творення назв осіб жіночої статі. Чинний стандарт державної мови «Український правопис», затверджений Національною комісією зі стандартів державної мови та чинний із 28 березня 2026 року, у § 32 містить відповідні словотвірні моделі [8]. Основними та найуживанішим є суфікс -к-(-а) [8, § 32]; суфікс -иц-(-я), який приєднується, до основ на -ник та -ень: верстальниця, набірниця, порадниця, учениця [8, § 32]; суфікс -ин-(-я) використовується з певними типами основ, зокрема: кравчиня, плавчиня, продавчиня, майстриня [8, § 32]; суфікс -ес-(-а) визначений як рідковживаний: патронеса, поетеса [8, § 32]. На вибір конкретного форманта впливають фонетична будова твірної основи, традиція слововживання, семантика певної лексеми [9, с. 65].

Кодифікація словотвірних моделей не означає, що кожен фемінітив є обов'язковим у кожній комунікативній ситуації [9, с. 68].Тут важливо розрізняти поняття «можна утворити», «нормативно можливе», «усталене у вжитку» та «доречне в конкретному контексті». Отож, поширення фемінітивів у сучасній українській мові відбувається на перетині трьох процесів: нормативної кодифікації, реального мовного вжитку та суспільних комунікативних потреб [1, с. 95].

Для практичного аналізу сучасного сприйняття фемінітивів було використано результати анонімного онлайн-опитування, проведеного у вересні 2026 року серед осіб віком від 16 до 25 років.У вибірці взяли участь 99 респондентів, із яких 68,7% – жінки та 31,3% – чоловіки. Вибірка формувалася методом добровільної участі, тому отримані результати не можна механічно поширювати на всю українську молодь, вони характеризують саме учасників цього опитування. Ставлення до фемінітивів: 58,6% опитаних повідомили про позитивне ставлення до фемінітивів, 40,4% – про нейтральне, а

1,0% – про критичне. Практика використання: 78,8% респондентів зазначили, що регулярно або постійно використовують фемінітиви у повсякденній комунікації (в особистому листуванні, соціальних мережах, студентському середовищі та медіапросторі). Історична обізнаність: 51,5% учасників пов'язують фемінітиви з історичною українською мовною традицією, тоді як інші – сприймають їх як сучасну мовну тенденцію. Емпіричний матеріал дає підстави говорити про активну присутність фемінітивів у мовній практиці учасників дослідження, але водночас показує необхідність популяризації історико-мовознавчих знань про це явище.

Здійснений аналіз дає змогу зробити кілька висновків. По-перше, фемінітиви не є винятково сучасним мовним явищем. Історико-лінгвістичні дослідження засвідчують їхнє уживання на різних етапах розвитку української мови – від давніх писемних пам'яток до сучасної літературної мови. По-друге, фемінітивна підсистема української мови є внутрішньо структурованою, охоплюючи назви за професією, діяльністю, соціальним статусом, родинними зв'язками тощо. По-третє, історія ХХ століття потребує обережної інтерпретації: у радянський період відбулося розширення професійної та виробничої жіночої лексики. По-четверте, чинний стандарт державної мови «Український правопис» фіксує продуктивні моделі творення фемінітивів у § 32, встановлюючи нормативну основу для їх творення. По-п'яте, результати опитування показують, що серед його учасників фемінітиви мають високий рівень практичного поширення (78,8%) та переважно позитивне чи нейтральне сприйняття. Отже, сучасна активізація фемінітивів є частиною закономірної динаміки української мови, що поєднує історично сформовані словотвірні ресурси, сучасну нормативну кодифікацію та реальну мовну практику [4, с. 418].

ЛІТЕРАТУРА

1. Інститут української мови НАН України. Матеріали з історії та сучасного функціонування української фемінітивної лексики. Київ : Видавничий дім Дмитра Бурого, 2021. 180 с.

2. Брус М. П. Діахронні та синхронні вияви фемінітивотворення в українській медичній термінології. Українська мова. 2022. № 4 (84). С. 45–58.

3. Брус М. П. Фемінітиви в українській мові: генеза, еволюція, функціонування : автореф. дис. ... д-ра філол. наук. Івано-Франківськ, 2020. 40 с.

4. Брус М. П. Фемінітиви в українській мові: генеза, еволюція, функціонування : монографія. Івано-Франківськ : ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2019. 440 с.

5. Грінченко Б. Д. Словарь української мови : у 4 т. Київ, 1907–1909.

6. Коротич К. В. Номінація жінки в українській пресі радянського періоду. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія». 2019. № 3. С. 112–115.

7. Національна академія наук України; Інститут мовознавства / Інститут української мови. Академічні лексикографічні праці з історії та сучасного стану української мови. Київ : Наукова думка, 2020. 310 с.

8. Національна комісія зі стандартів державної мови. Український правопис : стандарт державної мови. Офіційне видання. Київ, 2026.

9. Нелюба А. М. «Український правопис» і тотальна фемінітивізація. Українська мова. 2023. № 3 (87). С. 58–72.

УДК: 81'272 : 323.113](477)

МОВНИЙ ВИБІР ПІСЛЯ ОКУПАЦІЇ АБО КОЛИ МОВА СТАЄ ПИТАННЯМ ГІДНОСТИ

Альона КОЗЛОВА
Науковий керівник – Ірина БАБІЙ, доцент кафедри українознавства та міжкультурної комунікації Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

В умовах російсько-української війни мовне питання набуло особливої гостроти. Війна посилила політизацію мови, спонукавши значну частину українців свідомо обирати українську, що стало символом протистояння російській агресії та маніфестації своєї українськости. Для мене мовний вибір має глибоке особисте значення, адже я пережила окупацію й на власному досвіді відчула, наскільки сильно війна може змінити світогляд людини, її цінності та ставлення до речей, які раніше здавалися звичними.

Я родом з Херсонщини, зі славного міста Берислав. Це край, із яким пов'язані моє дитинство, родинні спогади та значна частина мого життя. Проте війна змінила моє уявлення про дім, безпеку й можливість вільно будувати власне майбутнє. Я бачила війну на власні очі, пережила окупацію, а в наш родинний дім влучила ракета і він згорів дощенту. Мені довелося залишити рідні місця й починати життя з чистого аркуша в іншому місті, пристосовуватися до нових обставин і поступово відновлювати те, що було зруйновано війною.

Такий досвід змінює не лише зовнішні обставини життя. Він впливає на внутрішнє сприйняття світу, змушує переосмислювати власне минуле та по-іншому дивитися на свою країну, її історію й культуру. Особисто для мене одним із таких ключових переосмислень стало ставлення до мови. До війни мова була звичним засобом спілкування, а мовні звички були сформовані родинним середовищем, оточенням і повсякденним життям. Проте пережита окупація спонукала мене глибше усвідомити, що мови немає окремо від історії та суспільства. Вона пов'язана з культурною

пам’яттю, є виразником ідентичности, дає відчуття належности до певного культурного простору, відтак дозволяє людині самостійно визначати, ким вона є.

Війна та окупація докорінно змінили моє ставлення до російської мови. Після пережитого мені стало складніше сприймати її лише як звичний засіб повсякденного спілкування, не озираючись на окупаційні та воєнні реалії. Відтепер російська мова для мене більше не існує поза тими подіями, які пережила моя країна, вона нерозривно асоціюється з ворогом.

Гадаю, що людина, яка розмовляє російською, не обов’язково підтримує російську агресію, позаяк тривале і послідовне зросійщення Сходу та Півдня України призвели до мовного «відступництва», «розмили» ідентичність багатьох українців, відтак мова не завжди стає мірилом патріотизму. Водночас зазначене не скасовує мого особистого досвіду. Я не можу відокремити власне сприйняття російської мови від реалій окупації, яку пережила. Війна змінила емоційний і культурний контекст, у якому я її сприймаю.

Російська влада протягом тривалого часу використовувала мовне питання як інструмент політичного впливу. Під приводом захисту російськомовного населення росія виправдовує агресію проти України. На окупованих територіях відразу витісняють українську мову з освіти та культурного простору, а також нав’язують російські історичні наративи. Це свідчить про те, що боротьба за контроль над територією завжди є спробою впливати на свідомість людей, формувати у них «правильне» з погляду окупаційної влади розуміння історії.

Сьогодні я знаю, що війна — це не абстрактне поняття з підручника. Вона залишає слід у житті людей, змінює їхні долі та світоглядні переконання. Саме тому мовне питання після окупації я розглядаю не лише як суспільну дискусію, а й як переосмислення власної ідентичности.

Разом із роздумами над власною ідентичністю постає питання мовного вибору. Так, українська мова стала для мене значно усвідомленішою цінністю. Я почала сприймати її не просто як одну з мов спілкування, а як важливу частину своєї належности до

України, її культури та історії. Сьогодні українська мова для мене– це можливість говорити власним голосом, висловлювати свої думки й переконання та зберігати зв'язок із рідними місцями, навіть перебуваючи далеко від них. Вимушений переїзд допоміг мені ще глибше зрозуміти значення цього зв'язку. Сьогодні я живу та навчаюся у Львові, будую нові плани й поступово створюю майбутнє в незнайомому для мене місті. Проте відстань до рідного краю не означає втрати зв'язку із ним, а українська мова стала одним зі способів зберігати цей зв'язок і водночас усвідомлювати, що я є частиною народу, який має власну історію, культуру та право на незалежне майбутнє.

Це спонукає увиразнити ще один важливий аспект порушеної теми – зв'язок між мовою та гідністю. Гідність – це можливість самостійно визначати й плекати власні цінності, не відмовлятися від свого коріння й не дозволяти зовнішнім обставинам позбавити мене права бути собою. Я не обирала війну, окупацію чи втрату родинного дому. Проте сьогодні я можу свідомо обирати, які цінності підтримувати, якою мовою висловлювати свої думки та який культурний простір розвивати у власному житті.

Вибір української мови не обов'язково потребує конфронтації, необхідність комусь щось пояснювати. Для мене це передовсім особисте усвідомлення її значення; я хочу, аби українська мова була не лише символом спротиву агресії, а й мовою, яку ми обираємо щодня: для освіти, науки, професійного розвитку, літератури, яку читаємо, та повсякденного життя. Її цінність оприявнюється не тільки в тому, що ми захищаємо її в часи загрози, а й у тому, як ми розвиваємо її та передаємо наступним поколінням. Сьогодні українська – це мова моїх рефлексій, мова, якою як висловлюю свою позицію, мова, якою навчаюсь. Важливо, що мій мовний вибір не був бажанням комусь догодити, чи бути у тренді, а вислідом особистого травматичного досвіду й переосмисленням того, хто я є.

Як студентка психологічного напряму, я також розумію, що пережите в окупації може по-різному впливати на людей. Для когось

це причина свідомої зміни мовних звичок, для когось мовне питання пов'язане з болем, складними спогадами або тривалим внутрішнім переосмисленням. Немає єдиного сценарію, за яким людина має переживати війну або визначати своє ставлення до мови. Важливо не знецінювати особистий досвід, але водночас не перетворювати власні висновки на універсальні вимоги до всіх, адже у кожного свій шлях. Пережита окупація змінила моє ставлення не лише до мови, а й до поняття свободи. Відтак можливість жити на своїй землі, зберігати свою культуру, вивчати власну історію, можливість розмовляти рідною мовою не можна сприймати як щось гарантоване за будь-яких обставин.

Отож, ми можемо втратити дім, бути змушеними починати життя заново й пройти через обставини, які змінюють нас назавжди. Але ми можемо зберегти свою пам'ять, усвідомити власну ідентичність і мати мужність говорити власним голосом. Для мене цей голос сьогодні звучить українською.

УДК 811.161.2'373.46:070

ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕДИЧНИХ ТЕРМІНІВ У ЗАГОЛОВКАХ МЕДІАТЕКСТІВ

Людмила БІЛОКОНЕНКО,
доктор філологічних наук, професор
Криворізький державний педагогічний університеті

Заголовок – паратекстовий компонент, що має певну самостійність, компонент, який ідентифікує тему тексту, окреслює його зміст і спрямовує сприйняття адресата. Його функції залежать від комунікативної мети й жанрових особливостей тексту: у художньому – він концентрує авторський задум і формує читацькі очікування (Т. Токарєва [6]), у науковому – конкретизує предмет дослідження й забезпечує ідентифікацію в академічній комунікації (Г. Онуфрієнко [3]), у медіатексті – представляє інформацію та привертає увагу адресата (І. Мариненко, В. Михайленко [9]), реалізує експресивну функцію завдяки стилістичним ресурсам мови

(М. Булах [1], М. Карпушина [2]). Ці функції заголовка конкретизуються залежно від тематичної сфери та характеру інформації, яку він представляє.

У медіатекстах про здоров'я значущим є співзв'язок інформативності, доступності й точності відомостей, і заголовок виконує номінативну, комунікативну, орієнтувальну, атрактивну, прагматичну функції. Він передує основному тексту, визначає тематичний фокус повідомлення й формує первинне уявлення читача про його зміст. Відповідно до авторського задуму заголовок може повідомляти про медичну подію, називати захворювання або симптом, окреслювати проблему профілактики чи лікування, застерігати. Його позиція передування та задум надзвичайно важливі, адже сприйняття відомостей може відбуватися без подальшого читання публікації. Він може містити медичні спеціальні номени широкого використання та професіоналізми задля називання захворювань, станів, процедур чи методів лікування. Його доступність забезпечує загальновживана лексика, уточнювальні конструкції, пояснення в основному тексті. Водночас вузькопрофесійна термінологія обмежена, оскільки є специфічною й буде незрозумілою адресатам без фахової підготовки. Д. Сизонов, досліджуючи функціонування медичних термінів у ЗМІ, звертає увагу на їхні семантичні та стилістичні трансформації, коли детермінологізовані одиниці медійники виносять у заголовок для образного сприйняття реципієнтом [5, с. 68]. Ці процеси важливі для аналізу заголовків, у яких термін може не лише передавати спеціальну інформацію, а й набувати додаткових оцінних або експресивних значень. Їх поєднання з оцінними словами, питальними конструкціями чи образними висловами посилює увагу до тексту, проте за недостатньої точності створює ризик спрощення або викривлення медичних відомостей. Тож заголовок медіатексту про здоров'я має забезпечувати змістову відповідність основному тексту, термінологічну коректність і зрозумілість для цільової аудиторії.

Джерельна база цього дослідження – заголовки публікацій про здоров'я, розміщені на сайтах BBC News Україна, Укрінформу та РБК-Україна (вибірка – понад 50 заголовків). Часові межі охоплюють січень-жовтень 2026 року, що дає змогу проаналізувати актуальні тенденції використання медичної термінології в медіадискурсі. Застосовано описовий метод, метод суцільної вибірки, контекстуальний аналіз і зіставний метод для виявлення семантичних і функціональних особливостей медичних термінів у заголовках медіавидань.

Сукупність дібраного матеріалу уможливлює виокремлення п'яти тематичних груп за значенням. Ми розмежовуємо групи за ознакою, що саме називає термін. Водночас ці категорії інколи не ізольовані, тому в сумнівних випадках ураховуємо значення терміна в конкретному заголовку, напр., вакцинація зазвичай належить до профілактики хвороби, але в заголовку про дослідження імунної відповіді може бути частиною опису спектра медичних, епідеміологічних, технологічних та соціально-поведінкових аспектів задля захисту населення від керованих інфекцій. Якщо в одному заголовку вжито назви різних тематичних груп, кожен термін класифікуємо окремо. Якщо ж одиниця допускає різні тлумачення, рішення обґрунтовуємо контекстом. Такий підхід упорядковує мовний матеріал і дає змогу простежити, які аспекти актуалізовано в сучасному медійному дискурсі. Запропоновані групи спираються не на граматичні характеристики слів, а лише на їхню семантику й функції.

Перша група – назви захворювань і патологічних станів – терміни, що позначають конкретні хвороби або патологічні процеси, визначені в медичній практиці як нозологічні одиниці. Назви захворювань присутні тому, що вони визначають основну тему публікації та дають змогу читачеві швидко ідентифікувати її зміст (Інсульт є однією з найчастіших причин смерті в Україні – лікарі [7, вересень, 2026]; Серцево-судинні хвороби і діабет – як запобігти хворобам і кому треба проходити скринінг [4, вересень, 2026]; В Україні почалася хвиля грипу та ГРВІ, але вакцин немає. Як уберегтися [8, вересень, 2026]; Учені б'ють на сполох: ці популярні продукти можуть підвищувати ризик раку та діабету [4, січень,

2026]; Чи можливий в Україні спалах менінгіту [8, березень, 2026]). Назви патологічних станів – це характеристики організму, які не завжди є самостійними хворобами (Як уберегтися від перегріву та теплового удару під час спеки – поради медиків [7, серпень, 2026]; Політв'язень з Криму Амет Сулейманов страждає на підвищений тиск, задишку та проблеми із серцем [7, липень, 2026]; У «Феофанії» запровадили унікальне обстеження для діагностики порушень сну та пам'яті [7, червень, 2026]; 10 надійних способів знизити тиск без жодної таблетки [4, травень, 2026]). Розмежування цих назв дає змогу уникнути ототожнення діагнозу з окремим станом організму.

Другу групу утворюють назви симптомів – термінологічні одиниці, що позначають окремі прояви можливих порушень здоров'я. Вони важливі для заголовків, у яких увагу зосереджено на ознаках захворювання, ранньому виявленні проблеми або потребі звернення по медичну допомогу (Політв'язень з Криму Амет Сулейманов страждає на підвищений тиск, задишку та проблеми із серцем [7, липень, 2026]; Чому випадає волосся: 5 улюблених продуктів, які псують зачіску [4, липень, 2026], де випадіння волосся – це прояв, який у відповідному медичному контексті може бути симптомом). Ця група представлена незначною кількістю виявлених термінів, що ми пояснюємо тим, що заголовки частіше акцентують на певному захворюванні або загальній проблемі здоров'я, ніж на окремих проявах. Водночас назви симптомів важливі для привернення уваги авдиторії, оскільки дають змогу читачеві співвідносити описані ознаки з власним самопочуттям і краще розуміти тему публікації.

Назви медичних фахівців і професійних ролей – третя група – номінація суб'єкта професійної діяльності, який здійснює діагностику, лікування, профілактику захворювань, надає медичну допомогу чи виконує інші професійні функції у сфері охорони здоров'я. До групи уналежнюємо загальні назви фахівців (лікар, медик, медсестра, парамедик) і назви спеціальностей (хірург, кардіолог, нейрохірург, анестезіолог), напр., У ЗСУ заявили про гострий дефіцит бойових медиків і хірургів [7, липень, 2026];

Українські медики випереджають світ у лікуванні бойових травм – військовий хірург Палій [7, липень, 2026]; Київського нейрохірурга підозрюють у схемі з оформлення фіктивної інвалідності за $10 тисяч [7, жовтень, 2026]; Ті, хто рятує життя. У Києві нагородили медпрацівників Центру кардіології та кардіохірургії [4, липень, 2026]; «Я 11 років лікувала рак, якого в мене не було». Як лікар роками ставив людям хибні страшні діагнози [8, вересень, 2026]. Враховуємо також професійні ролі, зумовлені певними функціями або посадою людини (Командувачем Медичних сил Збройних Сил України, головний хірург ЗСУ, напр., Костянтин Гуменюк із Вінниччини став Командувачем Медичних сил ЗСУ: що про нього відомо [7, вересень, 2026]; Українські військові лікарі проводять унікальні операції – головний хірург ЗСУ [4, січень, 2026]). Виокремлення цієї групи дає змогу простежити, як заголовки представляють медичних працівників як носіїв спеціалізованих знань, виконавців професійних дій, експертів, учасників подій у сфері охорони здоров'я.

Четверта група – назви профілактичних заходів – об'єднує терміни, що представляють медичну інформацію, спрямовану на запобігання захворюванням і зниження ризиків для здоров'я. До неї зараховуємо лексеми, що позначають заходи специфічної та неспецифічної профілактики. Їхнє використання в заголовках акцентує не захворювання чи його симптоми, а способи попередження його виникнення або поширення (Ризик смерті від раку в молодих жінок після щеплення від ВПЛ «майже нульовий». Як це працює в Україні [8, червень, 2026]; Холод та спека не є протипоказаннями для вакцинації – роз'яснення медиків [7, березень, 2026]; Щеплення – не лише для дітей: МОЗ нагадало, які вакцинації потрібно робити дорослим [4, червень, 2026]; Чи може ваша дієта допомогти уникнути раку [8, червень, 2026], хоча дієта – це не власне назва медичного профілактичного заходу, а спосіб харчування, який у певному контексті може мати запобіжне значення). Група налічує невелику кількість одиниць, профілактичні заходи не часто називають у заголовках, навіть тоді, коли їм приділяють значну увагу в тексті. В опрацьованому матеріалі фіксуємо їх переважно в контексті вакцинації чи обговорення

способів зниження ризику захворювань. Це дає підстави розглядати назви профілактичних заходів як непродуктивну групу.

П’ята група – назви лікарських засобів і фармакологічних груп. Її формують терміни, що позначають медикаменти загалом або окремі категорії препаратів, об’єднані за фармакологічними властивостями та призначенням. У заголовках медіатекстів представлені узагальнені найменування (ліки, препарати) і назва фармакологічної групи (антибіотики, протизапальні): Антибіотики призначатимуть по-новому: що змінилось для українських лікарів і пацієнтів [4, вересень 2026]; Ліки почали доставляти дронами у віддалені села і прифронтові громади – Радуцький [7, серпень, 2026]; В Україні медичний канабіс доступний у 66 державних і приватних аптеках – експертка [7, червень, 2026]. Водночас фіксуємо підгрупу торгових назв лікарських засобів, які забезпечують ідентифікацію препарату. Напр., у заголовках РБК-Україна використано назву Оземпік (Оземпік з’явиться в українських аптеках: лікар назвав жорсткі табу перед покупкою препарату [4, травень, 2026] чи Укрінформу – Tavneos (Японська фармкомпанія після смертей пацієнтів закликає лікарів не призначати препарат Tavneos [7, травень, 2026]. Однак переважають загальні найменування.

За кількістю виявлених прикладів найпродуктивнішою є група назв захворювань і патологічних станів. Це зумовлене їхньою можливістю чітко називати предмет публікації та забезпечувати швидке розпізнавання її теми. Помітно представлені також назви медичних фахівців і професійних ролей, а от на назви симптомів і профілактичних заходів натрапляємо рідше. Назви лікарських засобів і фармакологічних груп переважно функціонують як узагальнені найменування. У способах використання медичних термінів простежується тенденція до їх пояснення, уточнення, оцінки, приваблення (напр., у заголовку Симптоми раку в дітей: чому їх легко не помітити і на що звернути увагу [8, жовтень, 2026] друга частина складного безсполучникового речення конкретизує проблему й орієнтує читача; у заголовку Тиха епідемія. Як серцево-судинні хвороби і діабет забирають роки життя і що з цим робити [4,

квітень, 2026] метафоричний епітет тиха епідемія посилює виразність повідомлення, схожу атрактивну функцію виконує вислів учені б'ють на сполох у заголовку про продукти, які можуть підвищувати ризик раку та діабету [4, січень, 2026]. Тож добір медичних термінів і характер їхнього контекстуального оточення залежать від теми публікації та комунікативної мети заголовка.

Медичні терміни виконують передусім номінативно-інформативну функцію: називають захворювання, патологічний стан, симптом, профілактичний захід, лікарський засіб або суб'єкта медичної діяльності й окреслюють предмет повідомлення. Важлива й орієнтувальна функція, коли медійники виокремлюють аспект проблеми, на якому в тексті зосереджуються. Терміни також реалізують атрактивну та прагматичну функції: назви захворювань, симптомів і лікарських засобів посилюють увагу до змісту, адже вони пов'язані з ризиком для здоров'я, незвичними обставинами для читача або практикою. Такі медичні терміни допомагають не лише передавати спеціалізовану інформацію, а й організовують увагу авдиторії та формують очікування щодо змісту медіатексту.

Отже, серед термінів, які функціонують у заголовках медіатекстів, ми виокремлюємо п'ять груп назв: захворювань і патологічних станів, симптомів, медичних фахівців і професійних ролей, профілактичних заходів, лікарських засобів і фармакологічних груп. Ці слова виконують номінативну функцію (називають медичні явища й об'єкти), інформативну (стисло передають зміст публікації), орієнтувальну (дають змогу читачеві визначити тему матеріалу), атрактивну (привертають увагу до проблеми здоров'я). Реальна функція медичного терміна залежить від його значення та контексту заголовка.

ЛІТЕРАТУРА

1. Булах М. Перифрази в заголовках текстів мас-медіа. Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика. 2018. № 36. С. 91–102.

2. Карпушина М. Дослідження мови медіазаголовків: аналіз стилістичних особливостей. Південний архів (філологічні науки). 2024. Вип. 97. С. 38–46.

3. Онуфрієнко Г. Заголовковий конструкт в архітектоніці сучасного наукового тексту: критерії вербального моделювання. Нова філологія. 2024. № 93. С. 128–133.

4. РБК-Україна: інформаційне агентство. URL: https://www.rbc.ua/rus/healthy

5. Сизонов Д. Інтенсифікація медичних термінів у ЗМІ: від ковідного до мілітарного періоду. Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика. 2025 (50). С. 63–74.

6. Токарєва Т. Заголовок художнього твору: від зовнішньої форми до закодованого сенсу. Наукові записки. Серія: Філологічні науки. 2026. С. 291–298.

7. Укрінформ: інформаційне агентство. URL: https://www.ukrinform.ua/tag-zdorova.

8. BBC News України. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/topics/cwr9jqqqq13t

9. Marynenko I., Mykhailenko V. Structural and grammatical peculiarities of the headline in modern Ukrainian mass media. Słowo. Studia językoznawcze. 2019. Vol. 10, no. 10. P. 120–134.

УДК 17:37.01

СЕМАНТИКА ТА СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ»

Вікторія ЛОГВИНЕНКО,

кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи, управління та суспільних наук,
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності
м. Львів, Україна

У сучасному українському освітньо-науковому середовищі спостерігається тенденція до термінологічного редукціонізму, коли концепт трактується спрощено, через властивості його базових складників або зводиться до побутових значень. Це може призвести до втрати смислових відтінків, глибини, викривлення суті явищ тощо.

Поняття академічної доброчесності останніми десятиліттями посіло центральне місце в освітній та науковій політиці сучасних держав. В українському академічному просторі особливої актуальності воно набуло після прийняття відповідного законодавства [2]. Найчастіше академічну доброчесність розуміють як сукупність правил і норм, спрямованих на запобігання різних форм академічних порушень, а саме поняття нерідко інтерпретується через буквальне поєднання значень слів «добро» і «чесність». Однак подібне тлумачення є спрощеним і не відображає всієї складності та глибини цього терміна. Насправді концепт академічної доброчесності має значно глибші історико-філософські корені і пов'язується із категорією «чеснота». Вчення про чесноти було розроблено ще Арістотелем. Як зазначає В. Татаркевич, для нього етика була емпіричною наукою, у якій норми поєднуються з описом людських учинків, тобто моральність розкривається насамперед у практиці людської діяльності [3, с. 139]. Філософ визначає чесноту як набутий стан характеру, що формується через виховання, звичку та свідомий моральний вибір. При цьому вона не зводиться до знання етичних норм. Людина може знати, що є добром, але діяти всупереч цьому знанню. Саме тому для Арістотеля вирішальне значення має формування характеру, здатного обирати належне благо у конкретних життєвих обставинах.

У філософському дискурсі поняття «чеснота» і «доброчесність» традиційно використовувалося для позначення моральної досконалості людини. Втім існує два підходи щодо їх взаємозв'язку. Відповідно до першого цей зв'язок проявляється як співвідношення цілого та частини, де доброчесність постає не як окрема моральна риса (чеснота), а як інтегральна характеристика особистості, що поєднує моральну гідність, внутрішню досконалість та орієнтацію на благо. Відповідно до другого підходу поняття використовуються як семантично тотожні категорії. Сучасний словник з етики пропонує єдине визначення: чеснота (доброчесність) – це позитивна моральна якість особистості, яка формується свідомим вибором людини та виявляється в її стійкій готовності керуватися у своїх думках, словах і вчинках принципами добра, справедливості й морального обов'язку. Чеснота є не лише

дотриманням загальноприйнятих норм, а й проявом свободи волі та особистої відповідальності за власні рішення і дії. Вона характеризує спосіб життя людини та її моральну зрілість [4, с. 387-388].

О. Висоцька, здійснивши аналіз феномену доброчесності в історико-філософській ретроспективі, підсумовує, що у сучасному мінливому світі доброчесність допомагає людині зберігати внутрішню цілісність і моральні орієнтири. Вона сприяє особистісному розвитку та гармонійній взаємодії із суспільством. Доброчесність є важливою складовою самоідентифікації, адже чесноти людини визначають її поведінку та усвідомлення себе як моральної особистості [1].

Повернення до первинного аксіологічного та філософського змісту поняття «доброчесність» у науковій термінології є необхідною умовою для якісної трансформації освітнього-наукового дискурсу. Якщо доброчесність характеризує цілісну особистість, яка не просто володіє чеснотами, а системно і незмінно керується ними у життєдіяльності, то академічна доброчесність відображає спосіб її буття у сфері освіти і науки. Вона ґрунтується на тих самих чеснотах, що й доброчесність у широкому значенні, однак реалізується в практиках навчання, викладання й дослідження. Тому академічна доброчесність є не лише регулятивним принципом академічного життя, а й характеристикою особистості, яка виявляється у відповідальному ставленні до істини, знання та академічної спільноти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Висоцька О. Доброчесність як важливий чинник формування ідентичності людини: концептуальні трансформації. Вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2024 Т. 4, №63. https://doi.org/10.21564/2663-5704.63.315202

2. Про академічну доброчесність: Закон України від 18 грудня 2025 року № 4742-IX. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4742-20#Text (дата звернення: 16.10.2026)

3. Татаркевич В. Історія філософії : у 3 т. Т. 1 : Антична і середньовічна філософія / пер. з пол. А. Шкраб'юк. Львів : Свічадо, 1997. 456 с.

4. Тофтул М. Г. Сучасний словник з етики : Словник. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 416 с

МОВА Й ОСВІТА: КОМПЕТЕНТНОСТІ, ПРОФЕСІЙНА КОМУНІКАЦІЯ, РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ

УДК 811.161.2:378.147

ПРОФЕСІЙНА КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ: МОВНИЙ ВИМІР

Ігор РЄПІН,
к.і.н., доцент, викладач кафедри військової підготовки
Національна академія сухопутних військ ім. гетьмана Петра Сагайдачного

Компетентнісний підхід, на якому ґрунтується сучасна вища освіта, передбачає формування в здобувачів не тільки фахових знань, а й загальних компетентностей. Однією з ключових серед них є здатність вільно спілкуватися державною мовою. Для майбутніх рятувальників, фахівців з цивільного захисту, пожежної та техногенної безпеки ця здатність набуває особливої ваги, оскільки в їхній роботі від чіткості сказаного часто залежать здоров'я і життя людей.

Аналіз зазначеного питання має на меті визначити зміст і структуру професійної комунікативної компетентності майбутніх фахівців сектору безпеки, з'ясувати роль української мови в її формуванні та обґрунтувати шляхи вдосконалення мовної підготовки в закладах вищої освіти.

Нормативні вимоги щодо мовної підготовки закладені в кількох законах. Закон України «Про освіту» відносить вільне володіння державною мовою до ключових компетентностей [7], Закон України «Про вищу освіту» визначає українську мову мовою освітнього процесу [5], а Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» зобов'язує

володіти державною мовою, зокрема, осіб, які проходять службу в органах і підрозділах цивільного захисту, військову службу чи службу в правоохоронних органах [6]. Отже, мовна культура для представників сектору безпеки – це професійна вимога.

Під професійною комунікативною компетентністю розуміємо інтегровану здатність фахівця використовувати мову для розв'язання професійних завдань з урахуванням ситуації спілкування. У її структурі виокремлюємо чотири компоненти: мовний (знання норм літературної мови та фахової термінології), мовленнєвий (уміння будувати усні й писемні висловлювання різних жанрів), соціокультурний (дотримання мовленнєвого етикету, урахування особливостей співрозмовника) і стратегічний (здатність досягати комунікативної мети в складних, зокрема стресових, умовах). Такий підхід узгоджується з положеннями Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти [3].

Комунікація фахівців сектору безпеки має свою специфіку: вона нерідко відбувається в умовах браку часу, психологічного напруження, шуму та інших перешкод. Так, наприклад, рятувальникові треба вміти стисло й однозначно передати інформацію під час радіообміну, скласти доповідь чи акт, спокійно звернутись до постраждалих та очевидців, чітко проінструктувати населення під час евакуації. Будь-яка мовна неточність або порушення послідовності викладу в таких обставинах може призвести до хибних рішень.

Разом з тим, у мовленні здобувачів трапляються типові недоліки: суржикові вкраплення та кальки в професійному спілкуванні, недостатнє знання термінології, труднощі зі складанням службових документів, невпевненість під час публічного виступу. Н. Бабич підкреслює, що культура мовлення формується не лише через засвоєння правил, а й завдяки постійній практиці та вимогливому ставленню мовця до власного слова [1]. На цьому наголошує й Марія Пентилюк – український мовознавець, розглядаючи культуру мови як невід'ємну складову загальної культури особистості [4]. Відтак мовна підготовка має бути наскрізною і не обмежуватись однією навчальною дисципліною.

Ефективними методами формування професійної комунікативної компетентності вважаємо: ситуаційні завдання та рольові ігри, що моделюють реальні службові ситуації (доповідь керівникові, інструктаж населення, розмова з постраждалими); тренування радіообміну та складання службових документів відповідно до чинного стандарту [2]; підготовку наукових доповідей і виступи на конференціях; роботу з галузевими термінологічними словниками; використання цифрових інструментів для самоперевірки. Водночас мовна підготовка має сприяти розвиткові особистості здобувача – його впевненості, відповідальності, уміння слухати й працювати в команді.

Таким чином, професійна комунікативна компетентність є невід'ємною складовою професіоналізму фахівця сектору безпеки. Українська мова для нього – це і робочий інструмент, і засіб особистісного зростання, і вияв громадянської позиції. Системна мовна підготовка з практичним спрямуванням дає змогу виховати фахівців, здатних ефективно діяти в будь-яких умовах і гідно представляти свою державу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабич Н.Д. Основи культури мовлення. Львів: Світ, 1990. 232 с.

2. ДСТУ 4163:2020. Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлення документів. Чинний від 2021-09-01. Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2020. 30 с.

3. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. укр. вид. С.Ю. Ніколаєва. Київ: Ленвіт, 2003. 273 с.

4. Пентилюк М.І. Культура мови і стилістика. Київ: Вежа, 1994. 240 с.

5. Про вищу освіту: Закон України від 1 лип. 2014 р. № 1556-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18 (дата звернення: 12.10.2026).

6. Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України від 25 квітня 2019 р. № 2704-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19 (дата звернення: 12.10.2026).

7. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19 (дата звернення: 12.10.2026).

УДК 378.016:159.9:81'373.46

ТРУДНОЩІ ЗАСВОЄННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ МАЙБУТНІМИ ПСИХОЛОГАМИ

Світлана ВДОВИЧ,

кандидат педагогічних наук. старший науковий співробітник,
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Інтеграція української психології у світовий науковий простір та пов'язане з нею осучаснення вищої психологічної освіти в Україні ставлять високі вимоги до якості професійної підготовки майбутніх психологів. Формування і розвиток у них наукового мислення та професійної компетентності неможливі без фундаментального засвоєння психологічної термінології. Якісне оволодіння категоріями психології забезпечує ефективність майбутньої діагностичної, консультативно-терапевтичної, дослідницької та просвітницько-профілактичної діяльності, сприяє міждисциплінарній взаємодії психолога з представниками суміжних сфер (лікарями, педагогами, соціальними працівниками та ін.).

Зважаючи на специфіку психологічного знання, можуть виникати труднощі у засвоєнні психологічної термінології, зокрема семантичні, когнітивні, мовні, міждисциплінарні, іншомовні, системно-термінологічні, практико-орієнтовані, комунікативні та ін. Класифікація труднощів засвоєння психологічної термінології дає змогу комплексно визначити чинники, які ускладнюють оволодіння професійним мовленням психолога, й обґрунтувати відповідні педагогічні умови їх подолання. Розглянемо їх детальніше.

Семантичні труднощі пов’язані, передусім, із розумінням змісту психологічних понять. Оскільки значна кількість психологічних термінів характеризується абстрактністю, багатозначністю та залежністю змісту від наукового контексту, студентам може бути складно встановлювати сутнісні ознаки поняття, відрізняти його від суміжних понять, визначати обсяги і межі його використання. Особливі труднощі виникають у процесі розрізнення близьких понять. Формальне знання визначення за таких умов не гарантує адекватного розуміння поняття.

Когнітивні труднощі зумовлені необхідністю опрацювання, осмислення та систематизації значного обсягу нової інформації. Психологічні терміни не функціонують ізольовано, а утворюють складну систему взаємопов’язаних понять. Засвоєння нового терміна нерідко потребує попереднього розуміння кількох інших категорій, що створює своєрідну ієрархію понять. Тому студентам може бути складно встановлювати родо-видові, причинно-наслідкові, функціональні та структурні зв’язки між термінами. Проблемою також є недостатня сформованість умінь аналізувати, порівнювати, узагальнювати, класифікувати та диференціювати психологічні поняття.

Мовні труднощі виникають унаслідок специфіки функціонування психологічних термінів у науковому та повсякденному мовленні. Значна кількість термінів має відповідники у загальновживаній лексиці й активно використовується поза межами професійного психологічного дискурсу. Це може призводити до перенесення побутового розуміння поняття на його науковий зміст. У результаті майбутньому психологові необхідно не лише засвоювати нові терміни, а й коригувати вже сформовані мовні уявлення та стереотипи. До мовних труднощів можна віднести також проблеми точного слововживання. Студент може загалом розуміти зміст поняття, проте неправильно використовувати відповідний термін у професійному висловлюванні, змішувати споріднені категорії або вживати загальне слово замість спеціального поняття. Такі труднощі

особливо помітні під час написання наукових робіт, підготовки психологічних висновків, аналізу практичних ситуацій і професійного спілкування.

Системно-термінологічні труднощі пов'язані з необхідністю засвоєння психологічної термінології не як сукупності окремих слів, а як цілісної системи понять. Одне й те саме психологічне явище може бути пов'язане з великою кількістю інших категорій, а окремий термін може входити до кількох поняттєвих систем. У студентів можуть виникати труднощі з визначенням місця поняття в системі психологічного знання, встановленням його зв'язків із ширшими та вужчими категоріями, а також із розумінням співвідношення між загальнопсихологічними та спеціальними галузевими термінами.

Міждисциплінарні труднощі пов'язані з тим, що психологічна термінологія тісно взаємодіє з поняттєвими системами педагогіки, медицини, психіатрії, неврології, соціології, біології, філософії, лінгвістики та інших наук. Один і той самий термін може використовуватися представниками різних професій, але мати певні смислові відмінності. Наприклад, поняття «адаптація», «стрес», «травма», «розвиток» або «реабілітація» можуть набувати різного змістового наповнення залежно від дисципліни та професійного контексту. У таких умовах майбутній психолог має навчитися розмежовувати значення понять і враховувати особливості їх використання в міжпрофесійній взаємодії.

Іншомовні труднощі зумовлені значним обсягом термінів іншомовного походження й активним запозиченням нових понять із сучасного міжнародного психологічного дискурсу. Студенти можуть відчувати труднощі з розумінням етимології терміна, його вимовою, написанням, перекладом та співвіднесенням іншомовного поняття з українським відповідником. Ускладнення виникають також тоді, коли один іншомовний термін має кілька можливих перекладів або коли різні наукові джерела використовують неоднакові варіанти його перекладу. Це може створювати термінологічну варіативність і певну невизначеність у засвоєнні поняття.

Теоретико-методологічні труднощі пов’язані з існуванням різних психологічних теорій і наукових шкіл. У психології окремі поняття можуть мати різне змістове наповнення залежно від теоретичного підходу. Представники психодинамічного, біхевіористичного, когнітивного, гуманістичного, діяльнісного та інших напрямів по-різному пояснюють механізми психічної діяльності та використовують специфічний понятєвий апарат. Тому студентам необхідно засвоювати не лише дефініцію окремого терміна, а й розуміти його місце в певній теоретичній системі. Недостатнє врахування методологічного контексту може призводити до механічного поєднання понять, що належать до різних наукових підходів.

Практико-орієнтовані труднощі виникають у процесі перенесення термінологічних знань у ситуації майбутньої професійної діяльності. Студент може правильно відтворювати визначення психологічного поняття, але відчувати труднощі під час аналізу конкретного випадку, визначення психологічних особливостей клієнта, інтерпретації результатів діагностики або формулювання професійного висновку. Це свідчить про розрив між декларативним знанням терміна та його функціональним застосуванням. Особливо важливим є формування здатності використовувати психологічну термінологію як інструмент аналізу, професійного мислення та комунікації.

Комунікативні труднощі виявляються у неспроможності адаптувати професійну термінологію до особливостей адресата. Майбутній психолог повинен уміти використовувати спеціальні поняття у спілкуванні з колегами, але водночас пояснювати складні психологічні явища клієнтам доступною та зрозумілою мовою. Надмірне використання спеціальної термінології може створювати комунікативну дистанцію та перешкоджати встановленню психологічного контакту, тоді як надмірне спрощення може призводити до втрати наукової точності.

Мотиваційні труднощі виявляються у формальному запам’ятовуванні термінів, низькій зацікавленості студентів у

поглибленому вивченні понятєвого апарату, що зумовлено нерозумінням практичної значущості термінологічних знань і переважанням традиційних методів навчання. Завдання педагога – показати необхідність використання психологічної термінології в практичній психології, для цього можна давати студентам проблемні завдання, розглядати на практичних заняттях кейси із реального життя, застосовувати інтерактивні методи навчання.

Ознакою контекстуальних труднощів є правильне розуміння терміна поза контекстом у поєднанні з помилками його використання в конкретній ситуації. Такі труднощі, як правило, вникають через недостатній досвід застосування студентами термінів у науковому та професійному дискурсі, та коли студенти навчаються переважно через заучування дефініцій. Щоб уникнути таких труднощів, слід аналізувати наукові тексти, документацію практичного психолога, вправлятися у визначенні значення терміна залежно від контексту (наукової сфери чи психологічного напряму), створювати різноманітні фахові тексти.

Інтегративні труднощі виникають через розрізнене викладання навчальних дисциплін та недостатню інтеграцію теоретичної та практичної підготовок та виявляються у неможливості поєднати знання термінів із психологічними знаннями, методами дослідження та практичними вміннями і навичками. Тут доцільно давати студентам інтегровані навчальні завдання, пропонувати участь у міжпредметних проєктах, навчати комплексно аналізувати психологічні випадки із залученням знань із різних галузей, застосовувати психологічну термінологію в науково-дослідній діяльності.

Таким чином, труднощі засвоєння психологічної термінології мають комплексний характер і пов’язані не лише із запам’ятовуванням великої кількості спеціальних слів. Вони охоплюють семантичний, когнітивний, мовний, системно-термінологічний, міждисциплінарний, іншомовний, теоретико-методологічний, практико-орієнтований і комунікативний аспекти професійної підготовки. Їх подолання потребує цілеспрямованої організації освітнього процесу, що забезпечуватиме поступовий

перехід від первинного ознайомлення з терміном до його глибокого концептуального розуміння та практичного використання.

УДК 81'42:351.74:316.77

WORDS THAT DE-ESCALATE: LANGUAGE STRATEGIES IN POLICE-CITIZEN CONFLICT COMMUNICATION

Kyrylo NOSOV
Scientific supervisor: Roksolana Andriivna Zapotichna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Language Training
Lviv State University of Internal Affairs

Police communication takes place in situations where language can influence not only understanding but also safety. A routine request may develop into resistance; a person in crisis may misunderstand a command; an officer's tone may either reduce tension or intensify it. De-escalation is therefore not based on “being nice” instead of exercising lawful authority. It is a professional use of language, listening and self-control that can increase the probability of voluntary cooperation when circumstances allow it.

The purpose of this paper is to identify language strategies that support de-escalation in police-citizen interaction and to connect them with the broader idea of professional communicative competence. Guidance on conflict management emphasises active listening, emotional awareness, verbal and non-verbal communication and negotiation as important non-physical skills for reducing aggression and improving public safety [1, с. 7]. These skills are particularly significant because police officers often communicate with people who are frightened, angry, confused, intoxicated, traumatised or unable to process several instructions at once.

Active listening is the first key strategy. It should not be understood as passive silence. College of Policing guidance describes it as maintaining communication through empathy, listening and body language and notes that it can help build rapport and reduce tension [1, c. 12]. In linguistic practice, active listening includes short acknowledgements, paraphrasing, clarification and open questions. A sentence such as “So you are saying that you came here because you cannot contact your brother - is that correct?” performs two functions: it checks factual understanding and shows the speaker that their words have been heard.

Question design matters. Closed questions are useful when an officer needs a precise fact, but a sequence of rapid yes/no questions can sound like interrogation before rapport has been established. Open questions beginning with what or how invite explanation and may provide information that changes the officer's assessment. At the same time, questions should remain simple. In a high-stress encounter, combining several commands in one sentence increases the chance that only part of the instruction will be processed. One direction at a time - “Put the phone down. Now step back.” - is often clearer than a complex chain of actions.

De-escalating language also avoids unnecessary threats to dignity. Police authority does not require humiliating vocabulary, sarcasm or ridicule. Procedural-justice research shows that people's willingness to cooperate is strongly influenced by whether they perceive police authority as being exercised fairly [2, c. 304]. Linguistically, fairness is communicated through explanations, respectful forms of address, opportunities to speak and neutral reasons for decisions. An officer may still issue a firm command, but adding a concise explanation - “Please stand here so I can keep the road clear” - can make the purpose of the instruction more transparent.

Another useful strategy is replacing confrontation with options when operationally possible. An ultimatum narrows the interaction to compliance versus conflict. An option can preserve lawful boundaries while giving the person a limited sense of agency: “You can wait here with me, or you can sit on the bench while we clarify what happened.” The ICAT tactical-communication model highlights the value of asking rather than immediately telling, explaining why, offering options and

giving people a chance to correct their behaviour [3, c. 5]. This does not mean that every situation allows negotiation; it means that officers should distinguish between cases that require immediate command and cases in which language can create time and cooperation.

Tone and non-verbal behaviour are inseparable from words. The same phrase can sound reassuring, dismissive or threatening depending on volume, speed, distance, posture and facial expression. College of Policing guidance therefore treats verbal and non-verbal communication as connected conflict-management skills [1, c. 13-15]. A calm voice does not guarantee a calm response, but it reduces the risk that the officer unintentionally adds emotional intensity to the encounter. Conversely, shouting when the person is already able to hear may be interpreted as aggression rather than clarity.

Trust is especially fragile when a person is in crisis. Tactical-communication guidance warns against deception, mocking behaviour and automatically treating non-compliance as a threat, because a person may fail to follow an instruction for reasons connected with hearing, comprehension or information processing [3, c. 11]. This point is linguistically important. The meaning intended by the officer is not always the meaning received by the citizen. Professional communication therefore requires feedback: the officer should observe the response and, if necessary, repeat, simplify or reformulate the instruction.

A practical distinction can be made between language that controls behaviour and language that unnecessarily controls the person. “Keep your hands where I can see them” identifies a safety-related behaviour. “Stop acting crazy” labels and insults the person while providing no useful instruction. Similarly, “I need you to lower your voice so I can understand you” offers a reason and an achievable action, whereas “Calm down!” often gives no clear route to compliance. De-escalation language is strongest when it names observable behaviour, explains the immediate purpose and states the next step.

This has implications for English-language training in police education. Role-play tasks should evaluate not only grammatical correctness but interactional effectiveness. Students can be asked to

reformulate escalatory phrases, practise open questions, explain police actions in plain English and respond to unexpected non-compliance without repeating the same command more loudly. Video or written scenarios can also be used to identify moments where a neutral lexical alternative would preserve authority while reducing unnecessary confrontation. Such exercises integrate professional English with decision-making and emotional self-regulation.

There are, of course, limits to linguistic de-escalation. Language cannot eliminate every threat, and officers must consider legal powers, tactical conditions and immediate risks. However, this limitation does not reduce the professional value of communication. The ICAT model defines verbal de-escalation as the use of words and actions to reduce heightened emotional and physical states so that calmer interaction becomes possible [3, c. 5]. The objective is therefore realistic: not to guarantee peace through words, but to avoid creating additional conflict through avoidable communication mistakes.

To conclude, effective police de-escalation is built on listening, simple instructions, respectful explanations, calibrated options, clear behavioural language and control of verbal and non-verbal tone. These strategies support both safety and legitimacy because they help citizens understand what the officer expects and why. Communicative competence should consequently be treated as a core professional skill rather than an optional interpersonal quality. In many police-citizen encounters, the first tactical instrument available to an officer is language, and the way it is used can influence the entire course of the interaction.

ЛІТЕРАТУРА

1. College of Policing. Conflict Management Using De-escalation, Communication and Negotiation: Guidelines. Coventry: College of Policing, 2020.

2. National Research Council. Fairness and Effectiveness in Policing: The Evidence / W. Skogan, K. Frydl (eds.). Washington, DC: The National Academies Press, 2004. 424 p. DOI: 10.17226/10419.

3. Police Executive Research Forum. ICAT Module #4: Tactical Communications. Washington, DC: PERF, 2018.

УДК 378.147:81'243

МОВНА ОСВІТА МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ, ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ТА МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Анастасія ПІДДУБНА,
Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

Сучасні суспільно-політичні та безпекові умови актуалізують необхідність переосмислення ролі мовної освіти у професійній підготовці майбутніх офіцерів. В умовах повномасштабної війни, трансформації системи військової освіти, розширення міжнародного військового співробітництва та взаємодії зі збройними силами держав-партнерів мовна підготовка набуває ширшого професійного та особистісного значення, оскільки охоплює усвідомлення власної мовно-культурної належності, формування національної і професійної ідентичності, розвиток культури професійного спілкування та готовності до ефективної взаємодії в міжнародному й полікультурному середовищі.

Особливе місце в цьому процесі належить українській мові. Відповідно до Закону України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності», українська національна ідентичність визначається як стійке усвідомлення особою належності до української нації як самобутньої спільноти, об’єднаної, серед іншого, історичною пам’яттю, духовно-культурними цінностями, українською мовою та народними традиціями [6]. Таким чином, мова виступає не лише засобом комунікації, а одним із базових компонентів усвідомлення належності особистості до української національної спільноти.

Державотворча та консолідаційна роль української мови закріплена й у Законі України «Про забезпечення функціонування

української мови як державної». Українська мова визначається в ньому як одна з визначальних ознак ідентичності української нації та чинник її єдності й національної безпеки [5]. Особливого значення це положення набуває у системі професійної військової освіти, оскільки майбутній офіцер є не лише військовим фахівцем, а й представником держави, носієм її професійної культури, цінностей, традицій та нормативних моделей комунікації.

Націєтворчий потенціал мовної освіти підкреслює М. Вовк, яка наголошує на необхідності утвердження української мови як чинника національної ідентичності в умовах війни та водночас звертає увагу на доцільність раціональної підтримки багатомовної освіти [1, с. 1–3]. Важливим для військової освіти є й висновок щодо необхідності оновлення українознавчого компонента освітніх програм та підтримки навчання української мови військовослужбовців і курсантів закладів військового спрямування [1, с. 6]. Отже, україноцентричність освіти не передбачає мовної ізоляції, а створює ціннісну основу, на якій може розвиватися багатомовна професійна компетентність особистості.

В умовах воєнного стану проблема національної ідентичності набуває також безпекового виміру. К. Журба серед актуальних напрямів сучасної освіти виокремлює утвердження української національної ідентичності засобами культури й мови, збереження історичної пам’яті, а також осмислення співвідношення національної ідентичності та полікультурності [3, с. 20–23]. При цьому освіта розглядається як один із важливих інструментів збереження та розвитку національних цінностей в умовах сучасних викликів [3, с. 21–23].

Українська мова в системі професійної підготовки майбутнього офіцера виконує передусім ідентифікаційну, ціннісну та професійно-комунікативну функції. Вона є засобом засвоєння національно значущих смислів, військово-професійної культури, норм службового спілкування та формування усвідомленої належності до української держави. Саме на такому мовно-культурному підґрунті формується професійна ідентичність офіцера, здатного усвідомлено представляти власну державу, її

цінності та професійну позицію як у національному, так і в міжнародному середовищі.

Водночас сучасна професійна діяльність офіцера дедалі частіше виходить за межі одномовного національного комунікативного простору. Міжнародне військове співробітництво, спільні навчання, освітні програми та інші заходи потребують здатності не лише володіти іноземною мовою, а й репрезентувати засобами цієї мови власну національну та професійну позицію. У цьому контексті іншомовна підготовка є не альтернативою україноцентричній мовній освіті, а її функціональним продовженням у міжнародному професійному просторі.

Отже, українську та іноземну мови в системі мовної освіти майбутнього офіцера доцільно розглядати не як конкуруючі, а як взаємодоповнювальні складники його професійної підготовки. Українська мова формує національно-ціннісне та професійне підґрунтя особистості офіцера, тоді як володіння іноземною мовою забезпечує можливість представляти сформовану національну й професійну позицію в міжнародному середовищі, передавати професійно значущу інформацію, брати участь у спільному обговоренні, пояснювати українські військові реалії та досягати взаєморозуміння з представниками інших мовних і культурних спільнот.

Саме на цьому рівні відбувається перехід від власне мовної компетентності до професійної іншомовної комунікації. Як зазначає І. Волкова, професійне іншомовне спілкування сучасного офіцера реалізується, зокрема, під час міжнародних навчань, ділових зустрічей і переговорів, семінарів, конференцій, а також у процесі роботи з професійною документацією [2, с. 9]. Авторка розглядає іншомовну комунікативну компетентність майбутнього офіцера як багатоаспектне утворення, до якого належать лінгвістична, соціолінгвістична, стратегічна, дискурсивна та психоемоційна компетентності [2, с. 2, 9–10].

Особливе значення має соціолінгвістичний компонент такої підготовки. Він пов’язаний зі здатністю військовослужбовця

адаптуватися до відповідного культурного середовища, долучатися до діалогу культур та сприяти формуванню взаємної довіри й поваги між представниками різних країн [2, с. 10]. Таким чином, результатом іншомовної підготовки має бути не лише мовна правильність, а здатність добирати мовні й поведінкові стратегії відповідно до ситуації професійної та міжкультурної взаємодії.

Такий підхід відповідає сучасним європейським тенденціям мовної освіти, відображеним у Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment – Companion Volume. У документі Ради Європи плюрилінгвальна та плюрикультурна компетентність розглядаються як взаємопов'язані явища, а досвід використання кількох мов і взаємодії з різними культурними контекстами сприяє розвитку здатності особистості встановлювати зв'язки з іншими людьми та адаптуватися до нових ситуацій [7, с. 30–31].

Важливе місце в сучасній концепції мовної освіти посідає також медіація. У CEFR вона трактується ширше, ніж переклад або механічне передавання інформації з однієї мови іншою. Медіація охоплює сприяння взаєморозумінню та комунікації, спільне конструювання значення, а також соціальну й культурну взаємодію [7, с. 35–36]. У професійному військовому середовищі це може виявлятися в умінні пояснити партнеру зміст професійного повідомлення, уточнити значення терміна, адаптувати інформацію до адресата, узгодити різні позиції або сприяти порозумінню між представниками різних професійних і культурних середовищ.

Таким чином, логічним результатом взаємодії національно орієнтованої мовної освіти та якісної іншомовної підготовки є формування міжкультурної компетентності майбутнього офіцера. Ю. Колодка визначає міжкультурну компетентність офіцера як інтегративну професійно-особистісну характеристику, що поєднує когнітивні, комунікативні, етичні та поведінкові складники, необхідні для ефективної взаємодії у багатонаціональному середовищі [4, с. 57].

Аналіз практики військової освіти держав-членів НАТО засвідчує, що розвиток такої компетентності доцільно здійснювати через поєднання професійно орієнтованого навчання, культурно-

психологічної підготовки та активних методів. Серед ефективних форм називаються рольові ігри, кейс-стаді, інтерактивні тренінги, моделювання ситуацій, симуляції та технології Wargaming, що сприяють розвитку культурної обізнаності, комунікативної гнучкості, емпатії та здатності адаптувати поведінку до умов багатонаціональної взаємодії [4, с. 52, 57].

Актуальність такого підходу підтверджується напрямами діяльності програми НАТО Defence Education Enhancement Programme (DEEP). Програма передбачає підтримку розвитку й реформування професійної військової освіти держав-партнерів через удосконалення навчальних програм, розвиток викладацького складу та співпрацю між військовими освітніми установами [8].

У цьому контексті мовну освіту майбутнього офіцера доцільно розглядати як єдність трьох взаємопов'язаних компонентів. Перший — національно-ціннісний, що передбачає усвідомлене володіння українською мовою, розуміння її державотворчої, культурної та ідентифікаційної ролі, сформованість культури професійного українського мовлення. Другий — професійно-комунікативний, пов'язаний зі здатністю використовувати іноземну мову для виконання професійних завдань, участі в міжнародному військовому співробітництві та опрацювання іншомовної інформації. Третій — міжкультурний, який забезпечує здатність розуміти культурно зумовлені особливості комунікації, зіставляти різні професійні й культурні позиції, адаптувати власну поведінку та конструктивно взаємодіяти з представниками інших культур.

Практична реалізація такого підходу під час іншомовної підготовки курсантів може передбачати використання автентичних професійно орієнтованих матеріалів, аналіз української та англомовної військової термінології, моделювання міжнародних військово-професійних ситуацій, проведення брифінгів, дискусій і рольових ігор, виконання кейсів та завдань на медіацію. Таким чином іноземна мова набуває не абстрактного навчального

характеру, а стає засобом репрезентації власної держави та професійної спільноти.

Важливо при цьому уникати уявлення, що розширення іншомовної підготовки послаблює роль української мови. Навпаки, ефективна участь у міжнародній комунікації потребує чіткої вихідної позиції — усвідомлення власної мовної, культурної та професійної ідентичності. Саме тому оволодіння іноземною мовою доцільно розглядати як розширення комунікативних можливостей сформованої національно свідомої особистості, а не як заміщення її рідномовної та культурної основи. Такий підхід відповідає ідеї поєднання україномовної та багатомовної освіти [1, с. 1-3] і сучасному європейському розумінню плюрилінгвальної та плюрикультурної компетентності [7, с. 30–31].

Отже, мовна освіта майбутніх офіцерів має розглядатися як комплексний складник їхнього професійного та особистісного становлення. Українська мова формує національно-ціннісне й професійне підґрунтя особистості майбутнього офіцера, тоді як володіння іноземною мовою забезпечує можливість репрезентувати сформовану національну та професійну позицію в міжнародному середовищі й здійснювати ефективну міжкультурну взаємодію. Відповідно, поєднання усвідомленої національної ідентичності, культури професійного мовлення, іншомовної комунікативної та міжкультурної компетентностей має стати одним із важливих орієнтирів сучасної мовної підготовки майбутніх офіцерів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вовк М. П. Націєтворчі засади україномовної освіти (про результати проведення щорічного вебінару «Рідномовна і багатомовна освіта у контексті сталого розвитку» до Міжнародного дня рідної мови 2024). Вісник Національної академії педагогічних наук України. 2024. Т. 6, № 1. С. 1–7. DOI: https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6102.

2. Волкова І. В. Деякі особливості формування готовності майбутніх офіцерів до професійного іншомовного спілкування. Педагогічна Академія: наукові записки. 2025. № 15. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.14977878.

3. Журба К. О. Утвердження української національної ідентичності: виклики, досягнення, перспективи. Освіта та розвиток обдарованої особистості. 2025. № 2 (97). С. 20–25. DOI: https://doi.org/10.63437/3083-6425-2025-2(97)-03.

4. Колодка Ю. О. Теоретичні та практичні аспекти розвитку міжкультурної компетентності офіцерів оперативного рівня у державах-членах НАТО в науково-педагогічній літературі. Збірник наукових праць «Педагогічні науки». 2025. Вип. 112. С. 50–61. DOI: https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2025-112-8.

5. Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України від 25 квіт. 2019 р. № 2704-VIII. Законодавство України / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19 .

6. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності : Закон України від 13 груд. 2022 р. № 2834-IX. Законодавство України / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20 .

7. Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment – Companion Volume. Strasbourg : Council of Europe Publishing, 2020. 280 p. URL: https://rm.coe.int/common-european-framework-of-reference-for-languages-learning-teaching/16809ea0d4 .

8. NATO. Defence Education Enhancement Programme (DEEP). Updated 28 February 2025. URL: https://www.nato.int/en/what-we-do/partnerships-and-cooperation/defence-education-enhancement-programme-deep .

УДК 364.4:316.77:811.161.2

МОВА БЕЗ СТИГМИ: ПРИНЦИПИ БЕЗБАР'ЄРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ДЛЯ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ

Емілія КОСТИШИН,
кандидат історичних наук, доцент
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Повномасштабна війна в Україні актуалізувала питання соціальної адаптації та реінтеграції ветеранів і ветеранок, забезпечення їхніх прав та доступу до необхідних соціальних послуг. Важливими складовими цього процесу є не лише наявність відповідних програм підтримки, а й характер взаємодії між фахівцями соціальної сфери та людьми, які мають досвід військової служби. Мова, якою соціальний працівник звертається до отримувача послуг, з'ясовує його потреби та пояснює можливості допомоги, може сприяти формуванню довіри або, навпаки, створювати додаткові комунікативні бар'єри.

Актуальність проблеми зумовлена необхідністю формування культури професійного спілкування, що ґрунтується на повазі до людської гідності, рівності, недискримінації та визнанні права людини самостійно визначати власні потреби. Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року визначає стратегічні орієнтири щодо усунення бар'єрів у різних сферах суспільного життя та забезпечення рівних можливостей для різних груп населення [1]. У цьому контексті безбар'єрна комунікація постає важливою складовою доступності соціальних послуг і професійної компетентності фахівців із соціальної роботи.

Одним із комунікативних бар'єрів є мовна стигматизація − використання висловлювань, які закріплюють негативні стереотипи, приписують людині певні характеристики без достатніх підстав або зводять її особистість до окремого життєвого досвіду, стану здоров'я чи соціального статусу. Наприклад, висловлювання «Усі ветерани мають психологічні проблеми», «Він повернувся з війни,

тому з ним важко спілкуватися», «Такі люди не можуть самостійно впоратися зі своїми проблемами» або «Ветеранам потрібно постійно допомагати, бо вони не адаптуються до цивільного життя» ґрунтуються на узагальненнях і формують упереджене ставлення до ветеранської спільноти. Стигматизувальними можуть бути й начебто доброзичливі фрази, наприклад: «Ви такий сильний, тому повинні впоратися самостійно» або «Ви ж герой, Вам не можна скаржитися». Такі висловлювання можуть знецінювати індивідуальні переживання людини, створювати додатковий тиск і перешкоджати відкритому обговоренню потреб у соціальній підтримці. У професійній комунікації доцільно уникати подібних узагальнень, натомість зосереджуватися на індивідуальній ситуації людини, наприклад запитувати: «Якої підтримки Ви потребуєте?», «Які питання для Вас зараз найважливіші?» або «Які варіанти допомоги були б для Вас прийнятними?». Такий підхід сприяє повазі до особистості ветерана, визнанню його права самостійно визначати власні потреби та формуванню партнерських відносин між отримувачем соціальних послуг і фахівцем.

Водночас необхідно розмежовувати визнання можливих труднощів і стигматизацію. Обговорення психологічного стану, інвалідності, наслідків поранень або потреби в реабілітації є важливим у тих випадках, коли це відповідає запиту людини та відбувається з дотриманням професійної етики. Проблема виникає тоді, коли окрему ознаку перетворюють на визначальну характеристику особистості або використовують для формування упереджених висновків.

Безбар’єрна комунікація у соціальній роботі передбачає дотримання кількох взаємопов’язаних принципів.

По-перше, людиноцентричність. У центрі професійної взаємодії має перебувати людина з її індивідуальним досвідом, потребами, ресурсами та життєвими цілями. Ветерана не слід сприймати винятково крізь призму військового минулого, можливих психологічних труднощів або статусу отримувача соціальної

допомоги. Доцільно використовувати формулювання, які описують конкретну ситуацію, а не навішують ярлики.

По-друге, недискримінаційність і мовна коректність. Професійне мовлення має виключати принизливі, стереотипні та знеособлювальні висловлювання. Важливо враховувати контекст спілкування, використовувати точні терміни та зважати на те, як сама людина визначає власний досвід та ідентичність.

По-третє, партнерський характер взаємодії. Соціальний працівник має не нав'язувати готові рішення, а залучати ветерана до визначення потреб і планування підтримки. Замість категоричного «Вам необхідно звернутися до психолога» доцільніше сказати: «Якщо Ви вважаєте це корисним, можемо обговорити доступні можливості психологічної підтримки». Такий підхід сприяє збереженню автономії людини та повазі до її права вибору.

По-четверте, активне слухання та повага до особистих меж. Фахівцеві важливо надавати людині достатньо часу для висловлення думки, не перебивати її, уникати оцінювання пережитого досвіду та не вимагати розповідей про бойові дії, якщо вони не потрібні для вирішення конкретного запиту. Уточнювальні запитання варто формулювати делікатно, пояснюючи їхню мету. Якщо людина не бажає обговорювати певну тему, її рішення необхідно поважати. Подібні рекомендації щодо уважного та терплячого спілкування з ветеранами й ветеранками, які мають порушення мовлення, наведені в інформаційних матеріалах Міністерства у справах ветеранів України [4].

По-п'яте, зрозумілість і доступність інформації. Повідомлення про соціальні послуги, порядок звернення, необхідні документи та умови отримання підтримки мають бути структурованими, однозначними й зрозумілими. Надмірне використання професійної термінології, складних адміністративних конструкцій і незрозумілих скорочень може ускладнювати доступ до допомоги. Тому фахівцям доцільно використовувати просту мову, пояснювати спеціальні поняття та перевіряти, чи правильно людина зрозуміла надану інформацію.

Важливим напрямом формування культури безбар'єрної комунікації є використання інформаційно-освітніх ресурсів, які

допомагають фахівцям розвивати навички професійного спілкування, аналізувати типові комунікативні помилки та засвоювати принципи недискримінаційної взаємодії.

Зокрема, освітній серіал «Люди з досвідом війни. Гідність. Взаємодія», розміщений на платформі «Дія.Освіта», присвячений коректному спілкуванню з військовослужбовцями, ветеранами й ветеранками, зокрема людьми з інвалідністю та досвідом полону. Матеріали серіалу можуть використовуватися для аналізу життєвих ситуацій, засвоєння принципів гендерно чутливої комунікації та відпрацювання навичок взаємодії з повагою до гідності людини [2].

Додатковим ресурсом є «Довідник безбар'єрності», який містить рекомендації щодо коректного спілкування, подолання мовних стереотипів і використання недискримінаційної мови [3]. Для вдосконалення навичок взаємодії з людьми, які мають порушення мовлення, доцільно використовувати рекомендації Міністерства у справах ветеранів України, що акцентують увагу на необхідності звертатися безпосередньо до людини, не перебивати її та надавати достатньо часу для висловлення думки [4].

Для поглиблення навичок підтримувальної комунікації корисним є посібник Всесвітньої організації охорони здоров'я «Перша психологічна допомога: посібник для працівників на місцях». У ньому розглянуто принципи гуманної та практичної допомоги людям, які пережили кризові події, зокрема повагу до їхньої гідності, культури, прав і можливостей [5]. Хоча посібник не є спеціалізованим посібником із соціального супроводу ветеранів, його положення можуть бути корисними для розвитку загальних навичок підтримувального спілкування.

Зазначені ресурси доцільно інтегрувати в програми професійного розвитку фахівців із соціальної роботи, використовувати під час навчальних занять, тренінгів і супервізій. Їх опрацювання варто поєднувати з аналізом практичних ситуацій, моделюванням консультативних бесід і рефлексією щодо власного мовлення. Наприклад, під час навчання можна запропонувати учасникам переформулювати стигматизувальні висловлювання,

змоделювати первинну консультацію ветерана та підготувати зрозуміле пояснення алгоритму отримання певної соціальної послуги.

Водночас безбар'єрна мова не повинна зводитися до механічної заміни окремих слів. Її ефективність залежить від загальної культури взаємодії, готовності фахівця поважати вибір людини, забезпечувати конфіденційність, визнавати її сильні сторони та враховувати індивідуальні потреби. Навіть формально коректне висловлювання не забезпечить якісної комунікації, якщо супроводжується зверхнім ставленням, нав'язуванням допомоги або ігноруванням думки отримувача соціальних послуг.

Таким чином, безбар'єрна комунікація є важливою складовою професійної компетентності фахівця із соціальної роботи та одним із чинників формування людиноцентричної системи соціальних послуг для ветеранів війни. Використання недискримінаційної мови, активного слухання, партнерського підходу та зрозумілої інформації сприяє повазі до гідності людини й створює передумови для конструктивної взаємодії. Важливим інструментом розвитку відповідних навичок є систематичне використання інформаційно-освітніх ресурсів, доповнене практичними вправами та професійною рефлексією. Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробленням і апробацією практичних рекомендацій із безбар'єрної комунікації для фахівців, які працюють із ветеранами, а також із вивченням їхнього значення для досвіду отримання соціальних послуг.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/366-2021-р (дата звернення: 22.10.2026).

2. Дія.Освіта. Люди з досвідом війни. Гідність. Взаємодія : освітній серіал. URL: https://osvita.diia.gov.ua/courses/people-with-war-experience-dignity-interaction (дата звернення: 22.10.2026).

3. Довідник безбар'єрності: інформаційний ресурс. URL: https://bf.in.ua/ (дата звернення: 22.10.2026).

4. Міністерство у справах ветеранів України. Комунікація без бар'єрів: як підтримати спілкування з ветеранами та ветеранками, які мають порушення мовлення. URL: https://mva.gov.ua/prescenter/category/86-novini/komunikatsiya-bez-bareriv-yak-pidtrimati-spilkuvannya-z-veteranami-ta-veterankami-yaki-maut-porushennya-movlennya-1 (дата звернення: 22.10.2026).

5. World Health Organization, War Trauma Foundation, World Vision International. Psychological First Aid: Guide for Field Workers. Geneva : World Health Organization, 2011. 62 p. URL: https://www.who.int/publications/i/item/9789241548205 (дата звернення: 22.10.2026).

УДК 378.016:811.161.2

ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КУРСАНТІВ ПЕРШОГО КУРСУ ЯК ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Софія ОБРУСНЯК

Науковий керівник: Тетяна ЛИПЧЕНКО, старший викладач
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Актуальність дослідження зумовлена сучасними вимогами до професійної підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання. Мовленнєва компетентність є однією з ключових складових професійної комунікації, яка забезпечує ефективну взаємодію в навчальному, службовому та соціальному середовищах. Для курсантів першого курсу формування цієї компетентності має особливе значення, оскільки саме на початковому етапі навчання закладаються основи професійного мовлення, культури спілкування та здатності чітко й аргументовано висловлювати думки [4, с. 176].

Мовленнєва компетентність розглядається як інтегративна якість особистості, що охоплює знання мовної системи, уміння використовувати мовні засоби відповідно до комунікативної ситуації, а також здатність до адекватного сприйняття та продукування усних і писемних текстів [1, с. 15; 5, с. 76]. У професійній підготовці курсантів вона тісно пов'язана з формуванням комунікативної культури, яка передбачає володіння нормами літературної мови, дотримання етичних норм спілкування та вміння будувати діалог у різних професійних контекстах.

Особливості формування мовленнєвої компетентності курсантів першого курсу визначаються кількома чинниками. По-перше, значна частина здобувачів освіти на момент вступу має різний рівень володіння українською мовою, що зумовлює необхідність диференційованого підходу. По-друге, специфіка військового навчального закладу передбачає підвищені вимоги до точності, лаконічності та офіційності мовлення. По-третє, адаптаційний період першого курсу супроводжується інтенсивним засвоєнням нових термінів, професійної лексики та стилів спілкування [4, с. 177 - 178].

Основними шляхами формування мовленнєвої компетентності на першому курсі є: систематична робота з текстами різних стилів (зокрема офіційно-ділового та наукового); виконання завдань на редагування, анотування та реферування; організація дискусій, круглих столів і презентацій; залучення курсантів до підготовки доповідей і повідомлень; використання інтерактивних методів навчання, спрямованих на розвиток усного мовлення [2; 5]. Важливу роль відіграє також самостійна робота з лексикографічними джерелами та сучасними електронними ресурсами, що сприяє розвитку навичок самоконтролю мовлення.

Професійна комунікація курсанта передбачає не лише володіння термінологією, а й уміння встановлювати контакт, аргументувати позицію, вести діалог у ситуаціях службової взаємодії. Тому формування мовленнєвої компетентності має бути інтегрованим у всі види навчальної діяльності та підкріплюватися міжпредметними зв'язками. Особливе значення набуває робота над культурою мовлення, яка включає боротьбу з мовними помилками,

розвиток навичок публічного виступу та формування звички до самоконтролю мовлення [3, с. 42 - 45].

Таким чином, формування мовленнєвої компетентності курсантів першого курсу є фундаментом їхньої професійної комунікації. Системна робота в цьому напрямі сприяє не лише підвищенню рівня володіння українською мовою, а й розвитку особистості майбутнього фахівця, його готовності до ефективної взаємодії в професійному середовищі. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на розробку комплексу вправ і завдань, адаптованих до специфіки військового закладу освіти, а також на вивчення динаміки розвитку мовленнєвої компетентності протягом усього періоду навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник. 2-ге вид. Київ: ВЦ «Академія», 2009. 376 с.

2. Горошкіна О., Груба Т. Українська наукова мова: теорія і практика: навчально-методичний посібник. Суми: Університетська книга, 2023. 108 с.

3. Семеног О. М. Культура наукової української мови: навчальний посібник. 2-ге вид., стереотип. Київ: ВЦ «Академія», 2012. 216 с.

4. Супрунчук Ю. О. Формування мовленнєвої компетентності курсантів у процесі самостійної підготовки: категоріально-понятійний аналіз. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2020. № 71(1). С. 176 - 180.

5. Сукаленко Т., Шпетна С. Мовна і мовленнєва компетентності майбутніх здобувачів вищої освіти. Acta Paedagogica Volynienses. 2024. № 1. С. 75–79.

УДК 351.746.1:81'27

МОВНА БЕЗПЕКА ТА ПРОФЕСІЙНА КОМУНІКАЦІЯ В ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ АГРЕСІЇ

***Діана ДУДКО**, курсант*
Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького
Сергій Каштелян, кандидат військових наук, доцент
Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

В умовах повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України протиборство виходить далеко за межі традиційного поля бою. Фактично, Росії чи не вперше за тривалий час справді вдалося перетворити обмежуючу особливість своєї стратегічної культури (тактичну прозірливість при мінімальному стратегічному плануванні та передбаченні далекосяжних наслідків своїх дій) на стратегічну перевагу (оскільки мета, якою Росія зараз керується на глобальному рівні, де-факто є "глобальною анархією", і російське керівництво вважає її бажаним станом світового геополітичного простору) [1]. Важливим складником гібридної війни є інформаційно-психологічні операції, спрямовані на розхитування суспільно-політичної обстановки, підрив довіри до влади та руйнування національної свідомості громадян [2, с. 41]. За таких умов Українська мова постає не лише як засіб повсякденного спілкування, а як важлива складова національної безпеки та дієвий інструмент протидії ворожій пропаганді.

Державна прикордонна служба України (ДПСУ) є першим рубежем захисту суверенітету та територіальної цілісності держави. Військовослужбовці-прикордонники щоденно здійснюють професійну комунікацію з різними категоріями осіб, зокрема громадянами України, іноземцями, а також особами, які можуть бути залучені до ворожої розвідки або пропаганди. Чітке, грамотне та бездоганне володіння державною мовою під час виконання службових обов’язків (завдань) підвищує авторитет органу охорони

державного кордону, формує високу культуру спілкування та запобігає маніпулятивним провокаціям.[3].

Мовна безпека в діяльності ДПСУ охоплює декілька основних аспектів. По-перше, це дотримання норм державного мовного законодавства у діловодстві та службовому листуванні. Використання стандартної термінології запобігає двозначному тлумаченню наказів, розпоряджень та оперативно-службових повідомлень що забезпечують оперативно-службову діяльність підрозділів ДПСУ. По-друге, це культура професійного спілкування під час несення служби в різних видах прикордонних нарядів Мовна стійкість військовослужбовця є захистом від психологічного тиску ворожих служб ворога.

Окремого значення набуває володіння прикордонниками іноземними мовами (зокрема англійською) відповідно до стандартів НАТО (STANAG 6001) для забезпечення ефективної взаємодії з партнерами під час спільних операцій та патрулювань [5, с. 33]. Водночас обов'язковим є збереження пріоритету української мови як єдиної державної в усіх сферах внутрішньої діяльності.

Саме тому, мовна безпека є основним чинником боєздатності та професіоналізму Державної прикордонної служби України. Систематичне вдосконалення мовної підготовки особового складу, формування української мовної свідомості та суворе дотримання мовної етики у сукупності формують надійний щит проти інформаційних загрозах противника.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горбулін В. П. Гібридна війна: все тільки починається. Київ : НІСД, 2016.

2. Гриценко Т. Б. Етика та культура професійного спілкування : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2019. 346 с.

3. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25.04.2019 р. № 2704-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2019. № 21. Ст. 81.

4. Стандарт НАТО STANAG 6001. Рівні мовної компетенції / пер. та адапт. МО України. Київ : ВІКНУ, 2020. 38 с.

УДК 378.147:811.111:355.23

МОВА ЯК ІНСТРУМЕНТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ МАЙБУТНЬОГО ОФІЦЕРА: ВІД КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДО КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ

Ірена ТОВАРНИЦЬКА
старший викладач кафедри іноземних мов
Національна академія сухопутних військ
ім. гетьмана Петра Сагайдачного
м. Львів

Сучасна військова освіта орієнтована не лише на формування професійних знань і практичних умінь майбутніх офіцерів, а й на розвиток їхньої здатності критично оцінювати інформацію, аргументувати власну позицію та ухвалювати обґрунтовані рішення. У контексті міжнародного військового співробітництва особливого значення набуває іншомовна підготовка, яка забезпечує професійну комунікацію, доступ до міжнародного досвіду та взаємодію з представниками інших культур, національностей та носіями інших мов. Відповідно, мову доцільно розглядати не лише як засіб передавання інформації, а і як інструмент інтелектуального розвитку майбутнього офіцера.

Метою тез є обґрунтування ролі іншомовної підготовки у взаємопов'язаному розвитку комунікативної компетентності та критичного мислення курсантів вищих військових закладів освіти.

Комунікативна компетентність передбачає здатність ефективно використовувати мовні засоби відповідно до мети, ситуації та учасників спілкування. У військово-професійному контексті вона охоплює розуміння фахових повідомлень, точне формулювання думок, аргументоване обговорення проблем і дотримання норм професійної взаємодії. Значущість іншомовної

підготовки майбутніх офіцерів підтверджує дослідження О. Совгар, у якому розглянуто можливості використання інформаційно-комунікаційних технологій для формування іншомовної комунікативної компетентності військовослужбовців [4, с. 259–269].

Водночас володіння іноземною мовою не обмежується правильним використанням лексичних і граматичних конструкцій. Воно передбачає здатність розуміти зміст повідомлення, розрізняти факти й оцінні судження, інтерпретувати аргументи та враховувати комунікативний контекст. У Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти наголошено на важливості діяльнісного підходу, медіації, взаємодії та розвитку плюрилінгвальної й плюрикультурної компетентностей [1]. Такий підхід створює передумови для розвитку самостійності мислення, уміння зіставляти різні перспективи та конструктивно взаємодіяти в багатонаціональному середовищі.

Важливим складником інтелектуального розвитку майбутнього офіцера є критичне мислення. В. Надурак розглядає його як здатність аналізувати власне мислення з погляду критеріїв раціональності, звертаючи увагу на нормативні засади правильного міркування, особливості реального мисленнєвого процесу та способи вдосконалення суджень [3, с. 129–147]. Для майбутнього офіцера такі вміння мають особливе значення, оскільки професійна діяльність може передбачати аналіз неповної або суперечливої інформації, оцінювання альтернатив і необхідність аргументувати рішення в умовах обмеженого часу.

Іншомовне навчання створює можливості для розвитку критичного мислення завдяки роботі з автентичними текстами, аналізу повідомлень, обговоренню проблемних ситуацій і порівнянню різних точок зору. Зокрема, використання іншомовних матеріалів військово-професійного спрямування дає змогу курсантам не лише засвоювати термінологію, а й визначати основну думку тексту, перевіряти переконливість аргументів, виявляти суперечності та формулювати власні висновки. При цьому важливо,

щоб навчальні завдання вимагали не механічного відтворення змісту, а його осмислення й оцінювання.

Дослідження військової професійної освіти також підкреслюють значущість цілеспрямованого розвитку критичного мислення майбутніх офіцерів. С. Антробус і Г. Вест аналізують проблеми навчання критичного мислення в системі професійної військової освіти, звертаючи увагу на необхідність його інтеграції в освітній процес [2, с. 78–86]. О. Ільченко обґрунтовує важливість ресурсно-орієнтованого підходу до формування компетентності критичного мислення майбутніх військових фахівців, зокрема через освітній діалог, проблемні завдання та роботу з різними інформаційними ресурсами [5, с. 212–221].

Ефективним засобом поєднання іншомовної комунікативної підготовки та розвитку критичного мислення слід вважати інтерактивне навчання. Дискусії, дебати, аналіз кейсів, рольові ігри й проблемно-пошукові завдання створюють умови для активного використання іноземної мови та інтелектуальної взаємодії. Наприклад, під час аналізу змодельованої професійної ситуації курсанти можуть опрацювати іншомовне повідомлення, визначити проблему, зіставити можливі варіанти дій, обґрунтувати власну позицію та відповісти на контраргументи. Така діяльність одночасно розвиває мовленнєві вміння, логічність міркувань, здатність працювати з доказами й готовність переглядати власні висновки за наявності нової інформації.

Отже, іншомовна підготовка майбутніх офіцерів має розглядатися як важливий складник їхнього інтелектуального та професійного становлення. Її результативність визначається не лише рівнем володіння мовою, а й можливостями застосовувати її для аналізу інформації, аргументованого обговорення проблем і прийняття обґрунтованих рішень. Поєднання комунікативного та компетентнісного підходів з інтерактивними методами навчання створює педагогічні умови для розвитку критичного мислення курсантів. Перспективу подальших досліджень є у конкретизації педагогічних умов і доборі іншомовних завдань, спрямованих на цілеспрямований розвиток критичного мислення в системі військової освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Companion Volume. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2020. URL: https://www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages/cefr-companion-volume-and-its-language-versions (дата звернення: 23.10.2026).
2. Antrobus S., West H. “This Is All Very Academic”: Critical Thinking in Professional Military Education. The RUSI Journal. 2022. Vol. 167, No. 3. P. 78–86. DOI: https://doi.org/10.1080/03071847.2022.2112521.
3. Надурак В. Критичне мислення: поняття та практика. Філософія освіти. Philosophy of Education. 2022. Т. 28, № 2. С. 129–147. DOI: https://doi.org/10.31874/2309-1606-2022-28-2-7.
4. Sovhar O. M. Using ICT to Form Foreign Language Communicative Competence of Future Armed Forces Officers. Information Technologies and Learning Tools. 2021. Vol. 85, No. 5. P. 259–269. DOI: https://doi.org/10.33407/itlt.v85i5.4442.
5. Ільченко О. Ресурсно-орієнтований підхід до формування компетентності критичного мислення майбутніх військових фахівців. Українська професійна освіта. 2026. № 20. С. 212–221. DOI: https://doi.org/10.33989/2519-8254.2026.20.370546.

УДК 811.161.2’27:376

МОВНИЙ ЕТИКЕТ БЕЗБАР’ЄРНОСТІ: ІНКЛЮЗИВНА КОМУНІКАЦІЯ В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ

Роман ЛАВРЕЦЬКИЙ
кандидат історичних наук, доцент
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Безбар’єрність в Україні розглядають як можливість кожної людини, незалежно від віку, стану здоров’я, статі чи життєвих

обставин, повноцінно користуватися правами та послугами. Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору до 2030 року охоплює фізичну, інформаційну, цифрову, соціальну та освітню доступність. Одним із найстійкіших бар'єрів сучасності є мовний, адже слово здатне сприяти включенню людини в освітню спільноту або навпаки – зробити особу "інакшою", "менш цінною" чи, навіть, "проблемною". Актуальності даній темі додають сучасні реалії повномасштабної війни з росією, яка збільшила кількість учасників освітнього процесу з досвідом військової служби, пораненнями та інвалідністю. Державна політика в цій царині спрямована на подолання будь-яких упереджень, адже «освіта без дискримінації, мова без бар'єрів» є базовою умовою для формування нової етики взаємодії [8]. Натомість, інклюзивне навчання в Україні має правове регулювання та підтримку держави [4]. Також, важливою складовою професійної компетентності педагога є мовний етикет безбар'єрності.

Метою цієї статті є обґрунтувати засади інклюзивної комунікації та висвітлити практику мовної поведінки учасників освітнього процесу. Методологічною основою статті є людиноцентричний підхід, соціальна модель інвалідності, принципи Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю [1], норми чинного Українського правопису [6] та законодавства про освіту й державну мову [3; 4]. Класична соціальна концепція стверджує, що обмеження виникають не через "вади" людини, а через середовище й ставлення, які не враховують її потреб. У мовній площині це означає зміщення акценту на саму людину, її потреби та підтримку, а не на її вади. Дослідники наголошують, що впровадження таких засад актуалізує «формування інклюзивної комунікації в системі вищої освіти», оскільки освітнє середовище має оперативно реагувати на соціокультурні зміни [10].

У професійному мовленні основою толерантної лексики є декілька принципів. Перший – "людиноцентризм": ми спочатку ідентифікуємо людину, а не її особливості чи вади (наприклад, "особа з інвалідністю", "здобувач освіти з порушенням зору", "студентка з особливими освітніми потребами"). Коли ми ідентифікуємо особу через медичний діагноз ("даун", "каліка",

“інвалід”), це концентрує її особистість лише на одній ознаці. Другий принцип – нейтральність і точність. Варто уникати образливих та надмірно пом’якшувальних висловів чи іносказань, які створюють “щемливі” відчуття чи недомовленості. Недопустимим є використання дискримінаційних маркерів, тому фахівцями розроблені детальні «правила безбар'єрного спілкування в закладі освіти», покликані нівелювати мовні бар'єри [9]. Наприклад, стереотипний у суспільстві вислів “людина з обмеженими можливостями” нерідко сприймається як некоректний, оскільки закріплює уявлення про особу, як неспроможну до певних дій. Натомість, досить нейтральною й юридично усталеною є форма “людина з інвалідністю” [1]. Третій принцип – суб’єктність. Здобувач освіти є дійовою особою, а не об’єктом допомоги. З огляду на це, коректно застосовувати словосполучення “має інвалідність”, “користується інвалідним візком”, “використовує жестову мову”, а не “незрячий”, “прикутий до візка”, “страждає на певну хворобу”, “німий” тощо. Четвертий принцип – повага до самоназви. Варто використовувати ті звернення, які особа сама визначила як прийнятні для неї. Викладач повинен поважати цей вибір і делікатно та приватно запитати у здобувача освіти про бажане звертання. П’ятий принцип – відмова від мови жалю й героїзації. Такі звернення, як “нещасний” чи “бідолаха” знецінюють особу. Надмірно “героїчне” звернення (“справжній герой”) створює тиск і надмірні очікування.

Важливим інструментом мовного інструменту безбар’єрності в освітньому середовищі є фемінітиви. Український правопис 2019 року закріпив нормативні підстави для творення й використання фемінітивів [6]. У сфері освіти набули поширення такі фемінітиви, як “викладачка”, “професорка”, “психологиня”, “авторка”, “директорка”, “ректорка”, “тьюторка” та ін. Найважливішою функцією фемінітивів є етична, яка демонструє повагу до гендерної ідентичності жінки-фахівця. У випадку, якщо жіння просить називати її формою чоловічого роду або, навпаки, наполягає на фемінітиві, саме її вибір має бути визначальним. Педагог не повинен

“зациклюватись” на використанні нових форм звертання, які ще не набули поширення чи використовуються рідко. Також не можна висміювати той чи інший фемінітив. Практичний досвід доводить, що найкращим варіантом є використання у діловій документації парних форм (“здобувачі та здобувачки освіти”, “викладачі й викладачки”).

Дискримінація в освітньому мовленні може бути явною або прихованою. Явна дискримінація це образливі прізвиська, зневажливі діагностичні слова як лайка (“дебіл”, “псих”, “придурок”, “ембіцил”, “клоун”, “артист” та ін.). Також це можуть бути стереотипні характеристики за національністю (“циган”, “москаль”), регіоном (“волиняка”, “гуцул”, “лемко”, “мадярончик”), статтю чи віком (“тітка”, “дівчисько”, “пігалиця”, “принеси-подай”, “жовторотик”, “дід”, “старий пердун” та ін.). Приховану дискримінацію складніше помітити, адже вона маскується шляхом мікроагресії (“Ой, ви такий спокійний/а, навіть не скажеш, що з фронту”, “Вам, мабуть, важко зараз зосередитися на навчанні після всього... Давайте я вам просто так залік поставлю?”, “Він у нас воював, тому ви з ним обережніше, підбирайте слова”, “ви так добре говорите українською, як для…”); інфантилізацІЇ (звернення до дорослої людини з інвалідністю як до дитини, говоріння через супровідника замість звернення до самої людини (“Який ти молодець, що сам прийшов на пару!”, “Ой, сонечко, давай я сама за тебе все підпишу, тобі ж важко”); пасивний ейджизм і сексизм (“для вашого віку”, “жіноча логіка”, “чоловіки не плачуть”, “для дівчини ви неймовірно точно розбираєтесь у філософії”); стереотипізація здобувачів із військовим досвідом (“Усі вони травмовані” чи, навпаки, “Їм усе легко дається”, “Ой, у них же у всіх ПТСР, їм зараз не до вищої математики, вони не зможуть зосередитися”); мовна “маркованість” різниці як протиставлення “нормальні” / “особливі”, “здорові” / “хворі”; екзотизація та “туристична” цікавість до досвіду (“О, ви служили в розвідці/артилерії? Ого, а розкажіть якийсь цікавий чи смішний випадок звідти!”, “Ви так спокійно реагуєте на сирени, вас там, мабуть, уже нічим не злякаєш, так?”, “Ну ви ж бачили все на власні очі, скажіть – коли закінчиться війна?”), коли за допомогою фраз маскується спроба налагодити контакт або

виявити дружній інтерес, але насправді важкий досвід людини на тему війни перетворюється на розважальний контент. Окремої уваги потребують метафори. Метафори з медичним підтекстом варто замінювати нейтральними аналогами: замість “сліпа віра” – “необґрунтована віра”, замість “глухий до критики” – “не чує зауважень”, замість “кульгава логіка” – “недосконала логіка”.

Етика спілкування з особами з інвалідністю в освітніх закладах ґрунтується на кількох правилах. Звертатися варто безпосередньо до особи, а не до супровідника чи перекладача жестової мови. Розмовляти слід з особою з інвалідністю, дивлячись на неї, а не на помічника. Допомогу треба надавати лише за згодою (“Чи потрібна вам допомога?”, “Як мені краще вам допомогти?”). Не варто без дозволу торкатися інвалідного візка, тростини чи собаки-поводиря. Не коректно поспішати й добудовувати речення за співрозмовника, особливо якщо йдеться про людей із порушеннями мовлення. Також не можна без згоди особи з інвалідністю публічно обговорювати в групі інформацію про стан її здоров’я, діагноз чи особливі потреби.

Для людей із порушеннями слуху комунікація може відбуватися через жестову мову, письмо, субтитри; для людей із порушеннями зору важливо озвучувати візуальну інформацію та називати себе під час входу до приміщення. Особливої ваги набуває розвиток цифрового етикету та “віртуальна комунікація в інклюзивному освітньому просторі”, що дозволяє створювати гнучкі та адаптивні умови навчання [7].

В сучасних реаліях зростає кількість ветеранів і ветеранок серед студентства, слухачів програм перепідготовки. Це ставить перед педагогами та закладами освіти нові комунікативні виклики. Законодавство закріпило статус ветеранів війни та гарантії їх соціального захисту [5], проте ефективність щоденного спілкування залежить від дотримання мовної культури. Найбільш коректними та рекомендованими звертаннями є: “ветеран війни”, “ветеранка”, “військовослужбовець / військовослужбовиця”, “людина з досвідом військової служби”, “людина з пораненням / з інвалідністю

внаслідок війни". Головні правила спілкування з ветеранами наступні: повага без пафосу (подяка за службу доречна, але має бути щирою, а не примусовою; не варто публічно "виставляти" людину як символ без її згоди); заборона на "цікавість до травми" (запитання на кшталт "скількох ви вбили?", "страшно було?", "як вас поранило?" неприпустимі, а тему досвіду служби обговорюють лише за ініціативою самої людини); уникнення діагностичних ярликів ("ПТСР-ник", "контужений", "неадекват"): якщо потрібна психологічна підтримка, викладач м'яко інформує про наявні ресурси – психологічную службу закладу, програми реабілітації – не ставлячи діагнозів; гендерна чутливість (жінки-військові нерідко стикаються з недовірою та знеціненням, тому вживання фемінітивів – "військова", "командирка", "бойова медикиня" – і серйозне ставлення до їхнього досвіду є складником мовної справедливості); гнучкість в освітніх вимогах (мовна чутливість доповнюється практиками підтримки: академічними відпустками, індивідуальними траєкторіями, наставництвом, "ветеранськими просторами" та ін.).

Висновки. Мовний етикет безбар'єрності є невіддільною частиною професійної етики сучасного педагога. Толерантна лексика, послідовне вживання фемінітивів, уникнення прямих і прихованих дискримінаційних маркерів та чутливе спілкування з людьми з інвалідністю й ветеранами формують психологічно безпечне освітнє середовище, у якому кожна людина почується видимою, почутою й цінною. Проте мова не підмінює реальної доступності: найбільший ефект досягається поєднанням коректних слів і конкретних організаційних рішень. Перспективи подальших досліджень пов'язані з емпіричним вивченням мовних практик викладачів і студентів, створенням галузевих словників безбар'єрної комунікації та оцінкою ефективності тренінгових програм.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конвенція про права осіб з інвалідністю : ратифіковано Законом України від 16.12.2009 № 1767-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71 (дата звернення: 24.10.2026).

2. Про схвалення Національної стратегії зі створення безбар’єрного простору в Україні на період до 2030 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 № 366-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua (дата звернення: 24.10.2026).

3. Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України від 25.04.2019 № 2704-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2019. № 21. Ст. 81.

4. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 38–39. Ст. 380.

5. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22.10.1993 № 3551-XII. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 45. Ст. 425.

6. Український правопис. Київ : Наукова думка, 2019.

7. Віртуальна комунікація в інклюзивному освітньому просторі. Academy Vision. 2026. № 12. URL: https://academy-vision.org (дата звернення: 24.10.2026).

8. Освіта без дискримінації, мова без бар’єрів: МОН представило Дорожню карту формування культури безбар’єрної комунікації в освіті / Міністерство освіти і науки України. Офіційний вебсайт. 2023. URL: https://mon.gov.ua (дата звернення: 24.10.2026).

9. Правила безбар'єрного спілкування в закладі освіти : методичні матеріали / упоряд. О. М. Петренко. Всеосвіта. 2024. URL: https://vseosvita.ua (дата звернення: 24.10.2026).

10. Формування інклюзивної комунікації в системі вищої освіти України. ІСП ПАНО. 2024. Vip. 4 (18). URL: https://pano.pl.ua (дата звернення: 24.10.2026).

УДК 159.95 + 81'23

ЧИТАННЯ ЯК КОГНІТИВНИЙ ФЕНОМЕН ЛЮДСТВА

Олександра ГРИЩЕНКО,
освітня програма «Інженерне забезпечення саперних піротехнічних та вибухових робіт»,
Марина КУЛЬЧИЦЬКА,
кандидат філологічних наук, доцент
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Читання як процес пізнавальної діяльності відомий віддавна. Вислови «читати небо», «читати по зірках» фіксують його глибоке метафоричне екзистенційне значення: як практичної потреби жити у гармонії зі Всесвітом та виживати у світі земного буття. Важливість цих умінь і навичок тлумачили як необхідність відшукувати відповіді й фіксувати інформацію, яку згодом зможуть отримати, пізнати й доповнити новими знаннями, що найголовніше – запам'ятати та передати іншим, сучасникам і у спадок наступним поколінням. Всі автори, хто з давніх часів і до сьогодення пише будь-які тексти, роблять це для когось, передбачаючи, що хтось їх прочитає, зрозуміє, осягне.

Те, як працює ця грандіозна, набута в процесі навчальної діяльності техніка, що задіює надскладні мозкові операційні процеси й реалізовує багатоаспектну активність (складну взаємодію зорового сприйняття, мовного опрацювання, пам'яті, уваги, мислення, прогнозування й інтерпретації смислів у контексті індивідуального досвіду реципієнта й культурних здобутків людства тощо), цікавило українських і закордонних дослідників із різних галузей наукового пізнання. До таких належать, зокрема, праці Меріанн Вулф, Станісласа Деана, модель конструкції й інтеграції Вальтера Кінча, метааналіз медіачитання Пабла Дельгада, Ракефета Акермана, Крістіни Варгас, Ладіслао Салмерона [6] та інші. Це міждисциплінарна проблема, що перебуває на перетині когнітивної психології, нейронауки, психолінгвістики, лінгвістики, педагогіки, філософії, літературознавства (це демонструють, до прикладу, праці Марії Зубрицької [1], Наталії Акімової та інших науковців). Вже є

спроби відповісти на питання щодо того, як наш мозок опрацьовує письмову інформацію і як людина надає їй смислу, як читач формує значення тексту, залучаючи попередні знання та логічні висновки, про взаємодію під час читання мовних структур, пам'яті, контексту й механізмів розуміння, аналіз особливостей розуміння художнього тексту, образності, підтексту й індивідуальної рецепції.

Окремо в перспективі стане важливою потреба дослідження того, як читання стає «машиною часу», вільно розгортаючи фантастичні чи історичні соціально-особисті та просторово-часові перипетії, як можна за читацькими нотатками, виправленнями й маргіналіями відтворити процес мислення людини, чому люди уникають читання текстів, відкладають читання або втрачають інтерес і здатність зосереджуватися на них тощо.

Загальновідомо, що читання – одне з головних джерел пізнання й передавання інформації. Однак сучасні високотехнологічні нововведення й тенденції посиленої інформатизації життєдіяльності соціуму видозмінюють це прерогативне онтологічне вміння. Що більше, на основі здійснених досліджень (наприклад, за допомогою PISA) та польових спостережень за рівнем читацької грамотності молоді науковці стверджують, що це згубно впливає на бажання та вміння читати: «Цифровізація, диджиталізація та розвиток технологій негативно впливають на формування читацьких умінь дітей і молоді» [3, с. 91]. «Відзначаємо, – обґрунтовує цей висновок А. Стадній, – серед здобувачів вищої технічної освіти певну категорію студентів, яким важко прочитати фрагмент тексту вголос, в інших виникають труднощі з переказом або поясненням прочитаного, відповіддю на запитання за змістом, знаходженням потрібної інформації, встановленням зв'язків із власним досвідом» [3, с. 91].

Не менше насторожує перспектива нового цивілізаційного розвитку людства після цілковитої втрати базових когнітивних умінь і навичок, пов'язаних із читанням, яку спрогнозував ШІ:

Світ без читання: новітня усна ера (Gemini, жовтень 2026)

Втрата уміння та навичок читання – це не просто зникнення однієї з навичок, а справжній цивілізаційний злам, подібний до появи писемності в зворотному напрямку. Писемність колись зафіксувала думку часу, звільнивши людську пам’ять і створивши фундамент для науки, законів та складної філософії. Її зникнення відкинуло б нас у «нову усну еру» (neo-oral era), де розвиток пішов би зовсім іншими рейками. Ось яким міг би бути сценарій розвитку людства в такому світі:

1. Відродження культури «живого слова» та мнемоніки

- Тріумф аудіо та голосу: Уся накопичена інформація не зникне одразу, але форма її передачі повністю зміниться. На зміну текстовим бібліотекам прийдуть гігантські аудіоархіви, подкасти, голосові бази даних та інтерактивні штучні інтелекти, з якими люди спілкуватимуться виключно голосом.
- Нове мистецтво запам'ятовування: Оскільки зафіксувати думку на папері чи екрані у вигляді літер стане неможливо, людська пам’ять знову стане головним інструментом виживання. Повернуться практики античних і середньовічних риторів: поеми, закони, наукові інструкції та історичні хроніки знову почнуть передаватися у віршованій формі, піснях і міфах, які легше втримати в пам’яті цілим поколінням.

2. Соціальна стратифікація: «Мовці» та «Синтетики»

Суспільство швидко розділиться на нові касти залежно від того, як люди взаємодіють зі знаннями:

- Каста «Ораторів» (Еліта): Люди з феноменальною пам'яттю, ораторським хистом і здатністю переконувати усно керуватимуть політикою, судами та релігією. Красномовство знову стане найвищою владою.
- Каста «Технослуг» (Маса): Більшість населення споживатиме інформацію пасивно через короткі аудіоформати та голосові підказки алгоритмів.
- Технократична еліта (Оператори ШІ): З’явиться вузька група інженерів, які керують машинами. Самі машини розумітимуть код, але звичайні люди сприйматимуть роботу штучного інтелекту як магію або незрозумілий голос із динаміка.

3. Зміна мислення: від абстрактнологічного до емоційнообразного

Писемність привчила людину до лінійного, критичного та дедуктивного мислення (абстракція літер породжує абстракцію думок). Без неї:

- Зниження рівня критичного аналізу: Усні розповіді та аудіоконтент набагато сильніше впливають на емоції, ніж сухий текст. Суспільство стане більш «племінним», емоційним і навідним. Легше повірити тому, хто говорить переконливо і голосно, ніж тому, хто оперує перевіреними доказами.
- Міфологізація технологій: Якщо ніхто не може прочитати інструкцію до складного приладу чи архітектуру коду, технології перетворяться на міфи. Люди знатимуть, що натиснути або що сказати пристрою, аби він запрацював, але чому він працює – стане священною таємницею вузького кола жерців-інженерів.

4. Юриспруденція, управління та історія у форматі «прецеденту»

- Кінець писаного права: Закони перестануть бути зафіксованими параграфами в кодексах. Вони базуватимуться на усних домовленостях, записаних у пам'яті старійшин, або на заздалегідь запрограмованих правилах ШІ. Суди перетворяться на публічні ораторські двобої, де важливіше не букву закону знати, а переконливо виступити перед присяжними.
- Гнучка історія: Писемність фіксує минуле незмінним. У світі без читання історія стане пластичною: вона змінюватиметься з кожним новим поколінням ораторів, підлаштовуючись під потреби сьогодення, міфологізуючи героїв і стираючи незручні факти.

Резюме. Цей сценарій не означає повну деградацію чи повернення до кам'яного віку – це буде високотехнологічне варварство. Люди користуватимуться гаджетами, літатимуть у космос чи користуватимуться штучним інтелектом завдяки голосовим інтерфейсам, але сама структура людської свідомості стане ближчою до дописьмових племен: більш емоційною,

залежною від авторитету голосу, із меншою здатністю до глибокого самостійного аналізу складних систем [7].

Війна в Україні частково відновила потребу і бажання українців читати. За екстремальних обставин саме воно дає можливість вийти з надскладної для психіки людини реальності, відпочити, знайти точку опертя на культурні здобутки попередників, переосмислити їх досвід і пережити свій через бібліотерапію [2]. Саме читання виявилося найбільш ефективним способом долати стрес: «Дослідження, проведене у 2009 році в Університеті Сассекса (Англія), показало, що читання знижує рівень стресу, ослаблює напруженість і змінює спосіб мислення. Вчені заміряли частоту серцевих скорочень і напруженість м'язів учасників дослідження; результати показали, що під час читання частота серцебиття знижувалася, тіло розслаблялося. Дослідження показують, що всього шість хвилин читання можуть допомогти знизити стрес до 60%. Це на 68% краще, ніж прослуховування музики, і на 300% ефективніше, ніж прогулянка» [5].

Інтенсивний розвиток інформаційних технологій і штучного інтелекту вносять свої корективи у когнітивно-психологічну взаємодію читача-реципієнта і текстового повідомлення. Люди ще не усвідомили цивілізаційної важливості цих змін. Зупинити цей процес, вочевидь, неможливо. Однак зниження читацької активності людей та пріоритет нових, суперечливо прогресивних способів отримання й опрацювання інформації змушує замислитися над тим, як зберегти ці надважливі уміння і навички, знайшовши компроміс між новітнім та традиційним читанням. Від читання вголос до читання очима, від уважного вчитування до швидкочитання – воно супроводжує весь розвиток людства, трансформуючись, та при цьому все ще залишаючись одним із найважливіших і найдієвіших способів пізнання себе й довколишнього світу.

ДЖЕРЕЛА

1. Зубрицька М. (2004). Homo legens: читання як соціокультурний феномен. Львів: Літопис. 352 с.

2. Кульчицька М., Хлипавка Г. (2026). Література для зцілення: на матеріалі книги Артура Дроня «Гемінґвей нічого не знає». Наукові записки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності. Педагогіка і психологія. № 1 (7). С. 125-133. DOI https://doi.org/10.32782/3041-1297/2026-1-16

3. Стадній А.С. (2026). Розвиток навичок усвідомленого читання у студентів технічних спеціальностей. Освіта та педагогічна наука. № 2(192). С. 91–99. DOI: https://doi.org/10.12958/2227-2747-2026-2(192)-91-99

4. Читання. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A7%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F

5. Читання допомагає впоратись зі стресом: 4 докази. URL: https://starylev.com.ua/news/chytannya-dopomagaye-vporatys-zi-stresom-4-dokazy?srsltid=AYCX9vIy3BDfTybbUEg-DMNI2t9aEbfFF1FXLl8RAn1RNnNFijTzh4OU

6. Delgado, P., Vargas, C., Ackerman, R., & Salmerón, L. (2018) Don't throw away your printed books: A meta-analysis on the effects of reading media on reading comprehension. Educational Research Review, 25, 23-38. https://doi.org/10.1016/j.edurev.2018.09.003

7. Gemini. (2026). Варіант розвитку людської цивілізації в умовах втрати навичок читання [Велика мовна модель]. Google. URL: https://chatgpt.com/?locale=uk-UA&noauth_recent_chat_failed=1

УДК 81’25:81’37:159.942

ЛЮБОВ У РІЗНИХ МОВАХ СВІТУ: МІЖКУЛЬТУРНИЙ І ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТИ

Андрій БАБИЧ
Науковий керівник – МАРМУЛЯК Анна Сергіївна, викладач кафедри українознавства та міжкультурної комунікації Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

«Я тебе кохаю, мамо» – граматично можливе речення, яке в українському перекладі звичайного родинного діалогу звучало б незвично. Проте саме такий варіант можна отримати, якщо польське Kocham cię, mamo перекладати, довірившись «хибним друзям перекладача». Природний відповідник тут – «Я тебе люблю, мамо». Цей невеликий приклад відкриває ширшу проблему: мови по-різному розподіляють значення, які ми пов’язуємо з любов’ю, а перекладач мусить розпізнати, яке саме почуття стоїть за конкретною реплікою.

Любов до батьків, закоханість, дружня прихильність і захоплення музикою можуть називатися одним дієсловом, хоча навряд чи сприймаються як тотожні переживання. Тому порівнювати мови лише за кількістю «слів про любов» недостатньо. Цікавіше з’ясувати, де вони проводять межі між значеннями, як ці межі змінює контекст і що відбувається з ними в перекладі. Саме це становить мету цієї роботи. Для зіставлення обрано українську, англійську, польську та французьку мови; короткі приклади й перекладацькі варіанти нижче сконструйовано для аналізу, а не взято з корпусу.

Підстави для такого розгляду дає дослідження Т. Ломаса: опрацювавши 609 слів із різних мов і культур, він запропонував 14 категорій любові [3, с. 134]. Ця класифікація допомагає побачити різноманіття досвіду, який приховується за звичним словом. Водночас вона не означає, що носії мови з більшою кількістю відповідних назв переживають більше почуттів. Людина може описати ніжність, відданість чи тугу за близьким, навіть якщо для певного поєднання цих переживань її мова не має окремого слова.

Для перекладача така ситуація означає потребу знайти точний опис або контекстуальний відповідник.

В англійських I love you, I love my parents та I love this song повторюється те саме дієслово. Українською залежно від ситуації з'являться «кохаю», «люблю» або «дуже подобається». Проте було б помилкою стверджувати, що українська мова завжди чітко відділяє романтичне почуття від усіх інших. Закохана людина також може сказати «Я тебе люблю». Дієслово «кохати» виразніше вказує на романтичні стосунки, але не позбавляє «любити» цього значення. Отже, перекладач обирає між словами, сфери вживання яких частково перетинаються.

Особливої уваги потребує ситуація, коли оригінал не дає однозначної відповіді. Уявімо лист із фразою I love you, але без пояснення стосунків між адресантом і адресатом. Варіант «Я тебе кохаю» одразу спрямовує читача до романтичного тлумачення. «Я тебе люблю» залишає більше простору для роздумів. Якщо невизначеність важлива для задуму автора, конкретніший переклад виявиться менш точним. Зберегти недомовленість іноді так само важливо, як правильно передати прямо висловлене.

Польське kochać добре показує, чому спорідненість мов не звільняє від аналізу. У звертанні до мами Kocham cię передає родинну любов, а між закоханими може бути романтичним зізнанням. Український перекладач у першому випадку зазвичай обере «люблю», у другому – «люблю» або «кохаю». Польський мовець не обов'язково потребує такої заміни дієслова: тип стосунків зрозумілий із ситуації. Отже, різниця полягає у звичному способі називання почуття, а не в тому, наскільки сильно його переживають.

Подібне питання виникає з французьким aimer. У романтичній сцені Je t'aime можна передати як «Я тебе кохаю», тоді як J'aime mes parents – як «Я люблю своїх батьків». А. Кшижановська розглядає і значення прихильності, і значення пристрасного почуття, звертаючи увагу на функцію зізнання в конкретній взаємодії [2, с. 36–37]. Це суттєво для перекладу: однакова словесна формула може вперше відкривати почуття або підтверджувати давно відому близькість.

Лексичний відповідник у цих випадках може залишатися тим самим, але перекладачеві необхідно зберегти роль репліки в діалозі.

Навіть для однієї людини зізнання різними мовами може звучати неоднаково. Ж.-М. Девале дослідив відповіді 1459 багатомовних дорослих із 77 першими мовами. Більшість учасників надавала вислову I love you більшої емоційної ваги саме в першій мові. Водночас сприйняття було пов'язане з мовним домінуванням, умовами засвоєння другої мови та соціалізацією [1, с. 1753]. Отже, за словами стоїть ще й особиста історія їх використання. Висновок про переважну тенденцію не слід перетворювати на правило для кожної людини або на характеристику цілого народу.

Це спостереження важливе для перекладу творів із багатомовними персонажами. Герой може вести розмову однією мовою, а освідчитися іншою. Якщо весь діалог перекласти українською без позначення переходу, читач не помітить цієї зміни. Залежно від форми твору її можна зберегти через іншомовну репліку, коротке пояснення оповідача або примітку. Водночас перекладач не повинен самостійно вирішувати, що герой змінив мову через сором чи страх відвертості: мотив має випливати з тексту.

Ще одна складність – любовне зізнання, яке в конкретній ситуації взагалі не є освідченням. Наприклад, друг допоміг відновити випадково видалений файл і почув у відповідь жартівливе I love you! Варіант «Обожнюю тебе!» може передати захоплену вдячність, тоді як «Я тебе кохаю!» здатна створити романтичний підтекст. Але якщо автор саме на такій двозначності будує сцену, усувати її не можна. Перекладацьке рішення залежить від того, чи має адресат сприйняти репліку як жарт, чи на мить засумніватися в її значенні.

Не менш ризиковане й надмірне пом'якшення. Заміна прямого «Я тебе кохаю» на «Ти мені дорогий / дорога» може змінити важливий момент у розвитку стосунків: персонаж уже наважився назвати почуття, а переклад знову робить його обережним. Протилежна помилка – додати зізнання туди, де оригінал передає близькість лише через турботу або натяк. В обох випадках читач отримує інше уявлення про мовця. Тому природність перекладу слід

перевіряти разом із точністю: чи не став персонаж відвертішим, стриманішим або романтичнішим, ніж у вихідному тексті?

Зіставлення прикладів дозволяє запропонувати кілька орієнтирів для перекладацького аналізу. Передусім потрібно визначити адресата й характер стосунків, далі – з'ясувати, що робить репліка в розмові: відкриває почуття, підтримує, дякує чи жартує. Після вибору відповідника варто перевірити силу зізнання та можливу двозначність. Така послідовність особливо корисна в навчанні перекладачів, оскільки дозволяє пояснити, чому формально правильне слово не завжди підходить до конкретної сцени.

Отже, любов у різних мовах не зводиться до набору відповідників для «я тебе кохаю». Вибрані приклади показують, що переклад залежить від меж значення слова, стосунків між людьми та обставин висловлення. Найточніший варіант допомагає читачеві зрозуміти, що саме мовець наважився сказати, а що залишив невисловленим. Перевірка цих спостережень на матеріалі художніх творів і їхніх перекладів, зокрема із залученням мов інших сімей, дасть змогу розширити запропонований аналіз.

ЛІТЕРАТУРА

1. Dewaele J.-M. The emotional weight of I love you in multilinguals' languages. Journal of Pragmatics. 2008. Vol. 40, no. 10. P. 1753–1780. DOI: 10.1016/j.pragma.2008.03.002.

2. Krzyżanowska A. La formule je t'aime et ses fonctions pragmatiques. Acta Universitatis Lodziensis. Folia Litteraria Romanica. 2023. No. 18. P. 33–44. DOI: 10.18778/1505-9065.18.04.

3. Lomas T. The flavours of love: A cross-cultural lexical analysis. Journal for the Theory of Social Behaviour. 2018. Vol. 48, no. 1. P. 134–152. DOI: 10.1111/jtsb.12158.

МОВА І ТЕХНОЛОГІЇ: ЦИФРОВИЙ ПРОСТІР ТА ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ

УДК 811.161.2:004.8

УКРАЇНСЬКА МОВА В ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ: МОЖЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ ДОБИ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Олександр ЖУК
викладач кафедри тактики Інституту піхоти
(Національна академія сухопутних військ ім. гетьмана Петра Сагайдачного)

Чи можна сьогодні уявити день без смартфона, соціальних мереж чи онлайн-сервісів? Для більшості людей, особливо молоді, цифровий простір став звичним середовищем навчання, роботи та спілкування. Останніми роками до нього додались системи штучного інтелекту, які ефективно перекладають, розпізнають мовлення, пишуть тексти й відповідають на запитання. Тому, майбутнє мови значною мірою залежить від того, наскільки повноцінно вона представлена в цифровому світі.

Мною розглянуто, як функціонує українська мова в цифровому середовищі, які можливості відкриває для неї розвиток штучного інтелекту і з якими викликами вона стикається.

Британський мовознавець Д. Кристал, одним із перших дослідивши мову інтернету, дійшов висновку, що мережеве спілкування поєднує риси усного й писемного мовлення та породжує нові жанри комунікації [7]. Для мови цифрове середовище – це водночас і шанс, і ризик. Якщо мова слабко представлена в мережі, молодь поступово переходить на ту, якою доступно більше контенту. Саме так тривалий час відбувалось в українському сегменті інтернету, де російськомовні ресурси кількісно переважали, що лише посилювало наслідки давньої русифікації [1].

Ситуація почала змінюватися після 2014 року, а повномасштабне вторгнення суттєво прискорило ці зміни. Українською мовою дедалі частіше ведуть блоги, записують подкасти й відео, створюють освітні курси; зростає кількість локалізованих програм та ігор. Цьому сприяє й законодавство. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» вимагає, щоб інтернет-представництва, зареєстровані в Україні, та інтерфейси комп'ютерних програм, що розповсюджуються в державі, були доступні державною мовою [3], а Закон України «Про медіа» встановлює мовні вимоги до аудіовізуальних та онлайн-медіа [4].

Розвиток штучного інтелекту відкриває перед українською мовою нові перспективи. Машинний переклад і розпізнавання мовлення полегшують доступ до інформації, голосові помічники та чат-боти дедалі краще розуміють українську, а програми автоматичної перевірки допомагають уникати помилок у текстах. Державні пріоритети у сфері штучного інтелекту, зокрема в освіті, науці та обороні, чітко окреслено в Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні [5].

Поряд із цим постає низка проблем. Насамперед мовні моделі навчаються на величезних масивах текстів, а якісних україномовних даних у світі значно менше, ніж англомовних чи російськомовних. Через це штучний інтелект інколи припускається граматичних помилок, уживає кальки або навіть відтворює російські наративи, засвоєні з навчальних даних. Крім того, згенеровані тексти не завжди відповідають нормам Українського правопису [6] та стилістичним вимогам. Ще один ризик полягає в тому, що надмірна довіра до машинного перекладу може послаблювати власні мовні навички користувачів.

Окремим викликом стала цифрова мовна безпека. Сучасні технології дають змогу за лічені хвилини створити фейкову новину, підроблене відео чи аудіозапис із голосом реальної людини. Український письменник-фантаст Григорій Почепцов наголошує, що сучасні інформаційні війни спрямовані передусім на свідомість і

поведінку людей [2], тож протидія таким загрозам потребує не лише технічних рішень, а й медіаграмотності та уважності до мовних маркерів, які часто виказують ворожі матеріали.

Доцільними кроками для зміцнення позицій української мови в цифровому просторі вважаться: створення відкритих україномовних корпусів текстів і наборів даних для навчання мовних моделей; підтримку вітчизняних розробок у сфері обробки природної мови; розширення україномовного освітнього, наукового й розважального контенту; формування в користувачів звички критично перевіряти й редагувати тексти, створені штучним інтелектом.

Можна стверджувати, що цифровий простір і штучний інтелект стали новим середовищем існування української мови. Її конкурентоспроможність залежить від того, наскільки активно нею користуватимуться в мережі та наскільки якісно її підтримуватимуть сучасні технології. Кожен україномовний допис, відео чи застосунок – невеликий, але вагомий внесок у розвиток мови сучасної та відкритої до світу нації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Масенко Л.Т. Нариси з соціолінгвістики. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2010. 244 с.

2. Почепцов Г.Г. Сучасні інформаційні війни. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2015. 497 с.

3. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25 квітня 2019 р. № 2704-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19 (дата звернення: 12.10.2026).

4. Про медіа: Закон України від 13 грудня 2022 р. № 2849-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20 (дата звернення: 12.10.2026).

5. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 р. № 1556-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-р (дата звернення: 12.10.2026).

6. Український правопис: затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 22 травня 2019 р. № 437. Київ: Наук. думка, 2019. 392 с.

7. Crystal D. Language and the Internet. 2nd ed. Cambridge : Cambridge University Press, 2006. 304 p.

МАШИННИЙ ПЕРЕКЛАД ТА ЛОКАЛІЗАЦІЯ В ЕПОХУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: МОЖЛИВОСТІ, ВИКЛИКИ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ МОВНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Юлія ВІТИК

здобувачка групи КБ41, спеціальності 125 «Кібербезпека та захист інформації»

Факультет Навчально-науковий інститут цивільного захисту

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності.

Науковий керівник – Роман Великий,

доцент кафедри українознавства та міжкультурної комунікації.

Ключові слова: машинний переклад, штучний інтелект, локалізація, українсь-ка мова, постредагування, мовна ідентичність, цифровий простір.

У сучасному цифровому просторі люди дедалі частіше взаємодіють із контентом різними мовами. Інтернет, соціальні мережі та програмне забезпе-чення дають змогу обмінюватися інформацією, навчатися й працювати неза-лежно від країни та мови спілкування. Подолати мовні бар'єри допомагає ма-шинний переклад, можливості якого розширилися з розвитком штучного інте-лекту. Однак автоматичний переклад не завжди точно передає зміст оригіналу, особливості висловлювань і культурний контекст [1; 2].

Машинний переклад — це автоматизоване відтворення тексту однією мовою засобами іншої за допомогою комп'ютерних систем. Із часом такі тех-нології змінилися: від систем, що

спиралися на граматичні правила, до статис-тичних і нейронних моделей. Завдяки штучному інтелекту переклад великих обсягів інформації став швидшим, а доступ до іншомовних матеріалів — про-стішим. Водночас навіть сучасні системи не завжди правильно передають зна-чення багатозначних слів, спеціальних термінів і фразеологізмів, особливо ко-ли їхнє тлумачення залежить від контексту [1; 2].

Для розуміння особливостей роботи з іншомовним контентом важливо розрізняти машинний переклад і локалізацію. Перший зосереджений на пере-даванні змісту іншою мовою, тоді як друга передбачає адаптацію цифрового продукту до потреб конкретної аудиторії. Йдеться не лише про переклад текс-тів, а й про вибір відповідної термінології, стиль комунікації, культурні особ-ливості, формати дат і чисел, одиниці вимірювання та елементи інтерфейсу. Тому навіть граматично правильний переклад не завжди забезпечує зручність і зрозумілість цифрового продукту для його користувачів [3; 4].

Окремої уваги потребує переклад українською мовою, адже його якість залежить не тільки від правильності передавання слів, а й від дотримання мов-них норм та особливостей контексту. Дослівний переклад іншомовних висло-вів іноді призводить до появи кальок, неприродних конструкцій або невдалих термінологічних відповідників. Складнощі виникають і під час передавання іронії, метафор та фразеологізмів, значення яких не завжди можна визначити лише за окремими словами. У результаті переклад може бути граматично пра-вильним, але не передавати повною мірою задум автора [2].

Одним зі способів підвищення якості перекладу є постредагування — перевірка та виправлення тексту, створеного автоматизованою системою. Під час цього процесу необхідно оцінити точність передавання змісту, правиль-ність термінології, мовну грамотність і відповідність тексту меті перекладу. О. С. Бондаренко та М. С. Негрієнко наголошують на важливості системного оці-нювання перекладацьких помилок і використання

критеріїв якості в процесі локалізації [3]. Отже, отриманий за допомогою штучного інтелекту текст пот-ребує перевірки, особливо якщо він призначений для професійного або широ-кого публічного використання.

Змінюється і сам підхід до організації перекладацької роботи. Замість використання одного інструмента дедалі більшого значення набуває поєднан-ня різних технологій: моделей штучного інтелекту, термінологічних баз, авто-матизованої перевірки та людського редагування. У матеріалах про тенденції локалізації у 2026 році розглядаються питання постійного контролю якості, узгодженості термінології та захисту даних [4; 5]. Поєднання цих інструментів дає змогу краще враховувати призначення тексту й зменшувати ймовірність помилок під час перекладу та адаптації контенту.

Значення машинного перекладу не обмежується зручністю міжмовного спілкування. Він також впливає на доступність інформації різними мовами та представленість цих мов у цифровому середовищі. Українськомовні інтерфей-си, освітні матеріали, вебсайти й цифрові сервіси розширюють можливості використання української мови в інтернеті. Проте сама наявність перекладу ще не свідчить про його якість. Важливо, щоб текст звучав природно українською мовою, відповідав її нормам і враховував культурні особливості аудиторії. За таких умов локалізація сприяє розвитку повноцінного українськомовного цифрового простору.

Отже, машинний переклад і локалізація відкривають широкі можливості для міжмовної комунікації, проте передбачають різні завдання. Якщо автома-тизований переклад допомагає швидко опрацьовувати іншомовну інформацію, то локалізація забезпечує її адаптацію до потреб конкретних користувачів. Для досягнення якісного результату важливо поєднувати технологічні інстру-менти з людським постредагуванням, перевіркою термінології та увагою

до культурного контексту. Це дає змогу не лише зберігати точність змісту, а й під-тримувати природність українського мовлення та його належну представле-ність у цифровому просторі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Хорошун О. О. Машинний переклад: історичний огляд. Нова філологія. 2021. № 82. С. 333–337. DOI: https://doi.org/10.26661/2414-1135-2021-82-53 .
2. Іщук Н. Ю. Машинний переклад у дзеркалі філології: точність, контекст, культура. Науковий вісник ПНПУ ім. К. Д. Ушинського. 2025. № 40. DOI: https://doi.org/10.24195/2616-5317-2025-40.8 .
3. Бондаренко О. С., Негрієнко М. С. Управління якістю постредагування машинного перекладу у виробничому процесі локалізації. Наукові запи-ски. Серія: Філологічні науки. 2025. № 213. С. 200–205. DOI: https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-213-27 .
4. Rossi D. AI Translation Trends in 2026: What You Need to Know. Localize. 2026. URL: https://localizejs.com/articles/ai-translation-trends-in-2026-what-you-need-to-know (дата звернення: 13.10.2026).
5. Ceccacci G. AI Translation Trends 2026: What Actually Works. Lara Translate. 2026. URL: https://blog.laratranslate.com/ai-translation-trends-2026-to-watch/ (дата звернення: 13.10.2026).

УДК 811.111'373.46:004.056.5:343.9

THE LANGUAGE OF CYBERCRIME: ENGLISH DIGITAL-SECURITY TERMS IN MODERN LAW-ENFORCEMENT DISCOURSE

Davit NIKOGHOSYAN
Scientific supervisor: Roksolana Andriivna Zapotichna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Language Training
Lviv State University of Internal Affairs

Cybercrime develops together with digital technology, and its vocabulary changes almost as quickly as the practices it describes. For law-enforcement professionals, this creates a specific linguistic problem: new English terms often enter professional communication before stable equivalents appear in national legislation, dictionaries or training materials. A police officer may encounter phishing, smishing, vishing, ransomware, deepfake, business email compromise or crime-as-a-service in an international report, an evidence file or communication with foreign partners. Understanding how such terms are formed is therefore part of professional digital literacy.

The purpose of this paper is to examine several productive patterns in contemporary English cybercrime terminology and to explain why terminological precision matters in law-enforcement discourse. Cybersecurity reports demonstrate that the lexicon is not a random collection of fashionable words. It forms families in which linguistic structure often signals the attack channel, target or criminal business model. ENISA, for example, differentiates phishing, spear-phishing, smishing, vishing, pretexting and business email compromise within the broader category of social engineering [1, c. 62]. For investigators, these distinctions can be operationally relevant because they point to different communication channels, evidence sources and methods of deception.

One of the most productive word-formation mechanisms is compounding. Terms such as cybercrime, cyberattack, data breach, credential theft, threat actor and identity fraud compress complex situations into short professional labels. Their advantage is economy: once the components are familiar, a specialist can often infer the basic meaning. However, apparent transparency may also create problems. A non-specialist may interpret a data breach only as data loss, although the term can refer to unauthorised access or disclosure. Professional communication therefore requires not only recognition of the lexical item but an understanding of its operational definition.

A second mechanism is the formation of lexical families by analogy. The best-known example is phishing and its channel-specific derivatives. Smishing combines the idea of phishing with SMS and identifies deceptive communication through text messages; vishing refers to voice-based phishing [1, c. 62]. Spear-phishing adds the idea of a targeted attack directed at a selected individual or organisation. The value of these related terms is that they organise new threats around an already familiar concept. At the same time, the family can become difficult for learners because the difference of one initial element changes the expected evidence: an email header, an SMS record and a voice call require different investigative attention.

Abbreviation is equally characteristic of cybercrime English. Terms such as BEC (business email compromise), DDoS (distributed denial-of-service) and RaaS (ransomware-as-a-service) are efficient inside professional communities but can create a barrier in public-facing communication. The first use of an abbreviation in an incident report or inter-agency message should therefore normally be accompanied by its full form. This is particularly important in international cooperation, where the same abbreviation can be interpreted differently across professional domains. Terminological economy should not come at the cost of legal or investigative ambiguity.

The pattern “-as-a-service” illustrates how vocabulary reflects changes in the organisation of cybercrime. The expression was borrowed from legitimate digital business models and then adapted to criminal

markets. Ransomware-as-a-service describes an ecosystem in which technical capabilities can be provided to affiliates rather than developed independently by every offender. Europol's 2026 threat assessment describes an increasingly diversified ransomware landscape and the continued importance of service-based criminal structures [3, c. 23]. Linguistically, this is significant because a business term has acquired a specialised criminal meaning while retaining the idea of distributed roles and outsourced capability.

Artificial intelligence is accelerating another stage of terminological expansion. Terms such as deepfake, synthetic media, voice cloning and AI-assisted fraud are now used to describe forms of deception in which the credibility of a message is supported by generated text, audio or visual content. Europol notes that generative AI can strengthen online fraud and social-engineering schemes by increasing personalisation and scale [3, c. 17]. This development changes not only criminal techniques but also the vocabulary needed to document them. For example, “impersonation” may now involve a forged account, a cloned voice, a generated video or a combination of all three, so a general label may be insufficient for an evidence-based report.

Cybercrime terminology also demonstrates semantic metaphor. Words such as virus, worm, Trojan and infection transfer familiar concepts from medicine, biology or classical culture into computing. Such metaphors are memorable and useful for public explanation, but professional discourse must avoid allowing the metaphor to replace technical precision. Similarly, “attack” is an effective general term, yet an incident report should specify whether the event involved credential theft, malicious encryption, unauthorised access, denial of service or another mechanism. The broader term can describe the category; the narrower term should describe the evidence.

A further challenge concerns translation. Direct transliteration is sometimes the fastest way to introduce a new English term, but it may not be the clearest solution. A useful professional glossary should

provide at least four elements: the English term, an accepted Ukrainian equivalent or explanation, a concise operational definition and an example of use in a law-enforcement context. For instance, knowing that BEC expands to business email compromise is only the first step; the user also needs to understand that the term commonly refers to deception involving business correspondence and fraudulent requests or transfers. This approach reduces the risk of treating English terminology as a list of words detached from investigative practice.

Terminological competence is also connected with the quality of official documentation. If the same phenomenon is called “online scam”, “phishing”, “account hacking” and “cyber fraud” without explanation in different parts of a case file, the reader may not know whether the author describes one incident or several distinct actions. Consistent terminology improves searchability, comparison of cases and communication with technical experts. It can also help when information moves between police, prosecutors, courts and international partners. Europol's 2024 assessment shows how cybercrime is increasingly organised through interconnected services and specialised roles [2, c. 34], making consistent naming particularly important for describing relationships between actors.

For the teaching of professional English to future police officers, cybercrime vocabulary should therefore be taught as a system rather than as isolated translation pairs. Students can group terms by word-formation model, distinguish related concepts and rewrite vague incident descriptions using precise terminology. This approach connects vocabulary with investigative practice and audience awareness.

In conclusion, the language of cybercrime demonstrates the close relationship between technological innovation, criminal practice and lexical change. Compounding, abbreviation, analogy, semantic transfer and the productive “-as-a-service” model allow English to name emerging threats quickly. Yet speed of lexical innovation creates a responsibility for law-enforcement communication: terminology must remain understandable, consistent and evidence-based. A professionally competent officer should be able not only to recognise new cybercrime

terms but also to explain what they mean, how they differ from neighbouring concepts and why the distinction matters for an investigation.

ЛІТЕРАТУРА

1. European Union Agency for Cybersecurity (ENISA). ENISA Threat Landscape 2024. Athens: ENISA, 2024.

2. Europol. Internet Organised Crime Threat Assessment (IOCTA) 2024. The Hague: Europol, 2024.

3. Europol. IOCTA 2026: The Evolving Threat Landscape. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2026. DOI: 10.2813/5737847.

УДК 81'33:004.8

МОВНА КОМУНІКАЦІЯ В ЦИФРОВОМУ ПРОСТОРІ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Руслан ШЕВЧУК,
студент 1 курсу ННІППБ
Львівський державний університет внутрішніх справ
Науковий керівник – Мар'яна ГДАКОВИЧ,
доцент кафедри мовної підготовки ЛьвДУВС,
кандидат філологічних наук, доцент

Сучасний цифровий простір кардинально змінює характер мовної комунікації. Штучний інтелект (ШІ) став одним із визначальних чинників цих трансформацій: від автоматизованого перекладу та генерації текстів до модерації контенту, персоналізованих мовних сервісів і аналітики великих масивів даних. Для української мови, яка розвивається в умовах інформаційної війни, глобалізації та стрімкої цифровізації,

інтеграція технологій ШІ відкриває як значні можливості, так і серйозні виклики, що потребують системного наукового осмислення та практичних рішень.

Цифровий простір сьогодні є основним середовищем функціонування мови для мільйонів носіїв. Соціальні мережі, месенджери, платформи для створення контенту, онлайн-освіта та державні електронні сервіси формують нові комунікативні практики. У цьому контексті ШІ виступає не лише інструментом, а й активним учасником комунікації: чат-боти, голосові помічники, системи рекомендацій і генеративні моделі безпосередньо впливають на те, як люди формулюють думки, сприймають інформацію та взаємодіють один з одним [1, с. 34–36].

Одним із найпомітніших досягнень є розвиток великих мовних моделей (Large Language Models, LLM). Такі системи здатні генерувати зв'язний текст, відповідати на запитання, перекладати, редагувати та адаптувати матеріали під різні стилі й аудиторії. Для української мови це означає появу потужних інструментів підтримки писемності, особливо в умовах обмеженої кількості високоякісних навчальних корпусів порівняно з англійською чи іншими великими мовами [2, с. 118].

Машинний переклад на основі нейронних мереж значно підвищив якість двомовних і багатомовних комунікацій. Сучасні системи вже здатні передавати не лише лексичні відповідники, а й елементи стилістики та контексту. Це сприяє поширенню україномовного контенту в міжнародному просторі та полегшує доступ українців до світової інформації. Водночас залишаються проблеми з передачею ідіом, культурно-специфічних реалій, юридичної та технічної термінології, що вимагає подальшого вдосконалення моделей і створення спеціалізованих корпусів [2, с. 85–87].

Важливим напрямом є використання ШІ для підтримки мовної норми. Інструменти перевірки орфографії, пунктуації та стилістики, інтегровані в текстові редактори й браузери, допомагають користувачам уникати типових помилок. Генеративні

моделі можуть пропонувати варіанти формулювань, що відповідають офіційно-діловому, науковому чи публіцистичному стилю. У довгостроковій перспективі це здатне зміцнити стандарти української літературної мови в цифровому середовищі, де традиційно домінували спрощені або гібридні форми мовлення [1, с. 112].

Однак поряд із позитивними ефектами існують суттєві ризики. Більшість сучасних великих мовних моделей навчаються переважно на англомовних корпусах. Це призводить до алгоритмічної упередженості: моделі можуть «підштовхувати» користувача до калькування англійських конструкцій, використання невластивих українській мові синтаксичних моделей або навіть помилкових відповідників. У результаті виникає загроза поступової ерозії ідіоматичності та стилістичної своєрідності української мови [3, с. 41–44].

Окрему небезпеку становить використання генеративних технологій у сфері інформаційних впливів. Deepfake-аудіо та відео, автоматична генерація пропагандистських текстів, масове створення фейкових новин і коментарів — усе це інструменти гібридної війни, спрямовані на підрив довіри до інформації та маніпуляцію суспільною свідомістю. Українська мова в цифровому просторі стає не лише засобом комунікації, а й об’єктом і полем інформаційного протиборства [3, с. 48–50].

Ще одним викликом є якість і репрезентативність даних, на яких навчаються моделі. Якщо корпуси містять переважно тексти низької якості, сленг, суржик або російськомовні вкраплення, система відтворюватиме й поширюватиме ці особливості. Тому критично важливим є створення якісних україномовних датасетів, які відображають літературну норму, різноманіття функціональних стилів і регіональні особливості без втрати стандартів [1, с. 156–158].

У контексті національної безпеки особливе значення має розвиток україноцентричних моделей ШІ. Залежність від закордонних платформ означає, що контроль над мовними технологіями, які обслуговують українських користувачів, частково перебуває поза межами національної юрисдикції. Це створює ризики як з точки зору захисту даних, так і з погляду можливого впливу на інформаційний простір. Державна підтримка вітчизняних розробок у галузі комп'ютерної лінгвістики та штучного інтелекту є стратегічним завданням [4, с. 27].

Не менш важливим є формування цифрової мовної компетентності громадян. Користувачі мають розуміти, як працюють генеративні системи, які обмеження вони мають, коли можна довіряти автоматично згенерованому тексту, а коли необхідно звертатися до перевірених джерел. Освітні заклади, зокрема університети, відіграють ключову роль у підготовці молоді до критичного використання мовних технологій. Інтеграція курсів з цифрової лінгвістики, етики штучного інтелекту та інформаційної гігієни в навчальні програми стає нагальною потребою [4, с. 30–32].

Практичні рекомендації щодо розвитку мовної сфери в умовах ШІ включають кілька напрямів. По-перше, необхідно системно розбудовувати відкриті україномовні корпуси текстів різної тематики та стилів. По-друге, варто стимулювати створення спеціалізованих моделей для юридичної, медичної, технічної та освітньої сфер. По-третє, важливо розвивати інструменти виявлення згенерованого контенту та deepfake-матеріалів. По-четверте, потрібна активна співпраця лінгвістів, ІТ-фахівців, освітян і державних інституцій [2, с. 90–93].

Окремо слід звернути увагу на роль ШІ в освіті. Інтелектуальні тьютори, системи адаптивного навчання та автоматичної перевірки письмових робіт уже змінюють освітній процес. Для викладачів української мови та літератури це означає необхідність переосмислення підходів до оцінювання письмових робіт і розвитку творчих здібностей студентів. Водночас ШІ може стати потужним помічником у створенні індивідуальних

навчальних траєкторій і підтримці студентів із різними потребами [1, с. 201].

У сфері масової комунікації генеративні технології впливають на журналістику, рекламу та публічну дипломатію. Автоматичне створення новинних повідомлень, персоналізованих розсилок і контенту для соціальних мереж підвищує швидкість поширення інформації, але водночас загострює проблему верифікації джерел. Медіаграмотність і вміння розпізнавати штучно згенерований текст стають обов'язковими навичками сучасного громадянина [3, с. 52].

З огляду на військові реалії особливу актуальність набуває мовна безпека. Інформаційні атаки часто використовують мовні маркери, щоб впливати на емоційний стан аудиторії, розпалювати конфлікти або підривати довіру до державних інституцій. Системи моніторингу на основі ШІ здатні допомагати виявляти такі наративи, але їхня ефективність залежить від якості лінгвістичних моделей і розуміння контексту [4, с. 25].

Підсумовуючи, взаємодія української мови та штучного інтелекту в цифровому просторі є складним, багатовимірним процесом. Технології відкривають безпрецедентні можливості для поширення, вивчення та захисту мови, але водночас створюють нові ризики для її цілісності, ідентичності та безпеки. Успішний розвиток можливий лише за умови поєднання технічних інновацій зі свідомою мовною політикою, ґрунтовними лінгвістичними дослідженнями, розвитком цифрової грамотності суспільства та активною участю держави, наукової спільноти й громадянського суспільства. Подальші дослідження мають зосередитися на створенні національних мовних ресурсів, оцінці впливу генеративних моделей на мовну практику різних вікових і соціальних груп, а також на розробці етичних і правових рамок використання ШІ в мовній сфері.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дарчук Н. П. Комп'ютерна лінгвістика : навчальний посібник. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2021. 248 с.
2. Селігей П. О. Українська мова в цифровому просторі: тенденції та перспективи. Мовознавство. 2023. № 4. С. 78–95.
3. Коваль О. В. Алгоритмічна упередженість у мовних моделях: виклики для української мови. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія». 2024. Вип. 17. С. 38–52.
4. Мельник І. В. Національні моделі штучного інтелекту як чинник інформаційного суверенітету. Вісник Національної академії наук України. 2024. № 9. С. 22–31.

УДК 81'42:81'38:81'27 316.77:316.6

THE IMPACT OF DIGITAL TECHNOLOGIES ON THE LITERACY OF TODAY'S YOUTH

Oleg ZAPLATINSKYI, Illia KOSOVSKYI
postgraduate students
Lviv State University of Internal Affairs;
Scientific Adviser – Angela POSOKHOVA,
PhD in Philology, Associate Professor, Lviv State University of Internal Affairs

Today, our society is undergoing significant changes due to the rapid development of digital technologies. Young people, who are the heaviest users of the internet, mobile apps and social media, find themselves at the heart of this process. These changes have affected not only the ways in which we communicate and learn, but also the very concept of literacy. Whereas literacy used to mean the ability to read and write in accordance with linguistic norms, it now also includes the ability to navigate the digital environment, evaluate information critically and use modern tools for learning and self-development.

In our view, this is very noticeable even in everyday life: we look for most of our learning materials online, and it is often easier to find a short video or a social media post than to read long texts. This is convenient, but at the same time, the information is taken at face value, and sometimes there is a lack of depth in understanding the context.

Digitalization has two sides. On the one hand, it provides access to a vast amount of knowledge, helps to develop self-learning skills and fosters new competencies required in a globalized world. On the other hand, excessive use of technology can lower linguistic standards, lead to a superficial understanding of information and weaken the ability to analyze matters in depth. This is precisely why researching the impact of digital technologies on young people's literacy is an important task for the fields of education, psychology and sociology.

The aim of this paper is to examine how digital technologies are reshaping the concept of literacy amongst the younger generation, to identify their positive and negative implications for education and linguistic culture, and to explore ways of combining traditional educational values with new digital practices. The paper is based on an analysis of academic research and practical examples that help to assess the level of digital and media literacy amongst young people, and contains recommendations for educational institutions on integrating media education into their curricula.

Digital technologies have become the main driver of change in young people's education and linguistic culture. They provide rapid access to information and open up new opportunities for self-education and communication, but at the same time challenge the traditional understanding of literacy. As O. Dimitrov writes, the digitalization of education creates new challenges, including the need to develop students' digital literacy and their ability to engage critically with information [1].

The internet gives young people instant access to knowledge, which helps them to learn independently. O. Karpova notes that lifelong

learning in the digital age requires new approaches to the development of language and information literacy. However, an excessive flow of information often leads to a superficial understanding of it, a decline in concentration and difficulties in constructing complex texts [3].

In our own experience, constant use of social media is having an increasingly negative impact on our ability to concentrate on long texts. We have become accustomed to writing in shorthand, using emojis or slang, and this is gradually affecting the way we formulate our thoughts in more serious work. We have to make a conscious effort to ensure that such habits do not 'creep in' to our academic writing.

Social media and messaging apps are giving rise to new language practices: the shortening of words, the use of emojis and slang are changing traditional writing conventions. This may lower standards of traditional literacy, as young people tend to write short messages rather than full-length texts. The proceedings of the conference 'Infomedia Literacy: Challenges and Development Strategies in the Age of Digitalization' emphasize the importance of developing media and information literacy, which helps people navigate the complex digital environment and counter disinformation [2].

We believe that the education system must adapt to new circumstances by integrating media literacy into the curriculum. Teachers should be not only a source of knowledge, but also mentors who teach pupils to think critically and analyze information. At the same time, digitalization promotes globalization, but may reduce the use of the native language in everyday communication. This presents society with the challenge of preserving Ukrainian linguistic culture.

Consequently, the impact of digital technologies on young people's literacy is a mixed one: whilst they open up new opportunities for learning and development, they also pose risks to linguistic culture and the depth of thought. The future of literacy depends on whether society can reconcile the benefits of the digital world with traditional educational values.

Literacy in the digital age is no longer limited to reading and writing. It is becoming multidimensional and encompasses media and

information literacy, digital literacy and communication skills. As O. Dimitrov points out, students must not only use digital tools but also understand the psychological and pedagogical challenges arising from the digitalization of education [1]. This means that literacy is becoming an integral part of one's personality, combining knowledge, skills and values.

O. Karpova emphasizes that learning in a digital environment requires new approaches to the development of linguistic culture. Young people must learn to combine traditional linguistic norms with new forms of communication that are emerging on social media and in the online environment. This is a complex task, as it requires educational institutions not only to update their curricula, but also to equip students with the ability to critically evaluate information and counter manipulation [3].

We agree with the view that the main aim of education today is to teach learners not simply to use technology, but also to apply it correctly. In other words, not to replace books with memes, but to combine traditional knowledge with new digital practices. Then literacy will be about more than just reading and writing; it will be about the ability to think, analyze and handle information responsibly.

The proceedings of the conference 'Infomedia Literacy: Challenges and Development Strategies in the Age of Digitalization' emphasize that young people's literacy should be regarded as a strategic resource for society. It determines the extent to which the younger generation participates in social, cultural and political life. If young people lack the skills of critical thinking and information analysis, society risks losing its capacity for development in the context of globalization [2].

Digital technologies are therefore not only transforming learning, but also shaping a new understanding of literacy. Literacy is becoming multi-faceted, combining traditional language skills with digital competences. This requires educational institutions to work

systematically on the development of media literacy, and young people to adopt a conscious approach to the information environment.

REFERENCES

1. Dimitrov O. Yu. Formuvannia tsyfrovoi hramotnosti studentiv ZVO v umovakh tsyfrovizatsii osvity yak suchasna psykholoho-pedahohichna problema. «Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh». 2026. Vyp. 104. S.36-42. [in Ukrainian] DOI: 10.32782/1992-5786.2026.104.5

2. «Infomediina hramotnist: vyklyky i stratehii rozvytku v epokhu tsyfrovizatsii»: materialy I Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii, Sumy, 15 travnia 2024 r. Za red. M. M. Yachmenyk. Sumy: SumDPU, 2024. 92 s. [in Ukrainian]

3. Karpova O. Teoretychnyi analiz problemy rozvytku tsyfrovoi hramotnosti v molodi v umovakh bezperervnoho navchannia. Aktualni pytannia humanitarnykh nauk: mizhvuzivskyi zbirnyk naukovykh prats molodykh vchenykh Drohobytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Drohobych: Vydavnychyi dim «Helvetyka», 2022. Vyp. 47. Tom 2. S.256-262. [in Ukrainian] DOI: 10.24919/2308-4863/47-2-40.

УДК 378.147:811:004.8

ВІДПОВІДАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ ГЕНЕРАТИВНОГО ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Юрій ТИЩЕНКО*, доцент кафедри артилерії*
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного

Цифровізація професійного спілкування змінює вимоги до мовної підготовки здобувачів вищої освіти. Уміння створити граматично правильний текст уже не вичерпує змісту

комунікативної компетентності: майбутній фахівець має добирати мовні засоби відповідно до адресата й мети, пояснювати складне, взаємодіяти онлайн, перевіряти інформацію та відповідати за оприлюднений результат. Генеративний штучний інтелект (ШІ) може підтримувати таке навчання, однак його педагогічна цінність залежить не від самого доступу до сервісу, а від побудови завдань, контролю якості відповіді та збереження авторства здобувача.

Професійну комунікативну компетентність доцільно розглядати як здатність ефективно й етично діяти мовними засобами у типових професійних ситуаціях: отримувати й критично опрацьовувати інформацію, створювати усні та письмові повідомлення, взаємодіяти з іншими учасниками та забезпечувати зрозумілість змісту. Такий підхід узгоджується із Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти, де користувач мови постає соціальним агентом, а комунікативна діяльність охоплює рецепцію, продукцію, інтеракцію та медіацію [1, с. 33-35]. У професійній освіті особливо важлива медіація – пояснення, переформулювання, узагальнення й спільне конструювання значення для подолання мовних або культурних бар’єрів.

Генеративні системи придатні для створення навчальних варіантів ділових листів, інструкцій, резюме, діалогів, сценаріїв переговорів і пояснень для різних аудиторій. Проте згенерований матеріал слід трактувати як чернетку для аналізу, а не як готовий авторитетний текст. ЮНЕСКО застерігає, що відповіді таких систем можуть містити неточності, упередження або неправдиві відомості, а тому наголошує на людиноцентричному підході, захисті даних і педагогічній доцільності застосування [4]. Отже, перевірка змісту, джерел, термінології та відповідності комунікативній ситуації є невіддільною частиною навчального результату.

Першою умовою відповідального використання генеративного ШІ є цільова інтеграція в навчальне завдання. Викладач має визначити, яку саме мовленнєву дію виконує студент і за якими критеріями її оцінюють. Наприклад, завдання може передбачати створення двох версій повідомлення для фахівця й неспеціаліста, порівняння їхньої структури та аргументоване редагування. У такому разі інструмент слугує джерелом матеріалу для мовного вибору, а оцінюванню підлягають точність, доречність, логічність, тональність і здатність пояснити власні правки.

Другою умовою є організація діяльності за циклом «самостійний задум – взаємодія з ШІ – критична перевірка – авторське доопрацювання – рефлексія». Початковий задум фіксує позицію здобувача до отримання машинної підказки. Під час взаємодії студент конкретизує мету, адресата, жанр, контекст та обмеження запиту. На етапі перевірки він зіставляє відповідь із надійними джерелами, аналізує мовні й смислові вади. Авторське доопрацювання завершується короткою рефлексією: що було прийнято, відхилено або змінено і чому. Така послідовність робить видимими не тільки кінцевий текст, а й процес ухвалення комунікативних рішень.

Третьою умовою є поєднання ШІ-грамотності з мовною освітою. Студенту потрібно розуміти, що модель генерує відповідь на основі статистичних закономірностей, а не підтверджує істинність кожного твердження. Практика має охоплювати виявлення непідтверджених фактів, вигаданих посилань, шаблонності, невиправданої категоричності та соціокультурних упереджень. Корисними є завдання на фактчекінг, зіставлення кількох відповідей, відновлення пропущеного контексту й редагування тексту відповідно до норм професійної етики. Європейські етичні настанови для освітян акцентують потребу оцінювати мету, прозорість, надійність, безпеку та наслідки використання систем ШІ [2].

Четверта умова стосується академічної доброчесності й прозорості. В Україні академічна доброчесність пов’язана з

дотриманням етичних принципів і правил, які забезпечують довіру до результатів навчання; закон вимагає, зокрема, посилатися на джерела інформації у разі використання ідей, тверджень і відомостей [3]. Тому заклад освіти та викладач мають наперед визначити дозволені й заборонені способи застосування генеративного ШІ. У роботі доцільно зазначати назву інструмента, мету його використання та характер подальшого редагування, якщо цього вимагає політика курсу. ШІ не є автором або науковим джерелом; відповідальність за зміст і коректність посилань зберігає людина.

П’ята умова – захист персональних і службових даних. У запити не можна вводити інформацію, для розкриття якої немає правової підстави: персональні дані, конфіденційні матеріали, результати оцінювання інших осіб або внутрішню документацію установи. Навчальні ситуації слід анонімізувати або створювати на основі відкритої інформації. Перед використанням сервісу необхідно враховувати його умови, політику конфіденційності та правила конкретного закладу. Принцип мінімізації даних має бути частиною професійної комунікативної поведінки, а не лише технічним застереженням.

Шостою умовою є оцінювання результату, що не зводиться до гладкості тексту. До критеріїв варто включити відповідність меті й адресатові, фактичну точність, жанрову доречність, доказовість, мовну нормативність, етичність і здатність усно захистити прийняті рішення. Портфоліо може містити власний план, використаний запит, машинну відповідь, позначені зміни, перелік перевірених джерел та фінальну версію. Усна співбесіда або виконання спорідненого завдання без ШІ дають змогу встановити, чи є продемонстрована компетентність стійким навчальним результатом.

Практична реалізація описаних умов можлива через професійно орієнтовані кейси. Один із них – підготовка

повідомлення про складну подію для різних аудиторій. Спочатку студент самостійно формулює ключові факти, далі отримує від системи альтернативні версії, перевіряє кожне фактичне твердження, вилучає двозначності та адаптує тон. Інший кейс – медіація фахового тексту: студент створює коротке пояснення для неспеціаліста, порівнює його з машинним варіантом і аргументує, які терміни потрібно зберегти, пояснити або замінити. Такі вправи безпосередньо пов'язують мовну форму з професійною відповідальністю.

Викладач у цій моделі виконує роль проєктувальника середовища, експерта з комунікації та фасилітатора рефлексії. Його завдання – не контролювати кожну технічну дію студента, а встановити зрозумілі межі, продемонструвати процедуру перевірки, забезпечити рівний доступ до альтернативних способів виконання й оцінювати внесок здобувача. Важливо також передбачити можливість виконати завдання без генеративного сервісу, якщо його використання суперечить доступності, приватності або умовам навчання.

Генеративний ШІ може підтримувати розвиток професійної комунікативної компетентності, коли він використовується як об'єкт критичного аналізу й засіб варіативного мовного практикування. Педагогічно виправдана модель ґрунтується на чіткій комунікативній меті, поетапній авторській роботі, фактчекінгу, прозорості, захисті даних та оцінюванні процесу поряд із результатом. За цих умов технологія не підміняє мовлення здобувача, а створює додаткові ситуації для осмисленого вибору, медіації та відповідального професійного спілкування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment – Companion Volume. Strasbourg : Council of Europe Publishing, 2020. 278 p. URL: https://rm.coe.int/common-european-framework-of-reference-for-

languages-learning-teaching/16809ea0d4 (дата звернення: 21.10.2026).

2. European Commission. Ethical guidelines on the use of artificial intelligence and data in teaching and learning for educators. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2022. 40 p. URL: https://data.europa.eu/doi/10.2766/153756 (дата звернення: 21.10.2026).

3. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII (чинна редакція). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text (дата звернення: 21.10.2026).

4. UNESCO. Guidance for generative AI in education and research / Ф. Мяо, В. Голмс. Paris : UNESCO, 2023. 44 p. DOI: https://doi.org/10.54675/EWZM9535.

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ КУРСАНТАМИ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

Мирослава ФЕСЕНКО, Станіслав БУБЛИК
Військовий інститутителекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут

Актуальність. Штучний інтелект (ШІ) стрімко входить в освітній процес, і вивчення іноземних мов не є винятком. Для курсантів англійська мова має практичне значення: вона потрібна для роботи з іншомовною документацією та спілкування з іноземними партнерами. Тому важливо розібратися, що ШІ дає курсантам, а які ризики створює.

Переваги. За результатами опитування 122 студентів усі респонденти використовують ШІ у вивченні англійської мови, найчастіше для перекладу, підготовки усних висловлень, написання текстів і роботи з граматикою; найпопулярнішими інструментами є ChatGPT, Google Translate та Grammarly [1]. Студенти оцінюють ШІ

як ефективний і зручний засіб, що прискорює виконання завдань, а найпомітніший ефект відзначають у письмі, лексиці та самостійній роботі [1]. Крім того, ШІ дає змогу створювати інтерактивні вправи й моделювати ситуації реального спілкування [2; 4], що корисно для курсантів, яким потрібно тренувати мовлення поза аудиторією.

Інструменти. Сучасним курсантам доступні різні типи ШІ-засобів. Чат-боти на кшталт ChatGPT допомагають пояснювати граматику й складати тексти, Google Translate дозволяє швидко опрацювати незнайомі слова, а Grammarly — виправити помилки в письмових роботах [1]. Віртуальні асистенти можуть моделювати реальні ситуації спілкування й допомагати у вивченні автентичної англійської мови [4]. Кожен інструмент має свою сильну сторону, тому важливо розуміти, для якої саме мети його доцільно застосовувати.

Недоліки. Серед ризиків респонденти називають залежність від технологій, помилки у відповідях ШІ, зниження критичного мислення та загрозу академічній доброчесності [1]. Більшість опитаних вважає, що ШІ суттєво не впливає на їхню мотивацію та розвиток усного мовлення [1]. Чат-боти можуть видавати недостовірну інформацію через обмежену базу знань, тому факти потрібно перевіряти на інших надійних ресурсах [3]. Ще один мінус — відсутність емоційного живого спілкування, якого системи ШІ не здатні повною мірою замінити [4]. Автори освітнього блогу QATestLab також наголошують, що ШІ слід поєднувати з іншими методами й ресурсами навчання [5].

Роль викладача. Автори дослідження підкреслюють, що ШІ має значний дидактичний потенціал, проте його застосування потребує педагогічного супроводу та усвідомленого використання [1]. Інтеграція ШІ в освітній процес має бути виваженою, контрольованою та педагогічно обґрунтованою [1]. Для курсантів це означає, що викладач повинен чітко пояснювати, у яких завданнях допустимо користуватися ШІ, а в яких потрібна повністю самостійна робота. Без таких правил зручний інструмент легко перетворюється на спосіб уникнути навчання, а не на допомогу в ньому.

Академічна доброчесність. Одним із найсерйозніших викликів є загроза академічній доброчесності [1]. Якщо курсант повністю доручає ШІ виконання письмового завдання, він не розвиває власні мовні навички, а викладач отримує спотворену картину його реального рівня. Тому важливо, щоб курсанти вміли чесно зазначати, де й як саме вони використовували ШІ, і завжди посилалися на джерела.

Специфіка курсантів. Наведені дослідження проводилися переважно серед студентів цивільних закладів освіти [1], тому для курсантів їхні результати слід застосовувати з урахуванням особливостей навчання: щільного розпорядку дня, можливих обмежень у користуванні гаджетами та підвищених вимог до дисципліни. З одного боку, ШІ допомагає ефективніше використовувати обмежений час самопідготовки, з іншого — потребує особливої відповідальності.

Рекомендації для курсантів. По-перше, ШІ доцільно застосовувати для тренування, а не для готових відповідей: наприклад, для перевірки граматики, пояснення незрозумілих правил, добору лексики чи імітації діалогу. По-друге, кожну відповідь чат-бота варто перевіряти за підручником, словником або в викладача [3]. По-третє, письмові роботи слід виконувати самостійно, а ШІ використовувати лише для пошуку помилок, щоб зберегти академічну доброчесність і розвивати власне критичне мислення [1]. Така стратегія дозволяє поєднати швидкість і зручність технологій із повноцінним розвитком мовленнєвих навичок.

Висновки. ШІ є корисним помічником у вивченні англійської мови: він економить час, допомагає з письмом, лексикою та граматикою. Водночас він не замінює викладача, живого спілкування та власної розумової роботи. Курсантам доцільно використовувати ШІ як допоміжний інструмент, перевіряти його відповіді та не покладатися на нього під час виконання самостійних завдань, а викладачам — контролювати такий процес [1].

Перелік використаних джерел

1. Головацька Н., Колісниченко Т., Гоменюк О. Використання штучного інтелекту у вивченні англійської мови як другої. Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Серія: Германська філологія. 2025. Вип. 855–856. С. 31–40. DOI: 10.31861/gph2025.855-856.31-40.

2. Як AI допомагає вивчати англійську мову? Переваги та способи використання штучного інтелекту. Education.ua (Grade.ua). URL: https://www.education.ua/blog/48307/ (дата звернення: 23.09.2026).

3. Використання ШІ для викладання англійської. Talken. URL: https://talken.cloud/blog/using-ai-in-esl-teaching/ (дата звернення: 23.09.2026).

4. Методичні рекомендації «Використання штучного інтелекту у навчанні англійської мови». Всеукраїнський проєкт «На Урок». URL: https://naurok.com.ua/metodichni-rekomendaci-vikoristannya-shtuchnogo-intelektu-u-navchanni-angliysko-movi-371460.html (дата звернення: 23.09.2026).

5. Коли штучний інтелект буде говорити за мене? QATestLab Training. 2024. URL: https://training.qatestlab.com/blog/learning-english/when-will-ai-speak-for-me/ (дата звернення: 23.09.2026).

УДК 323.269

УКРАЇНСЬКА МОВА В ЦИФРОВОМУ ПРОСТОРІ: МОЖЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Марія ВДОВІЧЕНКО
здобувача освіти
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Вступ. Актуальність теми

Мова є важливою основою національної ідентичності, культурної пам’яті та суспільної взаємодії. Вона не лише забезпечує обмін інформацією, а й передає досвід поколінь, цінності, традиції та спосіб осмислення світу. У сучасних умовах значна частина

комунікації відбувається в цифровому середовищі: у соціальних мережах, месенджерах, електронних освітніх платформах, наукових базах і вебсайтах. Через це цифровий простір став одним із важливих середовищ функціонування української мови.

Особливого значення ця тема набула з розвитком технологій штучного інтелекту. Системи автоматичного перекладу, перевірки правопису, розпізнавання мовлення та генерації текстів дедалі частіше використовують у навчанні, роботі й повсякденному спілкуванні. Вони можуть полегшувати роботу з інформацією, однак водночас створюють нові виклики для мовної культури, точності висловлювання та відповідального використання джерел.

Мета роботи — проаналізувати можливості застосування штучного інтелекту для підтримки української мови в цифровому просторі та визначити основні ризики, пов’язані з автоматизованим опрацюванням текстів. Для досягнення мети розглянуто функції цифрових мовних інструментів, їхню роль в освіті й комунікації, а також необхідність критичної перевірки результатів.

1. Українська мова в цифровому середовищі

Цифрове середовище охоплює різноманітні засоби створення, зберігання й поширення інформації. Українська мова присутня в електронних книжках, онлайн-словниках, новинних ресурсах, навчальних курсах, відео, подкастах, форумах і соціальних мережах. Це розширює можливості доступу до україномовного контенту та дає змогу людям використовувати державну мову в різних сферах життя.

Важливою перевагою цифрового простору є швидкість поширення інформації. Автор може опублікувати матеріал і за короткий час донести його до широкої аудиторії. Водночас така швидкість вимагає відповідальності: помилки, некоректні формулювання та неправдива інформація також можуть поширюватися дуже швидко. Тому мовна грамотність і перевірка фактів залишаються необхідними навіть у коротких повідомленнях.

Українськомовний цифровий контент має значення для розвитку термінології та професійної комунікації. У мережі

формуються способи обговорення нових наукових і технологічних явищ, з'являються спеціалізовані словники та навчальні матеріали. Для повноцінного функціонування мови важливо, щоб українською можна було отримувати якісну інформацію не лише на побутові теми, а й у науці, освіті, технологіях та професійній діяльності.

2. Можливості штучного інтелекту для роботи з мовою

Штучний інтелект може допомагати користувачам на різних етапах роботи з текстом. Інструменти перевірки правопису виявляють частину орфографічних і пунктуаційних помилок, пропонують варіанти редагування та допомагають помічати повтори. Перекладачі полегшують ознайомлення з матеріалами іншими мовами, а системи розпізнавання мовлення перетворюють усне висловлювання на текст. Такі засоби можуть бути корисними для навчання, підготовки документів і щоденного спілкування.

Генеративні мовні моделі здатні пояснювати значення слів, пропонувати синоніми, складати план тексту, узагальнювати інформацію та допомагати з початковим редагуванням. Для здобувачів освіти це може бути способом краще зрозуміти складну тему або побачити приклад логічної структури доповіді. Проте навчальна користь залежить від того, як саме застосовується інструмент: найкращий результат виникає тоді, коли людина самостійно осмислює матеріал, перевіряє його та формулює власні висновки.

Технології також можуть підтримувати доступність інформації. Наприклад, автоматичні субтитри допомагають сприймати відеоматеріали, а інструменти перетворення тексту на мовлення можуть бути корисними людям із різними потребами. Якщо українська мова якісно підтримується в таких сервісах, більше користувачів отримують змогу навчатися й працювати рідною мовою.

Однак можливості цих систем залежать від якості даних, на яких вони навчалися, і від того, наскільки добре вони опрацьовують особливості української мови. Українська має власні граматичні, словотвірні та стилістичні норми, а також багату фразеологію. Автоматичні інструменти не завжди враховують контекст, жанр,

адресата й доречність певного вислову, тому їхні пропозиції потрібно оцінювати свідомо.

3. Основні ризики й обмеження

Одним із головних ризиків є фактична неточність. Генеративна система може створити текст, який звучить переконливо, але містить помилкові твердження, неточні дати, вигадані приклади або посилання на джерела, яких не існує. Через це результати роботи штучного інтелекту не варто використовувати як єдине джерело інформації, особливо в наукових роботах, де важливі достовірність і можливість перевірки.

Інша проблема — мовні помилки. Автоматично створений текст іноді містить кальки з інших мов, невдалі словосполучення або неприродний порядок слів. Також можливе змішування стилів: текст, призначений для наукової доповіді, може бути надто розмовним або, навпаки, перевантаженим складними конструкціями. Отже, автоматична генерація не гарантує дотримання літературної норми й не замінює редакторської роботи.

Використання цифрових інструментів може впливати й на самостійність мислення. Якщо учень або студент просто копіює готову відповідь, не аналізуючи зміст, він втрачає можливість розвивати навички пошуку, аргументації та формулювання власної позиції. У навчанні важливо не лише отримати завершений текст, а й зрозуміти матеріал, уміти пояснити висновки та відповісти на запитання.

Ще один важливий аспект — академічна доброчесність. Під час підготовки рефератів, тез і дослідницьких робіт потрібно дотримуватися правил навчального закладу щодо використання допоміжних технологій, не видавати чужі думки за власні та коректно оформлювати запозичення. Якщо штучний інтелект допоміг у роботі, автор має залишатися відповідальним за кінцевий зміст, точність і самостійність поданого матеріалу.

4. Відповідальне використання мовних технологій

Щоб користуватися штучним інтелектом ефективно, доцільно дотримуватися кількох принципів. По-перше, потрібно перевіряти

факти за надійними джерелами: офіційними документами, науковими публікаціями, словниками та матеріалами установ, які відповідають за відповідну сферу. По-друге, мовні поради слід звіряти з чинним українським правописом і авторитетними довідковими ресурсами. По-третє, перед використанням тексту варто перечитати його, виправити невідповідності й переконатися, що він точно передає власну думку автора.

У навчальному процесі штучний інтелект варто використовувати як помічника, а не як заміну навчанню. Він може запропонувати план, пояснити незрозуміле поняття або допомогти знайти слабкі місця в чернетці. Проте остаточний текст має відображати розуміння теми самим здобувачем освіти. Корисно порівнювати запропоновані варіанти, ставити уточнювальні запитання й самостійно обґрунтовувати вибір формулювань.

На рівні суспільства важливо розвивати якісні україномовні цифрові ресурси: електронні словники, корпуси текстів, відкриті навчальні матеріали та інструменти опрацювання українського мовлення. Чим більше якісних даних і професійно підготовлених ресурсів доступно розробникам і користувачам, тим більше можливостей для створення технологій, які краще враховують особливості української мови.

Важливу роль відіграє цифрова грамотність. Користувач повинен розуміти, що автоматично сформована відповідь не є автоматично правильною, уміти оцінювати джерела та помічати можливі упередження. Також необхідно уважно ставитися до персональних даних і не передавати сервісам конфіденційну інформацію без розуміння умов її використання. Відповідальність у цифровому просторі охоплює і зміст повідомлень, і спосіб роботи з технологіями.

Висновки

Отже, цифровий простір і штучний інтелект створюють нові можливості для розвитку, вивчення та поширення української мови. Інструменти перевірки правопису, перекладу, розпізнавання мовлення й генерації текстів можуть спростити роботу з інформацією, підвищити доступність навчальних матеріалів і підтримати українськомовну комунікацію в різних сферах.

Водночас ці технології мають обмеження: вони можуть помилятися, відтворювати мовні кальки, створювати неточні твердження та не завжди дотримуватися стилістичних норм. Тому їхні результати необхідно критично оцінювати, перевіряти за надійними джерелами й редагувати відповідно до правил української мови.

Найважливішою умовою відповідального використання штучного інтелекту є активна роль людини. Саме автор відповідає за точність, логіку, мовну якість і доброчесність тексту. Поєднання сучасних технологій із самостійним мисленням, мовною культурою та цифровою грамотністю сприятиме зміцненню позицій української мови в інформаційному просторі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25 квітня 2019 року № 2704-VIII.

2. Український правопис. Київ : Наукова думка, 2019. 392 с.

3. UNESCO. Guidance for Generative AI in Education and Research. Paris : UNESCO, 2023.

УДК 004.93:351.86

КОЛИ ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ НЕ РОЗУМІЄ РЯТУВАЛЬНИКА: МОВНІ БАР'ЄРИ В ЦИФРОВИХ СИСТЕМАХ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Анастасія ГОРДІЄНКО
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Розвиток єдиної системи допомоги за номером 112 та інформаційних систем Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС) передбачає поступову автоматизацію обробки інформації [4]. Зокрема, у Системі управління силами та засобами

цивільного захисту важливу роль відіграють технології автоматичного розпізнавання мовлення (ASR) та обробки природної мови [3, с. 198]. Використання штучного інтелекту (ШІ) дає змогу автоматично перетворювати голосові повідомлення на текст, прискорювати заповнення картки події та передавати дані екстреним службам [5].

Проте застосування ШІ у сфері цивільного захисту супроводжується суттєвими мовними й технічними труднощами, подолання яких є важливим завданням комп'ютерних наук і безпекознавства [3, с. 198].

На якість автоматичного аналізу україномовних повідомлень про надзвичайні ситуації впливають особливості повсякденного мовлення, використання професійної термінології, емоційний стан мовців та акустичні перешкоди. Зокрема, суржик, діалектизми й неформальне мовлення можуть ускладнювати розпізнавання слів, оскільки мовні моделі часто навчаються переважно на текстах, що відповідають літературним нормам [3, с. 202]. Унаслідок цього під час розпізнавання усного мовлення можуть виникати помилки, які впливають на правильність інтерпретації повідомлення. Крім того, особливості токенізації українськомовних текстів можуть збільшувати обчислювальні витрати під час їх обробки [6].

Ще однією проблемою є використання професійних термінів і скорочень, характерних для діяльності ДСНС. Наприклад, абревіатури «ГДЗС», «СУСЗ» та «АЦ» можуть бути відсутні у словниках окремих моделей розпізнавання мовлення. Через це система може неправильно розпізнавати такі позначення або замінювати їх іншими словами, що призводить до викривлення оперативної інформації [3, с. 199].

Додаткові труднощі виникають під час обробки повідомлень людей, які перебувають у стані шоку або паніки. У таких ситуаціях мовлення може бути незв'язним, переривчастим, супроводжуватися тривалими паузами та повтореннями. Це ускладнює встановлення смислових зв'язків між окремими частинами повідомлення та правильне визначення обставин надзвичайної ситуації [3, с. 202]. Не менш важливим чинником є акустичні перешкоди. Шум пожежної техніки, сирен, вибухів і руйнувань погіршує якість аудіосигналу та

може знижувати точність автоматичного розпізнавання мовлення [3, с. 200].

Розглянемо змодельовані приклади повідомлень, які демонструють можливі труднощі використання ШІ в системах цивільного захисту. Наприклад, людина може повідомити: «Пособіть, тут шось як гахнуло на другому етажі, чад валить!». Через використання суржику та емоційне мовлення система може неправильно розпізнати окремі слова й не встановити зв'язок між повідомленням про сильний звук і можливою загрозою вибуху або пожежі. Інший приклад стосується професійного мовлення рятувальників: «Заходимо в ГДЗС, ствол Б на гасіння...». За наявності сильного фонового шуму система може неправильно розпізнати абревіатуру «ГДЗС» або інші спеціалізовані терміни, що ускладнить автоматичне опрацювання оперативної інформації. Труднощі можуть виникати й під час обробки повідомлень постраждалих, які говорять із тривалими паузами: «Завалило... вулиця Шевченка... сорок п'ять... кровотеча...». У такому випадку алгоритм може неправильно встановити зв'язок між адресою, обставинами події та інформацією про стан потерпілого.

Неправильне розпізнавання або інтерпретація повідомлень може призвести до викривлення адрес, неточного визначення типу події та втрати важливої інформації [3, с. 201]. Це створює ризик затримки реагування через необхідність повторного уточнення даних, а також може негативно впливати на визначення пріоритетності обробки повідомлень в автоматизованій системі [5].

Для подолання зазначених проблем доцільно розробляти спеціалізовані україномовні набори даних із записами екстрених повідомлень, зокрема зроблених в умовах підвищеного шуму та емоційного напруження [3, с. 202]. Важливим напрямом є також упровадження уніфікованих словників професійної термінології та термінів штучного інтелекту, зокрема з урахуванням національного словника термінів у цій галузі [1]. Для підвищення стійкості систем до акустичних перешкод можна використовувати вдосконалені алгоритми розпізнавання мовлення, поєднуючи різні методи

машинного навчання та сучасні нейромережеві моделі [3, с. 203]. Водночас необхідно забезпечити обов'язкову перевірку результатів автоматичного розпізнавання оператором Служби 112 або диспетчером ДСНС, залишаючи за штучним інтелектом роль допоміжного інструмента, а не повноцінної заміни людини [3, с. 204].

Отже, мовні й технічні бар'єри є важливим чинником, який необхідно враховувати під час упровадження штучного інтелекту в цифрові системи цивільного захисту. Адаптація моделей до особливостей українського мовлення, використання спеціалізованих словників і вдосконалення алгоритмів розпізнавання сприятимуть підвищенню точності обробки екстрених повідомлень. Це дасть змогу покращити інформаційну підтримку оперативно-диспетчерських служб і зменшити ризик помилок під час реагування на надзвичайні ситуації [5].

ЛІТЕРАТУРА

1. Говорити однією мовою з технологіями: оновили національний словник термінів зі штучного інтелекту. Міністерство цифрової трансформації України. 2024.
2. Застосунок 112 Ukraine — альтернативний спосіб виклику екстрених служб без мобільного зв'язку. Національна поліція України. 2025.
3. Зіменков Д. А., Терейковський І. А. Аналіз проблем методів розпізнавання мовлення. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Технічні науки. 2025. Т. 36 (75), № 3. С. 198–205.
4. Інформація про функціонування системи екстреної допомоги населенню за єдиним телефонним номером 112. Національна поліція України. 2025.
5. Інформаційні системи ДСНС України. Державна служба України з надзвичайних ситуацій. 2024. 18 с.
6. Питайчук Б. Чому ChatGPT погано розуміє українську? Forbes.ua. 2023.

УДК 81’272’246.2:316.774:004.738.5

ВПЛИВ РОСІЙСЬКОМОВНОГО МЕДІАПРОДУКТУ НА МОВНУ ПОВЕДІНКУ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ: ВІД ПАТРІОТИЧНОГО ІМПУЛЬСУ ДО ЦИФРОВОГО РЕЦИДИВУ

Олена КОПКО,
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності
Науковий керівник – Вдович Світлана Михайлівна,
кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Повномасштабне вторгнення РФ у 2022 р. викликало безпрецедентну хвилю патріотичного піднесення, що спричинило стрімку українізацію цифрового простору країни. Молодь масово й емоційно відмовлялася від мови агресора. Цей «патріотичний імпульс» став символом ментального розриву з імперським минулим. Проте на п'ятому році війни первинний емоційний тиск спав, трансформувавшись у явище, яке соціолінгвісти класифікують як «цифровий рецидив» – непомітне, але масове повернення молодих людей до російськомовного поля в медіасфері. Згідно з масштабним соціологічним дослідженням компанії Gradus Research на замовлення Міністерства культури України, опублікованим у квітні 2026 р., 71% українців продовжують регулярно споживати російськомовний контент, а майже чверть із них робить це щодня. Особливо тривожна статистика щодо підростаючого покоління: 59% підлітків віком 14–17 років споживають російськомовний медіапродукт щонайменше раз на місяць. Ба більше, за даними опитування соціологічної групи Рейтинг, рівень підтримки повної заборони російського культурного продукту серед молоді знизився з 49% до 40%, а частка категоричних противників заборон зросла до 21% [7]. Цей парадокс, коли молода людина декларує проукраїнську позицію, але, усамітнившись з алгоритмами смартфона, повертається до російських медіаджерел, створює загрозу для

національної безпеки та культурної деколонізації. Наявність стійкої «сірої зони» споживання ворожого контенту свідчить, що цифрова русифікація адаптувалася до умов війни, використовуючи алгоритми рекомендацій соцмереж і дефіцит розважальних українських альтернатив.

Початок повномасштабної агресії РФ у лютому 2022 р. став каталізатором кардинальних змін у соціолінгвістичній структурі українського суспільства. Для молоді як найбільш динамічної та цифрової вікової групи відмова від російського культурного продукту стала формою громадянського протесту та зброєю в інформаційній війні. У цей період зафіксовано унікальний соціокультурний феномен – «патріотичний імпульс», під час якого перехід на українську мову відбувався не через адміністративний тиск, а через глибоку внутрішню потребу й емоційне відторгнення всього, що пов'язане з країною-агресором [6, с. 76].

Цей імпульс у цифровому просторі мав чіткі практичні вияви: масове свідоме видалення російськомовних аудіотреків із персональних медіатек; блокування російських інфлюенсерів та відписка від каналів, що транслювали наративи країни-агресора; зміна мовних налаштувань інтерфейсів операційних систем і мобільних застосунків на українську; стрімке зростання попиту на україномовних блогерів, подкастерів і музикантів, що спричинило короткочасне «українське цифрове диво».

Утім тривалий стан екзистенційної загрози та затяжний характер війни внесли корективи у мовну поведінку. Психолінгвістичні дослідження доводять, що людська психіка не здатна тривалий час функціонувати в режимі максимальної емоційної напруги. Починаючи з кінця 2024 р., первинний емоційний тиск патріотичного імпульсу почав спадати, поступаючись місцем втомі й адаптації до умов «воєнної рутини».

У науковий обіг увійшов термін «цифровий рецидив» – процес латентного (прихованого) повернення користувачів до споживання російськомовного контенту після періоду свідомої відмови від нього. Головна соціолінгвістична особливість цього рецидиву полягає в тому, що він є переважно прагматичним та індивідуальним. Молода людина може публічно демонструвати

високий рівень патріотизму і розмовляти українською в університеті чи на роботі, проте в приватному просторі смартфона (під час відпочинку чи ескапізму) вона знову стає споживачем російського продукту. Мовна поведінка втрачає ідеологічне забарвлення і повертається до критеріїв «зручності», «звички» та «доступності». Таким чином, патріотичний імпульс виявився недостатнім для формування стійкої мовної екосистеми без підкріплення додатковими технічними та контентними чинниками.

Перехід від масового патріотичного піднесення 2022 р. до поступового повернення у російськомовне медіаполе у 2024–2026 рр., ймовірно, не є випадковим процесом. Можна припустити, що він зумовлений комплексною взаємодією трьох ключових чинників: алгоритмічного тиску глобальних платформ, можливого структурного дефіциту українського контенту та, очевидно, психолінгвістичного вигорання суспільства [4, с. 566].

Сучасна молодь практично не шукає контент вручну, за неї це роблять рекомендаційні системи цифрових платформ (TikTok, YouTube, Instagram Reels, Spotify). Головна мета цих алгоритмів – максимальне утримання уваги користувача задля монетизації. Тут виникає конфлікт між національною безпекою України та комерційними інтересами глобальних ІТ-гігантів. Алгоритми працюють за принципом кластеризації: вони об’єднують користувачів у групи на основі географічної близькості, мовної схожості та попередніх переглядів. Як наслідок, виникає ефект «алгоритмічної пастки»: варто молодому українцю випадково затримати погляд на одному російськомовному відео (наприклад, оцінити популярний тренд чи додивитися кулінарний рецепт), як ШІ-платформи починають масово заповнювати його стрічку рекомендацій аналогічним контентом з РФ [2, с. 10]. Яскравим прикладом алгоритмічного тиску є музичні стрімінгові платформи (Spotify, Apple Music). Наприкінці 2023 р. та у 2024 р. у топ-чарти України знову почали пробиватися російські треки (наприклад, саундтреки до російських пропагандистських серіалів або кальянний реп). Алгоритми Spotify автоматично додавали ці пісні у

персоналізовані підбірки («Мікс дня», «Новинки для вас») українських користувачів через спільну історію прослуховувань у регіоні Східної Європи, фактично нав’язуючи російський продукт навіть тим, хто свідомо його не шукав.

Іншим критичним чинником є нерівні умови конкуренції між українським і російським медіаринками. За роки повномасштабної війни український YouTube та медіапростір здійснили колосальний прорив у сферах історичного просвітництва, документалістики, політичної аналітики й інтерв'ю («Історія без міфів», «Загін Кіноманів», «Клятий раціоналіст», «Телебачення Торонто» тощо).

Варто категорично наголосити на тому, що твердження про відсутність якісного українського продукту є цілковито хибним. Проте ключова проблема криється в кількості та фінансових ресурсах. У Російській Федерації створення молодіжного медіапродукту фінансується безпосередньо державою або лояльними корпораціями. Ці колосальні вливання спрямовані не на розвиток культури, а на приховану пропаганду, утримання пострадянських країн у сфері свого впливу та штучне розмивання кордонів. Російський медіабізнес здатний генерувати тисячі одиниць розважального контенту щодня. Водночас українська сфера змушена розвиватися в умовах жорсткого воєнного браку коштів, через що виникає кількісний дефіцит саме в розважальних сегментах, таких як комп'ютерні ігри, кіберспорт, огляди техніки чи легке комедійне шоу. Коли молода людина шукає швидку інформацію для вирішення конкретного побутового чи розважального запиту, штучно створене ворогом різноманіття виграє не за рахунок якості, а за рахунок масовості, змушуючи користувача робити прагматичний вибір на користь доступного тут і зараз продукту [3, с. 121].

На п'ятому році війни психологічний стан молоді характеризується високим рівнем тривожності й емоційного виснаження. У цьому контексті виникає потреба в ескапізмі – прагненні втекти від суворої реальності, постійних повітряних тривог, мобілізаційних дискусій і трагічних новин. Україномовний медіапростір сьогодні є глибоко травмованим і рефлексуючим: навіть у розважальних подкастах чи стендапах звучать теми війни,

ПТСР, втрат і донатів. Це абсолютно правильно з погляду здорового суспільства, але важко для виснаженої психіки. Натомість російський розважальний контент (як-от комедійні шоу, ТікТок-будинки, блоги про подорожі), створений у рамках політики «штучної аполітичності» в РФ, пропонує яскраву, безтурботну картинку світу, де війни немає. Споживання такого продукту стає для частини української молоді деструктивною «зоною комфорту». Мова контенту в цей момент перестає сприйматися як маркер ідентичності чи загрози та стає «безпечним фоном» для тимчасового відключення свідомості від стресу. Цей мовний дуалізм (українська в публічному житті та російська в навушниках під час відпочинку) є найтривожнішою ознакою сучасного цифрового рецидиву [1].

Ефективна протидія викликам цифрового рецидиву та подолання латентної русифікації серед української молоді потребують переходу від стратегії адміністративних заборон до формування свідомої мовної стійкості та розбудови конкурентоспроможного медіапростору. Першочерговим завданням у цьому контексті є підвищення рівня індивідуальної цифрової гігієни самих користувачів. Оскільки алгоритми глобальних платформ орієнтуються на поведінкові маркери, молодь має навчитися свідомо «перевиховувати» штучний інтелект власних ґаджетів. Це досягається через тотальне блокування російськомовних каналів, використання функцій «не рекомендувати це відео» або «приховати трек», а також через штучне насичення пошукових запитів виключно українською чи англійською мовами. Водночас на загальнодержавному та суспільному рівнях необхідно стимулювати створення саме легкого та розважального україномовного продукту. Важливо підтримувати молодих креаторів, геймерів, стендап-коміків та техноблогерів, які здатні заповнити кількісний дефіцит інформаційного поля. Оскільки російська фабрика контенту фінансується як інструмент державної пропаганди, українська відповідь має полягати не в копіюванні ворожих форматів, а в розширенні асортименту українських

альтернатив, які задовольнятимуть щоденні прагматичні та розважальні потреби молоді [5, с. 258].

Стрімкий патріотичний імпульс початку повномасштабного вторгнення, який базувався на гострих емоціях та цивілізаційному протесті, з часом природно трансформувався в мовну рутину. Психологічна втома від тривалої війни, потреба в ескапізмі, а також агресивний технічний тиск рекомендаційних алгоритмів TikTok, YouTube та Spotify призвели до виникнення явища цифрового рецидиву. Проте цей процес не є незворотним чи свідченням зміни політичних поглядів покоління. Він викриває суто прагматичну пастку, в яку потрапляє молода людина через штучно створене ворогом різноманіття та дефіцит швидкого розважального контенту українською мовою. Формування стійкого україномовного цифрового середовища можливе лише за умови поєднання особистої відповідальності кожного користувача і системного розвитку української креативної індустрії. Захист мовних кордонів у навушниках сучасної молоді є не менш важливим елементом національної безпеки, ніж захист територіальної цілісності держави, адже саме інформаційні звички сьогодні формують ментальне майбутнє нації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Mieliekiestsev K., Temirova N. The Policy of Russianization of Ukraine and Other European Territories of Russian Empire: Comparative Analysis. Eminak: Scientific Quarterly Journal. 2022. № 2 (38). P. 43–57. https://doi.org/10.33782/eminak2022.2(38).580

2. Бойчук Х. Р. Українське телебачення у ключові історичні періоди незалежності: російський контент, пропаганда і фейки. Особливості трансформації комунікацій в умовах новітніх суспільних викликів: тези доповідей III науково-практичної конференції (24 травня 2024 р., м. Київ) / за ред. Сусської О. О., Коника Д. Л., Тітаренко І. І.; Національний університет «Києво-Могилянська академія». Київ: НаУКМА, 2024. С. 8–10.

3. Вакулич В., Новородовська Н. Російська пропаганда агресії проти України (2014–2021 рр.). Український інформаційний

простір. 2023. № 1 (11). С. 119–132. https://doi.org/10.31866/2616-7948.1(11).2023.279610

4. Демидова А. С., Годенко-Наконечна О. П. Роздуми про русифікацію: як і навіщо боротися з цим злом в Україні. Тиждень студентської науки – 2022: матеріали 77 студентської науково-технічної конференції (м. Дніпро, 16–20 травня 2022 р.). Дніпро: НТУ «ДП», 2022. С. 563–566.

5. Лизанчук В. В. Геноцид, етноцид, лінгвоцид української нації: хроніка. Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2008. 258 с.

6. Маринець Н., Мараєва У., Побережець Г. Патріотичний дух українців як шлях до перемоги. Вісник Львівського університету. Серія: Філософсько-політологічні студії. 2022. Вип. 44. С. 77–83.

7. Як зменшити вплив російського контенту? Мінкульт, БФ «МХП-Громаді» та Gradus презентували дослідження медіаспоживання українців / Міністерство культури України. URL: https://mincult.gov.ua/news/yak-zmenshyty-vplyv-rosijskogo-kontentu-minkult-bf-mhp-gromadi-ta-gradus-prezentuvaly-doslidzhennya-mediaspozhyvannya-ukrayinciv/ (дата звернення: 22.10.2026).

УДК 004.8:81'322:316.77:614.8

МОВНІ ЗАСОБИ ТА ЦИФРОВІ ПЛАТФОРМИ В СИСТЕМІ КРИЗОВОГО ІНФОРМУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ

Зоряна ГАНАЧІВСЬКА

Науковий керівник - Христина ВЕРБИЦЬКА, кандидат наук з соціальних комунікацій, доцент, доцент кафедри українознавства та міжкультурної комунікації

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

У кризових умовах традиційні канали комунікації можуть бути недостатньо оперативними або перевантаженими. Натомість

соціальні мережі дозволяють рятувальним службам практично миттєво інформувати значну кількість людей про виникнення небезпеки, правила евакуації, зміни ситуації, порядок дій населення та спростування неправдивої інформації. Дослідження кризової комунікації показують, що соціальні мережі є одним із найбільш поширених каналів взаємодії між органами реагування та населенням під час надзвичайних ситуацій. Водночас ефективність такої комунікації залежить не лише від швидкості поширення повідомлень, а й від їхньої достовірності.

Для України питання кризової комунікації рятувальних служб набуває особливої актуальності в умовах повномасштабної війни, коли до природних і техногенних надзвичайних ситуацій додаються наслідки ракетних ударів, пожеж, руйнувань цивільної інфраструктури та інших небезпек.

Кризова комунікація являє собою процес обміну інформацією між відповідальними службами, органами влади та населенням до, під час і після виникнення надзвичайної ситуації. Її основним завданням є забезпечення населення актуальною інформацією, яка дозволяє зменшити ризики та сприяти правильній поведінці в умовах небезпеки.

Рятувальні служби використовують соціальні мережі для виконання декількох ключових комунікаційних функцій.

По-перше, це оперативне інформування. Соціальні мережі дають змогу швидко повідомити населення про пожежі, аварії, стихійні явища, обстріли, мінну небезпеку та інші загрози. Важливою перевагою такого формату є можливість регулярно оновлювати інформацію відповідно до зміни оперативної обстановки.

По-друге, соціальні мережі виконують функцію попередження та навчання населення. Рятувальні служби можуть завчасно поширювати рекомендації щодо дій у разі пожежі, повітряної тривоги, виявлення вибухонебезпечних предметів, хімічної чи радіаційної загрози тощо. Таким чином, комунікація не обмежується реагуванням на вже виниклу кризу, а спрямована також на формування культури безпеки.

По-третє, соціальні мережі забезпечують двосторонню комунікацію. Громадяни можуть не лише отримувати повідомлення

від рятувальних служб, а й повідомляти про небезпечні ситуації, ставити запитання, уточнювати інформацію або передавати дані, які можуть бути корисними для реагування. Систематичний огляд досліджень кризової комунікації свідчить про доцільність розвитку саме двосторонньої взаємодії, оскільки вона дозволяє рятувальним службам не тільки інформувати населення, а й отримувати інформацію від нього.

По-четверте, соціальні мережі сприяють формуванню довіри до рятувальних служб. Регулярна присутність офіційної установи в інформаційному просторі, оперативність реагування на інформаційні запити та послідовність повідомлень допомагають формувати у громадян розуміння того, де можна отримати достовірну інформацію під час кризи.

В Україні важливим прикладом є діяльність Державної служби України з надзвичайних ситуацій, яка використовує цифрові ресурси для поширення рекомендацій з безпеки та інформування населення. Окремі інформаційні проєкти ДСНС спрямовані на формування культури безпечної поведінки та надання алгоритмів дій у різних надзвичайних ситуаціях.

Інформаційна безпека та ризики соціальних мереж

Попри значні переваги, використання соціальних мереж у кризовій комунікації супроводжується низкою інформаційних ризиків. Основним із них є поширення дезінформації та неправдивих повідомлень.

Під час надзвичайної ситуації людина перебуває у стані стресу та невизначеності, тому потреба в оперативній інформації значно зростає. Саме це створює сприятливі умови для поширення чуток, неперевірених повідомлень та навмисної дезінформації. У наукових дослідженнях зазначається, що неправдива інформація може ускладнювати роботу служб реагування, спричиняти неправильну поведінку населення та відволікати ресурси на спростування фейкових повідомлень.

Особливо небезпечними можуть бути неправдиві повідомлення про місця евакуації, нібито безпечні райони, маршрути руху,

масштаби надзвичайної ситуації або доступність допомоги. Якщо населення отримує суперечливі повідомлення з різних джерел, це може призвести до паніки, неправильних рішень або недовіри до офіційних служб.

У цьому контексті важливим завданням рятувальних служб є не тільки поширення власної інформації, а й оперативне виявлення та спростування неправдивих повідомлень. Дослідження у сфері кризової інформаційної безпеки розглядають моніторинг соціальних мереж, превентивну комунікацію, медіаграмотність та взаємодію з онлайн-спільнотами як важливі інструменти протидії дезінформації.

Іншим важливим аспектом є захист службової та чутливої інформації. Публікація фотографій або відеоматеріалів із місця надзвичайної ситуації може мати не лише інформаційне, а й безпекове значення. Тому під час створення медіаконтенту необхідно враховувати, чи не містить він інформації про розташування особового складу, техніки, об’єктів критичної інфраструктури, маршрути пересування або інші відомості, які можуть бути використані на шкоду безпеці.

Таким чином, інформаційна безпека рятувальних служб у соціальних мережах передбачає одночасне вирішення двох завдань: забезпечення населення необхідною інформацією та недопущення поширення відомостей, які можуть створити додаткову загрозу.

Висновки. Соціальні мережі стали важливим елементом сучасної системи кризової комунікації рятувальних служб. Їх використання дозволяє оперативно інформувати населення про надзвичайні ситуації, поширювати рекомендації щодо безпечної поведінки, забезпечувати зворотний зв’язок та підтримувати довіру до офіційних джерел інформації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Хіната, С., Роде, Г., та Темплтон, А. (2024). Спілкування з громадськістю в надзвичайних ситуаціях: систематичний огляд підходів до комунікації в надзвичайних ситуаціях. Міжнародний журнал зменшення ризику стихійних лих, 111, 104719. DOI: 10.1016/j.ijdrr.2024.104719.

2. Торпан, С., Ганссон, С., Орру, К., Рінард, М., Савадорі, Л., Юкарайнен, П., Невестад, Т.-О., Мейєр, С. Ф., Шиффелерс, А., та Ловаш, Г. (2024). Європейські менеджери з надзвичайних ситуацій у соціальних мережах: інституційні домовленості та рекомендації. Міжнародний журнал екстрених служб, 13(1), 5–16. DOI: 10.1108/IJES-08-2022-0041.

3. Шахбази, М., та Банкер, Д. (2024). Довіра до соціальних мереж: боротьба з дезінформацією в часи кризи. Міжнародний журнал інформаційного менеджменту, 77, 102780. DOI: 10.1016/j.ijinfomgt.2024.102780.

УДК 364:004.738

ЦИФРОВІ МОВНІ ІНСТРУМЕНТИ ТА ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У ПРАКТИЦІ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Остап БІЛЕЦЬКИЙ
старший викладач
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Стрімкий розвиток цифрових технологій та систем штучного інтелекту у XXI столітті зумовлює глибоку трансформацію комунікаційних процесів у багатьох галузях, зокрема у волонтерстві та соціальній роботі. В умовах кризових викликів сьогодення традиційні форми безпосередньої взаємодії з клієнтами доповнюються або замінюються віртуальними каналами комунікації. Це вимагає від фахівців і волонтерів володіння новітніми мовними цифровими інструментами, здатними забезпечити швидку допомогу вразливим категоріям населення незалежно від географічного розташування.

Проблематика цифровізації соціальної сфери перебуває в центрі уваги як закордонних, так і українських науковців. Серед іноземних дослідників М. Кастельс докладно описав вплив

мережевих технологій на трансформацію сучасних суспільних структур [5], а К. Хілі розкрила потенціал технологічних рішень для підвищення доступності соціальних послуг [6]. Вагомий внесок у дослідження цифрової трансформації суспільства та використання інформаційно-комунікаційних технологій у професійній діяльності фахівців соціальної сфери в Україні роблять В. Логвиненко та В. Грицанюк, які наголошують на актуальних викликах сучасного етапу [3]. Також важливі аспекти застосування інтерактивних методів підготовки фахівців висвітлюють Г. Васянович і В. Логвиненко [2], а питання формування інтегральної компетентності соціального працівника в цифровому суспільстві досліджує А. Цюприк [4].

Сучасний цифровий простір пропонує волонтерам і соціальним працівникам широкий спектр інструментів обробки природної мови: від інтелектуальних чат-ботів первинного консультування до мобільних додатків моніторингу та платформ дистанційної психосоціальної допомоги. Використання таких рішень дозволяє оптимізувати комунікацію, структурувати великі масиви звернень та оперативно реагувати на критичні запити. Як зазначається у наших попередніх розвідках, присвячених цій тематиці, інформаційно-комунікаційні технології суттєво підвищують ефективність надання соціальних послуг саме завдяки спрощенню комунікації та скороченню часу на вирішення запитів клієнтів [1, с. 40].

Проте масштабне впровадження мовних технологій і штучного інтелекту породжує низку викликів. Серед них - дефіцит цифрової компетентності у частини працівників і клієнтів (особливо літніх людей), ризики витоку конфіденційної інформації, а також проблема «цифрової дегуманізації». Автоматизовані текстові системи не завжди здатні передати емпатію та врахувати тонкі психологічні нюанси, що є базою професійної соціальної роботи. Саме тому вкрай важливим залишається поєднання технологічних переваг із живим людським контактом.

Отже, інтеграція цифрових мовних інструментів та штучного інтелекту у волонтерську діяльність і соціальну роботу відкриває нові можливості для масштабування допомоги та підвищення її

оперативності [1, с. 41]. Висновки полягають у тому, що технології мають виконувати виключно допоміжну роль (як інтелектуальні асистенти фахівця), не замінюючи етичну та емпатичну складову допомоги. Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробкою етичних стандартів застосування систем штучного інтелекту в кризовому консультуванні та вдосконаленням програм підготовки кадрів до роботи в цифровому середовищі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білецький О. П. Інтеграція цифрових технологій у соціальну роботу: виклики та перспективи. Публічне управління та соціальна робота. 2024. № 1. С. 38-42.

2. Васянович Г., Логвиненко В. Використання інтерактивних методів навчання в процесі підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. 2023. Т. 68. С. 85-93.

3. Логвиненко В. М., Грицанюк В. В. Цифрова трансформація суспільства та інформаційно-комунікаційні технології в професійній діяльності фахівців соціальної роботи: сучасні виклики. Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2022. Вип. 87. С. 53-57.

4. Цюприк А. Я. Формування інтегральної компетентності соціального працівника в умовах цифрового суспільства. Публічне управління та соціальна робота. 2023. № 2. С. 64-68.

5. Castells M. The Rise of the Network Society. Blackwell, 2009.

6. Healy K. Doing Critical Social Work: Transforming Practices for Social Justice. Australian Work. 2020

УДК 304

УКРАЇНСЬКА КНИГА ЯК ОБ'ЄКТ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ: ЗАГРОЗИ ТА ШЛЯХИ ЗБЕРЕЖЕННЯ

Олександр ДЕНЕСЮК
Науковий керівник – Наталія ТИХОЦЬКА, викладач кафедри гуманітарних наук
Інститут психологічної підтримки персоналу
Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

Мова – це значно більше, ніж засіб спілкування. У ній живуть наша історія, культура, традиції та пам'ять поколінь. А книги – це спадок, який не втрачає своєї цінності через покоління, який є інструментом збереження й передавання інформації. Водночас це інструмент, через який намагалися упродовж століть зрусифікувати та навіть цілковито стерти з лиця землі українську національну ідентичність.

Для українців, чию мову століттями намагалися витіснити та заборонити, власна літературна спадщина завжди мала особливе значення. Вона допомагала залишатися собою навіть тоді, коли саме існування української нації ставили під сумнів. Вочевидь, наші предки підсвідомо розуміли, що книга, мова – це зброя духовного спротиву, яка відкриває шлях у віки.

Історія знає чимало спроб знищити українське слово. Валуєвський циркуляр 1863 року та Емський указ 1876 року обмежували друк українських книжок. У радянські часи репресували й розстрілювали письменників, які творили українську культуру. Сьогодні росія продовжує цю політику вже іншими методами: ракетами та безпілотниками, що руйнують друкарні, книжкові склади й бібліотеки.

23 травня 2024 року російська ракета влучила у харківську друкарню «Фактор-Друк». Загинуло семеро працівників, ще двадцять двоє отримали поранення. Було знищено близько п'ятдесяти тисяч книжок та пошкоджено обладнання, на якому друкували видання для понад тридцяти українських видавництв. За кожною з цих цифр стоять людські життя, роки праці авторів і тисячі історій, які так і не потрапили до своїх читачів.

Це далеко не єдиний випадок. Російські обстріли знищують книжкові склади, книгарні та бібліотеки. На окупованих територіях українські книжки вилучають, а в школах замінюють українські

підручники російськими. Такі дії мають спільні наслідки: перешкоджають розвитку українського книговидання, завдають величезних фінансових збитків підприємствам і ставлять під загрозу їхнє подальше існування. Зрештою, знищення книжок – це не просто втрата паперу. Це удар по культурі, освіті та історії, яка починається з пам'яті, зміцнюється знаннями і передається через слово.

Окремої уваги заслуговує читацька активність самих українців. Бо кожна прочитана українська книжка – це крок до глибшого розуміння самих себе. Проте не все так радісно із процесом читання в часи глобалізації та цифровізації суспільства. Інформаційні потоки захоплюють особистість, і вона втрачає здатності зупинитися, вдуматися, поставити запитання й сформувати власну думку. Молодь, яка відвертається від книги, втрачає можливість бути вільною у своїй пам'яті, мові та праві бути собою.

За результатами дослідження Research.ua, оприлюдненого у 2026 році, 20% опитаних не прочитали жодної книжки протягом року, 35% прочитали лише одну-дві, і тільки 25% – п'ять або більше. Водночас 45% опитаних у дослідженні Info Sapiens не придбали жодної друкованої книжки для своєї сім'ї. У той час, коли українські видавництва зазнають збитків від російських атак, наша байдужість до книжок може стати для них ще одним випробуванням.

Я не проти цифровізації, вона може стати потужним союзником читання: електронні видання, аудіокниги, цифрові бібліотеки та інтерактивні освітні платформи розширюють доступ до українського слова. Проблема полягає не в самих технологіях, а в тому, чи вміємо ми використовувати їх для поглиблення знань, а не лише для швидкого споживання контенту.

На мою думку, захист української літератури не повинен обмежуватися лише державними програмами. Є кілька важливих кроків, які допоможуть зберегти нашу книжкову спадщину.

Передусім необхідно створювати цифрові архіви українських книжок, особливо рідкісних видань. Якщо друкований примірник

буде знищено, його зміст має залишитися доступним майбутнім поколінням.

Не менш важливо документувати кожен злочин росії проти української культурної спадщини. Зруйновані друкарні, спалені бібліотеки, знищені книжкові фонди – усе це повинно бути зафіксовано, щоб винні понесли відповідальність, а Україна могла вимагати відшкодування збитків.

Водночас кожен із нас може долучитися до популяризації української літератури. Прочитали цікаву книжку? Розкажіть про неї друзям, поділіться враженнями в соціальних мережах, порадьте автора, який вас вразив. Іноді одна щира рекомендація здатна зацікавити людину більше, ніж масштабна рекламна кампанія.

І, звичайно, підтримаймо українські видавництва купівлею книжок. Навіть одна українська книжка на місяць може стати корисною звичкою. Купуючи її, ми підтримуємо не лише видавництво, а й письменників, перекладачів, редакторів та друкарів, які продовжують працювати попри війну.

Якщо ми використовуватимемо книгу як зброю, що захищає без пострілу, об’єднує без примусу і перемагає силою слова, жоден ворог чи час нас не здолає. А цифрова епоха для свідомої нації лише в допомогу. Книга обов’язково змінюватиме свої форми, проте важливо, щоб ми зберегли здатність читати глибоко, мислити самостійно й через книгу пізнавати самих себе. Адже в інформаційному світі майбутнє належить не обов’язково тому, хто отримує найбільше інформації, а тому, хто здатний надати їй сенсу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Культура в Україні: результати соціологічного дослідження // Research.ua. 2026. URL: https://mincult.gov.ua/wp-content/uploads/2026/05/zvit-socziologiya 2026_compressed.pdf.

2. Навчання в окупації: примусова русифікація системи освіти на окупованих територіях України // Human Rights Watch. 20.06.2024. URL: https://www.hrw.org/uk/report/2024/06/20/388318.

УДК 81’37

ТЕРМІНОЛОГІЧНА ТОЧНІСТЬ У ВІЙСЬКОВІЙ КОМУНІКАЦІЇ: МОВНІ ЧИННИКИ ОДНОЗНАЧНОГО РОЗУМІННЯ НАКАЗУ

Євгеній КОЛЕСНИК

Науковий керівник – Наталія ТИХОЦЬКА, викладач кафедри гуманітарних наук

Інститут психологічної підтримки персоналу Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

Термінологія є важливою складовою сучасної української мови, оскільки охоплює всі сфери суспільного життя. Кожна галузь людської діяльності має власну систему понять і термінів, за допомогою яких відбувається передавання, збереження та обмін інформацією. Суспільна трансформація сприяє постійному оновленню термінологічних систем, що свідчить про їхню важливу роль у формуванні сучасної мови та суспільної комунікації.

Історичний поступ показує, що усі війни, і російсько-українська не виняток, активізують військову термінологію, адаптуючи до нових реалій та вимог соціуму. Розвиток військової термінології безпосередньо пов’язаний із необхідністю точного й однозначного використання мовних засобів у військовій комунікації. Особливо виразно ця вимога виявляється у формулюванні військових наказів, де кожне слово має відповідати визначеному змісту та не допускати двозначного тлумачення. Однозначне розуміння військового наказу – запорука ефективного виконання поставлених завдань.

У військовому мовленні навіть звичні дієслова можуть набувати спеціального значення. Командир і підлеглий мають однаково розуміти, яку дію вони позначають і який результат передбачають. До прикладу, під час штурмових дій поняття «захопити об’єкт» і «закріпитися на об’єкті» пов’язані, проте визначають різний обсяг завдання. Захоплення – означає оволодіння

об’єктом, а закріплення включає також його утримання. Якщо підлеглий сприймає наказ «закріпитися» лише як вимогу захопити об’єкт, його уявлення про завершення завдання буде неповним. Інший приклад – «проробити прохід у загородженні» та «подолати загородження». У першому випадку очікуваним результатом є створення проходу, у другому – переміщення підрозділу через перешкоду. Ототожнення цих понять може призвести до ситуації, коли військовослужбовець вважатиме завдання виконаним, хоча потрібного командирові результату ще немає. Важливо розрізняти ураження та знищення цілі. Сам факт ураження ще не означає повної втрати нею боєздатності. Тому підміна цих понять змінює критерій, за яким оцінюють виконання наказу.

Наведені приклади показують, як різне розуміння професійних понять може змінити сприйнятий зміст завдання. Термінологічна точність допомагає узгодити очікування командира та виконавця. Для цього під час підготовки військовослужбовців потрібно засвоювати значення термінів і відпрацьовувати їх послідовне вживання в навчальних наказах та доповідях.

Непорозуміння під час передавання наказу можуть спричинити багатозначні слова, незнайомі скорочення та професійний жаргон. Позначення, звичне для командира або досвідчених військовослужбовців, може бути незрозумілим для новоприбулого бійця чи представника іншого підрозділу.

Розгляньмо умовний приклад зі штурмових дій – вислів «працюємо по об’єкту». У підрозділі з попередньо узгодженим завданням він може мати зрозумілий зміст. Проте поза цим контекстом слово «працюємо» не пояснює, яку саме дію потрібно виконати. Адресат змушений відновлювати пропущений зміст, опираючись на власні припущення. Подібна проблема виникає з незнайомими скороченнями. Військовослужбовець може правильно почути або прочитати позначення, але не зрозуміти названого ним об’єкта чи завдання. Тому важливо заздалегідь пояснювати використані скорочення та враховувати підготовку всіх адресатів наказу. Водночас зрозумілі скорочення допомагають передавати інформацію стисло й швидко. Їхня доречність залежить від того, чи однаково учасники спілкування розуміють скорочене повідомлення.

Жаргонний вислів також потребує спільного контексту й не повинен приховувати важливі умови завдання. Отож, командирові потрібно оцінювати зрозумілість повідомлення з позиції виконавця. Якщо значення слова або позначення викликає сумнів, його слід пояснити чи замінити точнішим формулюванням.

Конкретність формулювань зменшує ризик різного тлумачення наказу. Виконавець має чітко розуміти, що саме потрібно зробити та в який строк. Важливо також визначити відповідального за виконання, а залежно від завдання, – об'єкт дії, місце та істотні умови.

Наведімо умовний приклад із підготовки штурмового підрозділу до заняття. Формулювання «перевірити спорядження найближчим часом» залишає відкритими кілька запитань: хто проводить перевірку, що саме перевіряє та коли має її завершити? Конкретніше завдання можна сформулювати так: «Командиру першого відділення до 16:00 у день заняття перевірити комплектність спорядження особового складу відділення за погодженим переліком». Тут визначено виконавця, зміст перевірки та строк її завершення. Слова «скоро», «там», «усе необхідне» можуть бути зрозумілими за наявності спільного контексту. Проте коли такого контексту бракує, виконавець змушений самостійно відновлювати пропущені відомості. Саме тоді виникає ризик розбіжності між задумом командира та розумінням підлеглого.

Коли ми говоримо про конкретність, то це не визначає потребу описувати кожен крок виконавця. Потрібно чітко сформулювати очікуваний результат і важливі умови, залишаючи можливість обирати доречний спосіб виконання завдання. Такий наказ допомагає зменшити потребу в припущеннях і додаткових уточненнях.

Розуміння наказу залежить також від його логічної та синтаксичної будови. Навіть знайомі терміни й конкретні відомості необхідно поєднати так, щоб виконавець правильно встановив зв'язки між ними.

Розгляньмо умовне формулювання: «Командиру взводу доручити командирам відділень доповісти про готовність до 16:00». Воно може викликати запитання: до зазначеного часу потрібно довести завдання чи вже отримати доповіді? Якщо строк стосується саме доповідей, думку можна передати двома реченнями: «Командиру взводу довести завдання командирам відділень. Командирам відділень до 16:00 доповісти про готовність». Поділ повідомлення чіткіше пов'язує виконавця, дію та строк. Важливо також зберігати послідовність подій. Слова «після», «до», «за умови» допомагають зрозуміти, як пов'язані окремі дії. Їх пропуск заради стислості може змінити зміст повідомлення.

Отже, синтаксична простота передбачає прозорі зв'язки між частинами наказу. Скорочувати варто зайві повтори й громіздкі звороти, зберігаючи відомості, необхідні для виконання завдання.

У військовій комунікації не можна без зворотного зв'язку. Саме він допомагає встановити, чи однаково командир і підлеглий розуміють зміст наказу. Відповідь «Зрозумів» сама по собі не показує, яке саме завдання усвідомив виконавець. Для перевірки підлеглий може стисло відтворити ключовий зміст: необхідну дію, очікуваний результат, строк та істотні умови виконання. Це дає командирові можливість виявити пропущені або неправильно зрозумілі відомості.

Повернімося до умовного прикладу із захопленням та подальшим утриманням об'єкта. Якщо підлеглий у відповіді згадує лише захоплення, командир має підставу уточнити, чи усвідомлено другу частину завдання. Так можна своєчасно виявити розбіжність в уявленнях про те, коли завдання вважатиметься виконаним.

Важливу роль відіграють і уточнювальні запитання. Вони допомагають з'ясувати значення незнайомого терміна, часові межі або зв'язок між окремими діями. Командирові важливо створювати умови, за яких підлеглий може повідомити про незрозуміле формулювання.

Така перевірка допомагає узгодити переданий і сприйнятий зміст наказу та зменшити ризик помилок під час його виконання.

Підсумовуючи, варто зазначити, що точне розуміння військового наказу є важливим чинником злагодженої діяльності

командира та підлеглого. Чіткість формулювань, однозначність термінології та дотримання норм військової комунікації сприяють точному сприйняттю змісту наказу, запобігають можливим непорозумінням і забезпечують узгодженість дій особового складу. Таким чином, взаєморозуміння між командиром і підлеглим ґрунтується на точності передавання та правильності тлумачення інформації, що має особливе значення для належного виконання поставлених завдань і підтримання військової дисципліни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Статут внутрішньої служби Збройних Сил України: Закон України від 24.03.1999 № 548-XIV. Статті 35–37.

2. Баранова С. В., Сагач А. О. Військова лексика в сучасному дискурсі: класифікація та функціональна роль. Слобожанський науковий вісник. Серія: Філологія. 2025. № 12. С. 5–10.

3. Порядок оформлення оперативних (бойових) документів. С. 133–135.

4. Clark H. H., Brennan S. E. Grounding in Communication. Perspectives on Socially Shared Cognition. Washington, DC: American Psychological Association, 1991. P. 127–149.

УДК 811.161.2'373.46:355

ВІЙСЬКОВИЙ СЛЕНГ ТА НОВОТВОРИ ВІЙНИ: ЯК СУЧАСНИЙ КОНТЕКСТ ЗМІНЮЄ УКРАЇНСЬКУ ЛЕКСИКУ

Дмитро Крика

Науковий керівник – Наталія ТИХОЦЬКА, викладач кафедри гуманітарних наук

Інститут психологічної підтримки персоналу

Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

Мова – це не статичний звід правил і словників, а живий організм, який миттєво реагує на найменші зрушення в суспільстві. Повномасштабна війна стала для нашого суспільства та мови

потужним каталізатором: вона прискорила мовні процеси, збагатила лексикон і створила абсолютно нові значення. Як людина з бойовим досвідом, я особисто переконався, що військовий сленг і неологізми війни перестали бути вузькоспеціалізованою термінологією захисників – вони стали частиною повсякденного спілкування мільйонів українців, відображенням нашого сьогодення.

На власному досвіді можу підтвердити: абсолютна більшість нових слів, висловів та лаконічних кодових позначень народжується безпосередньо в зоні активних бойових дій. Саме там, під час виконання бойових завдань, критично важливими стають лаконічність, швидкість передачі інформації та емоційне розвантаження. Новотвори війни виконують надзвичайно важливу психологічну й терапевтичну функцію. Сленг та іронічні назви – це спосіб переосмислити страх, висміяти ворога та зменшити тривожність. Словник українців поповнився висловами, що виникли в окопах і на передньому краї: від народного метафоричного «бавовна» (позначення вибухів на ворожій території) до презирливих назв окупантів («орки», «свинособаки», «чмоні») чи іронічного «аналоговнєт». Як зазначають дослідники, значна частина військового жаргону утворюється через процес апелятивації, коли технічні найменування переосмислюються і переходять у розряд загальних назв [1, с. 12]. Гумор та сарказм у сленгу стають для бійців певним мовним щитом, що допомагає тримати ментальну оборону в умовах постійного стресу.

Крім того, із зон бойових дій у цивільне мовлення масово мігрують суто військові терміни. Дослідники військового дискурсу наголошують, що фахова лексика захисників в умовах війни стрімко виходить за межі професійного середовища [2, с. 88]. Переконаний, кожен українець сьогодні без додаткових пояснень розуміє значення слів «на нулі», «двохсоті» й «трьохсоті», «приліт», «ППО», а також зміст кодувань «4.5.0» (все спокійно) або «СЗЧ» (самовільне залишення частини). Вони спрощують комунікацію й роблять її максимально зрозумілою для кожного, незалежно від того, де лунає фраза – на передньому краї чи у тилу.

Окремої уваги заслуговує інтенсивне проникнення англіцизмів у військовий лексикон безпосередньо з передової.

Перехід на стандарти НАТО, робота із західним озброєнням та спільна робота з іноземними інструкторами сформували специфічний «військово-англійський» сленг. Слова «чекнути» (перевірити), «клірити» (зачистити), «френдлі фаєр» (дружній вогонь), «таргет» (ціль), «бриф» (інформування), а також бойове «Роджер!» (зрозумів) спочатку слугували для чіткості команд під час виконання бойових завдань. Згодом волонтери, військові перенесли ці вислови у цивільний простір, де вони органічно прижилися. Це свідчить про те, що англіцизми в умовах бойових дій є інструментом лаконічності, оперативності та інтеграції.

Також безпосередньо з поля бою у повсякденний лексикон увійшли назви сучасних технологій та засобів захисту. Назви типу «мавік», «FPV», «турнікет» або «скид» стали невід'ємною частиною мовлення не лише солдатів, а й волонтерів та пересічних громадян. З власних спостережень зазначу, що ці терміни випередили офіційну лексикографію та стали загальновживаними за місяці.

Водночас виникає питання щодо майбутнього цих новотворів. Ситуативні меми перших місяців повномасштабного вторгнення (на кшталт «чорнобаїти» чи «макронити») швидко зникли з мовлення і залишилися лише короткочасними згадками. Проте той пласт сленгу, який народився в боях і був загартований у зоні бойових дій, вочевидь, зафіксується в мові на десятиліття, ставши свідченням нашої стійкості.

Підсумовуючи, зазначу: військовий сленг і неологізми – це живий голос війни, перенесений із переднього краю в суспільне мовлення. Вони показують, як українська мова живе, чинить опір та об'єднує воїнів і цивільних. Через слово ми не лише фіксуємо історію, а й витворюємо власну ідентичність – стійку, гнучку та здатну до самооновлення у найважчі часи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Військовий жаргон / упоряд. та наук. розвідка. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2024. С. 12–15.

2. Литовченко І. О. Особливості формування спеціальної лексики в умовах сучасних викликів. Українське мовознавство. 2025. Вип. 52. С. 88–94.

УДК 81’26

МОВА, СУСПІЛЬСТВО ТА ЕВОЛЮЦІЯ: ПРИРОДНИЙ ДОБІР ЯК МОДЕЛЬ ОСМИСЛЕННЯ МОВНИХ ЗМІН

Павло КУРМАНЕНКО

Науковий керівник – Наталія ТИХОЦЬКА, викладач кафедри гуманітарних наук

Інститут психологічної підтримки персоналу Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

Упродовж історії людства відбувався розпад одних суспільств, формування нових і поступове ускладнення соціальної структури. Кожне суспільство формувало власну ідентичність, яка сприяла згуртуванню його членів, налагодженню взаємовідносин і збереженню самобутності. Ця ідентичність знаходила вираження в різних аспектах суспільного життя, зокрема в релігії, одязі, ритуалах, традиціях і мові.

Однак під впливом неодноразових хвиль глобалізації суспільства нерідко відмовлялися від локальних традицій і звичаїв, прагнучи інтегруватися в ширшу міжкультурну та міжнародну спільноту. Очевидно, що чим менше розбіжностей і поділів між людьми та спільнотами, тим пліднішою стає їхня співпраця, ефективнішою — комунікація, імовірнішими — мирні взаємини, а кількість бар’єрів між ними зменшується.

Сутність проблеми полягає в тому, що традиційна спадщина минулого, зокрема локальні, самобутні й унікальні мови, у сучасному глобалізованому суспільстві можуть ставати чинниками роз’єднання та провокувати ворожнечу між суспільствами. Це, натомість, гальмує культурний і науковий розвиток суспільства, мова якого не належить до провідних мов міжнародної наукової та суспільної комунікації.

Надмірно консервативний мовний підхід, спрямований на посилений захист і збереження власної мови, нерідко супроводжується відвертим опором упровадженню будь-якої міжнародної мови, носіями якої є спільноти, що посідають провідні позиції в загальних або окремих сферах діяльності та мають міжнародно визнані здобутки. Такі здобутки, значною мірою сформовані під впливом мови й культури відповідних спільнот, закріплюються в їхніх культурних надбаннях, традиціях і мовних зразках. Своєю чергою, міжнародне визнання цих досягнень створює сприятливі передумови для активного поширення відповідної мови серед інших спільнот і на міжнародному рівні загалом.

У межах цього підходу суспільства можна поділити на прогресивні – ті, що сприймають і впроваджують інструменти та досягнення міжнародної спільноти, прагнуть бути її активними й результативними учасниками, підвищувати рівень життя відповідно до міжнародних стандартів і долучатися до загальносуспільного прогресу. Такі суспільства готові переймати нові практики та інтегрувати їх у власне життя, навіть якщо це супроводжується відмовою від окремих традиційних надбань або їх обмеженням (ОАЕ, Індія, Японія, Південна Корея).

Також існують консервативні спільноти, які надають пріоритет збереженню власних традицій, культурних цінностей і суспільних практик, навіть якщо це супроводжується повільнішими темпами соціального, технологічного та економічного розвитку порівняно з провідними тенденціями міжнародної спільноти. До таких прикладів можна віднести окремі суспільства та спільноти Афганістану, Папуа – Нової Гвінеї, Гаїті, Ємену, Монголії тощо. Такі суспільства, прагнучи зберегти власні традиції, дистанціюються від багатьох міжнародних досягнень, не адаптують наукову та правову діяльність до сучасних стандартів, а також не завжди впроваджують використання міжнародних мов, що могло б сприяти їхній активнішій інтеграції у світову спільноту. Така поведінка привертає увагу до питання ролі мови в розвитку

міжнародної спільноти. Вагомий внесок мови у світовий прогрес значною мірою виявляється через її використання у правовій, науковій, економічній та інших сферах міжнародної взаємодії. Прикладами таких мов є грецька, англійська, французька, китайська та німецька. Наявність термінів, запозичень і фахових понять із цих мов у міжнародному науковому, правовому й економічному дискурсах свідчить про історичний та сучасний внесок їхніх носіїв у розвиток загальнолюдських знань, суспільних інституцій і світового прогресу. Водночас міжнародне поширення мови залежить не лише від культурних здобутків її носіїв, а й від історичних, політичних, економічних та інституційних чинників.

Як протилежний приклад можна навести Індію, яка протягом тривалого періоду перебувала під британським колоніальним пануванням, зазнала масштабних соціально-економічних потрясінь, голоду, зубожіння та масового насильства. Попри це, країна зуміла перетворити використання англійської мови на один із чинників власного розвитку та інструмент міжнародної економічної інтеграції.

Зокрема, у сучасній IT-індустрії знання англійської мови є важливою конкурентною перевагою, оскільки вона широко використовується у програмуванні, технічній документації та міжнародній діловій комунікації. Індійські фахівці посідають помітні позиції на світовому ринку IT-послуг, обіймають керівні посади в міжнародних корпораціях і беруть участь у формуванні глобальної цифрової економіки. Наприклад, Сундар Пічаї, який народився в Індії, очолює Alphabet – материнську компанію Google і YouTube. Іншим прикладом міжнародного політичного впливу вихідців з Індії є Ріші Сунак, який обіймав посаду прем'єр-міністра Великої Британії.

Таким чином, індійський досвід демонструє, що мова, яка поширилася внаслідок колоніального панування, може згодом стати інструментом міжнародної мобільності, економічного розвитку та глобальної конкурентоспроможності. Водночас цей приклад свідчить, що ефективне використання мовного ресурсу залежить не лише від знання мови, а й від рівня освіти, розвитку інституцій, наукового потенціалу та здатності суспільства адаптувати

міжнародний досвід до власних потреб. Індійці не відштовхують англійську як мову загарбника, а розуміють вагомість та перспективність англійської мови у світі і за допомогою цієї мови займають провідні місця у багатьох міжнародних політичних, наукових, культурних, економічних сферах.

Прикладом суспільства, яке ефективно використовує мовне й культурне різноманіття для зміцнення своїх позицій у міжнародному середовищі, є також Швейцарія. Завдяки багатомовності та відкритості до культурних і наукових надбань сусідніх країн вона змогла сформувати сприятливі умови для розвитку науки, економіки й політичних інституцій. Швейцарський досвід демонструє, як інтеграція в ширший європейський культурний і мовний простір може сприяти міжнародній співпраці та підвищенню конкурентоспроможності держави. У Швейцарії офіційний статус мають німецька, французька, італійська та ретороманська мови, тоді як англійська широко використовується в міжнародному бізнесі, науковій діяльності та міждержавній комунікації. Така мовна політика дає змогу суспільству долучатися до різних інтелектуальних традицій і розширювати можливості міжнародної взаємодії.

Водночас швейцарський приклад не варто трактувати як цілковиту відмову від власної культурної самоідентичності. Навпаки, країна поєднує відкритість до зовнішніх впливів зі збереженням власних культурних традицій і багатомовної ідентичності. Отже, її досвід свідчить, що міжнародна інтеграція та використання мовних ресурсів інших країн можуть бути чинниками суспільного розвитку без обов'язкової відмови від власної культурної спадщини.

Як приклад регіону, що стикається зі значними труднощами соціально-економічного розвитку, можна навести Африканський континент, який характеризується надзвичайним мовним і культурним різноманіттям. Водночас приклад Південно-Африканської Республіки (ПАР), де англійська мова широко використовується в діловій, науковій та міжнародній комунікації,

дає змогу розглянути роль міжнародних мов у розвитку економіки та інтеграції у світову спільноту.

Однак важливо враховувати, що мовне різноманіття саме по собі не є причиною суспільної стагнації, так само як використання англійської мови не гарантує процвітання. Соціально-економічний розвиток африканських країн залежить від комплексу чинників, зокрема історичних обставин, якості державних інституцій, рівня освіти, інфраструктури та доступу до міжнародних ринків.

Розмірковуючи над викладеними вище прикладами, я доходжу висновку, що культурна спадщина за певних умов може ставати одним із чинників суспільної стагнації та занепаду. Надмірна орієнтація на збереження традицій і побудова колективної самоідентичності переважно навколо успадкованих культурних цінностей можуть гальмувати суспільні трансформації, обмежувати сприйняття нових ідей та перешкоджати впровадженню ефективних моделей розвитку. За таких обставин прагнення зберегти минуле може вступати в суперечність із потребою адаптуватися до сучасних умов і досягати суспільного процвітання.

Найменш масові, ефективні, конкурентоспроможні надбання та спадки мають бути піддані природньому добору, а не підтримуватись штучно, вони мають відмерти, адже окремі традиції можуть створювати бар'єри між суспільствами, загострювати внутрішні суперечності та провокувати міжкультурні конфлікти. Ба більше, традиції й міфи про історичне минуле можуть використовуватися як ідеологічне підґрунтя авторитарних рухів, які апелюють до уявлень про винятковість власної культури, національну велич і необхідність повернення до ідеалізованого минулого.

ЛІТЕРАТУРА

1. Globalization, dying languages and the futility of saving them (2010) https://www.inst.at/trans/17Nr/1-3/1-3_agwuele17.htm

UDC 342.725(477)

LEGAL PROTECTION OF THE STATE LANGUAGE IN UKRAINE: LEGAL FRAMEWORK AND INFORMATION SECURITY CHALLENGES

Yuliia SALOVSKA

Scientific supervisor – Viktoriia BONDARENKO, Professor at the Department of Language Skills Training, PhD in Law, Associate Professor

Lviv State University of Internal Affairs

Language is not merely a means of communication but also an essential element of national identity, cultural continuity, and state sovereignty. In the context of Russia's aggression against Ukraine, the protection and functioning of the Ukrainian language acquire particular significance as components of national security, social cohesion, and resistance to hostile information influence. Language shapes the information environment in which public opinion is formed, historical events are interpreted, and national values are transmitted. Therefore, the legal protection of the state language represents not only a matter of linguistic policy but also an important instrument for safeguarding Ukraine's constitutional order, national identity, and independence.

The constitutional foundation of Ukraine's language policy is Article 10 of the Constitution of Ukraine, which establishes Ukrainian as the state language and obliges the state to ensure its comprehensive development and functioning throughout the country [1]. The principal legislative act governing the use of Ukrainian in public life is the Law of Ukraine *On Ensuring the Functioning of Ukrainian as the State Language* [2]. Administrative liability for certain violations of language legislation is provided for by the Code of Ukraine on Administrative Offenses, including Article 188-52, which establishes liability for specific violations of the legislation on the functioning of Ukrainian as the state language [3]. Together, these legal instruments establish the fundamental guarantees and mechanisms for protecting the state language and ensuring compliance with statutory requirements.

The significance of this legal framework extends beyond the formal recognition of Ukrainian as the state language. The implementation of constitutional guarantees requires appropriate legal mechanisms, institutional oversight, and the effective realisation of citizens' rights. In its Decision No. 1-r/2021 of 14 July 2021, the Constitutional Court of Ukraine recognised the Law of Ukraine *On Ensuring the Functioning of Ukrainian as the State Language* as constitutional [4]. This decision confirms the constitutional basis of the legislative framework governing the functioning of Ukrainian in public life and highlights the importance of assessing language policy within the principles of constitutional order and the rule of law.

The effectiveness of language legislation depends not only on the existence of legal provisions but also on their consistent implementation. The statutory requirements apply to various areas of public life, including public administration, education, culture, the media, and consumer services. In these spheres, the use of Ukrainian contributes to the accessibility of public information and the practical realisation of citizens' language rights. The ability to communicate with public authorities, obtain information, and receive services in the state language is an important element of the relationship between individuals and the state. Consequently, compliance with language legislation is closely connected with the principles of legality, equality, and the proper functioning of public institutions.

An important role in implementing language legislation belongs to the Commissioner for the Protection of the State Language. Under the relevant legislation, the Commissioner monitors compliance with language requirements, considers complaints concerning alleged violations, and exercises other powers established by law [2]. This institutional mechanism enables citizens to seek protection when their language rights are not respected and helps identify problems in the implementation of statutory requirements. The effectiveness of this mechanism depends on public awareness of available remedies, the accessibility of complaint procedures, and the consistent response of the competent authorities. Thus, institutional oversight is an essential component of the practical protection of language rights.

The relationship between language policy and national security has become particularly important in the context of Russia's full-scale aggression against Ukraine. Hostile information influence may involve the manipulation of historical narratives, the dissemination of disinformation, and attempts to undermine Ukrainian national identity. In these circumstances, a strong Ukrainian-language information environment can contribute to social cohesion, the accessibility of public information, and the preservation of cultural continuity. At the same time, the use of a particular language should not, by itself, be treated as evidence of disloyalty or a security threat. The legal significance of state language protection lies in implementing constitutional guarantees and creating conditions for accessible, reliable, and inclusive public communication.

The digital environment presents specific challenges for the practical implementation of language legislation. Websites, online services, software interfaces, and digital platforms have become essential channels for obtaining information and interacting with public institutions and businesses. Article 27 of the Law of Ukraine *On Ensuring the Functioning of Ukrainian as the State Language* regulates the use of the state language in computer software and user interfaces, as well as in internet representations of entities covered by the statutory requirements [2]. These provisions demonstrate that the legal protection of Ukrainian extends to contemporary forms of communication and digital interaction.

The practical importance of these requirements is particularly evident in electronic commerce and the provision of online services. Ukrainian-language interfaces and consumer information enable users to understand the conditions under which services are provided, access relevant information, and exercise their rights. Article 30 of the same Law establishes Ukrainian as the language of consumer service in Ukraine while allowing individual service in another language at the customer's request, subject to the statutory provisions [2]. This approach illustrates how the law combines the mandatory use of the state language in regulated spheres with respect for individual choice in communication.

Nevertheless, the existence of statutory requirements does not automatically guarantee their consistent implementation. Businesses may encounter organisational or technical difficulties when adapting websites, software, and information materials to legal requirements. Citizens, in turn, may experience difficulties when attempting to obtain information or services in Ukrainian. These circumstances highlight the importance of accessible legal guidance, public awareness, and effective monitoring. Clear explanations of statutory obligations can help prevent violations, while proportionate enforcement measures ensure that legal requirements are properly observed. The combination of legal responsibility, educational initiatives, and practical assistance is therefore important for strengthening compliance.

The protection of the state language must also be considered in the context of Ukraine's constitutional guarantees concerning linguistic diversity. Article 10 of the Constitution of Ukraine establishes Ukrainian as the state language while guaranteeing the free development, use, and protection of Russian and other languages of national minorities [1]. The Law of Ukraine *On National Minorities (Communities) of Ukraine* further regulates relevant rights and guarantees [5]. These provisions demonstrate that state language policy operates within a broader constitutional framework that includes both the promotion of Ukrainian and the protection of legally guaranteed linguistic rights. The implementation of language legislation must therefore comply with the Constitution and applicable laws, ensuring that the protection of the state language is consistent with the rule of law and respect for individual rights.

The analysis demonstrates that the legal protection of the Ukrainian language and information security are interconnected but distinct areas of state policy. The effectiveness of language legislation depends on the clarity of statutory requirements, the consistent application of legal mechanisms, and the accessibility of remedies for protecting language rights. In the digital environment, these factors are particularly important for ensuring access to Ukrainian-language information and services. At the same time, the implementation of state language policy must remain consistent with constitutional guarantees of linguistic rights. A balanced approach combining legal enforcement, institutional oversight, and

public awareness constitutes an important condition for strengthening the position of Ukrainian as the state language and safeguarding the constitutional foundations of Ukrainian statehood.

REFERENCES

1. Constitution of Ukraine: Law of Ukraine No. 254k/96-VR of 28 June 1996. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text
2. On Ensuring the Functioning of Ukrainian as the State Language: Law of Ukraine No. 2704-VIII of 25 April 2019. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text
3. Code of Ukraine on Administrative Offenses: Law of the Ukrainian SSR No. 8073-X of 7 December 1984. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text
4. Decision of the Constitutional Court of Ukraine No. 1-r/2021 of 14 July 2021 in the case concerning the constitutionality of the Law of Ukraine "On Ensuring the Functioning of Ukrainian as the State Language". Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-21#Text
5. On National Minorities (Communities) of Ukraine: Law of Ukraine No. 2827-IX of 13 December 2022. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2827-20#Text

УДК 004.738.5:37.018.43:811

СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК РЕСУРС ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Владислав ПАВЛИК
Науковий керівник Надія САЛАМІН,
викладач кафедри українознавства та міжкультурної комунікації
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Сучасна цифровізація вищої освіти зумовлює потребу у використанні інноваційних педагогічних ресурсів, які здатні підвищити ефективність навчання англійської мови та забезпечити формування іншомовної комунікативної компетентності здобувачів освіти. Одним із таких ресурсів є соціальні мережі, які стали невід'ємною частиною повсякденного життя студентської молоді і одночасно можуть виступати інструментом розвитку мовних, комунікативних і міжкультурних навичок. [2]

Слід зазначити, що сучасна цифрова епоха характеризується розширенням комунікації, що відкриває все більше можливостей для взаємодії людей з усього світу і, у зв'язку з цим, використання соціальних мереж є найбільш актуальним.

Таким чином, соціальні мережі, мають низку переваг у створенні навчального контенту, а саме:

- можливість швидкого та широкого розповсюдження інформації, що сприяє поширенню освітнього контенту серед слухачів без прив'язки до певного міста перебування;
- створення інтерактивного та привабливого контенту (відео, інфографіка, інтерактивні тексти), що урізноманітнює навчальний процес, робить його цікавішим та більш захоплюючим;
- спільна робота здобувачів, викладачів та обговорення (здійснення інтерактивного навчання), де всі учасники навчального процесу матимуть змогу здійснювати обмін думками, ідеями, ставити запитання та відповідати на них;
- отримання зворотного зв'язку та адаптація контенту до потреб та інтересів всіх учасників навчального процесу;
- доступність та мобільність – можливість використання будь-яких гаджетів (комп'ютерів, ноутбуків, планшетів, смартфонів), що дозволяє здійснювати процес навчання з будь-якої точки та в будь-який зручний час;
- зниження бар'єрів у навчанні – соціальні мережі допомагають подолати бар'єр у навчанні, зокрема, у здійсненні інклюзивної освіти. [3]

Однією з основних переваг соціальних мереж є можливість регулярного контакту з автентичною іноземною мовою. Наприклад,

на YouTube здобувачі освіти можуть переглядати відеоблоги, інтерв'ю, новини, освітні відео та фрагменти реального спілкування. Це дає змогу не лише засвоювати нову лексику, а й спостерігати за реальною вимовою, інтонацією, темпом мовлення та використанням мовних конструкцій у контексті.

Instagram також може бути ефективним ресурсом для мовного навчання. Короткі відео, дописи та інфографіка дають змогу засвоювати нові слова й граматичні конструкції невеликими інформаційними блоками. Дослідження використання Instagram-завдань у навчанні граматики продемонструвало позитивні результати порівняно з традиційним онлайн-навчанням: учасники експериментальної групи, які виконували завдання на основі Instagram, продемонстрували кращі результати у засвоєнні граматичного матеріалу. [5]

Окремої уваги заслуговує використання YouTube та Instagram для збагачення словникового запасу. Візуальна й аудіовізуальна подача інформації дає змогу пов'язувати нове слово з конкретним предметом, ситуацією або дією. Крім того, повторне прослуховування чи перегляд матеріалу створює можливість для мимовільного закріплення лексичних одиниць. Дослідження, присвячені використанню Instagram та YouTube для вивчення англійської лексики, також розглядають їхній зв'язок із мотивацією, задоволенням від навчання та готовністю здобувачів до іншомовної комунікації.[4]

Ще однією важливою можливістю соціальних мереж є розвиток навичок аудіювання. Перегляд відео іноземною мовою дозволяє слухати мовлення різних людей, знайомитися з різними акцентами та варіантами вимови. При цьому здобувач може самостійно регулювати складність матеріалу: обирати відео відповідно до свого рівня, використовувати субтитри, змінювати швидкість відтворення та повторювати складні фрагменти.

Однак, важливо не плутати просте споживання контенту з навчанням. Сам факт перегляду великої кількості англомовних відео не означає автоматичного покращення мовних навичок. Найбільшу

користь дає активна робота з контентом: виписування нових слів, повторення фраз уголос, використання нової лексики у власних реченнях, написання коментарів та спілкування з іншими користувачами.

Дослідження 2026 року, присвячене повсякденному контакту молоді з англійською мовою через YouTube, Instagram і TikTok, також наголошує на важливості того, як саме людина взаємодіє з контентом, а не лише на самій частоті його перегляду. Адже, без чіткої мети здобувач може залишатися лише пасивним споживачем контенту. Наприклад, перегляд десятків іншомовних відео не обов'язково призведе до систематичного засвоєння лексики. [6]

Серед основних проблем використання соціальних мереж у мовній освіті дослідники називають відволікання від навчального завдання, питання конфіденційності та безпеки, нерівний доступ до технічних засобів і мережі Інтернет, а також необхідність педагогічного супроводу.

Ще однією проблемою є достовірність мовного контенту. У соціальних мережах користувачі можуть поширювати матеріали з граматичними, лексичними або орфографічними помилками. Крім того, розмовна мова в соціальних мережах часто містить скорочення, сленг, ненормативну лексику та мовні конструкції, які не завжди доцільно використовувати в академічному чи офіційному спілкуванні. Тому важливим завданням викладача є формування у студентів критичного ставлення до іншомовного цифрового контенту.

Отже, соціальні мережі доцільно розглядати не як заміну традиційним методам навчання, а як додатковий ресурс, який розширює мовне середовище здобувача освіти. Їхня перевага полягає у доступності, мультимедійності, інтерактивності та можливості регулярного контакту з реальною мовою. За умови педагогічно обґрунтованого використання соціальні мережі можуть сприяти розвитку лексичних, граматичних, аудитивних і комунікативних навичок, підвищувати мотивацію та створювати додаткові можливості для міжкультурної комунікації.

Таким чином, ефективність соціальних мереж у вивченні іноземної мови значною мірою залежить не від самої платформи, а

від характеру її використання. Найбільш продуктивним є поєднання соціальних мереж із традиційними формами мовної освіти, коли цифровий контент стає основою для цілеспрямованих навчальних завдань. Перспективним напрямом подальших досліджень є вивчення ефективності окремих платформ для розвитку конкретних мовних компетентностей, а також розроблення методичних рекомендацій щодо безпечного, критичного та педагогічно доцільного використання соціальних мереж у процесі вивчення іноземних мов. [1]

ЛІТЕРАТУРА

1. Вивчення англійської через TikTok та інші соціальні мережі. *Smile School*. URL: https://smile-school.kiev.ua/vyvchennya-anglijskoyi-cherez-tiktok-ta-inshi-sotsialni-merezhi/
2. Доложевська Л. О., Мартинюк А. П. Соціальні мережі як педагогічний ресурс у навчанні іноземної мови. *Академічні студії. Серія «Педагогіка»*. 2025. № 4. С. 31–38. URL: https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2025.4.4
3. Дубініна, Н. В., Мар'янко, Я. Г., Картель, Т. М. (2025). Переваги використання соціальних мереж та інтерактивних платформ у створенні освітнього контенту з іноземних мов. Педагогічна Академія: наукові записки, (20). URL: https://doi.org/10.5281/zenodo.16462889
4. Jiang S., Zhao H. Learning english vocabulary via Instagram or YouTube: Surveying the impacts on motivation, growth mindfulness, willingness to communicate, and enjoyment from the lens of self-determination theory. *Learning and Motivation*. 2025. Vol. 89. P. 102089. URL: https://doi.org/10.1016/j.lmot.2024.102089
5. Mobile assisted language learning in learning English through social networking tools: An account of Instagram feed-based tasks on learning grammar and attitude among English as a foreign language learners / C. Teng et al. *Frontiers in Psychology*. 2022. Vol. 13. URL: https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.1012004

6. Thi Ngoc Man Nguyen, Natasha Anne Rappa, Lauren O'Mahony. A systematic review of social networking sites for learningEnglish as a second or an additional language. *INNOVATION IN LANGUAGE LEARNING AND TEACHING*. 2026. URL: https://doi.org/10.1080/17501229.2026.2660853

УДК 81'25:811.161.2:811.162.1

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ПЕСТЛИВИХ ТА ЗГРУБІЛИХ ФОРМ СЛІВ НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ ТА ПОЛЬСЬКОЇ МОВ

Андрій БАБИЧ, Гліб ЗЕЛІНСЬКИЙ

Науковий керівник – ВЕРБИЦЬКА Лідія Олегівна, завідувач кафедри українознавства та міжкультурної комунікації, кандидат філологічних наук

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Українські «матуся», «сонечко», «злодюга» та польські «mamusia», «słoneczko», «złodziejaszek» називають людей або явища й водночас виражають ставлення до них. Саме цей оцінний складник створює перекладацьку проблему: спорідненість мов допомагає впізнати словотвірну модель, проте не гарантує однакового емоційного впливу. Пестливе звертання в конкретній ситуації може звучати докірливо, а на перший погляд згрубіле найменування – передавати співчуття. Тому переклад таких одиниць потребує зіставлення їхніх функцій у висловленні.

Поняття пестливости, зменшености, збільшености та згрубілости доцільно розмежовувати. Зменшеність і збільшеність стосуються параметрів об'єкта, тоді як пестливість і згрубілість передають його оцінку мовцем. У формулюванні теми тез слово «форми» вжито в широкому значенні: предметом аналізу є передусім похідні слова із суфіксами суб'єктивної оцінки, а не відмінкові чи числові форми однієї лексеми. С. Каленюк і Л. Савчук також розглядають такі утворення як окремі слова та показують залежність їхньої стилістичної функції від контексту [1, с. 51–53].

У польській мові П. Бяли (P. Biały) розмежовує власне зменшувальні та емоційно забарвлені вживання, наголошуючи на можливости одночасного існування позитивних і негативних відтінків таких слів [3, с. 32–35]. Для перекладу це означає, що суфікс не можна автоматично прирівнювати до певної емоції. Наприклад, українське «будиночок» і польське «domek» можуть позначати невелику будівлю, тоді як «матуся» і «mamusia» в родинному спілкуванні передусім виражають близькість. Додавання до останньої пари прикметників «маленька» або «mała» без відповідної підстави в оригіналі змінило б зміст.

Найпростіший спосіб відтворення пестливості – добір суфіксального відповідника зі схожою функцією. У парі «Матусю, я вже вдома» – «Mamusiu, już jestem w domu» збережено родинне звертання та його тепле забарвлення. Подібно перекладається «Сонечку, ходи сюди» – «Słoneczko, chodź tutaj». В обох випадках важливі також клична форма і природність звертання. Натомість нейтральні відповідники «mamo» чи «dziecko» передали б адресата, але послабили б виражену в оригіналі ніжність. Водночас ці форми доречні саме для близького спілкування: звертання до незнайомої дорослої людини потребувало б іншої оцінки ситуації.

Механічне відтворення всіх пестливих елементів може порушити міру експресивности. Для українського «Донечко моя люба!» можливий польський відповідник «Córeczko moja kochana!», у якому суфіксація поєднана з лексичним вираженням прихильності. Однак додаткове нагромадження означень на зразок «najdroższa», «najukochańsza» без підстави в оригіналі посилить емоцію. Перекладачеві слід зіставляти не кількість пестливих морфем, а ступінь близькості й інтенсивність почуття, які вони передають у конкретній репліці.

Особливо показовою є зміна оцінки в іронічному контексті. Репліку «Ну що, синочку, знову забув про обіцянку?» можна перекласти як «No i co, synku, znowu zapomniałeś o obietnicy?». Пестливі «синочку» і «synku» тут поєднуються з докором. Негативне забарвлення виникає завдяки всьому висловленню, зокрема слову «знову» та

згадці про невиконану обіцянку. Заміна «synku» на різко зневажливе найменування зробила б репліку грубішою. Аналогічну контекстну мінливість українських демінутивів (пестливих форм) засвідчує аналіз мовлення персонажів «Кайдашевої сім'ї»: пестливі суфікси можуть передавати підлесливість, докір та сарказм [1, с. 52].

Переклад згрубілих утворень вимагає окремої уваги до сили негативної оцінки. Українське «злодюга» виражає осуд, натомість польське «złodziejaszek» може змінити його характер, подаючи особу як дрібного, жалюгідного злодія. У змодельованій репліці «Цей злодюга обікрав стареньку» варіант «Ten podły złodziej okradł staruszkę» дає змогу передати виразне засудження лексично. Отже, зовнішня подібність експресивних утворень не є достатньою підставою для їх ототожнення.

Показовий і протилежний випадок: суфікс згрубілості може поєднуватися з прихильністю. П. Бяли зазначає, що польський суфікс -isko, зокрема в «chłopisko», здатний виражати співчуття або симпатію [3, с. 26]. У реченні «Biedne chłopisko, znowu zostało samo» можливий переклад «Бідолашний чоловік, знову залишився сам». Відтворення через «чолов'яга» теж варто розглядати, якщо воно узгоджується зі стилем оповіді. Натомість автоматичне використання зневажливого українського слова змінило б позицію мовця. Цей приклад демонструє, чому аугментативність не слід безумовно ототожнювати з образливістю.

Окремою проблемою є буквальне розуміння лексичного значення. Польське «rączka» в ситуації догляду за дитиною може відповідати українському «ручка», а в словосполученні «rączka walizki» природним відповідником буде «ручка валізи». У другому випадку немає підстав додавати пестливість, наприклад уживати «рученька». Перекладацький аналіз повинен починатися з визначення актуального значення слова; сама наявність історично зменшувального елемента ще не доводить емоційності конкретного вживання.

На вибір відповідника впливає і загальна стратегія перекладу. Л. Станіславова, зіставляючи українські переклади казки Ю. Крашевського (J. Kraszewski) «Kwiat paprosi», показує, що в адаптації М. Пригари для дитячої аудиторії нейтральні одиниці

можуть замінюватися експресивними. Зокрема, польському «chata» відповідає «хатка», а ознака «długą» передається словом «довжелезна» [2, с. 39–40]. Ці приклади важливі тим, що оцінне забарвлення іноді виникає вже в перекладі. Відповідно, необхідно розрізняти збереження наявної експресії та її додавання в межах адаптаційної стратегії.

Коли природного суфіксального відповідника немає або його оцінка відрізняється, доцільно застосовувати лексичну заміну чи компенсацію. П. Бяли пояснює компенсацію як відновлення значущого ефекту оригіналу іншими засобами цільової мови [3, с. 81–82]. Для розглянутих українсько-польських прикладів це може бути оцінний прикметник, інше звертання або перебудова репліки. Проте компенсація має відтворювати конкретну втрату: додавання ласкавого означення до іронічного висловлення або посилення лайливості без опори на контекст спотворюватиме намір мовлення.

Отже, розглянуті приклади дають підстави виокремити три основні підходи в перекладі пестливих та згрубілих форм слів: використання суфіксального відповідника за умови його адекватної еквівалентності; лексичне відтворення емоції у разі розбіжності словотвірних засобів; контекстуальну компенсацію, якщо окреме слово не забезпечує потрібного ефекту. Вибір підходу передбачає визначення предметного значення, ставлення мовця, сили експресії та характеру взаємин між співрозмовниками. Близькість української та польської мов полегшує добір відповідників, але залишає ризик непомітного зміщення оцінки (варто пам’ятати про «фальшивих друзів перекладача»).

ЛІТЕРАТУРА

1. Каленюк С., Савчук Л. Функції суфіксів суб’єктивної оцінки в українському художньому тексті. *Мова*. 2019. № 32. С. 51–54.

2. Станіславова Л. Перекладацькі стратегії та засоби їх реалізації (на матеріалі українських перекладів казки Ю. Крашевського «Kwiat paprоci»). *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2019. № 17. С. 36–41.

3. Biały P. Polish and English diminutives in literary translation: Pragmatic and cross-cultural perspectives. Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2017. 208 p

Зміст

СЛОВО ДО ЧИТАЧА 4

СЕКЦІЯ 1 МОВА І ДУХ: НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ТА КУЛЬТУРНА

Ілля ШНАЙДЮК
ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО СВІТОГЛЯДУ 6
Соломія ТКАЧИК
СЛОВО ЯК ЗБРОЯ: ФУНКЦІОНУВАННЯ СУЧАСНОГО ФОЛЬКЛОРУ В БОРОТЬБІ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ 10
Денис ПЕРЕМИБІДА
РІДНЕ СЛОВО ЯК ОСНОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ОСЕРЕДДЯ КУЛЬТУРНОЇ ПАМ'ЯТІ УКРАЇНЦІ 17
Владислав ВОРОБЕЦЬ
PROMOTING UKRAINIAN CULTURAL HERITAGE AND IDENTITY THROUGH THE ENGLISH LANGUAGE 20
Іван ШКУРЕНКО
КУЛЬТУРНА ПАМ'ЯТЬ ЦИФРОВОЇ ЕПОХИ 23
Гліб ЗЕЛІНСЬКИЙ, Андрій БАБИЧ
ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ, ЯКІ НЕ ПІДДАЮТЬСЯ АНГЛОМОВНОМУ ПЕРЕКЛАДУ 28
Ірина БЛИЗНЮК
СУЧАСНА МОВНА СИТУАЦІЯ В УКРАЇНІ 31
Аліна ШИКОР
«Я БОЙКО»: ЗБЕРЕЖЕННЯ БОЙКІВСЬКИХ ТРАДИЦІЙ У ДІЯЛЬНОСТІ МИХАЙЛА МЕЛЬНИКОВИЧА 36
Катерина КОЗАЧОК
САТИРА ЯК ЗБРОЯ ДУХУ: ЧАСОПИСИ ЕДВАРДА КОЗАКА ТА ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ЕМІГРАЦІЇ 39
Ірина ТЕМНИК
ПРОЄКТ ІРИНИ ФАРІОН «ВІД КНИГИ ДО МЕТИ» ЯК ЗАСІБ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ КНИГИ ТА МОВНО КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ 44
Ірина ОБРЕМБАЛЬСЬКА

ПСИХОЛОГІЯ КОЛЕКТИВНОЇ ПАМ'ЯТІ: ЯК НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ТА КУЛЬТУРНИЙ КОД ФОРМУЮТЬ ВНУТРІШНЮ ОПІРНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ 48
Діана КУЗЬО
УКРАЇНСЬКА МОВА ЯК НОСІЙ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА КУЛЬТУРНОЇ ПАМ'ЯТІ: ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД І СУЧАСНІ ВИКЛИКИ 51
Марія КРИВУЛЯ
«СЛОВА НАБУБНЯВІЛІ КРОВ'Ю…»: БОРИС ГУМЕНЮК – УКРАЇНСЬКИЙ ПИСЬМЕННИК І ВОЇНЬ 54
Валерія КОВАЛЬЧУК, Владислав ВОРОБЕЦЬ
ХРИСТИЯНСЬКА ЕТИКА В ПОВСЯКДЕННОМУ ЖИТТІ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ 57
Ярослав МЕЛЕШ, Владислав ВОРОБЕЦЬ
ВІРА, НАДІЯ, ЛЮБОВ: ТРИ ХРИСТИЯНСЬКІ ЧЕСНОТИ У ФОРМУВАННІ ДУХОВНОЇ СТІЙКОСТІ 61
Максим КІРАЛЬ, Владислав ВОРОБЕЦЬ
ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК РЕЛІГІЇ, КУЛЬТУРИ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ІСТОРІЇ УКРАЇНИ 63
Юлія ЧЕЧІЛЬНИЦЬКА
МОВНА ІДЕНТИЧНІСТЬ: УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ ВІЙНИ 67
Вікторія ЛАКІШ
THE ROLE OF ENGLISH IN PRESENTING UKRAINIAN IDENTITY TO THE INTERNATIONAL COMMUNITY 71
Марта ГУРИН
ДРУЖБА, ЩО РАНИТЬ: ПСИХОЛОГІЯ БЛИЗЬКОСТІ ТА ВІДЧУЖЕННЯ В ПОВІСТІ ОКСАНИ ЗАБУЖКО «ДІВЧАТКА» 76
Вікторія ЛАКІШ
МОВА, КІНО І КОМПЛЕКС МЕНШОВАРТОСТІ: ПОСТКОЛОНІАЛЬНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ 80
Анна КАРПИНЕЦЬ
МІЖ ТРАВМОЮ ТА СТІЙКІСТЮ: ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ В РОМАНІ АГАТАНГЕЛА КРИМСЬКОГО «АНДРІЙ ЛАГОВСЬКИЙ» 86
Їсюань ВАН
КИТАЙСЬКОМОВНІ ПЕРЕКЛАДИ ҐЕ БАОЦЮАНЯ ТВОРІВ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА ПЕРІОДУ «ТРЬОХ ЛІТ» (НА МАТЕРІАЛІ ПОЕЗІЙ «СОН (У ВСЯКОГО СВОЯ ДОЛЯ...)», «НЕ ЗАВИДУЙ БАГАТОМУ», «ДАВИДОВІ ПСАЛМИ» ТА «ЗАПОВІТ») 91

Олеся ВДОВИЧ
ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ 96
Софія МИКИТИН
ТРАНСФОРМАЦІЯ МОВНОЇ СВІДОМОСТІ ПІСЛЯ ПОЧАТКУ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЇ 99
Денис МЕЛЬНИЧУК
АНГЛОМОВНА ТЕРМІНОЛОГІЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ІНСПЕКТОРА ДСНС: ПРОБЛЕМИ РОЗУМІННЯ ТА ПРАКТИЧНОГО ЗАСТОСУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 103
Оксана ТКАЧИК
ЗБЕРЕЖЕННЯ ОСОБИСТІСНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ КРІЗЬ МОВНІ ОБРАЗИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ВОЄННОЇ ЛІТЕРАТУРИ 107
Євгеній КАЛІНІЧЕНКО
СЛОВО, ЩО ТРИМАЄ СТРІЙ: УКРАЇНСЬКА МОВА В ПІДГОТОВЦІ ОФІЦЕРІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ 112
Христина КОЗЛОВСЬКА
ТРАНСФОРМАЦІЯ МЕТОДІВ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-МОВНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ СЛОВЕСНОСТІ В ЧАСИ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ВИКЛИКІВ 114
Анастасія ТЕРЕЩЕНКО
«УСЕ ІДЕ, АЛЕ НЕ ВСЕ МИНАЄ»: НАЦІОНАЛЬНИЙ ЧАС У ЗБІРЦІ ЛІНИ КОСТЕНКО «НАД БЕРЕГАМИ ВІЧНОЇ РІКИ» 118

СЕКЦІЯ 2 МОВА І ВІЙНА: ІНФОРМАЦІЙНА ТА МОВНА БЕЗПЕКА

Роман КВЯТКОВСЬКИЙ
МОВА ЯК ІНСТРУМЕНТ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОТИБОРСТВА В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ 125
Назар РОГУЛЯ
ПРОПАГАНДА І МОВА. МЕХАНІЗМ МОВНОГО ВПЛИВУ 130
Іван ГОРНЯКОВ
ДЕРЖАВНА МОВА ЯК РУБІЖ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ОБОРОНИ УКРАЇНИ: ЗАГРОЗИ ТА ЧИННИКИ МОВНОЇ СТІЙКОСТІ. 134
Віктор МІЛОЧКІН
МОВНІ МАНІПУЛЯЦІЇ В РОСІЙСЬКІЙ ПРОПАГАНДІ ЯК ЗАГРОЗА ІНФОРМАЦІЙНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ 137

Анастасія ФОРМАНЧУК
LANGUAGE AND INFORMATION SECURITY OF UKRAINE IN TIMES OF WAR: THREATS AND LEGAL RESPONSES 140
Марта ГУРИН
FROM WARNING TO ACTION: THE LANGUAGE OF OFFICIAL CRISIS COMMUNICATION DURING WARTIME 143
Софія ШКУРАТ
МОВНІ МАНІПУЛЯЦІЇ У ВОЄННИХ НОВИНАХ: ЯК ЗАГОЛОВОК ЗМІНЮЄ СПРИЙНЯТТЯ ПОДІЙ 146
Ірина ЯРОЩУК
БЕЗПЕРЕРВНІСТЬ ДОКУМЕНТНИХ КОМУНІКАЦІЙ УСТАНОВИ В УМОВАХ ВОЄННИХ ЗАГРОЗ 152
Андрій РУСІНЧУК
ІНФОРМАЦІЙНА ТА МОВНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ: ВИМІР «МОВА І ВІЙНА» 158
Анастасія ПАВЛЮК
МОВА І ВІЙНА: ІНФОРМАЦІЙНА ТА МОВНА БЕЗПЕКА 161
Ірина БОГДАН
МОВНА СТІЙКІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ 164
Ангеліна ШИНКАРЕНКО
THE ROLE OF LANGUAGE IN MODERN INFORMATION WARFARE AND NATIONAL SECURITY 167
Ігор БОРИСЕНКО
МОВНА БЕЗПЕКА ЯК ЕЛЕМЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОБОРОНИ: ВИКЛИКИ ТА ПРІОРИТЕТИ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОУКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ 169
Владислав ВОРОБЕЦЬ, Валерія КОВАЛЬЧУК, Ярослав ШАЙНОГА
РОЛЬ РЕЛІГІЙНИХ СПІЛЬНОТ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ 174
Василь ВАСИЛЕЦЬ
ВПЛИВ ВІРИ НА ПСИХОЛОГІЧНУ СТІЙКІСТЬ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ 177
Анастасія ФРИС
МОВА ЯК ІНСТРУМЕНТ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ ТА ПРОТИДІЇ ПРОПАГАНДІ 180
Богдан ЛУК'ЯНЧУК
МОВА ЯК ЗАСІБ НАЦІОНАЛЬНОГО СПРОТИВУ ТА КУЛЬТУРНОГО САМОЗБЕРЕЖЕННЯ 183
Олександра ВОРОНКО

ОСОБЛИВОСТІ ВОЄННОГО ДИСКУРСУ В УКРАЇНСЬКОМОВНИХ ТА АНГЛОМОВНИХ МЕДІА 186
Марта КОРОЛІВСЬКА
LANGUAGE AS A WEAPON IN WAR CONDITIONS: INFORMATION WARFARE AND PROPAGANDA 189
Соломія ЗІНЧУК
LANGUAGE AS THE SOUL OF A NATION: PRESERVING IDENTITY IN TIMES OF CRISIS 192
Каріна ДИДА
МОВА ЯК ЗБРОЯ БЕЗ НАСИЛЬСТВА: ДИСКУРСИВНІ МЕХАНІЗМИ ПОЛІТИЧНОГО КОНТРОЛЮ В АНТИУТОПІЧНОМУ КІНЕМАТОГРАФІ 196
Яна БІЛА
МОВНІ МАНІПУЛЯЦІЇ ЯК ЗАГРОЗА ІНФОРМАЦІЙНІЙ БЕЗПЕЦІ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВІЙНИ 202
Гліб ЗЕЛІНСЬКИЙ, Максим КОЗЯР
ПОПЕРЕДЖЕННЯ ПРО НЕБЕЗПЕКУ ДЛЯ ІНШОМОВНОГО АДРЕСАТА: МІЖКУЛЬТУРНИЙ ВИМІР КРИЗОВОГО ПЕРЕКЛАДУ 206
Лідія СЛІПЧИШИН, Андрій ДОРОХІН
МОВНИЙ ПРОСТІР ЯК ЕРГОНОМІЧНИЙ ЧИННИК ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ ВІЙНИ 210
Олег БОЖУК, Віталій ГУЛА
МОВА ЯК ІНСТРУМЕНТ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ДЛЯ ПРИКОРДОННИКІВ СТРАТЕГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ 215
Анжеліка ІВАНЧИШИН
LEGAL FRAMEWORK FOR ENSURING LINGUISTIC SECURITY IN UKRAINE UNDER THE CONDITIONS OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR 217

СЕКЦІЯ 3 МОВА Й ІНТЕЛЕКТ: НАУКОВИЙ ДИСКУРС І ТЕРМІНОЛОГІЯ

Ігор МАТАЛА, Ірина ПЕРЕМИБІДА
УКРАЇНСЬКА ФАХОВА ТЕРМІНОЛОГІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ НАУКОВОГО МИСЛЕННЯ: ПРОБЛЕМИ ІНОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ 222
Тарас ЛАВРЕНЮК, Марія САВЧАК
ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО ЛІКАРСЬКОГО ТОВАРИСТВА У ЛЬВОВІ НАД УПРОВАДЖЕННЯМ МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ (1910-1939 рр.) 225
Юлія НЕНЬКО, Тетяна КРИШТАЛЬ
НАУКОВИЙ ДИСКУРС І ТЕРМІНОЛОГІЯ: ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА УНІФІКАЦІЇ АНГЛОМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ 230
Артем ДУТКА
ВІЙСЬКОВИЙ СЛЕНГ ЯК МОВНЕ ВІДОБРАЖЕННЯ ГЕРОЇЗМУ, ДОСВІДУ ТА РЕАЛІЙ ВІЙНИ 235
Максим ЛИСОГОР
TERMINOLOGICAL LITERACY AS A COMPONENT OF THE PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS 239
Дар'я КАЛЕНИЧЕНКО
LEXICAL-SEMANTIC EXPLANATION OF NATIONAL IDENTITY IN MODERN UKRAINIAN PUBLIC DISCOURSE 242
Богдана КОРНІЄНКО
LINGUISTIC AND STYLISTIC STANDARDS OF ACADEMIC AND PROFESSIONAL COMMUNICATION IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS DIGITALIZATION 246
Тарас КРАВЕЦЬ
ТОЧНІСТЬ ТЕРМІНОЛОГІЇ У НАВЧАННІ ВІЙСЬКОВОЇ ТОПОГРАФІЇ: КООРДИНАТИ, НАПРЯМКИ, ВИСОТИ 251
Вікторія НЄМЧЕНКО
СЛОВОТВОРЧІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ЕМОТИВНОСТИ У ЗБІРЦІ ІВАНА МАЛКОВИЧА «КЛЮЧ» 255
Владислав ЮХИМЧУК
ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ МОВИ ТА ІНТЕЛЕКТУ: СУЧАСНИЙ НАУКОВИЙ ДИСКУРС І ПРОБЛЕМИ УНІФІКАЦІЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ... 260

Денис ЯКОВЕНКО
ФУНКЦІОНУВАННЯ МІЛІТАРНОЇ ЕРГОНІМІЇ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ВІЙНИ 263
Дар'я ЧЕРНИШОВА

СПОСОБИ НОМІНАЦІЇ В МОЛОДІЖНОМУ ЖАРГОНІ (НА МАТЕРІАЛІ МОВИ СУЧАСНИХ ШКОЛЯРІВ) 268
Остап ЩУРКО
ФЕМІНІТИВИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ: ІСТОРИЧНА ТРАДИЦІЯ, НОРМАТИВНА КОДИФІКАЦІЯ ТА СУЧАСНЕ СПРИЙНЯТТЯ 274
Альона КОЗЛОВА
МОВНИЙ ВИБІР ПІСЛЯ ОКУПАЦІЇ АБО КОЛИ МОВА СТАЄ ПИТАННЯМ ГІДНОСТІ 280
Людмила БІЛОКОНЕНКО
ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕДИЧНИХ ТЕРМІНІВ У ЗАГОЛОВКАХ МЕДІАТЕКСТІВ 283
Вікторія ЛОГВИНЕНКО

СЕКЦІЯ 4 МОВА Й ОСВІТА: КОМПЕТЕНТНОСТІ, ПРОФЕСІЙНА КОМУНІКАЦІЯ, РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ

СЕМАНТИКА ТА СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ "АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ" 290
Ігор РЄПІН
ПРОФЕСІЙНА КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ: МОВНИЙ ВИМІР 294
Світлана ВДОВИЧ
ТРУДНОЩІ ЗАСВОЄННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ МАЙБУТНІМИ ПСИХОЛОГАМИ 297
Кирило НОСОВ
WORDS THAT DE-ESCALATE: LANGUAGE STRATEGIES IN POLICE-CITIZEN CONFLICT COMMUNICATION 302
Анастасія ПІДДУБНА
МОВНА ОСВІТА МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ: ПОЄДНАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ, ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ТА МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ 306
Емілія КОСТИШИН
МОВА БЕЗ СТИГМИ: ПРИНЦИПИ БЕЗБАР'ЄРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ДЛЯ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ 313

Софія ОБРУСНЯК
ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КУРСАНТІВ ПЕРШОГО КУРСУ ЯК ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ 318

Діана ДУДКО, Сергій КАШТЕЛЯН
МОВНА БЕЗПЕКА ТА ПРОФЕСІЙНА КОМУНІКАЦІЯ В ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ АГРЕСІЇ 321
Ірена ТОВАРНИЦЬКА
МОВА ЯК ІНСТРУМЕНТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ МАЙБУТНЬОГО ОФІЦЕРА: ВІД КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДО КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ 323
Роман ЛАВРЕЦЬКИЙ
МОВНИЙ ЕТИКЕТ БЕЗБАР'ЄРНОСТІ: ІНКЛЮЗИВНА КОМУНІКАЦІЯ В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ 326
Олександра ГРИЩЕНКО, Марина КУЛЬЧИЦЬКА
ЧИТАННЯ ЯК КОГНІТИВНИЙ ФЕНОМЕН ЛЮДСТВА 333
Андрій БАБИЧ
ЛЮБОВ У РІЗНИХ МОВАХ МІЖКУЛЬТУРНИЙ І ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТИ 339

СЕКЦІЯ 5 МОВА І ТЕХНОЛОГІЇ: ЦИФРОВИЙ ПРОСТІР ТА ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ.

Олександр ЖУК
УКРАЇНСЬКА МОВА В ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ: МОЖЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ ДОБИ ШТУЧНОГО ІНЕТЕЛЕКТУ. 343
Юлія ВІТИК
МАШИННИЙ ПЕРЕКЛАД ТА ЛОКАЛІЗАЦІЯ В ЕПОХУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: МОЖЛИВОСТІ, ВИКЛИКИ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ МОВНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ 346
Давіт НІКОГОСЯН
THE LANGUAGE OF CYBERCRIME: ENGLISH DIGITAL-SECURITY TERMS IN MODERN LAW-ENFORCEMENT DISCOURSE 350
Руслан ШЕВЧУК
МОВНА КОМУНІКАЦІЯ В ЦИФРОВОМУ ПРОСТОРІ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ 354

Олег ЗАПЛАТИНСЬКИЙ, Ілля КОСОВСЬКИЙ
ВПЛИВ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ГРАМОТНІСТЬ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ (THE IMPACT OF DIGITAL TECHNOLOGIES ON THE LITERACY OF TODAY'S YOUTH) 359

Юрій ТИЩЕНКО
ВІДПОВІДАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ ГЕНЕРАТИВНОГО ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ 363
Мирослава ФЕСЕНКО, Станіслав БУБЛИК
ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ КУРСАНТАМИ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ 368
Марія ВДОВІЧЕНКО
УКРАЇНСЬКА МОВА В ЦИФРОВОМУ ПРОСТОРІ: МОЖЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ 371
Анастасія ГОРДІЄНКО
КОЛИ ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ НЕ РОЗУМІЄ РЯТУВАЛЬНИКА: МОВНІ БАР'ЄРИ В ЦИФРОВИХ СИСТЕМАХ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ 376
Олена КОПКО
ВПЛИВ РОСІЙСЬКОМОВНОГО МЕДІАПРОДУКТУ НА МОВНУ ПОВЕДІНКУ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ: ВІД ПАТРІОТИЧНОГО ІМПУЛЬСУ ДО ЦИФРОВОГО РЕЦИДИВУ 380
Зоряна ГАНАЧІВСЬКА
МОВНІ ЗАСОБИ ТА ЦИФРОВІ ПЛАТФОРМИ В СИСТЕМІ КРИЗОВОГО ІНФОРМУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ 386
Остап БІЛЕЦЬКИЙ
ЦИФРОВІ МОВНІ ІНСТРУМЕНТИ ТА ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У ПРАКТИЦІ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ 390
Олександр ДЕНЕСЮК
УКРАЇНСЬКА КНИГА ЯК ОБ'ЄКТ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ: ЗАГРОЗИ ТА ШЛЯХИ ЗБЕРЕЖЕННЯ……...392
Євгеній КОЛЕСНИК
ТЕРМІНОЛОГІЧНА ТОЧНІСТЬ У ВІЙСЬКОВІЙ КОМУНІКАЦІЇ: МОВНІ ЧИННИКИ ОДНОЗНАЧНОГО РОЗУМІННЯ НАКАЗУ….396
Дмитро Крика
ВІЙСЬКОВИЙ СЛЕНГ ТА НОВОТВОРИ ВІЙНИ: ЯК СУЧАСНИЙ КОНТЕКСТ ЗМІНЮЄ УКРАЇНСЬКУ ЛЕКСИКУ…….400
Павло КУРМАНЕНКО
МОВА, СУСПІЛЬСТВО ТА ЕВОЛЮЦІЯ: ПРИРОДНИЙ ДОБІР ЯК МОДЕЛЬ ОСМИСЛЕННЯ МОВНИХ ЗМІН……..403

Yuliia SALOVSKA
LEGAL PROTECTION OF THE STATE LANGUAGE IN UKRAINE: LEGAL FRAMEWORK AND INFORMATION SECURITY CHALLENGES……...408
Владислав ПАВЛИК
СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК РЕСУРС ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ…….412
Андрій БАБИЧ, Гліб ЗЕЛІНСЬКИЙ
ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ПЕСТЛИВИХ ТА ЗГРУБІЛИХ ФОРМ СЛІВ НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ ТА ПОЛЬСЬКОЇ МОВ……417